

431
Onze Eem
www.librool.com

OVER VLAAMSCHEN VOLKSKRACHT. - I.

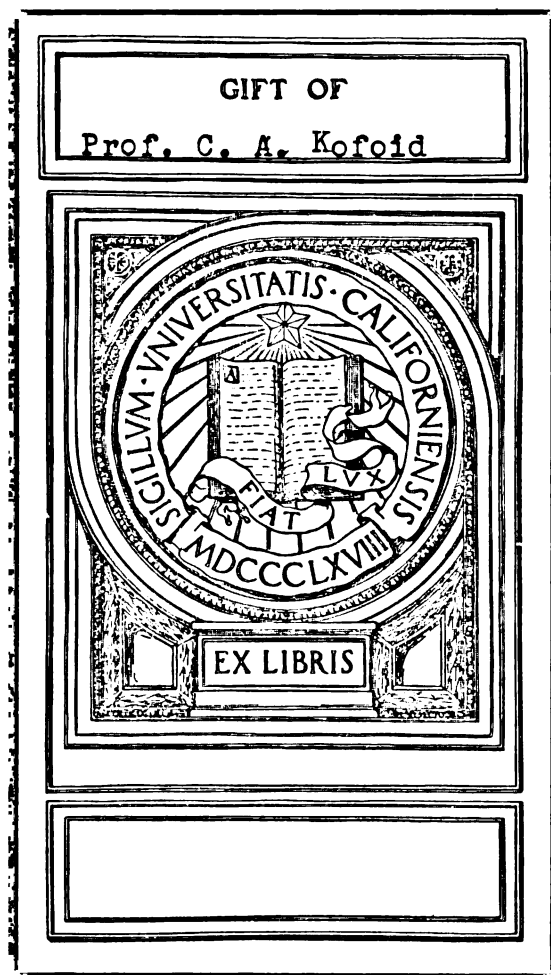
DE VERVLAAMSCHING DER HOOGE-
SCHOOL VAN GENT door LODEWIJK
de RAET

DE VLAAMSCHEN
BOEKHANDEL

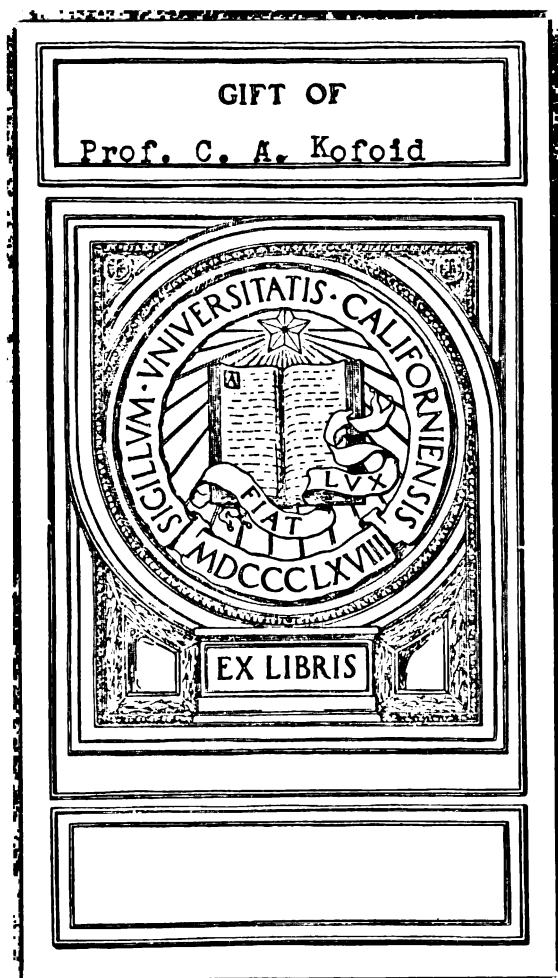

Uitgegeven te Brussel door « De Vlaamse Boekhandel »
van L. J. KRYN MCMVI.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

OVER VLAAMSCH VOLKSKRACHT.

www.libtool.com.cn

*Van denzelfden schrijver verscheen mede bij den Uitgever
dezes :*

Een Economisch Programma

voor de Vlaamsche Beweging fr. 0,50

Over Vlaamsche Volkskracht. — 1.

DE
VERVLAAMSCHING
DER
HOOGESCHOOL VAN GENT

DOOR

LODEWIJK DE RAET.

UNIV. OF
CALIFORNIA

DE VLAAMSCH
BOEKHANDEL

BRUSSEL

DE VLAAMSCH BOEKHANDEL

1906

24810
15 FEB

www.libtool.com.cn

TO WHOM
ADDRESSED

INHOUD.

	Bladz.
VOORWOORD	IX
Hoofdstuk I. Inleiding	I
II. De sociale rol der Hoogeschool	14
1. — Algemeene trekken	14
2. — De Nederlandsche Hoogeschool (1892)	17
3. — De Hervorming der Belgische Hoogescholen (1895).	43
4. — De Vervlaamsching van het Hooger Onderwijs (1897).	51
III. Techniek en Volkskracht	62
1. — Het Nijverheids- en beroepsonderwijs	62
2. — Vakkennis en productie-vermogen	65
3. — De werking der sociale ingenieurs	69
4. — Technische ambtenaars voor 't Vlaamsche land	71
5. — Het Kempisch Kolenbekken en de Stambelangen	72
IV. De Belgische Hoogeschool	81
1. — De ontwikkeling op wettelijk gebied.	81
2. — De ontwikkeling op wetenschappelijk en stoffelijk gebied	85
3. — De wording van het technisch onderwijs	91
4. — De Hoogeschool van Gent.	99
V. Hoe bekomen de Vlamingen eene Nederlandsche Hoogeschool?	106
1. — Algemeene beschouwingen	106
2. — Het oprichten van eene nieuwe Vlaamsche Hoogeschool	108
3. — Het oprichten van eene nieuwe Staatshoogeschool	113
4. — Het oprichten van eene Vrije Vlaamsche Hoogeschool	114
5. — De vervlaamsching der Hoogeschool van Gent. De stelsels van vervlaamsching	119
VI. De kritiek van het stelsel Mac Leod	132
1. — De Hoogeschool-Commissie en het verslag Mac Leod	132
2. — De leemten en gebreken van het stelsel Mac Leod.	138
3. — De lapmiddelen der Hoogeschool-Commissie in zake Technische scholen	154
4. — De Walen en de Vreemdelingen in de technische scholen van Gent.	159
5. — Statistieke studie der Hoogeschool-bevolking	173

VII. De Vlaamsche Hoogeschool der toekomst . . .	183
1. — Algemeene beschouwingen . . .	183
2. — De faculteit van technische wetenschappen . . .	195
3. — De faculteit van sociale en handelswetenschappen . . .	203
4. — De faculteit van landbouw en veeartsenijkunde. . .	205
5. — Het hooger onderwijs voor het volk. . .	210
VIII. De wettelijke toestand en de noodige hervormingen. 217	
1. — De bestaande wetgeving . . .	217
2. — Wet of koninklijk besluit ? . . .	220
3. — Het wetsvoorstel Daens . . .	223
4. — De noodige wijzigingen . . .	226
IX. Practische wenken . . .	230
1. — Het oprichten eener school van Hooger onderwijs (Ecole des Hautes Etudes) . . .	231
2. — Het stichten van een genootschap tot bevordering van het Nederlandsch Hooger Onderwijs in Vlaamsch-België . . .	234
3. — De uitbreiding van het Hooger Onderwijs voor het volk . . .	240
X. Slot . . .	242
Bijlagen . . .	255
1. — Het « stelsel » van den Heer Julius Devigne . . .	255
2. — Interview van Burgemeester Jan van Rijswijk over de Vlaamsche Hoogeschool . . .	259
3. — De Nederlandsche Hoogeschool op de Algemeene Vergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Antwerpen (8 Maart 1903). . .	262
4. — De Vlaamsche Hoogeschool in de Vlaamsche Volks- raad . . .	274
5. — Brief van Lodewijk de Raet aan «Het Volksbelang». . .	275
6. — Brief van Mr. Prayon van Zuylen aan « de Vlaam- sche Gazet » . . .	279
7. — Verslag over de Voorzacht van den Heer L. de Raet in het Algemeen Nederlandsch Verbond te Gent. . .	282
8. — Vlaamsche logiek . . .	283
9. — Het wetsvoorstel Daens met memorie van toelich- ting . . .	284
10. — De Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool in het Willems-Fonds . . .	292
11. — De Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool door Mr. A. B. Cohen Stuart . . .	295
12. — De Inrichting van een Vlaamsche Mijnschool . . .	301
13. — Tabel der leergangen aan de Hoogeschool van Gent . . .	309

VOORWOORD.

Onder het gereedmaken voor de pers en door een steeds méér-zijdig beschouwen van het onderwerp, is deze studie allengs aangegroeid tot een lijvig boekdeel.

De kritiek der voorgestelde oplossingen — eerst de kern van het betoog — week meer en meer op den achtergrond, verdrongen door meer positieve bewijsvoering, ontleend aan het onderzoek van de geestelijke behoeften en de economische ontwikkeling van het Vlaamsche volk.

Deze studie werd opvolgentlijk voorgedragen op den 10^{den} zitting van *de(n) Vlaamsche(n) Volksraad* (29 November 1903), in *het Algemeen Nederlandsch Verbond (Gentsche Tak)*, (28 Februari 1904) en in het Kunstgenootschap *De Distel*, van Brussel (11 November 1905).

Het economisch gedeelte dat steeds bij de voordracht behoorde, maakt thans, merkelyk uitgebreid, een studie op zich zelf uit; het dient echter in nauw verband gebracht te worden met de vervlaamsching der Hoogeschool, waarvan het de dringende noodzakelykheid aantoonst met het oog op de stoffelyke belangen van den Nederlandschen stam in ons land. Het zal binnenkort verschijnen onder den titel: *Over Vlaamsche Volkskracht II : Vlaanderen's Economische Ontwikkeling en Toekomst.*

Juli 1906.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

**DE VERVLAAMSCHING
DER HOOGESCHOOL VAN GENT.**

www.libtool.com.cn

HOOFDSTUK I.

INLEIDING.

VAN al de onderwijsvraagstukken waaraan het Vlaamsche volk thans laboreert, is er geen zoo gewichtig dan dat van een Vlaamsch hooger onderricht. Het hooger onderwijs moet niet enkel de bekroning zijn van een nationaal onderwijsstelsel, doch het moet terugwerken op het lager, het middelbaar, het nijverheids- en vakonderwijs, het landbouwonderwijs en grootendeels aan die takken van onderwijs het levenssap bezorgen.

Terecht schrijft dan ook Prof. Mac Leod. : « Het bekomen eener Vlaamsche Hoogeschool in België is thans het voornaamste punt van het programma der Vlaamsche Beweging (1) ».

Men kan dus niet genoeg het vraagstuk onderzoeken, van alle zijden bestudeeren, eer de beslissende, en misschien noodlottige stap — het stemmen van een wet — gedaan wordt.

Want de herziening of wijziging eener Vlaamsche wet, en van zulk eene wet in het bijzonder, mag binnen verschillende tientallen van jaren niet tegemoet gezien worden. Krijgt het vraagstuk een gebrekkige oplossing, dan blijven de Vlamingen er mede zitten oneindig langer dan zij zouden wenschen.

1. J. Mac Leod. Over de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool. Gent, 1903. Bladz. 1.

Het onderwerp is dus ten volle der studie waard en eene kritiek van de voorgestelde oplossingen geenszins overbodig. Is dat voorgestelde goed, dan is het tegen eerlijke, wetenschappelijke kritiek bestand en dan zal het deze proef glansrijk doorstaan. Is de kritiek gegrond, wordt er integendeel bewezen dat het voorgestelde *niet* beantwoord aan de eischen die men voor zulke gewichtige vraag mag stellen, dan moet het plaats maken voor iets beters.

Welnu, sedert vier jaar heb ik er na gestreefd te bewijzen dat het stelsel der Hoogeschool-Commissie, in 1897 ontworpen, na vele jaren niet tot volledige vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool leidt : de Gentsche universiteit zou met dit voorstel na dertig of veertig jaar door het aantal hoogleeraars die voortgaan in 't Fransch te doceeren en het aantal studenten die Fransche lessen volgen een *tweetalige* hoogeschool blijven.

Als ik dezen veldtocht begon ten voordeele van een integrale oplossing van het hoogeschool-vraagstuk, en vooral drukte, met het oog op de economische ontwikkeling van Vlaamsch-Belgie, op de vervlaamsching van ons speciaal onderwijs, ons hooger technisch, ons hooger handels-, ons hooger landbouwonderwijs, werd mij van alle zijden verweten dat ik radikaler wilde te werk gaan als tot dan toe door iemand werd gedaan.

« Alles of niets, was immers mijn leus ! Ik vischte achter het net (1) ». Wat werd er al niet gezegd over mijn onbezonnen optreden, nu ik durfde te velde trekken

1. Brief van Mr Prayon van Zuylen in *de Vlaamsche Gazet*, n^o van 24 December 1903.

tegen het stelsel Mac Leod waarvoor iedereen in bewondering in..... gesluimerd lag !

Allengs is het onweêr bedaard, men is gaan nadenken. Het onderzoek van onze economische toestanden heeft voor menigeen nieuw licht doen opgaan, en velen zijn thans overtuigd van de noodzakelijkheid van een volledig hooger onderwijs in het Nederlandsch. De tijd staat immers niet stil en de wereld is in gestadige wording. Kon misschien het voorstel der Hoogeschool-Commissie als een merkwaardige poging gelden, als men 1897 schreef, thans is dat zeker niet meer het geval. Veel van wat nog in kiem was vóór tien jaar is nu in vollen bloei, veel waarvan het ontstaan in 1897 niet kon vermoed worden heeft sedertdien een plaats geeischt in onze overwegingen.

Vreemd is het dan ook niet, dat het voorstel van de heeren A. en P. Daens, Persoons, Van Langendonck en Verheyen tot invoering van het Nederlandsch als voertaal voor het onderwijs op de Hoogeschool van Gent, noch in zijnen tekst noch in de memorie van toelichting (1) met een enkel woord de ruimste oplossing zou uitsluiten.

Het voorstel spreekt noch van de vier faculteiten, noch van de technische scholen en in de bijgevoegde memorie wordt de naam van de Hoogeschool-Commissie of van Prof. Mac Leod niet eens vermeld.

Door deze algemeene formuleering, waaraan *mijn* optreden ten voordeele der ruimste oplossing zeker niet

1. Kamer van Volksvertegenwoordigers. Vergadering van 10 November 1905. De memorie van toelichting bestaat hoofdzakelijk uit een vertoog van het *Nationaal Vlaamsch Verbond*, dat ik, als bestuurlid van die vereeniging, nagezien en onderteekend had.

weinig bijdroeg; mag men het meeste hopen en het beste verwachten.

Aan ons uit te leggen de beteekenis die wij hechten aan de woorden vervlaamsching der hoogeschool van Gent ! Aan ons dus te toonen door de ontleding van de verstandelijke en stoffelijke behoeften der Vlaamsche bevolking waarin deze hervorming van het hooger onderwijs in Vlaanderen moet bestaan.

Nochtans zullen wij wel genoodzaakt zijn al was het maar om een vijandelijken terugkeer, zoo buiten als binnen de wetgevende Kamers te beletten nog eens de voorstellen der Hoogeschool-Commissie van 1897 te bespreken.

Er heerscht nog steeds zooveel misverstand en dubbelzinnigheid in het hoogeschool-vraagstuk dat wij wel verplicht zijn het verslag Mac Leod nogmaals op de snijtafel te leggen en de voorstellen daarin vermeld, als ook de andere voorstellen van minder ingrijpende hervormingen, aan de scherpste kritiek te onderwerpen.

De meest objectieve kritiek, wil ik oefenen. Ik moet hier bekennen, dat niemand meer eerbied koestert voor Prof. Mac Leod dan ik. Maar hij kan het als geleerde niet euvel nemen dat ik, enkel gedreven door waarheidszin en liefde voor mijne stambroeders, tekortkomingen in zijnen arbeid vindt. Hij vergeve mij indien ik hem soms wat te nauw te lijve ga, en legge dit enkel op rekening der warmte waarmee ik gedachten verdedig wier zegepraal ik aanzie als een levensvraag voor Vlaanderen's welvaart.

Het ware van mijnentwege ondankbaarheid anders te handelen, daar ik sedert jaren in het teeken sta van eene beweging waarvan hij toch de talentsvolste en de

invloedrijkste leider blijft : het opbouwen eener Vlaamsche wetenschap tot veredeling en voorlichting van ons zoo duurbaar Vlaamsche volk.

Maar het kan geen verwondering baren als de naam van den geachten professor dikwijls onder mijne pen komt : immers het verslag der Hoogeschool-Commissie is zijn werk, de brochure *Over verulaamsching* die moet gelden als eene verdere uiteenzetting van de voorstellen der Commissie is van hem, het stelsel der Commissie draagt zijnen naam.

Ik doe dit alles opmerken omdat mij het verwijt toegestuurd werd dat deze studieën op hooger onderwijsgebied zouden zijn « een aftakeling van Prof. Mac Leod ».

Dat is volkomen onwaar : het objectief zoeken naar waarheid is dat nooit.

* * *

Het verslag der Hoogeschool-Commissie van 1897 wilde aan de wenschen der Vlamingen op hooger onderwijs-gebied een lichaam, een doel, met één woord, een ideaal geven en de gemakkelijkste middelen aanduiden om het te bereiken. Het moest een verklaring van beginsels zijn.

De H^r Max ROOSES, voorzitter der Commissie, legde op de *algemeene vergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond* te Antwerpen (8 Maart 1903) in dien zin de volgende verklaring af :

« Ik moet zeggen dat er in de Commissie nooit gedacht geweest is, dat we alles ineens zouden krijgen, er moet natuurlijk afgerekend worden met de omstandigheden. *Hetgeen wij beoogen is het bereiken van een ideaal*, en we

trachten het te naderen, 't is gelijk op welke wijze. (1) »

En hoe wordt nu dat ideaal, dat einddoel van alle betrachtingen, voor onze oogen getooverd ? In de vier faculteiten — wijsbegeerte en letteren, wetenschappen, rechten en geneeskunde — dringt de onmiddellijke en volledige vervlaamsching zich op — voor tal van redenen. Het hooger onderwijs echter dat heel ons economisch leven beheerscht, het technisch onderwijs — van een hooger landbouw- en een sociaal en handelsonderricht in 't Nederlandsch wordt in het verslag Mac Leod geen woord gerept — wordt uit dat ideaal Vlaamsch hooger onderwijs uitgesloten. Daar liggen, naar Prof. Mac Leod, talrijke wolvenijzers en schietgeweren, waarvan men zich liefst verre houdt. Men zal dus maar in afzienbaren tijd aan dit Fransch onderwijs niet roeren, en omdat daardoor de beginselvastheid aan 't waggelen gaat, zal men de gansche zaak stutten met het geven van Nederlandsche stijloefeningen aan de aankomende ingenieurs. Tot het ontvangen van een integraal Vlaamsch onderricht zijn de technici immers niet rijp ! En wat zouden de Walen en Frankiljons ons niet uitschelden voor slok-ops als zulk een eisch gesteld werd ! Daarom zullen wij maar een brok van ons recht eischen. Zoo bekomen wij een ideaal in twee stukken, één voor de naaste toekomst, en een voor eene verre, verre toekomst. Voor wanneer weet eigenlijk niemand, maar alle voorstanders van het stelsel Mac Leod weten dat het voor een duizelig-verre toekomst is ! *Difficile est satiram non scribere*, zei de oude Juvenalis en hij heeft niet eens in onze Flamingantenwereld verkeerd !

Voor de vier faculteiten aldus eene integrale oplos-

sing, voor de technische scholen der Gentsche universiteit het voor de andere faculteiten zoo verderfelijke *statu quo*. Ziedaar de uitspraak der Commissie van 1897.

En dat op een tijd dat ons volk letterlijk achteruit gaat, in economisch opzicht, bij gebrek aan zulk een onderwijs !

* * *

Dubbelzinnigheid, onklarheid, ziedaar in een paar woorden samengevat de heele geschiedenis der hoogeschool-beweging.

Bij voorbeeld : had het voorstel Mac Leod zich voorgedaan als een *gedeeltelijke* oplossing der hoogeschool-quaestie en ware het *uitdrukkelijk* verklaard geworden, dan wist iedereen hoe de vork in den steel zat. Dadelijk, ik moet bekennen niet weinig door het opduiken van nog minder volledige voorstellen, is men het stelsel Mac Leod gaan aanzien alsof het de *volledige* vervlaamsching van het hooger Staatsonderricht als gevolg moest hebben. Het werd de leus waarrond degenen zich schaarden die het meest voor de zaak voelden ; het werd de panacea, *de* oplossing van het hoogeschoolvraagstuk. Zeer ten onrechte, zooals verder zal blijken.

Al het hinkende, het opportunistische van de oplossing der Hoogeschool-Commissie werd over 't hoofd gezien, of beter niet gezien, en op talrijke meetings, in talrijke dag- en weekbladartikelen werd luide verkondigd dat de oplossing door Prof. Mac. Leod voorgestaan aan de strengste eischen op Vlaamsch gebied voldeed.

De denkende Vlamingen nu, die wel voelen dat al de gestemde taalwetten in het zand geschreven zijn, zoo lang de menschen noodig om die wetten uit te voeren,

niet voorhanden zijn, wenschen de inrichting van een *volledig* Vlaamsch hooger onderwijs. Verder dan die verzuchting naar een grondige hervorming gaat gewoonlijk hun kennis van het vraagstuk niet.

En telkens er een van die goedgezinde Vlamingen aan het woord komt, wordt aangedrongen op vervlaamsching van de wijsgeerige, rechtsgeleerde, geneeskundige, wetenschappelijke hogere studiën, en telkens wordt daarbij nog vermeld ons technisch, ons speciaal hooger onderwijs.

Zoo lezen wij in « *Vlaamsch en Vrij* » (2de Jaargang, n° 16, 15 Augustus 1905) ;

« De Oud-Hoogstudentenbond van Limburg zond in 1905 een vertoog naar den provincieraad strekkend tot het uitbrengen van eenen wensch voor het bekomen eener Vlaamsche Hoogeschool.

De Heer de Caritat bracht het verslag der Commissie uit.

Ziehier een uittreksel daarvan :

« Het in voege brengen der wet op het gebruik der Vlaamsche taal schijnt thans de uitbreiding van een hooger onderwijs in het Vlaamsch meer passend en noodzakelijk te maken.

« Inderdaad, de jonge advocaat moet kunnen pleiten, besluiten nemen, briefwisselen in het Vlaamsch. Wenscht hij een ambt in de magistratuur, in de besturen van Staat, provincie of zelfs van gemeente, wil hij een politieke rol spelen : overal en altijd is de kennis van het Vlaamsch hem onmisbaar.

« Hetzelfde geldt, en in gelijke mate, voor de geneesheeren, notarissen, *ingenieurs van bruggen en wegen en andere* (1)... »

1. Ik cursiveer.

« Uwe eerste commissie stelt u dus voor den wensch te uiten dat er gevolg worde gegeven aan de eischen strekkende tot het inrichten van een hooger Vlaamsch onderwijs. »

De Raad besliste eenparig dien wensch aan de Regeering over te maken. »

Wat verklaarde Dr Flor. Bonroy, bestuurder der Nijverheidsschool van Antwerpen op de Vlaamsche vrijzinnige Landdag van Antwerpen (27 Augustus 1905), in zijne rede over de wetenschappen in Vlaanderen :

« De spreker... dringt op de noodzakelijkheid dat de opleiding onzer dokters, *ingenieurs*, advocaten in 't Vlaamsch geschiede, — vooral echter die der leeraars van het Middebaar Onderwijs. Hij drukt de hoop uit dat, wanneer over 25 jaar de jongeren een overzicht van de wetenschappelijke beweging in Vlaanderen zullen leveren, zij met voldoening zullen wijzen op de vruchten van eene Vlaamsche Hoogeschool (1) ».

En dan wordt het stelsel der Hoogeschool-Commissie aangeboden, alsof dit werkelijk de belichaming, de concretiseering van al die verzuchtingen was, van alle, ook op technisch gebied ! Daarin ligt de leugen waarop sedert jaren geteerd wordt, een gestadig hinken op twee gedachten noodzakelijk maakt en een echt-moderne houding uitsluit.

Er moet klare wijn geschonken worden. De Vlamingen moeten weten wat zij in zake Hooger onderwijs *willen*, dan eerst zullen zij met de noodige wilskracht een grondige hervorming kunnen afdwingen.

Wordt de bespreking in de Kamer geopend eer men

1. *Het Volksbelang*, n^o van 2 September 1905.

goed weet waar men naar toe wil, met half of in het geheel niet voorbereide voorstellen, dan is de nederlaag niet twijfelachtig.

Dan zal de geschiedenis van het wetsvoorstel Coremans zich herhalen ; dan zullen als paddestoelen uit den versch beregenden grond de voorstellen en wijzigingen uit het vruchtbaar brein van de talrijke schijn-vrienden der hervorming opschieten.

Maanden en maanden zal men besteden aan 't bespreken van telkens gewijzigde voorstellen. In de ontzenuwende atmosfeer van den langen vermoeienden en met opzet gerekten strijd, zal men dan, om toch iets te bekomen, grijpen naar de meest schuchtere, meest gebrekkige oplossing en onze Vlaamsche taalwetten met een misgeboorte meer verrijken.

Dat moet volstrekt vermeden worden. Daarom in deze quaestie geen dubbelzinnigheid, geen « slimmigheid » vooral, maar een klare tekst met duidelijk uitgesproken uitlegging van de beteekenis en de draagwijdte van de voorstellen en dan als een man staan om die voorstellen *ne varietur*, door te drijven.

Al onze Vlaamsche wetten gaan mank aan die dubbelzinnigheid en duisterheid, en daardoor is het zoo gemakkelijk altijd een spleet te vinden om er aan te ontsnappen.

Wij moeten ook oppassen dat onze tegenstanders ons niet stuwen in een richting, waar er geen kans op slagen is, namelijk, tot het eischen van eene *nieuwe* Staatshoogeschool.

Wij moeten ons bewegen langs de lijn van den minsten tegenstand, een hervorming eischen, desnoods eene *vollediging* of *herinrichting* der bestaande hoogeschool,

maar geene nieuwe stichting die onberekenbare moeilijkheden zou opleveren.

Errare humanum est, perseverare diabolicum.

Waarom zouden de voorstellen der hoogeschool-commissie, niet volledig worden, als daarvan de noodzakelijkheid blijkt ?

Laat het ronduit gezegd zijn, nu het tot keeren nog tijd, maar ook meer dan tijd is : ons staat een groot gevaar te wachten, indien zij, wien het aangaat, verblind of halsstarrig genoeg zijn om hunne verantwoordelijkheid niet te beseffen. Anders zal het toekomstige geslacht hun den naam toedienen niet van slechte, oh neen, maar van *dwaze herders*.

Hetgeen de discussie van het hoogeschool-vraagstuk dringend behoeft is een psychologische ommekeer van de daarbij betrokkenen ; zij moeten verdraagzaam en objectief te werk gaan en uitkijken naar de eischen van onzen tijd en van de onmiddellijke toekomst. Moeten deze waarheden herhaald worden tot zij doorzichtig worden van versletenheid ?

Vraagt men naar feiten om het geding te herzien ?

Ziehier drie feiten die ieder op zich zelf voldoende zijn om een andere houding te wettigen :

1° In 1895-1896, jaar van het onderzoek der Hoogeschool-Commissie, telden de technische scholen 240 studenten op 689, dit is 35 t. h. der gezamentlijke bevolking der Gentsche hoogeschool ; in 1904-1905 waren er daar 475 studenten op 902, dit is 52,6 t. h. meer dan de helft van al de studenten van de hoogeschool.

Meer nog, op de 414 studenten-ingenieurs in het jaar 1902-1903 opgeschreven, zijn er 246 van Vlaamschen

oorsprong, daaronder 155 uit Oost-Vlaanderen alleen, 45 uit West-Vlaanderen !

2° de ontdekking (in 1901) der koolmijnen in Vlaamsch België is voor het Vlaamsche volk eene gebeurtenis, die onberekenbare gevolgen na zich zal slepen. Eene ware economische omwenteling staat ons voor de deur, omwenteling die ons een laatste kans geeft de economische heerschappij, sedert het begin der 19^e eeuw verloren gegaan, terug te winnen. En daartoe is een Vlaamsch hooger technisch onderwijs onontbeerlijk.

3° de leergangen gemeen aan de technische scholen en aan andere faculteiten, maken de vervlaamsching der vier faculteiten, zonder die der technische scholen, zooniet onmogelijk dan toch zeer moeilijk en kostelijk. Aan die moeilijkheid heeft niemand onder de commissieleden, onder de voorstanders van het stelsel Mac Leod, noch in 1897 noch later gedacht.

Mijn te laat komen in deze zaak heeft vooral hierin bestaan dat zekere personen hunne meening over de hoogeschool-vervlaamsching hadden uitgesproken en dat er van dit oogenblik af, in hunnen geest ten minste, van een andere oplossing dan de hunne geen kwestie meer kon zijn.

Maar moet dan iedereen die Narcissus-houding met blijde bewondering gadeslaan ? Tusschen de toekomst van het Vlaamsch Hooger onderwijs en de meening van eenige leiders valt er niet te kiezen.

't Zijn al bedenkingen die ik hier haast onwillekeurig neerschrijf. En waarom ze niet gegeven ? Zoo enkelen er zich aan ergeren, des te beter ; tegenkanting en wrijving maakt het leven voller en spant de wilskracht !

Liever strijd dan in eensgezindheid voor schijnoplossingen in te sluimeren !

Mocht uit het stof der worsteling de goede, de eindoplossing te voorschijn komen, dan zal niemand de gedachtenwisseling betreuren, noch de tijdelijke oneenigheid in 't Vlaamsche kamp, ten slotte zelfs niet de overwonnenen.

Sedert ik pas student was, in 1891, was in mijnen geest de vervlaamsching van het hooger technisch onderwijs steeds onafscheidelijk van de vervlaamsching van de vier faculteiten.

Jarenlange studie, waardoor ik het economisch leven van ons land, om zoo te zeggen onder mijne hand voelde kloppen kwam deze meening met feiten en cijfers versterken : de noodzakelijkheid van een volledig hooger onderwijs in 't Nederlandsch bij velen enkel een gevoelquaestie, is voor mij langzamerhand vergroeid tot een soort natuurwet, waarvan het uitblijven bij voortduring de ondergang van den Nederlandschen stam in Belgie — geestelijk en economisch — moet bewerken.

Aan allen, die gedurende jaren en jaren, soms sedert hun jeugd, voor het opwekken van een vol-ledig Nederlandsch leven in de Vlaamschsprekende bevolking, hun tijd, hun geld, hun geestkracht ten offer brachten, aan al de Vlaamschgezinden verzoek ik nog eens de lastige reis door de hoogeschoolgeschiedenis te ondernemen, door dal en bosch, onderaardsche gang en kromming, om dan toch misschien op de hoogte te belanden van waar de quaestie in hare heerlijke volledigheid kan aanschouwd worden.

HOOFDSTUK II.

DE SOCIALE ROL DER HOOGESCHOOL.

I. ALGEMEENE TREKKEN.

OVER de rol der hoogeschoolen in de beschaving zal het mij niet mogelijk zijn hier breedvoerig te handelen.

Met betrekking op onze bijzondere, Vlaamsche toestanden werd dit reeds meermaals gedaan. Door Prof. Mac in zijn verslag, door uw dienaar in verschillende opstellen verschenen tusschen 1891 en 1897, en ook door velen, op meer concrete wijze, op talrijke volksvergaderingen. Maar de te maken studie die ik hier bedoel is van breederen en dieperen aard, zou een meer wetenschappelijk karakter dragen. Ik zou van deze werking der hoogeschoolen, in verband met taal, zeden, geestesontwikkeling, in een woord met de cultuur, een grondige motiveering willen leveren gesteund op al de gegevens der hedendaagsche sociologie (in den engeren zin van het woord), met benutting van het rijke materiaal op dit gebied sedert veertig jaar geleverd door een roemrijke schaar sociologen. Ik noem enkel op : Schäffle, Novicow, Glumpowicz, Brooks Adams, Tönnies, Ammon, Durkheim, Tarde, Gobineau, Houston Chamberlain, Breysig, Dilthey, Comte, Littré, Liard, Loria, Fouillée, Simmel, Lavissee, Lamprecht en zoovele andere geleerden nog.

Maar zulke studie zou niet enkel weken, misschien

maanden aan voorbereidenden arbeid eischen, zij zou met de enkele gegevens die ik thans reeds verzameld heb eene studie op zich zelf uitmaken.

Ik moet er dus tijdelijk van af zien.

Slechts twee aanhalingen wil ik doen, omdat zij nauw verbonden zijn aan mijne verdere uiteenzetting : de hoogeschole ontstonden, niet om aan abstracte wetenschap te doen, maar om in werkelijk gevoelde behoeften te voorzien.

Ziehier hoe de beteekenis en het ontstaan der hoogeschole geschetst wordt door den beroemden professor in wijsbegeerte der Universiteit van Berlijn, Friederich Paulsen, ik acht zijne woorden zoo gewichtig dat ik ze in de oorsponkelijke taal overschrijf :

• Alle öffentlichen Unterrichtsanstalten werden durch Bedürfnisse der Gesellschaft hervorgerufen, und zwar zunächst durch technisch-practische Bedürfnisse. Das theoretische Interesse mag zur Gründung privater Vereinigungen, wie die Griechischen Philosophenschulen, führen ; öffentliche Schulen haben ursprünglich ihren Nährboden in dem sozialen Bedürfnis einer Ausbildung für bestimmte berufliche Leistungen. So sind im Mittelalter die ersten Schulen durch das Bedürfnis nach berufsmässiger Ausbildung von Geistlichen, des ersten gelehrten Standes, dessen Beruf um seiner Bedeutung willen eine professionelle Ausbildung zu fordern schien, so in der Folge für wesentlich dasselbe Bedürfnis die Universitäten des Pariser Typus mit ihren artistischen und theologischen Fakultäten entstanden. Mit dieser Hochschule verbanden sich dann die beiden anderen beruflichen Hochschulen, die in Italien zuerst ausgebildet worden waren : die juristische und medizinische. So

ist die Universität als eine Vereinigung « technischer » Hochschulen für Geistliche, Rechtsgelehrte und Aertze entstanden, zu denen die artistische Fakultät als allgemein-wissenschaftliche Vorschule sich verhielt, bis, im 19 Jahrhundert auch sie. etwas von dem Charakter einer professionellen Hochschule, nämlich für die Bildung des höheren Lehrerstandes, annahm.

In diesen « gelehrten » Berufen alter Ordnung hat dann das abgelaufene Jahrhundert, unter dem Einfluss der gesellschaftlich-wirtschaftlichen Entwicklung, eine Reihe neuer Berufe gefügt, die eine hochschulmässige Vorbildung erfordern. Zunächst die « technischen » im engeren Sinn, die Berufen des Ingenieurs, des Baumeisters, des Chemikers, des Berg-und Forstmannes (1). »

De gekende Fransche historicus van de Sorbonne te Parijs, Ch. Seignobos ontwikkelt dezelfde gedachte in de volgende woorden :

« Tous les établissements d'enseignement du Moyen-Age ont été fondés pour satisfaire à un besoin pratique ; tous ont été des écoles professionnelles où l'on préparait les élèves à un métier. Les facultés étaient des écoles spéciales où l'on n'apprenait la science qu'en vue d'un métier et dans la mesure où on la croyait utile à ce métier (2). »

Eindelijk verloof ik mij de welwillende aandacht te vestigen op mijne eigene vroegere pogingen om de sociale rol der hoogeschool te omlijnen, in mijne opstellen van 1892, 1895 en 1897.

1. FRIEDRICH PAULSEN. Die Deutschen Universitäten und das Universitätsstudium. Asher. Berlin. 1903. Bladz. 137.

2. SEIGNOBOS. Conférence à l'Ecole des Hautes Etudes sociales, aangehaald door Millerand. Revue politique et parlementaire. Nummer van Februari 1904.

2. DE NEDERLANDSCHE HOOGESCHOOL.

(1892)

Twee Walkuren — epische zusters — leiden de Wereld : de Gedachte en het Zwaard. Het zwaard kon nooit iets voortdurends bouwen door zich zelve ; het was altijd machteloos, als het niet gesteund ging door de gedachte.

De Duitsche eenheid : zegepraal der wapens, doch gesteund door de gedachte van alle denkers en geleerden in Duitschland sedert meer dan eene eeuw.

De Italiaansche eenheid : het doel — bewust of onbewust — van de geleerden en kunstenaars van dit glansrijk land, van af Savonarola tot aan Cavour.

De Macht bedwingt het Recht, zegt men soms ; ja, wanneer dit laatste slechts een onwaar, een valsch Recht is.

Welk is nu de tolk der gedachte ? Het is de katheders van den geleerde, van den wijsgeer, van den denker. Een groep van zulke katheders maakt eene Hoogeschool uit. Van daar de groote rol der Hoogeschool bij alle volkeren.

Als Karel IV, keizer van Duitschland, Bohemen, dat in zijnen geest aan het hoofd van Duitschland moet staan, wil verduitschen, sticht hij, in 1348, de Hoogeschool van Praag.

Als Engeland zijne macht wil vestigen in Normandïe, richt het de Hoogeschool van Caen (1436) op.

Als Spanje zijne heerschappij over de Nederlanden

wil verzekeren, sticht het de Hoogeschool van Dowaaï (1572).

Ziedaar voor den uiterlijken strijd, van volk tot volk ; hetzelfde grijpt plaats voor den innerlijken strijd :

Als Willem de Zwijger aan de inwoners van Leiden vraagt welke gunst hij hun kan verschaffen voor hun heldhaftig gedrag gedurende het beleg, luidt het antwoord : de eer eene Hoogeschool te bezitten.

En waarom ? Bewust of onbewust, om de geestesbeschaving, die in Zuid-Nederland gaat verdwijnen, in Noord-Nederland over te brengen. En met welk gevolg !

Als Willem I van Nederland het zuidelijk gedeelte der Nederlanden uit zijnen eeuwenlangen slaap wil rukken, zendt hij Schrant naar Gent en Kinker naar Luik, waar hij Hoogescholen sticht.

In Engeland, als de Wighs, in 1828, een midden willen vormen voor hunne gedachten, denken zij er aan eene Hoogeschool te Londen te stichten, om op te wegen tegen Oxford, brandpunt van het torysme.

In België zelf worden de Hoogescholen van Brussel en Leuven gesticht na de Omwenteling, om de eene, de vrijzinnige, de andere, de katholieke gedachten te doen klinken van den leeraarstoel.

Als Pruisen zich wil heropbeuren, na de ramp van Iena, wat doet het ? Pruisen sticht de Hoogeschool van Berlijn (1810).

Ziehier de merkwaardige woorden te dier gelegenheid door Koning Friedrich Wilhelm uitgesproken :

« Wij moeten het verlies onzer *stoffelijke krachten* vergoeden door de *krachten van den geest*. »

Er was alleen spraak : de kracht van weerstand door opvoeding te versterken, naarmate de overheersching

van den vreemde aangroeide, de zielen te verstalen door het gevoel der echte « kerndeutschheit. »

Schleiermacher vooral zag de toekomst klaar voor oogen :

« Als deze wetenschappelijke inrichting in werking treden zal, zal niets haar evenaren ; dank aan hare innerlijke kracht, zal deze Hoogeschool haren invloed doen voelen verre buiten de grenzen van het Pruisische Rijk.

« Berlijn zal het brandpunt van alle geestesleven in Duitschland worden ; en zoo zal er een vaste grond gelegd zijn voor de taak, die Pruisen in de toekomst beschoren is ! »

Een volk heropbeuren door eene Hoogeschool ! Het Duitsche keizerrijk stichten door eene Hoogeschool ! Wie zou er aan geloofd hebben, indien de woorden, in 1810 uitgesproken, niet waarheid waren geworden zestig jaren later ?

En zie, nauwelijks wappert de zwarte adelaar weder op het oud-duitsche Straatsburg, of het eerste werk is het stichten der prachtige « Universität Kaiser Wilhelm » !

*
* *

Welke les is er nu te trekken uit deze dubbele reeks van feiten ?

Wij zien eerst en vooral, dat men, om de macht in het buiten- of binnenland te verzekeren, Hoogescholen gebruikt.

Te Praag, te Caen en te Dowaai voor een werk van verovering, te Leiden, te Gent en te Luik, te Londen, te Berlijn en te Straatsburg voor een werk van wedergeboorte en van vooruitgang.

Het is door de Hoogescholen, dat wij deze onzichtbare Koningin der Wereld, de Gedachte hebben zien handelen !

Dát zijn feiten. Zoeken wij het *waarom* der feiten. Waarom is de Hoogeschool het wapen en het tuig bij voorkeur ?

Wij vinden er de verklaring van in wat ik graag zou noemen « het verstandelijk leven der volkeren ».

De geschiedenis bestaat in den grond uit een dubbelen strijd, die zich kan vervormen, waarvan de wapens kunnen veranderen, maar een eeuwigen strijd : de oorlog van volk tot volk, en de oorlog van klas tot klas.

En als men het wel nagaat, maken zij maar eenen strijd uit : de strijd van den vooruitgang tegen den slenter, de strijd tusschen de toekomst en het verleden. Want het staat vast : het is de vooruitgang binnen het land, welke dat land sterk maakt buiten zijne grenzen. Meer gerechtigheid van binnen, geeft meer macht van buiten.

De verstandelijke macht maakt de stoffelijke sterkte.

Griekenland, ja Athene alleen, weerstaat den Perzischen Reus.

Vlaanderen verlaagt de Fransche leenheerschappij.

De onzichtbare Gedachte smeedt het zwaard der volkeren. Hun val of hun zegepraal wordt bereid in het duister. Het lot van het slagveld is de oorzaak niet van de nederlaag : het is er slechts de vaststelling van.

Dáárom moet een volk zich sterk inrichten op verstandelijk gebied, wil het zijne vijanden weêrstaan in den *struggle for life*, van natie tot natie.

Als het door onbewustheid over zijne eigen behoefte in den kolk is neergestort, is het te laat.

Als wij nu van dit standpunt uit de geschiedenis van Europa beschouwen, dan zien wij dat zich eene gansche onwenteling heeft voorgedaan.

De Zuidervolken, vroeger aan het hoofd der beschaving, dalen ; de Germaansche volkeren komen op. Waar is de oude roem van Oostenrijk, van Spanje, van Frankrijk ? Het machtige Duitschland, het rijke Engeland en zijn groot Saksisch kroost, Amerika en Australië, antwoorden daarop.

Waarom is de toestand zoo veranderd ?

De rassen van het Zuiden hebben verloren in *stoffelijke macht*, omdat zij zich lieten vooruitstreven in *verstandelijk opzicht*.

Ziedaar de rede, de diepe rede, waarom de heerschappij overgaat tot het Noorden.

*
* *

Dit is ook waar. voor ons Vlaamsche volk. Lang lag Vlaanderen versmacht onder de vreemde overheersching. Daarna kreeg het nieuwe ketens : de Fransche geest.

Ons volk kan zich opbeuren indien het verkrijgt wat het mist : verstandelijke werktuigen, die het in staat stellen met andere volken te wedijveren : het moet eene Nederlandsche Hoogeschool en een wel ingericht wetenschappelijk vakonderwijs bekomen.

Het grootste feit der hedendaagsche tijden is de groote omwenteling der natuurwetenschappen, die eene nieuwe conceptie van het Heelal voortbracht.

Is het niet onvermijdelijk, dat in den wedijver der volkeren, degenen die het eerst zich naar dit nieuw begrip van de wereld en het leven schikken op

www.libtool.com.cn
de andere natiën, die achteruit blijven, zegepralen ?

In België verstaat men heel goed, dat men van tijd tot tijd zijne stoom- en werktuigen voor de nijverheid naar nieuwere uitvindingen moet vervormen. Er wordt geene « coupole » uitgedacht, of men bestormt de Kamers met miljoenen voor de verdediging.

Maar er zijn andere werktuigen, die boven de beide eerste staan : de verstandelijke werktuigen.

Indien Duitschland aan het hoofd der volken staat, dan is het te danken aan zijne vier-en-dertig Hoogescholen.

Tot welke diepte is de Duitsche geest niet omge- werkt geworden sedert drie eeuwen door Luther, Leibnitz, Kant, Lessing, Herder, Goethe, Fichte, Schelling, Schleiermacher, Humboldt, Hegel en het leger geleerden en kunstenaars van heden ? Als Fichte, na den slag van Iena, zijne « *Reden an die Deutsche Nation* » voorlas, maakte hij van zijn vaderland den geestdriftigsten lof :

« Met uw Germaanschen geest, hebt gij u losgerukt uit de klauwen van Rome en aan de wereld de vrijheid van denken geleerd, die zij vergeten had sedert de Oudheid. »

Het verslagen volk hoorde de stem van den wijsgeer gelijk het luisterde naar het lied van Körner. Het zegepraalde.

Dat dit voorbeeld alle Vlamingen beziele !

Wij ook willen voor ons volk het grootsch verleden aan eene schitterende toekomst snoeren : het eerste wapen daarvoor is eene Nederlandsche Hoogeschool.

(De Goedendag, 1892.)

3. DE HERVORMING DER BELGISCHE HOOGESCHOLEN.

(1895)

Sedert eenige jaren is de vervlaamsching van het Hooger Onderwijs het doel van ons streven geworden, en, naarmate wij dat onderwerp onderzochten en bespraken, is uit de wolken getreden, heeft het vaster vormen gekregen, nu staat het daar, gansch afgeteekend in zijne lijnen : wij willen de Hoogeschool van Gent, zoodanig vervormen, dat zij in weinige jaren eene Vlaamsche, eene Nederlandsche Hoogeschool worde.

Maar wij hebben niet alleen het stoffelijk bestaan eener Vlaamsche Hoogeschool besproken, maar ook reeds hare rol in de cultuurbeweging van ons volk vastgesteld. Wij hebben de verstandelijke en sociale bedrijvigheid der Hoogescholen bestudeerd : ik zelf, heb historisch bewezen, dat onder het zichtbaar weefsel der gebeurtenissen, alles terugkomt op de hoogere ontwikkeling door de hoogescholen uitgedeeld, dat de ontwikkelingstoestand van een volk, zijne stoffelijke welvaart beheerscht en zijne plaats onder de andere volken bepaalt.

Het onderwerp dat ik mij voorstel te behandelen is dus innig verbonden aan ons vroeger streven : ik wil namelijk onze verstandelijke cultuur overschouwen en onderzoeken of onze hoogescholen, genoegzaam gewapend zijn, om hunne beschavingstaak met vrucht te volbrengen.

De karakteristiek van de jaren, die op het keizerlijk tijdvak volgden, was het idealisme : het menschedom

www.libtool.com.cn
voelde zich herleven. In Duitschland verkondden Fichte, Hegel, Schelling, Schlegel en Feuerbach, van hunne katheders de leer van Kant ; de schrijvers en dichters waren nog doordrongen van het platonisme van Schiller en Goethe. In Frankrijk, bloeide het romantisme ; in Engeland, schoot het zijne laatste stralen. In België, helaas, leefde men gelijk in een kerkhof, of men ontving het licht van Frankrijk ; alleen, gelijk des winters onder de sneeuw, was het zaad aan 't kiemen, waaruit de machtige Vlaamsche kunst- en strijdbeweging zou ontstaan.

In sociaal opzicht was het insgelijks een tijdperk van geniale droomers en groote denkers : in Frankrijk, Saint Simon en Fourier ; in Engeland, Owen en Carlyle, de erfgenaam van het Duitsche idealisme ; in Duitschland, Marlo en Rodbertus ; in Amerika, Emerson ; in Italië, Mazzini.

Doch, de rust, het optimisme was van korten duur ; het veranderlijk ideaal dat zich opdringt aan het menschedom, bij elken omkeer van den weg, om het te doen vooruitgaan, stelde zich weldra voor onder eene nieuwe gedaante. De koorts overmeesterde nogmaals de geesten ; het levenssap vloei de sneller ; de driften waren in gisting ; en overal, in alle richtingen der gedachte begon de strijd van scholen en partijen, die nu nog voortduurt.

De kiemen van al onze huidige gedachtenstroomingen, zoowel op sociaal als op wijsgeerig gebied, vindt men terug in dit tijdperk der groote droomers en der diepe denkers.

Doch de strijd draagt thans een scherper karakter. De staatkunde van eigenbaat zegeviert op de staatkunde van gevoel en ideaal. Verder, ontvangt men den indruk van

een koortsig gewoel van menschen, haastig om hun doel te bereiken, met zedelijke of onzedelijke middelen. Nevens het krasse materialisme onzer dagen, vindt men een stroom, die steeds breeder wordt : de stroom der democratie, die poogt onze economische toestanden aan de eischen der Ethiek en der menschenliefde te onderwerpen. En men beleeft een strijd gelijk die van Ormuzd en Ahriman, tusschen het goede en het kwade.

De letterkunde is niet meer het voorrecht van eene minderheid, die zich opdringt aan de massa en aan deze eene zekere eenheid in het denken geeft : iedereen kan het hoofd eener letterkundige school worden. Ook heeft men nooit méér gesproken, geschreven, uitgegeven en stelsels uitgevonden dan nu. Maar degene die schrijven blijven afgezonderd : men leest te veel dagbladen en te weinig boeken, zoodat de afgrond tusschen degene die denken en degene die zien denken steeds breeder en dieper wordt. Doch indien dit van algemeene waarheid is, wat dan gezegd van onze Vlaamsche gewesten, waar de afstand tusschen de ontwikkelden of de half-ontwikkelden en de niet ontwikkelden nog vergroot wordt door het verschil van taal : eene verfranschte burgerij, eene verachterde Vlaamsche menigte, en tusschen beide de Vlaamsche schrijvers en strijders meestal uit het volk gesproten, die niet de gelegenheid hadden eene hoogere cultuur te genieten en verhinderd zijn zich verder te ontwikkelen door het gemis aan ondersteuning bij de hoogere standen. Voor hen is gedeeltelijk waar, het smartelijk woord van Proudhon : « Le présent nous excommunie, l'avenir sera sans souvenir pour nous, et notre existence s'abîme dans un double néant. »

Overall is het een krioelen van gedachten, van ver-

zuchtigen, van verhopingen, die opdagen gelijk de graanhalmen onder de zomerzon. En tusschen die tegenstrijdige stroomingen, tusschen de oude gedachten, die dalen, en de nieuwe, die stijgen, vindt men nergens eene erkende overheid, een aangenomen formula.

De eene zijn verdwaasd of onverschillig voor de nieuwe gedachten ; andere zijn haar stelselmatig vijandig ; anderen eindelijk werpen zich met woede op de bestaande instellingen, gelijk de kinderen die een speeltuig vernielen, omdat zij het reeds lang bezitten. Kortom, het verstandelijk evenwicht is gebroken.

Men zegt het is het einde der eeuw ; maar dit woord heeft geen zin. Immers, waarom zou in den oneindigen loop der tijden het einde eener eeuw meer beteekenis hebben dan het einde van een maand of een jaar ?

Men zegt het is het einde eener maatschappelijke klasse : het is waar, de maatschappelijke standen kunnen verouderen ; maar waarheid is het ook, dat zij zich steeds vernieuwen en dat aldus het menschedom altijd jong is.

Doch indien wij noch aan het einde der eeuw, noch aan het einde der burgerij als klasse, den huidigen geestetoestand kunnen toeschrijven, dan schijnt het toch dat wij in een overgangstijdperk verkeeren, een van die oogenblikken van snelle wording in de beschaving der menschheid.

De ongehoorde uitbreiding van alle wetenschappen heeft het veld der gedachte in eene, tot hier onbekende verhouding, vergroot ; de ongehoorde opeenhooping van rijkdom in weinige handen heeft in dezelfde mate het veld der sociale conflicten vergroot.

De begrippen vervormen zich op alle gebied. Om deze beweging te volgen, om er zich aan te passen, zou de openbare geest sterker dan ooit moeten toegerust zijn door de hoogere cultuur en het is juist nu, dat men eene onloochenbare verarming dezer cultuur waarneemt, cultuur, zoo noodig aan den mensch om goed en juist te denken als de lucht om adem te halen.

Waarom is onze cultuur niet algemeener, hedendaagscher en vooral méér nationaal?

Welk aandeel hebben de Hoogescholen in den huidige toestand? Dat willen wij onderzoeken en tevens nagaan wat er, volgens ons, te doen staat, opdat de Hoogeschool weêr de beschavingsmacht bij uitnemendheid worde.

Het leven der Hoogescholen is innig verbonden aan het midden, waarin zij zich ontwikkelen. Zij ondergaan rechtstreeks den invloed van de verandering der heerschende begrippen, en moeten zich schikken naar de evolutie der staatkundige inrichtingen.

Missen zij de noodige lenigheid om zich gelijktijdig te vervormen; dan vermindert hunne verstandelijke macht, en weldra kwijnen en verdwijnen zij, om alleen nog eene plaats te bekleeden in de geschiedenis der beschaving.

De geschiedenis levert ons daarvan menig voorbeeld.

Te Rome onderwees men de grammatica, de letteren, de rhetorica en de dialectica, het zijn de vereischte wetenschappen om te schitteren op het Forum. Doch als de politieke rol van het Forum voorbij was, behield de sleur, sterker dan de gezonde reden, dezelfde leer-

wijze. Deze wetenschappen voortaan zonder groot sociaal nut, vormen nog slechts eene geestesoefening ; degene die er zich op toeleggen verwijderden zich meer en meer van den volksgeest. En het volk vindt in hunne woorden noch de oplossing der vraagstukken die het aanbelangen, noch de leiding die het noodig heeft, en het zoekt elders.

Ook verdwijnen al deze scholen, gelijk de duisternis voor het licht, met de zegepraal der christenleer.

In de Middeleeuwen, was de taak der hoogeschoolen, wel is waar, lichter dan op onze dagen ; maar zij waren eene wonderlijke beschavingsmacht voor hunnen tijd. Het waren nog geene nationale scholen, maar groote kampplaatsen, open voor alle verzuchtingen en alle worstelingen des geestes. Onderzoeken wij de 13^e en 14^e eeuw, tijdperk van verstandelijke herleving en hervorming, dat veel gelijkt op het onze : Parijs, voor de wijsbegeerte, Bologna voor de rechten, waren brandpunten van hoogere wetenschap ; men stroomde er samen uit alle hoeken der christenwereld om deelachtig te worden aan de groote geestesrichting en men vormde er mannen en denkers. Doch deze hoogeschoolen, zoo passend met de Middeleeuwsche samenleving, stierven weg als wetenschappelijke hefboomen, met de verandering in den politieken toestand.

Gaan wij het ontstaan na der Duitsche hoogeschoolen der 18^e eeuw. Zij waren de tolken van den Duitschnationalen geest. De kleine Duitsche vorsten omringden zich met geleerden, zij stichtten hoogeschoolen ; zij vermenigvuldigden de centra waar men het hooger verstandelijk leven ontwikkelde en zij hebben aldus een der schoonste bewegingen der beschaving doen ontstaan.

Ja, de kinderen dier hoogeschoolen waren grondleggers der Duitsche Eenheid.

Kan men iets heerlijkers uitdenken, dan Goethe te Weimar, omringd van allen die schitterden in wijsbegeerte, letteren en kunsten, en van Weimar uit als op een troon, een titan van de gedachte gelijk, de verstandelijke beweging der Duitsche gouwen geleidend.

En dezen invloed hebben de Duitsche hoogeschoolen nog niet verloren : naar hen blijft steeds het oog aller geleerden gericht. En Taine beweerde, dat zij gedurende nog meer dan twee eeuwen die meesterschap zouden behouden.

In Engeland dragen nog heden de Hoogeschoolen, bijzonder die van Oxford en Cambridge, het karakter van Middeleeuwsche instellingen, langzamerhand gewijzigd nochtans voor wat den grond der studiën betreft, maar in den vorm zoo gothiek als de gebouwen hunner « Colleges ».

Ten onzent zijn de hoogeschoolen nieuwerwetsche instellingen : van de hoogeschool van Leuven, afgeschaft door de Fransche Republiek, bleef er niets over dan eene herinnering. Onze hoogeschoolen zijn ingericht naar het model der « Université de France » in 1806 door Napoleon opgericht. Van die inrichting kan geene betere bepaling gegeven worden dan die van Liard : « c'était une fabrique d'esprit public à l'usage de Napoléon. » Doch Napoleon verdween, maar de hoogeschool bleef onaangeroerd. Alles was er in uitgedacht om alle persoonlijk en oorspronkelijk denken uit te dooven. Het onderwijs is gansch dogmatisch ; het examen is een ander middel om alle eigenaardige gedachtenopvatting te dooden ; iedere faculteit is vol-

komen van de anderen gescheiden : het onderwijs is vernederd tot de enge opleiding tot een bepaald beroep ; in het bestuur hebben de hoogleeraars niets te zeggen, het zijn slechts bezoldigde ambtenaars.

Onze hoogeschoolen hebben in hunne breede lijnen het Fransche Universiteitstelsel behouden, zonder zelfs na te gaan of het aan onzen geest paste en dit met eene voertaal, die de onze niet is.

Daarom hebben onze hoogeschoolen aan invloed verloren : Zij zijn eene fabriek van diploma's geworden. Inderdaad het is niet voldoende, dat er vele hoogeschoolen, hoogleeraars en studenten zijn, de inrichting moet overeenkomen met haren tijd. En men moet eerbied koesteren voor de wetenschap, de gedachte bewerken om de gedachte, en niet om een stoffelijk en onmiddellijk belang (1).

Er ontstond alhier een reusachtige drang tot zuivere beroepstudiën ; daardoor werden de hoogeschoolen verplicht de sociale vereischten van den tijd te verloochenen of tegen te werken ; en de wetgeving deed geene poging om deze ongezonde strekking te bedwingen. Dan wanneer de zoogenoemde « carrières libérales » opgepropt waren, geregeld legers van advokaten en geneesheeren voort te brengen. Dáár, voor dezen, de eenige beslommering was, snel het einddiploma te bekomen, konden zij de voordeelen der hoogere cultuur, noch in het middelbaar, noch in het hooger onderwijs genieten, en, eens in het dagelijksche leven getreden, hadden zij tot die cultuur noch den tijd noch den lust.

1. Volgens den heer. KAREL BULS lijdt ons hooger onderwijs nog steeds aan dit gebrek. Zie verder het hoofdstuk. *De Vlaamsche Hoogeschool der Toekomst.*

Zij werden in de hogere klassen opgenomen, zonder de hoedanigheden te bezitten, om een maatschappelijke invloed te kunnen uitoefenen. En dan hebben wij dat gevaarlijk verschijnsel waargenomen: lieden, die een openbaar of politiek ambt als een beroep vervullen, zonder de moeilijke wetenschappen der staatkunde te bezitten.

De draineering der verstandelijke krachten des lands naar de « carrières libérales » heeft andere schadelijke gevolgen gehad, waaraan men gewoonlijk niet denkt. Zij heeft op moreel gebied hetzelfde uitwerksel gehad, als het overdreven kapitalisme in de economie, dit is, eene verplaatsing en opeenhooping van krachten, ten nadeele de algemeene cultuur, of om mijne gedachte anders uit te drukken, zij had voor gevolg de verstandelijke verzwakking van het levenselement der natie: de kleine burgerij van stad en platteland.

Al deze feiten hebben, in ons land, de hoogeschoolen hunne sociale roeping doen missen.

*
*
*

Ten onzent is dus een reusachtige drang tot zuiver beroepstudien ontstaan, de wetenschap werd nog slechts beoefend voor het stoffelijk belang, dat zij medebrengt (1).

Naar de « Statistique de l'instruction publique » in

1. Dit is misschien wat absoluut gezegd. M. i. sluiten hoge algemeene cultuur en gespecialiseerde studie elkaar niet uit: ik zou het b. v. als een weldaad aanzien, dat al de studenten als voorbereiding tot het verdere leven de lessen bijwoonden eener *sterke éénjarige* candidatuur in wijsbegeerte en letteren (zonder latijn en grieksch, maar met bijvoeging van de sociale wetenschappen (*Nota van 1906*)). Zie verder mijn huidig standpunt aangaande het hier behandelde in het hoofdstuk: *De Vlaamsche Hoogeschool der toekomst*.

1880 door M. J. Sauveur uitgegeven, maakten de studenten in wijsbegeerte van de vier hoogescho- len in 1835-1836, 20,25 t. h. uit, van de gansche Universi- taire bevolking, in 1856, 24,81 t. h. doch in 1875-76 nog slechts 12,13 t. h. Het is de eenige faculteit, waar het getal studenten daalde en die vermindering beliep tot 7,97 t. h. van 1835 tot 1875 !

In 1875-1876, had men de volgende verhouding tus- schen de verschillende faculteiten :

Geneeskunde	34,53 t. h.	}	66,82 t. h.
Rechten	32,29 » «		
Wetenschappen	21,05 » «	}	33,18 t. h.
Wijsbegeerte	12,13 » »		

En reket men daarbij de bijzondere of technische scholen :

Bijzondere scholen	29,04 t. h.	}	76,45 t. h.
Geneeskunde	24,50 » »		
Rechten	22,91 » »		
Wetenschappen	14,94 » »	}	23,55 t. h.
Wijsbegeerte	8,61 » »		

Langs eenen anderen kant, terwijl van 1841 tot 1875, 47 memoria voor de wetenschappen en 37 voor wijsbegeerte ingezonden worden, zijn er slechts 28 voor de geneeskunde en 26 voor de rechten ! Klaarblijkelijk bekreunen zich de geneesheeren en de advokaten om iets anders dan zuivere wetenschap !

Van 1817 tot 1875, is het cijfer der diploma's uitge- reikt in de vier hoogescho- len aan doctoren in wijsbe- geerte, staatswetenschappen, wis- en natuurwetenschap- pen *ongeveer hetzelfde gebleven*. Nooit steeg het getal boven 27, en in 1855 was het reeds 26.

M. Sauveur besluit aldus : « Les diplômes les plus

recherchés, et cela se comprend, sont donc ceux qui donnent accès aux carrières libérales, aux fonctions publiques. Ceux de docteur en droit, ceux de docteur en médecine ensuite. »

Ziedaar den toestand onder den invloed der wetten van 1835 en 1849 ; alhoewel wij geene volledige statistieken voor het latere tijdvak bezitten mogen wij hier vaststellen, dat de wet van 1876, de kwaal verergerd heeft. Inderdaad, zij opende de hoogeschool voor iedereen die zich aanbod, zonder eenige waarborg van cultuur te eischen.

De wet van 10 April 1890, thans in werking heeft den toestand merkelyk verbeterd : zij vergt eene ernstige voorbereiding van den student en heeft de doctoraten in in wetenschappen en wijsbegeerte gansch heringericht.

Om aan den wensch dergenen te voldoen, die gansch oppervlakkig, de oorzaak van het kwaad in het groot getal der studeerenden zien, heeft men den duur der studiën streng vastgesteld en zooveel mogelijk verlengd, en men heeft, o democratie ! het tarief der studiën merkelyk verhoogd, ja verdubbeld.

Men heeft daardoor de grove feil begaan, te denken dat de keus der besten moet plaats grijpen, niet na het eindigen, maar vóór en gedurende de studiën. Men heeft alleen selectie ten voordeele van den rijkdom gedaan.

Indien men, op doortastende wijze, het peil der studiën wilde verhoogen en tevens beantwoorden aan de volksgezinde eischen van den tijd, om voort te brengen wat Carlyle noemde de « aristocratie van het talent » dan moest men den studietijd verkorten, de zuiver wetenschappelijke leergangen uitbreiden en de examina ver-

moeilijken, om het oordeel en de echte wetenschap, meer dan het geheugen van den student te doen uitschijnen. Doch dit kon slechts gebeuren door de radicale scheiding der wetenschappelijke en der beroepsstudiën, en de tendenz der wet is eerder de practische proeven te vernieuwvuldigen.

Het Deutsche Universiteitsstelsel komt ons voor als het beste : het diende tot model aan de nieuwere hoogeschole van Amerika en Japan. Daarom zullen wij nu, in weinige woorden, de inrichting der faculteit van wijsbegeerte aan een Deutsche hoogeschool beschrijven. Dit zal ook de hervormingen, die wij voorstaan, in groote mate verduidelijken.

Nemen wij tot voorbeeld de hoogeschool van Berlijn.

Van Duitschers, die zich laten inschrijven, wordt het « Zeuchniss der Reife » gevergd, dat gelijk staat met het bewijs door de wet van '90 in België voorgeschreven. De studietijd voor het bekomen van den doctorstitel is drie jaar (akademisches Triennium). Het is den studenten zeer gemakkelijk van hoogeschool te veranderen : zoo zijn er die met elken semester eene andere academie gaan bezoeken. Voldoende is het daarom, telkenmale een « Abgangszeugniss » aan den deken te vragen.

De faculteit van wijsbegeerte is zeer uitgebreid en beslaat al de vakken onzer faculteiten van wijsbegeerte en wetenschappen. Zoo kan men promoveeren, als doctor in wijsbegeerte, in de wijsbegeerte, oudere en nieuwere, in de oudere of nieuwere, of oostersche talen, in de oude of moderne geschiedenis, in de oudheidkunde, de sterrekunde, de physika, de scheikunde, de technologie, de natuurlijke wetenschappen, de aesthetik, de muziek-wetenschap, enz.

Gedurende de drie jaar studie geen enkel examen !

Is het « triennium » verstreken, dan kan de doctorandus zich aanmelden. Hij moet eene wetenschappelijke verhandeling met een zeker getal theses overhandigen. Wordt deze door den deken goedgekeurd, dan gaat men over tot de mondelinge proef. De candidaat bepaalt welk zijn hoofdvak is, en geeft een ander vak op (Nebenfach). De wijsbegeerte behoort altijd tot het examen. Is de philosophie hoofdvak, dan moet de candidaat twee « Nebenfächer » opgeven. Over deze drie vakken wordt er exaam afgenomen, door vier professors, waarvan twee het hoofdvak doceeren, een het nevenvak en een de wijsbegeerte. Overigens bezitten al de andere professoren der faculteit het recht den candidaat vragen te komen stellen.

Daarna wordt overgegaan tot de openbare verdediging van het memorium en in voorkomend geval, tot de « promotion ».

De candidaat bepaalt zelf, wanneer hij wil promoveeren, er is geen vastgesteld tijdstip, geen zittijd, en tusschen het ondergaan der verschillende proeven mag er eene ruimte van zes maanden bestaan.

Men voege daarbij de voortreffelijke bibliotheken, de seminaria, de talrijke « professuren » over hetzelfde vak, de privat-docenten, en men zal beseffen hoe diep dit stelsel van het onze verschilt. Hier geene jaarlijkse examens meer, niet meer van Paschen tot Juli angstvallig gewerkt voor 't « examen » en bovenal vrije keus in de studie der wetenschappen, geene proeven waar de vakken aangeduid zijn door de wet !

Zoo bekwam een onzer vrienden te Leipzig den doctorstitel met een examen over de wijsbegeerte, de

muzikale compositie en dat gedeelte der physica, dat handelt over de geluiden.

Zulk een stelsel moet noodzakelijk voor gevolg hebben de verspreiding der hoogere cultuur. Want men gaat niet meer ter hoogeschool om een beroep aan te leeren, maar om een beschaafd, denkend mensch te worden.

Voor de rechtsgeleerde faculteit is de inrichting schier voor alles dezelfde als in de faculteit van wijsbegeerte. In de bijzondere scholen (technische Hochschule) vormt men Ingenieurs. De toekomstige geneesheeren zijn aan staatsexamens onderworpen, best aan de proeven voor de middenjury ten onzent te vergelijken.

Om tot de faculteit van filosofie terug te keeren, er waren te Berlijn, (eerste semester, 1893) 18 leergangen over wijsbegeerte, waarvan drie van geschiedenis der wijsbegeerte, 3 van logika, 6 van psychologie, 3 van ethiek of zedeleer, enz. Daarbij heeft men nog 3 leergangen van wijsgeerige oefeningen. Door dit groot getal colleges over dezelfde stof, door verschillende professoren gegeven, heeft de student gelegenheid de stelsels te leeren kennen, zich een oordeel te vormen en niet gelijk ten onzent op het examen, de zinsneden van den professor op min of meer gelukkige wijze na te zeggen.

Een instelling, die ten onzent steeds veld wint, is het Deutsche « Seminar ».

Elke faculteit bezit er een zeker getal. In het seminar worden de praktische leergangen (übungen) gehouden ; de studenten doen er ook onder leiding der professoren persoonlijke opzoekingen, die niet zelden opgenomen worden in de wetenschappelijke tijdschriften ; zekere hoogleeraars geven zelfs tijdschriften uit met medehulp

hunner leerlingen : de *sozialwissenschaftliche Forschungen* van prof. G. Schmoller en het tijdschrift over psychologie van prof. Wundt zijn wereldberoemd. Een seminar bezit steeds eene wel voorziene boekerij met de nieuwste werken en de beste tijdschriften over het vak. Het « staatswissenschaftlich-statistische Seminar » van prof. Ad. Wagner te Berlijn bezit meer dan tien duizend geschriften over staathuishoudkunde.

De privat-docenten zijn doctoren, die gelijk staan met onze bijzondere of agregaat doctoren ; zij verkrijgen van de faculteit het recht één of meer leergangen te geven, al worden de leerstoffen ook reeds door hoogleeraars of docenten onderwezen. De « mededinging », die daardoor ontstaat is een prikkel voor de professoren om altijd hunne colleges op de hoogte der wetenschap te houden.

Wij hebben aldus, zooveel de ruimte het ons hier toelaat in breede trekken het Duitsche stelsel geschetst ; onze taak wordt nu zeer licht voor het aanduiden der hervormingen, die wij zouden willen zien ontstaan : zij vloeien voort uit de krietiek van het bestaande en uit de inrichtingen die wij bij de Duitschers nagegaan hebben.

*
* *

Het kenmerk van onzen tijd is de verbazende vooruitgang der wetenschappen, dank aan de positieve leerwijze. Daarvan voelt men den invloed tot in de staatkunde. De wetenschap heeft bevestigd, wat de stichters der Vlaamsche Beweging instinctmatig voelden. Zij drong het vraagstuk der rassen, het begrip der nationaliteiten aan de staatkunde op. Zij bewees, dat de taal den enkeling toebehoort even eigen als vleesch en bloed, dat

een volk zich alleen normaal en vrij kan ontwikkelen in zijn eigen taal.

Zoo verbrak de positieve wetenschap overal de centralisatie, en er ontstond decentralisatie in den zin der nationaliteiten.

Welnu, dit vastgesteld zijnde, moet men aannemen, dat de eerste voorwaarde van heilzame werking voor eene hoogeschool in Vlaanderen, daarin berust, dat de taal van het onderwijs, de taal van het volk zij: dus, *eene Nederlandsche Hoogeschool*.

De tweede hervorming, die wij vragen, en waarvoor reeds sedert jaren de *ligue de l'enseignement* kampt, is de *scheiding der wetenschappelijke studien en der beroepsstudien*. Men geve aan de Hoogescholen volkomen vrijheid de wetenschappelijke graden uit te deelen, maar men kenne den Staat alleen het recht toe staatsdiploma's na een staatsexamen (staatsprüfung) uit te reiken en men besluite, dat niemand het beroep van advocaat, geneesheer, enz. mag uitoefenen, dan na het afleggen van een beroepsexamen over de practijk der balie, der geneeskunde, enz.

Wij spraken reeds vroeger van de *privat-docenten* der Duitsche Hoogescholen.

Wij hebben hunne rol op de hoogeschool aangetoond en gezien hoe gunstig voor de ontwikkeling der wetenschap deze instelling kan werken.

Maar de docenten kunnen eene nog schoonere taak volbrengen.

Wat, in den huidigen toestand, de struikelsteen der Extension-beweging uitmaakt, is de mangel aan een goed voorbereid en bestendig leeraarcorps.

Iedereen immers is niet begaafd om als extensionlee-

raar op te treden ; er worden hiertoe bijzondere verstandelijke en lichamelijke hoedanigheden, en daarbij eene degelijke voorbereiding en eene zekere ondervinding vereischt. België zal nooit het voorbeeld van Engeland kunnen volgen ; daar kiezen de « lecturers » het lesgeven als beroep en leven van de opbrengst hunner leergangen.

In ons land zullen de geldmiddelen der verschillende Extension-besturen altijd te gering zijn, om ooit zoo iets toe te laten.

Waarom zou de Regeering geen staf van docenten aanstellen, die, door den Staat met eene jaarwedde voorzien, jaarlijks een zeker getal leergangen zouden te geven hebben ?

Dergelijk stelsel is reeds in zwang op zekere hoogeschoolen van Amerika, te Chautauqua en te Chicago onder anderen.

Het H. O. v. h. V. zou aldus eenen vasten grond verkrijgen. Dan zou de Extension als band dienen tusschen het hoogste onderricht en het volk. De werking der hoogeschool zou zich gestadig en rechtstreeks over het gansche land uitbreiden.

De staatswetenschappen worden eindelijk als afzonderlijke studie op onze hoogeschoolen onderwezen (Brussel 1889 ; Leuven, 1891 ; Gent en Luik, 1894).

Onze Universiteiten waren bijzonder arm aan leergangen over sociologie. Terwijl in Duitschland, onder den naam van *Staats-und-cameralwissenschaften*, sedert het einde der vorige eeuw een groot getal leergangen gegeven worden, bezat ten onzent de faculteit van rechten slechts één leergang van staathuishoudkunde !

Dank aan die talrijke leergangen en dank aan het

www.libtool.com.cn

groot getal « professuren, » heeft de Duitsche wetenschap de huishoudkunde gansch vernieuwd en het veld der oëconomie oneindig uitgebreid.

Het zij hier gezegd ter eere van Belgie dat Em. de Laveleye één der eersten in het buitenland de pogingen der Duitsche katheders-socialisten waardeeren deed, en roem verwierf door zijn streven in dezelfde richting.

Het is niet onnoodig een weinig te drukken op de gevolgen van het ernstig inrichten van een sociaal wetenschappelijk onderwijs.

Door de studie der verschijnselen, eigen aan de samenleving der menschen, door het ontdekken der wetten, oorzaak der sociale bewegingen, kan de sociologie dikwijls toelaten de gebeurtenissen te voorzien en deze gunstig te beheerschen.

Door hare opneming in het hooger onderwijs, hervat eindelijk de wetenschap de leiding der samenleving, vroeger waargenomen door de theologie. En natuurlijk bekomt de instelling, waar dit vak onderwezen, doorgrond en volledigd wordt, de belangrijkheid der middeleeuwsche hoogeschole in de feodale samenleving.

Dan richten zich de leergangen niet meer uitsluitend tot toekomstige advokaten en geneesheeren, maar tot allen, die wenschen hun aandeel te hebben in de leiding der maatschappij. En dit streven is in onzen tijd niet meer het kenmerk van eene minderheid, maar van alle standen der samenleving; de sociale vragen zijn juist ontstaan door het stellen van een hooger maatschappelijk ideaal.

In alle standen is er een zucht geboren naar breedere en meer volledige ontwikkeling. Het Toynbee-werk en

de Extension-beweging zijn daarvan enkele trekken.

Doch in onze Vlaamsche gewesten ontbreekt aan al **die** pogingen van cultuur, door tijdschriften, studiekringen, volks- en Extension-voordrachten, de noodige **eenheid**; er bestaat onvereinbaarheid tusschen de **Fransche** hoogeschool en het Vlaamsch practisch onderwijs. Dit alles zal zich waarschijnlijk later tot een groot **en** machtig organisme versmelten, als de Nederlandsche **Hoogeschool** met de hier aangeduide inrichtingen zal **tot** stand gekomen zijn.

Bezitten wij eenmaal die Nederlandsche universiteit, **dan** wordt de Vlaamsche Beweging uitsluitend, wat zij **nu** reeds gedeeltelijk is en altijd gedeeltelijk was, eene **beweging** tot verstandelijke verheffing van een volk, met **één** woord, zij wordt eene zuivere cultuurbeweging.

Een volk is slechts sterk, wanneer het steunt op het **verleden**; dan alleen kan het vreedzaam vooruitgaan, **want** dan alleen gehoorzaamt het aan de wet der **evolutie**: het moet historisch-vooruitstrevend wezen.

Waar kan men zich beter doordringen van de overleveringen en den geest van een volk, zooniet op eene nationale, voor ons, Nederlandsche Hoogeschool?

Doch, wij schrijven hier over nationaliteit, op het oogenblik, dat men overal tracht het begrip der vaderlandsliefde te ontzenuwen en te verzwakken.

Zijn wij, Flaminganten, dan slechts ijdele droomers en kleingeestige lieden, dat een gevoel, door zekeren misprezen of geloochend, zooveel ruimte in ons hart bekleedt?.....

Als de Mei in het land is en men slentert door de vette Brabantsche velden, bij voorbeeld, tusschen Leuven, de wieg onzer Brabantsche Hertogen en Ter Vuren, hun

geliefd zomerverblijf, met het heerlijke zicht op het oude heilige Zoniënbosch, nabij Duisburg, het *Dispargum* der eerste Frankische Koningen, het heidensch-Germaansche maar ook christelijke Zoniënbosch met zijnen gordel van kloosters, 's Hertoginne Dal, Roode Klooster, Ter Kameren, Zevenborren, Groenendaël, waar Ruusbroec leefde en droomde, en als men de wegels doorloopt, die zij wellicht ook betreden hebben; als men, tusschen het gordijn der populieren, de eeuwenoude hoeven ziet opdagen, als in het schitterend licht der wegen, de oude boomen, de oude menschen zelf schijnen te verjongen, dan ook is het, of de ziel van het Verleden opdaagt, en met haar de plechtige schaar strijders en kunstenaars, die den roem van het vaderland uitmaken.

Ja, dan voelt men bij het zingen der natuur en het herleven van lang vervlogen tijden, den innigen band, die alle geslachten van een zelfde volk samensnoert; men is bewust het land, waar men geboren is, te beminnen door dezelfde macht die ons aan onze moeder hecht.

De liefde tot den geboortegrond en tot den volksstam, waartoe men behoort, is geene hersenschim.

Ook is het geene hersenschim aan eene nationale ontwikkeling door eene Vlaamsch-nationale Hoogeschool te denken.

Het is integendeel een sterke en machtgevende werkelijkheid: daarnaar moet alles streven.

Het is de opperste wet voor een volk, dat wil leven in de toekomst.

(De Goedendag.)

FRANSCHEN EN DUTSCHE HOOGESCHOLEN.

« De zedelijke en verstandelijke grootheid maakt de stoffelijke sterkte uit » schreven wij vroeger, handelende over de wenschelijkheid en de mogelijkheid eener Nederlandsche Hoogeschool voor het Vlaamsche land. Tusschen de volkeren bestaat er een strijd om het leven, juist zooals onder de individuen, en het zijn de volkeren die in verstandelijk opzicht het best zijn toegerust, die zegepralen. En daar de intellectuele macht grootendeels van de waarde der hoogeschole afhangt, was ons besluit dat de toekomst in de wereldmededinging aan het volk toebehoort, dat het best zijne hoogeschole aan de eischen van den tijd zal aanpassen.

't Zal misschien belangrijk zijn op het oogenblik, dat Frankrijk, innerlijk verscheurd en aan al wat in Europa denkt het droevigste schouwspel te aanzien geeft, op het oogenblik dat Duitschland, statig en kalm op den weg van den vooruitgang, zoowel in nijverheids- als in wetenschappelijk opzicht, voortgaat, 't zal misschien van belang zijn de aandacht onzer lezers te vestigen op een artikel verschenen in de *Revue politique et parlementaire*, een der groote en meest gezaghebbende tijdschriften van Frankrijk, daar het tot de regeerende partij behoort en onder zijne medewerkers de voornaamste politieke mannen der gematigde republikeinsche gezindheid mag rekenen (1).

1. *Revue politique et parlementaire*, 10 Janv. 1898. Ferd. Lot. Le budget de l'enseignement supérieur en France et en Allemagne, bladz. 89 en volg.

Ziehier de gelden die, volgens den schrijver, in Frankrijk aan het hooger onderwijs besteed worden (Begrooting voor 1896).

In Frankrijk. Begrooting over het dienstjaar 1896.

Chap. 7. Faculteiten. Personeel	Fr. 9.255.878
7bis Studiebeurzen voor het hooger onderwijs	576.000
8. Faculteiten. Materieel	2.842.203
9. Faculteiten, waarvan de uitgaven gedeeltelijk door de steden gedekt worden	280.000
10. Ecole des « Hautes Etudes »	330.000
11. Ecole Normale supérieure	526.600
12. Collège de France	509.000
13. School der Oostersche talen	154.000
14. Ecole des Chartes	71.000
17. Museum d'histoire naturelle (Personeel)	396.100
18. id (Materieel)	592.400
61. Dienst der schoolgebouwen. Hooger onderwijs.	791.000
62. Wetenschappelijk materieel en inrichting der gestichten van hooger onderricht	445.000
	Fr. 16.769.181.

In de bovengemelde som zijn niet begrepen de school van Athene, die van Rome ; noch de Observatoria, daar zij in de Duitsche opgave afzonderlijk gerekend worden, en daaraan in Deutschland overigens grootere sommen dan in Frankrijk besteed worden (1).

1. Een voorbeeld : De sterrewacht van Parijs heeft eene begrooting van 258.500 fr., die van Hamburg is van 832.493 fr.

In Deutschland. (1).

Uitgaven voor 1896 (in mark) (2).

Hoogescholen van : Berlijn 2.647.636. — Bonn
1.176.012. — Breslau 1.198.194 — Erlangen
1.129.000 — Freiburg 623.000 — Giessen 858.167 —
Göttingen 1.154.782 — Greifswald 792.615 — Halle
1.430.264 — Heidelberg 798.730 — Iena 448.739 —
Kiel 869.707 — Königsberg 987.091 — Leipzig
2.051.220 — Marburg 847.580 — München 987.284 —
Münster 266.892 — Rostock 332.248 — Strassburg
1.027.940 — Tübingen 917.600 — Würzburg 902.785.
Te zamen 22.047.886 mark of 27.559.657 frank.

Men mag dus zeggen, dat in ronde cijfers, de som
aan de Hoogescholen van het Duitsche Rijk besteed tot
27 $\frac{1}{2}$ millioen Fr. beloopt.

In werkelijkheid is dit inkomen grooter. Men weet dat
de professoren slechts verplicht zijn één openbaren kos-
teloozen leergang te geven. Al de andere lessen, *privata*
en *privatissima*, worden door de studenten betaald, en
daardoor komt het, dat buiten het staatstractement en de
rechten van examen en inschrijving de Duitsche profes-
soren uit dien hoofde mooie sommen trekken. In de
grootte hoogescholen, leven de *privat-docenten* uitsluitend
van betaalde leergangen, en dát, voor zuiver weten-
schappelijke cursussen. Dit zal niet verwonderen, als
men weet, dat een ijverig student in geneeskunde, die
nieuwsgierig is en vele klinieken en laboratoria wil
bezoeken, daaraan eene som van 500 fr. kan besteden
(buiten de inschrijvingsrechten, natuurlijk). Voor de

1. Getrokken uit Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt, uitgegeven door
K. Trübner., Strassburg, Vierter Jahrgang (1896-1897).

2. 1 mark = 1.25 fr.

faculteiten van philologie en wijsbegeerte betalen de studenten wat minder aan leergangen « privatissime » maar toch zijn de daaraan besteede gelden niet onbelangrijk.

Dit is zoo slecht niet berekend. Want de Duitschers zijn overtuigd, dat men slechts belang stelt in de zaken waarvoor men moet betalen en dat de leergangen daardoor beter gevolgd worden : de student wil iets bekomen voor zijn geld. Dit stelsel heeft zulke goede vruchten afgeworpen dat de Noordamerikanen het ingeburgerd hebben.

Te Harvard (bij Boston) is het schoolgeld 150 dollars (750 fr.). Het schooljaar duurt slechts acht maanden om aan de onbemiddelde studenten toe te laten deze som gedurende de vier overige maanden, met het uitoefenen van allerlei ambachten te verdienen. Nogtans heeft Harvards University een inkomen van 6 millioen frank, dit is meer dan al de faculteiten en scholen van Parijs te zamen. Indien de Amerikaansche Hoogeschoolen aan hare studenten zulke zware lasten opleggen, dan is het alleenlijk om slechts de buitengewone geesten en wel getemperde karakters tot de hoogere cultuur toe te laten. Doch, wat voor Amerika goed is, zou wellicht niet passen op onze toestanden : ten onzent, zou een hooger jaargeld alleen, selectie ten voordeele van den rijkdom voor gevolg hebben, zooals wij het voor de wet van 10 April 1890 bewezen hebben !

Na aftrekken der gelden door de inschrijvingen en examens voortgebracht, betaalt Frankrijk slechts 6.735.524 fr. voor zijne hoogeschoolen, waarbij men 3.815.000 fr. voor de andere gestichten van hooger onderwijs moet voegen, dus 10.550.000 fr. Daarentegen

belooft de tusschenkomst van de Duitsche Regeeringen tot 20 millioen.

Ziehier eene vergelijking tusschen het aantal professoren en docenten in de Duitsche hoogeschoolen en dat der Hoogeschoolen en gestichten van hooger onderwijs in Frankrijk (daarbij gerekend: Collège de France, Ecole des Hautes Etudes, Ecole Normale, des Chartes, enz).

FRANKRIJK.

DUITSCHLAND.

1° *Wijsbegeerte.*

36 meesters en professors	65 prof. + 23 docenten, 88
van allen aard, waarvan 14	waarvan 13 te Berlijn, 75
te Parijs, 22 in provincie	buiten Berlijn.

2° *Klassieke Philologie.*

69 meesters, waarvan 20	65 prof. + 17 doc., 82,
te Parijs,	waarvan 8 te Berlijn,
49 in provincie.	74 buiten Berlijn.

3° *Oudheidkunde en antieke kunst.*

14 meesters, waarvan 6 te	22 prof. + 9 doc., 31,
Parijs.	waarvan 7 te Berlijn.
8 in provincie.	24 buiten Berlijn.

4° *Oude geschiedenis.*

9 meesters waarvan 4 te	22 prof. + 8 doc., 30,
Parijs	waarvan 7 te Berlijn.
5 in provincie	23 buiten Berlijn.

5° *Nieuwe geschiedenis en verwante wetenschappen.*

48 meesters, waarvan 17	71 prof. + 33 doc., 104,
te Parijs.	waarvan 12 te Berlijn.
31 in provincie.	92 buiten Berlijn.

6° *Geschiedenis der moderne kunst.*

9 meesters, waarvan 9 te	23 prof. + 14 doc., 37,
Parijs.	waarvan 7 te Berlijn.
0 in provincie.	30 buiten Berlijn.

7° Aardrijkskunde.

16 meesters, waarvan 5 te	19 prof. + 10 doc., 29,
Parijs.	waarvan 4 te Berlijn.
11 in provincie.	25 buiten Berlijn.

8° Sanskriet en Vergelijkende Spraakleer.

8 meesters, waarvan 7 te	35 prof. + 11 doc., 46,
Parijs.	waarvan 7 te Berlijn.
1 in provincie.	39 buiten Berlijn.

9° Germaansche Taalkunde.

20 meesters, waarvan 4 te	45 prof. + 31 doc., 76,
Parijs.	waarvan 8 te Berlijn.
16 in provincie	68 buiten Berlijn.

10° Engelsche Taalkunde.

14 meesters, waarvan 2 te	18 prof. + 11 doc., 29,
Parijs.	waarvan 2 te Berlijn.
12 in provincie	27 buiten Berlijn.

11° Romaansche Philologie en Fransche letterkunde.

47 meesters, waarvan 16	24 prof. + 24 doc., 48,
te Parijs.	waarvan 4 te Berlijn.
31 in provincie.	44 buiten Berlijn.

12° Oostersche Taalkunde.

16 meesters, waarvan 13	32 prof. + 15 doc., 47,
te Parijs	waarvan 7 te Berlijn.
3 in provincie	40 buiten Berlijn.

13° Slavische Taalkunde.

2 meesters, waarvan 1 te	5 prof. + 2 doc., 7,
Parijs.	waarvan 1 te Berlijn.
1 in provincie.	6 buiten Berlijn.

14° Egyptologie.

8 meesters, waarvan 6 te	6 prof. + 2 doc., 8,
Parijs.	waarvan 2 te Berlijn.
2 in provincie.	6 buiten Berlijn.

<i>Te zamen : 316 ; waarvan 124 te Parijs, 182 in provin- cie.</i>	<i>Te zamen : 452 professoren + 210 docenten, waarvan 89 te Berlijn, 573 buiten Berlijn.</i>
---	---

In het Duitsche getal, zijn niet begrepen de 41 professors en een driedubbel getal docenten, die les geven in staatswetenschappen (Staats-und Cameralwissenschappen) en die deel uitmaken van de faculteit van wijsbegeerte. Deze wetenschappen worden in de Fransche « facultés des lettres » door 3 professors onderwezen, waarvan 2 te Parijs.

Onnoodig te drukken denken wij, op de welsprekendheid der hooger gegeven cijfers.

Eene vergelijking der *faculteiten van wetenschappen* in beide landen geeft den volgende uitslag :

Frankrijk, 286 prof. van allen aard, waarvan 90 te Parijs en 196 in provincie.

Duitschland, 312 prof. + 165 docenten = 477, waarvan 82 te Berlijn en 365 buiten Berlijn.

Men zou de zelfde vergelijking voor de andere faculteiten kunnen voortzetten ; in de faculteit der rechten is de toestand een beetje minder ongunstig dan in de andere faculteiten.

Ziehier nog eenige cijfers.

De faculteit van geneeskunde te Parijs telt 32 prof. en evenveel « agrégés » voor 4000 studenten, te Berlijn, zijn er voor 1.100 studenten in geneeskunde 124 professoren en docenten.

Wat de *technische scholen* betreft staat Duitschland verre boven Frankrijk. In dit laatste land, hebben wij de Ecole centrale (voor ingenieurs) en de vrije school van

Rijssel. Duitschland heeft er 9 ; twee mijnbouwscholen (Parijs, St-Etienne), Duitschland 3 ; ééne boschbouwschool (Nancy), Duitschland 6. En al die Duitsche scholen zijn overbevolkt ! Terwijl de Ecole centrale van Parijs 700 leerlingen telt, zijn er op de Technische Hochschule van Berlijn 2.513 studenten ? (1)

Doch het wetenschappelijke Duitschland eindigt niet aan de grenzen van het Duitsche Keizerrijk, maar strekt zich uit tot al de landen van Duitsche spraak. In Oostenrijk, Weenen, Praag, Graz, Innsbrück, Czernowitz, in Zwitserland, Bazel, Bern, Zürich (2) vindt men Duitsche hoogeschoolen op denzelfden voet ingericht als Göttingen of Leipzig.

In dit opzicht bestaan er geene grenzen. Pruisen doceeren te Weenen, Oostenrijkers te Bonn, Saksers in Zwitserland, Zwitsers te Berlijn of te Heidelberg. Hetzelfde geldt voor de studenten : men weet dat zelden een student zijne studiën eindigt op dezelfde hoogeschool, ja soms van semester tot semester verandert.

En al deze centra buiten Duitschland zijn in denzelfden geest en met hetzelfde programma ingericht, en even vrijgevig ondersteund. In werkelijkheid, bestaan er niet 21, maar wel 30 Duitsche Hoogeschoolen, met meer dan 34 miljoen frank inkomen.

1. De bevolking der Technischen Hochschulen is in Duitschland vier of vijfmaal sterker dan die der gelijksoortige Fransche scholen ; men heeft in het eerste land omtrent een duizendtal professors en docenten, in Frankrijk niet het derde of vierde deel daarvan.

2. Dorpat, in Rusland was tot vóór weinige jaren eene uitsluitend Duitsche hoogeschool. De Russische Regeering die den oneindigen invloed eener nationale hoogeschool inziet, heeft de Russische taal als voertaal verplichtend gemaakt, om aldus de russificatie der Baltische gewesten des te beter te bewerken. Alleen in België gebeurt de denationalisatie van meer dan de helft der natie door de Gentsche Hoogeschool met den wil der slachtoffers zelve !

De vreemde hoogeschole van Fransche taal zijn klein in getal en niet zeer rijk. In Zwitserland, Genf, Lausanne en de kleine Akademie van Neuenburg (nog half Duitsch) en in Belgie, onze vier of vijf hoogeschole (Luik, Gent, Leuven en Brussel, twee).

Deze hoogeschole hebben met Frankrijk schier geene betrekkingen, zijn thans niet meer gansch naar het Fransche stelsel ingericht, en de Fransche invloed, die op wetenschappelijk gebied zoo gedaald is, vermindert er van dag tot dag.

(*Het Vlaamsch Museum*, 1898).

4. DE VERVLAAMSCHING VAN HET HOOGER ONDERWIJS (I). (1897).

Het kenmerk van onzen tijd is de verbazende vooruitgang der wetenschappen, dank aan de positieve leerwijze.

Daarvan voelt men den invloed tot in de staatkunde. De wetenschap heeft bevestigd, wat de stichters der Vlaamsche Beweging instinctmatig voelden. Zij drong het vraagstuk der rassen, het begrip der nationaliteiten aan de staatkunde op. Zij bewees, dat de taal den enkeling, het individu toebehoort even eigen als vleesch en bloed ; dat een volk zich alleen normaal, vrij en volledig kan ontwikkelen in zijn eigen taal.

Zoo verbrak de positieve wetenschap de centralisatie,

1. Algemeene Jaarlijksche Vergadering van het Nationaal Vlaamsch Verbond gehouden op 6 Juni 1897 te Oostende. Verslag over het 5de punt der dagorde: Vervlaamsching van het hooger onderwijs door M. Lodewijk de Raet, Ingenieur. — (Overgedrukt in *Het Vlaamsch Museum*, maandschrift gewijd aan Vlaamsche taalbelangen, wetenschappen, letteren, enz. onder redactie van Louis Peters, Lodewijk de Raet en Frans Van de Weghe 1ste jaargang. Nr 7, 1 Augustus 1897).

en er ontstond decentralisatie in den zin der nationaliteiten. Tot 1830 sprak men Latijn en Duitsch in den Landtag van Pressburg in Hongarië : toen werd er voor de eerste maal een adres naar den keizer gezonden in het Madgyaarsch. — Ondanks de verduitsching van het ministerie Buol-Bach, zegepraalde het beginsel van het Madgyarisme in 1867, en thans is het openbaar en privaat leven, het onderwijs, het tooneel, de pers, kortom alle uitingen van het intellectueel leven van een volk, Madgyaarsch in Hongarië.

Reeds vroeger, bekwamen de Kroaten het recht uitsluitend hunne taal in het Banaat te bezigen. Ja, de pandoers, die voor de eerste maal Europa verschrikten in den zevenjarigen oorlog, de pandoers met den rooden mantel, die tot 1859 den angst in het hart der bewoners van Milaan en Venetië joegen, hebben thans eene hoogeschool te Agram (Zagrab), waar de wetenschap in het Kroaatsch onderwezen wordt. Later nog bekwamen de verdrukke en overwonnen Polen het recht hunne taal te gebruiken, en zij hebben eene Poolsche Hoogeschool te Krakau. Eindelijk, op hunne beurt zegepralen de Czechen en hebben eene Hoogeschool te Praag, en men denkt er aan eene tweede op te richten.

Wij hebben in onze eeuw de heerlijke ontluiking der nationaliteiten in het Balkaansche schiereiland aanschouwd, ja zelfs de Balten en de Lithauwers, de heidenen waartegen onze christen edellieden nog kruisvaarten in de 14^e eeuw inrichtten, vragen eene plaats voor hunne nationaliteit, onderdrukt door het machtige Rusland.

En wij, die reeds in de twaalfde eeuw een rijk, beschaafd en nijverig, overal beroemd volk waren, wij

Vlamingen, wij ontmoeten allerhande moeilijkheden om tot dat doel te geraken : eene nationale ontwikkeling in de nationale taal.

En dit kan slechts bekomen worden door een nationaal onderwijs, waarvan de bekroning eene nationale, voor ons, Nederlandsche hoogeschool moet zijn.

Is de invloed eener hoogerschool dan zoo groot ? Laat mij toe u de woorden aan te halen, die ik, vóór vijf jaar in een studentenblad neerschreef (Zie : De Nederlandsche Hoogeschool, 1892).

De invloed eener hoogeschool is dus zoo groot omdat zij een brandpunt voor beschaving is. Het is daar dat men op de hoogte der wetenschap van de geheele beschaafde wereld zijn moet, om de advocaten, geneesheeren, professoren, ingenieurs, zóó te kunnen vormen, dat ze in al de richtingen van het land verspreid, behoorlijk aan het hoofd der beschaving kunnen staan. Ieder gevormd doctor is rechtstreeks of onrechtstreeks een leider der beschaving ; ieder oud-kweekeling der *Alma Mater* heeft dus een zwaren plicht te vervullen.

En hoe zal dit kunnen, zoo de hoogeschoolaan bovengemeld doel niet beantwoordt, zoo ze géén brandpunt van beschaving is ?

Wij willen ons volk sedert eeuwen op verstandelijk gebied verongelijkt uit de vernederende verbastering trekken ; wij willen dat de grootere helft van België niet meer ten achter sta bij andere volkeren. Dat zullen wij bekomen door eene Nederlandsche Hoogeschool en alleen door eene Nederlandsche Hoogeschool.

Gaan wij nu eene Nieuwe Hoogeschool stichten ? Neen, het vervormen van de Hoogeschool van Gent is voordeelijker in vele opzichten.

Ik ben dan ook gelukkig geweest te zien, dat al degenen die in den Almanak van het studentengenootschap: « 't Zal wel gaan » de kwestie bespraken, de vervlaamsching der hoogeschool van Gent voorstonden en de stichting eener nieuwe hoogeschool verwierpen.

Ik kan dus hier bevestigen, dat er eenheid in de eischen der Vlamingen is, en dat deze eenheid van inzichten zoo schitterend blijkt uit een referendum waar de bevoegste paedagogen en geleerden hunne meening lieten kennen zonder welken onderlingen invloed te ondergaan, blijft die eenheid bestaan, dan mogen wij verzekerd zijn, dat de Regeering niet lang aan dien wensch van alle Vlamingen zal kunnen weerstaan.

Ik zal niet uitweiden over de wijze, waarop men zou te werk gaan, om de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool door te drijven. Ik heb de middelen daartoe samengevat in de besluiten, die ik de eer heb aan de leden van het *Nationaal Vlaamsch Verbond* te onderwerpen.

Alleen wil ik even blijven staan bij het vervlaamschen der scholen van burgerlijke bouwkunde en fabriekwezen gehecht aan de hoogeschool van Gent.

Me dunkt dat daar Prof. Mac Leod zoowel als Prof. De Ceuleneer (1) veel te schroomvallig zijn, als zij

1. Almanak van het taalminnend Studentengenootschap « 't Zal wel Gaan ». Jaargang 1897. Ons Referendum over de Inrichting eener Hoogeschool met het Nederlandsch als voertaal in het Vlaamsche land.

Prof. Mac Leod (bl. 35) : « In de vier faculteiten vormen de Vlaamsche studenten de overgroote meerderheid ; in de technische scholen hebben de Walen en de vreemdelingen daarentegen sedert jaren verreweg de overhand. Ik acht het derhalve raadzaam de technische scholen vooralsnog te laten zooals zij zijn, geenszins omdat de vervlaamsching van die scholen niet wenschelijk is, maar omdat ze *voorloopig* onuitvoerbaar is. »

Prof. De Ceuleneer (blad.9): « Eene uitzondering is noodig voor de school

www.libtool.com.cn
voorstellen deze scholen gansch Fransch te laten zooals zij nu zijn.

Men zou daar kunnen doen wat men reeds deed in de faculteit der rechten : men zou voor zekere vakken hierna vermeld, twee leergangen inrichten, een Nederlandschen en een Franschen, en men zou aan de leerlingen de keus laten tusschen die twee leergangen. Men zou verder in de wet schrijven, gelijk men het voor de rechters en notarissen deed, dat niemand na verloop van zes jaar in den dienst van Bruggen en Wegen, van Openbare werken, van den Zeedienst of de Spoorwegen in het Vlaamsche land, eene plaats meer zal kunnen bekomen, indien hij niet bewijst met vrucht deze leergangen gevolgd te hebben.

Men zou daardoor nog bekomen dat de twee hogescholen van Brussel en van Leuven, ook dergelijke leergangen zouden inrichten.

De leergangen zouden zijn :

Burgerlijke bouwkunde ;

Exploitatie der spoorwegen ;

Algemeene leer der ambachten (technologie) ;

Staathuishoudkunde en rechtswetenschap.

Dit zou tot geene groote uitgaven leiden : men zou slechts twee hoogleeraars meer moeten benoemen, één voor burgerlijke bouwkunde, één voor exploitatie der spoorwegen en vakkenleer te zamen. De leergangen van

van Bruggen en Wegen. Zij is de eenige Staatsschool van dien aard, evenals de school der Mijnen te Luik. De lessen zouden er dus in 't Fransch moeten gegeven worden, juist gelijk het nu het geval is. Enkel zou er een verplichtende practische leergang van Nederlandsch dienen ingericht te worden, over welken men de leerlingen op ieder examen zou ondervragen, zoodat al de toekomstige ingenieurs de twee landstalen zouden machtig zijn. »

economieel bestuurlijk recht zouden gegeven worden door leeraars uit de faculteit der rechten.

Niet alleen zouden daardoor onze groote openbare diensten zooals Bruggen en Wegen, Nijverheid en Arbeid, Spoorwegen, op de hoogte geraken van hunne taak zooals in ieder land der wereld, maar het zou onze groote Vlaamsche steden en onze Vlaamsche provinciën in staat stellen een technisch personeel aan te werven dat Vlaamsche verslagen zou kunnen opstellen voor eenen Vlaamschen gemeente- of provincieraad.

Dan zou ook de stad Antwerpen aan het N. V. Verbond niet meer moeten antwoorden, dat het onmogelijk is de technische diensten der haven te vervlaamschen omdat zij in de noodzakelijkheid gesteld is Vlaamsch-onkundige ingenieurs te benoemen.

Dan zouden al onze nijveraars zich niet meer in het Fransch moeten richten tot Bruggen en Wegen of stedelijke diensten en dat zou voor de vervlaamsching van ons land een merklijken stap vooruit zijn.

De Fransche hoogeschool van Gent in het Vlaamsche land is een anachronisme. Wordt deze hoogeschool vervlaamscht, dan richten zich de leergangen niet meer uitsluitend tot toekomstende advocaten en geneesheeren, maar tot allen, die wenschen hun aandeel te hebben in de leiding der maatschappij.

En dit streven is in onzen tijd niet meer het kenmerk van eene minderheid, maar van alle standen der samenleving ; de sociale vragen zijn juist ontstaan door het stellen van een hooger maatschappelijk ideaal. In alle standen is een zucht geboren naar breedere en meer volledige ontwikkeling. Het Toynbeewerk en de Extension beweging zijn daarvan enkele trekken.

Doch in onze Vlaamsche gewesten ontbreekt aan al die pogingen van cultuur, door tijdschriften, studiekringen, volks- en Extensionvoordrachten, de noodige eenheid; er bestaat onvereinbaarheid tusschen de Fransche hoogeschool en het Vlaamsch practisch onderwijs.

Dit alles zal zich waarschijnlijk later tot een groot en machtig organisme versmelten, als de Nederlandsche Hoogeschool zal tot stand gekomen zijn.

Bezitten wij eenmaal die Vlaamsche universiteit, dan wordt de Vlaamsche Beweging uitsluitend, wat zij nu reeds gedeeltelijk is, eene beweging tot verstandelijke verheffing van een volk, met één woord, zij wordt eene zuivere cultuurbeweging.

Het is dus geene herschenschim aan eene nationale ontwikkeling door eene Vlaamsch-nationale Hoogeschool te denken.

Het is integendeel eene sterke en machtgevende werkelijkheid; daarnaar moet alles streven.

Het is de opperste wet voor een volk dat wil leven in de toekomst!

Als practische uitslag dezer beschouwingen, heb ik de eer u de volgende besluiten te onderwerpen:

Het Nationaal Vlaamsch Verbond in Algemeene Zitting te Oostende op 6 Juni 1897, vergaderd:

Overwegende, dat de taal het kenmerk der nationaliteit is en dat een volk zich alleen regelmatig, vrij en volledig kan ontwikkelen bij middel van zijn eigen taal;

Overwegende, dat elk vrij volk het recht geniet zijne taal te gebruiken overal en voor al de uitingen van het zedelijk en verstandelijk leven;

Overwegende, dat bij elk vrij volk het hooger onderwijs in de volkstaal gegeven wordt, zoowel bij de Finnen,

de Kroaten en de Czechen als bij de Duitschers, de Engelschen en de Franschen, omdat dit overeenkomt met volkswaardigheid, logiek en opvoedkunde ;

Overwegende, dat de gelijkheid tusschen Walen en Vlamingen, door de Grondwet gewaarborgd, voor de Vlamingen niet langer een ijdel woord mag blijven ;

Overwegende, dat eene Nederlandsche hoogeschool in het Vlaamsche land volstrekt noodzakelijk is, zoowel om de beschaving van het Vlaamsche volk te bevorderen als om de eerlijke uitvoering der reeds gestemde en nog te stemmen taalwetten te verzekeren ;

Overwegende, dat door onze volksgezinde instellingen en sociale toestanden de zucht naar meer geleerdheid en meer beschaving steeds toeneemt, zucht waaraan onze tijdschriften, onze talrijke studie-, tooneel- en letterkundige kringen, onze bibliotheken en het hooger onderwijs voor het volk trachten voldoening te geven ;

Overwegende, dat al deze pogingen tot volksverheffing en veredeling slechts vruchtdragend en oprecht heilzaam kunnen werken, indien er eenheid van voertaal in het onderwijs bestaat, dat is, indien lager, middelbaar en hooger onderwijs in de taal des volks gegeven worden en met echt nationalen geest bezielde zijn ;

Overwegende dat er groot gevaar voor den socialen vrede bestaat de ontwikkelde klasse, van de Vlaamschsprekende massa meer en meer te scheiden, door het geven van het hooger onderricht in het Fransch ;

Overwegende dat de rechtvaardigheid eischt, dat de twee Staatshoogescholen zouden ingericht worden volgens de ethnische verdeling van het land, in Walen en Vlamingen, dat er dus eene Nederlandsche hoogeschool

in het Vlaamsch gedeelte, eene Fransche in het Waalsch gedeelte van ons land zou moeten zijn ;

Overwegende, dat niets de keus der Fransche taal boven de Nederlandsche voor het geven van hooger onderwijs verrechtvaardigt, daar het Nederlandsch, zoowel als het Fransch, aan wetenschappelijke werken overrijk is ;

Overwegende, dat de trapsgewijze vervorming der Fransche hoogeschool van Gent in eene Nederlandsche hoogeschool geene ernstige moeilijkheden kan opleveren ;

Overwegende, dat het hoogst onrechtvaardig en onlogisch is de studenten, die hunne middelbare studiën in een Vlaamsch Atheneum voltrokken, waar zekere vakken in het Nederlandsch onderwezen worden, te verplichten deze vakken op de hoogeschool in het Fransch voort te bestudeeren ;

Drukt den wensch uit de wet van 10^{en} April 1890 (1) over het begeven der academische graden in volgende wijze te zien veranderen en volledigen :

a) Vaststellen van het beginsel der volledige en trapsgewijze vervlaamsching der Hoogeschool van Gent.

b) Al de hoogleeraars die bekwaam zijn in het Nederlandsch te doceeren zullen verzocht (niet verplicht)

1. Eene nauwkeurige studie heeft mij sindsdien geleerd dat de oplossing elders ligt.

De wet van 10^{en} April 1890. is immers eene wet van algemeene toepassing, op alle bestaande of op te richten Hoogescholen, van 't oogenblik dat ze voldoen aan de bepaling van art. 32. De wet van 15 Juli 1849 integendeel is slechts toepasselijk op de Staatshoogescholen van Gent en Luik. Daar dus, moet het principie aangeduid worden, om op de hoogeschool van Gent het Fransch door het Nederlandsch als voertaal te vervangen, alsook de overgangsmaatregelen. (Nota van 1906).

Zie verder de formule door mij ontworpen.

HOOFDSTUK III.

TECHNIEK EN VOLKSKRACHT.

Is reeds een hooger technisch onderwijs van belang op zich zelf als factor van een vol-ledig Nederlandsch leven in België, het kan om vele gewichtige redenen, waarvan eenige hieronder samengevat, mettertijd niet gemist worden.

I. HET NIJVERHEIDS- EN BEROEPSONDERWIJS.

Hoe komen wij tot een stevige inrichting van dat nijverheids- en beroepsonderwijs?

In de Vlaamsche gewesten kan het vakonderwijs niet anders zijn dan Vlaamsch, of het onderwijs dringt niet door tot in de ziel of het verstand der leerlingen.

De stad Brussel, waar nochtans het lager onderwijs gansch verfranscht is, levert daarvan het treffend bewijs. Uit het verslag over den toestand dier gemeente (1903-1904), leeren wij dat het getal uitgereikte diploma's in de nijverheids- en beroepsscholen uiterst gering is.

Dit getal einddiploma's bedroeg voor de verschillende vakscholen : kleermakers, 3 ; letterzetters, 8 ; uurwerkmakers en werktuigkundigen, 8 ; behangers, 2 ; boekbinders en vergulders, 3; loodgieters, 21 ; haarkappers, 2 ; huisschilders, 2.

Blijkbaar zijn deze getallen niet in verhouding met

het aantal jongelingen die zich op deze verschillende vakken toeleggen. En het blad waaraan wij deze cijfers ontleenen, voegt erbij : « La majeure partie de la classe ouvrière Bruxelloise a comme langue maternelle le flamand. Or, la plupart (alle, niet waar ?) des cours de nos écoles se donnent en français. Ne devrait-on pas tenir compte de la situation bilingue de la capitale et organiser des cours *compréhensibles* pour la catégorie sociale à laquelle on s'adresse ? » (1)

Een goed personeel voor zulk een lager en middelbaar technisch onderwijs bekomt men slechts van de universiteit. Een der redenen waarom het nijverheidsonderwijs zulk een uitbreiding nam in Henegouw is stellig de gemakkelijkheid om dadelijk en zonder buitensporige kosten een goed onderwijzend personeel aan te werven. Het bestaat vooral uit ingenieurs, in den Staatsdienst of in de nijverheid werkzaam, die gaarne aan het lesgeven eenige uren per week besteden tegen vergoeding. Zoo is het mijnndistricthoofd van Charleroi tevens bestuurder der nijverheidsschool aldaar. De leerlingen varen niet minder wel bij zulk een onderwijs, dat gesteund gaat op de dagelijksche practische ervaring van den leeraar.

Op 15 Januari 1896, bestonden er in Henegouw 52 nijverheidsscholen, 71 leergangen voor verschillende vakken en ambachten, 43 voor handelsonderwijs, 9 voor landbouw en 114 huishoudscholen. Deze scholen worden door 18.293 leerlingen bezocht. Men voegde daarbij een technische hoogeschool, twee hoogere handelscholen en een hoogere nijverheidsschool, en men zal bekennen dat dit alles een eerbiedwaardig geheel van leerkrachten

1. Le Petit Bleu, n° van 4 October 1904.

uitmaakt tot bekwaming van werklieden, beambten en ondergeschikte technische leiders.

Stellen wij daarnevens de meest nijverige Vlaamsche provincie Oost-Vlaanderen, dan is het verschil opvallend. Men vond in het jaar 1902-1903, in Henegouw 40 nijverheidsscholen (in vier jaar is dat getal met 13 vermeerderd !) met 11.561 leerlingen, en in Oost-Vlaanderen, 5 nijverheidsscholen, door 1754 leerlingen bezocht (1). Henegouw bezit meer dan de 3/5 van al de bestaande nijverheidsscholen in het land !

Daar nu al deze inrichtingen van den Staat financieelen onderstand in ruime mate genieten, ligt het voor de hand dat ook de Waalsche provincie daarvan het leeuwenaandeel wegdraagt.

In de Vlaamsche gewesten mist men aan hooger hand de stuwkracht om aan dat onderwijs zijn beteekenis te geven: de werkgevers, door hun Fransche opvoeding verblind, voelen niet de ware behoefte van hun werkvolk aan vakkennis; in de Vlaamsche gewesten moet men thans in de nijverheidsscholen, als leeraars personen aanstellen (voor de uitzonderingen schrijf ik hier niet), die een oppervlakkige kennis van het Nederlandsch bezitten. Is hun algemeene taalkennis niet groot, hun vertrouwdheid met de technische taal is nul; hun hooger technische opleiding geschiedde immers in 't Fransch. En men ondervindt bij hen de neiging om het aandeel van het Fransch in het onderwijs steeds te vergrooten, gestuwd door gemakzucht en door onbeholpenheid in het hanteeren van het Nederlandsch. Ons nijverheids- en beroepsonderwijs beweegt zich

1. Annuaire statistique de la Belgique pour 1904. Brussel 1905, bl. 315 en

aldus op een h
naar den Fran

Tot een st
voor het Vla
onderwijs, kon
ders het natu
in sierlijk Ne

Tot de zoo
tot de oprich
zijn, kan men
kwaam niet e
het oog op de
personeel ger
geworven wo

De kunstzin
heen zijn in on
vroeger Vlaan
van West-Eur
werk en allerha
beroemd.

Maar die tech
ingericht techni

2. VAKK

Belgie leeft g
nijverheidsproduc
vaart van het aa
bevolking grooten
gansche volk.

Anderzijds best

bouwsteen, verwerkt ijzer en staal, kortom uit producten waarin veel grondstof en weinig maakloon steekt. Zoo slaakt SYLVA CATTIER, in een zeer opgemerkte studie, den noodkreet : « Nous ne fabriquons pas un mètre de corde de piano, pas un ressort de montre ! » (1) — Onze handenarbeid is tamelijk ongeoeffend gebleven en wordt toegepast op de minst winstgevende fabrikaten ; vele waren verlaten het land als half-fabrikaten, om in andere landen verder verwerkt te worden. Onze uitvoer van weeldeartikels is onbeduidend : wij koopen integendeel zulke artikels voor aanzienlijke sommen van onze naburen ; zoo levert Frankrijk ons voor meer dan honderd millioen kleederen, stoffen, behangsels, glaswerk en « articles dits de Paris, articles de fabrication délicate, dans la production desquels les ouvriers français ont plus d'aptitude que l'ouvrier et l'industriel belge (2). »

Voor het Vlaamsche land staat het nog erger : daar zijn geene kolenmijnen of steengroeven, geen groote ijzer- of glasnijverheid, maar wel overvloedige werkkrachten die zich moeten toeleggen op arbeid die uitteraard, op de internationale nijverheidsmarkt, weinig winstgevend is.

Jaarlijks verlaten meer dan 40,000 werklieden (de Franschmans) vrouw en kinderen gedurende maanden, om in Frankrijk als veldarbeiders, delvers of steenbakkers werk te vinden.

Wij spreken hier niet van de duizenden die dage-

1. SYLVA CATTIER. — La Belgique au début du XXe siècle, in « La Revue économique Internationale » December 1905.

2. — *La Science Sociale*, 20e année, 13e fascicule (April 1906). Le commerce Franco-belge et sa signification sociale, par Ph. ROBERT, bladz. 289 en volg.

lijks of wekelijks naar het Walenland vertrekken, ook niet van hen die zich daar metterwoon vestigen, en na weinige jaren voor den Nederlandschen stam verloren gaan. Maar hoeveel duizenden zijn er niet die, door gebrek aan kennis een suf en schriel bestaan vinden in hun hoekje? Er geschiedt in Vlaanderen aldus eene schromelijke verspilling van energie, die, beter voorge-licht, geleid en gebruikt, onze volkskracht op wonderbare wijze zou doen stijgen. Want verhooging van het productie-vermogen door kennis, beteekent een verhooging van nationale kracht en kracht is er noodig om te weêrstaan aan den drang der naar expansie hunkerende volkeren.

De weg om daarin verbetering te brengen is gekend, met schuchtere schreden werd reeds een eindje weegs afgelegd: de hoedanigheid van onze Vlaamsche arbeidskrachten hoeft veredeld door een goed ingericht technisch en beroepsonderwijs.

Er bestaan immers tweeërlei werklieden: de fabrieksarbeider zonder eenige bijzondere kennis, die aan den werkgever zijn tijd en spierkracht verkoopt, dat is de ongeoeffende arbeider, de *unskilled labourer* der Engelschen. Die man is de koelie der nijverheid; door gebrek aan kennis of aan aanleg kan hij het nooit verder brengen dan overal het grofste werk verrichten. Dáár er veel van zulke ongeoeffende werkhanden zich aanbieden, blijft het loon van zulke werklieden steeds laag.

Van gansch anderen aard, haast tot een andere klasse behoorend, is de werkman met vakkennis bedeed: werktuigkundige, bankwerker, spinner. Dit is de toon-gevende arbeider der nijverheid, de *skilled labourer*, en ook de best betaalde.

De industrieelè ontwikkeling van een land berust grootendeels op deze geleerde arbeiders, naar gehalte en getalsterkte. Hoe meer van zulke werklieden een land bezit, hoe meer gelegenheid om goed en goedkoop te produceeren : want hooge loonen zijn geen hinderpaal voor de mededinging, dat leert ons de Engelsche en Amerikaansche productie. Hoe meer kans ook van welgelukken op de internationale nijverheidsmarkt : « In the industrial battle being fought between nations, the most important weapon is an intelligent man technically educated » (1).

Elk land heeft er dus alle belang bij, de vorming van geschoolde arbeiders aan te moedigen ; daarom kan het technisch onderwijs, zoo hooger als lager, niet genoeg naar waarde geschat worden. Dit heeft men in Duitschland sedert lang erkend, en daaraan is voor een goed deel de zegepraal der Duitsche industrie te danken.

In Henegouw hebben openbare besturen en nijverheidsbazen, zooals wij hooger zagen, den toestand klaar ingezien. Maar in Vlaanderen ontbreekt die verstandelijke atmosfeer, waarin de goede nijverheidskrachten gedijen, meestergasten en lager technisch personeel evenzeer noodig als de ingenieurs, en mettertijd onontbeerlijk om de nijverheid te doen bloeien. Dáár werklieden, met voldoende vakkennis voorzien, zeldzaam zijn, worden de best betaalde posten in de Vlaamsche fabrieken door Waalsche en vreemde werklieden ingenomen. Dit is de rechtstreeksche uitslag van misstanden onder het 1° aangeduid.

1. Louis DUNCAN. — Technical education, in « The Engineering Magazine » November 1903.

3. DE WERKING DER SOCIALE INGENIEURS.

Elke economische quaestie heeft haar moreele zijde.

Van de goede of slechte verhouding tusschen werkgever en werknemer hangt dikwijls de bloei of de kwijning der onderneming af. Deze moreele kracht moeten de technische leiders op hunne zijde hebben, willen zij niet verpletterd worden door de mededinging naar buiten of verlamd door twist en haat naar binnen.

Hier, zooals elders dient de wetenschap den weg te banen.

Doch goede wil alléén volstaat niet. Er bestaat een techniek voor het door den werkgever te verrichten sociaal werk. Hij blijve een goed technicus, maar worde tevens een *sociaal ingenieur*.

Het woord is, naar ik meen, van den Franschen socioloog *Cheysson*, die een belangrijk opstel aan deze zaak wijdde (1).

Zekere schrijvers gaan nog verder en spreken van den « socialen ingenieur » als zelfstandig beroep. Zoo W. H. *TOLMAN*, in een opstel met den beteekenisvollen titel : « What more than Wages », « Nog iets meer dan arbeidsloon » (2). De bestuurder eener uitgebreide inrichting, vertelt gij, vroeg mij hem een jongen man of eene jonge vrouw te bezorgen, pas uit de hoogeschool, en die zou willen treden in zijne fabriek « for the sole purpose of studying and advising by personal contact with the working staff, so that the employees (werklieden) could be made of more value to themselves, in the first instance, and to their employer in the second ».

1. *CHEYSSON*. — Le rôle social de l'ingénieur, in « La Réforme sociale » October 1897.

2. *Century Magazine*, December 1900.

« Social engeneering, » zegt verder TOLMAN, is een nieuw beroep.

Zoo ook Prof. PYFFEROEN « De sociale ingenieur is diegene die een bijzondere studie gemaakt heeft van al de instellingen die den werkenden stand nuttig zijn (1).

Wij, persoonlijk, leggen echter nog meer nadruk op den beschavenden invloed van dagelijkschen omgang van de werkgever met de arbeiders, dan op de eene of andere bepaalde stoffelijke instelling.

Als wij nagaan wat er zoo al verricht wordt aan socia-len ingenieurarbeit in onze Vlaamsche nijverheidsteden, als Gent, Aalst, Dendermonde, Sint-Nikolaas, Rousselare of Kortrijk, moeten wij bekennen dat dit van weinig of geene beteekenis is. Waar zijn onze Vlaamsche *Captain's of Industry*, waar onze VAN MARKEN'S ?

De technische leiders schijnen buiten den hooger geschetsten gedachtenkring te blijven of machteloos te zijn iets dergelijks te beginnen. Bij alles wat elders kapitaal en arbeid van elkander verwijdert, komt hier nog vervreemding door het verschil van taal : of wel de werkgever spreekt Fransch en komt slechts in betrekking met zijne werklieden door tusschenkomst van beambten en meestergasten ; aldus blijft de heilzame invloed van den persoonlijken omgang, waarop alle deskundigen zooveel nadruk leggen, volkomen uit. Ofwel de werkgever spreekt met zijn persooneel het platste dialect : daar ook mag er geen spraak zijn van beschavenden invloed en wederzijdsche waardeering.

Waar geen liefde voor de taal is, is ook geen liefde voor het volk dat die taal spreekt en geen neiging om

1. A. PYFFEROEN. L'Ingénieur social, in « L'Echo de l'Industrie », n° 9 (2 Maart 1902).

het zieleleven van dat volk te bestudeeren, en geen streven om dat leven te veredelen.

De sociale ingenieur kan dan eerst in Vlaanderen ontstaan, wanneer de technische leider in dezelfde taal leeft en voelt als zijne werklieden : algemeen onderwijs en technische opleiding in het Nederlandsch kan alleen daaraan verbetering brengen.

4. TECHNISCHE AMBTENAARS VOOR 'T VLAAMSCH LAND.

De eerlijke en volledige uitvoering van de wetten en besluiten op taalgebied, wordt thans bemoeilijkt of onmogelijk gemaakt door de Vlaamsch onkundige of verfranschte ambtenaars, niet altijd door onwil, dikwijls ook door het oprijzen van practische moeilijkheden die den buitenstaander ontsnappen.

Dit is het geval : 1°. — voor al de technische diensten van den Staat: bruggen en wegen, openbare werken, spoorwegen, telegrafen en telefoon, mijnwezen, zee-wezen, toezicht op den arbeid in de fabrieken, op de stoomtuigen, op de maten en gewichten enz. ; 2°. — voor de technische diensten der Vlaamsche provinciën, in gedurige betrekking met de plattelandsbevolking en gemeentebesturen die alleen Vlaamsch kennen ; 3°. — voor de diensten der groote steden, wier bedrijvigheid op dit gebied met den dag aangroeit : gas, electriciteit, waterleiding, tramwegen, bouwtoezicht, wegenis, havendienst (Gent, Oostende, Antwerpen !) enz.

Voor het opstellen van Vlaamsche lastkohieren, verordeningen, berichten en bekendmakingen, voor de briefwisseling, voor de betrekkingen met de Fransch onkundige Staats- of gemeentewerklieden is eene Nederlandsche

opleiding voor de ingenieurs-ambtenaars volstrekt noodig : goede wil en oppervlakkige kennis van het Vlaamsch zijn hier dikwijls onvoldoende.

Klagen over wetsovertredingen is goed ; het kwaad met den wortel uitroeien is beter : dit kan enkel geschieden door de vervlaamsching van het technisch onderwijs aan de Staatshoogeschool van Gent.

Er komen jaarlijksch uit de technische scholen van Gent ten minste 50 ingenieurs van Vlaamschen oorsprong die een loopbaan in het land aanvaarden. Twintig ten minste daarvan komen terecht in openbare diensten, Bruggen en wegen, Staatspoorwegen, buurtspoorwegen, zeewezen, arbeidstoezicht enz.

Na twintig jaar zou dat met Vlaamsche technische scholen 400 ingenieurs uitmaken volkomen op de hoogte van hun vak in 't Nederlandsch, over het Vlaamsche land verspreid in alle takken van dienst, op alle hoogere sporten der bestuurlijke hiërarchie !

Welk een invloed kan er van dat legertje ingenieurs-ambtenaars niet uitgaan !

Zonder een enkele nieuwe wet te verkrijgen, zonder een enkel reglement te veranderen, zou de liefdevolle toewijding van een vaderlandsch- en Vlaamschgezind ambtenaarskorps een onwenteling kunnen teweegbrengen ten voordeele der Vlaamsche economische belangen, *die aan ons volk het dagelijksch brood verschaffen*. De geest, waarin een wetgeving toegepast wordt is immers alles !

5. HET KEMPISCH KOLENBEEKEN EN DE STAMBELANGEN.

De ontdekking van een kolenbekken in het op economisch gebied meest verachterde deel van Vlaamsch-

Belgie, is van aard om van de Vlaamsche streek de overwegende factor in de Belgische huishouding te maken. Voor de toekomst van den Vlaamschen, van den Nederlandschen stam, is dit feit het gewichtigst onzer geschiedenis sedert 1830. *De thans waargenomen uitgestrektheid* der kolenstreek bedraagt 1300 vierkante kilometers, dit is zooveel als de Waalsche kolenstreek.

Men krijgt bij vergelijking eene gedachte van de gevolgen dier gebeurtenis als men nagaat dat, in het tijdperk 1891-1900, de Waalsche kolennijverheid 210 millioen ton (1.000 K. G.) opbracht, ter waarde van 2.360 millioen frank en aan 120.000 mijnwerkers, 1.300 millioen aan arbeidsloon uitkeerde (1), zonder van de 125.000 arbeiders te spreken, werkzaam in de groote ijzer- en glasindustrie.

Ten spijt van de niet altijd belanglooze pessimisten heeft het Kempisch kolenbekken een schoone toekomst : naar de schatting van DUMONT, bevat het *verkende* bekken 8 milliards ton steenkolen, dit is, aan 10 fr. de ton, voor een waarde van 80 milliard frank.

Dit kolenbekken zou dus gedurende ongeveer vier honderd jaar zooveel brandstof kunnen opbrengen als nu jaarlijks in het Walenland uitgehaald wordt (24 millioen ton).

Meer dan waarschijnlijk wordt de exploitatie onzer ondergrondse rijkdommen aan particulieren vergund en, te oordeelen naar de gevraagde vergunningen, 25 in getal, waaronder al de groote nijverheidsvennooten van het Walenland, te oordeelen naar het overvloedig kapitaal, dat thans op de Belgische geldmarkt voorhanden

1. Sénat de Belgique. — Session de 1902-1903. — Rapport de M. DUPONT. bladz. 2.

is, lijdt het geen twijfel of de ontginning zal met rassche schreden vooruit gaan.

Met welke gevolgen? De Limburgsche en Antwerpsche heide is een dun bevolkte streek, met weinig landbouw en geen nijverheid. Het boren der putten brengt al dadelijk daarin verandering: veel werklieden zijn daartoe noodig en de ontginning der eerste 25 putten, die zeker binnen de tien jaar zal plaats grijpen, vergt 50.000 arbeiders van alle slag (2).

Doch de steenkolen zijn het brood der nijverheid, (« le pain noir de l'industrie », naar *Harze*) de groote nijverheid, hoogovens, staalfabrieken, glasblazerijen enz., voor wie overvloedige en goedkoope brandstof een levensvoorwaarde is, vestigt zich op de heide, waar de welbekende dichtbevolkte dorpen en steden der nijverheidstreken oprijzen.

De heidegrond wordt vruchtbaar gemaakt en aan intensieve bebouwing onderworpen, evenals in Vlaanderen.

Antwerpen, dat nu reeds op een jaarlijksche havenbeweging van 10 miljoen scheepston kan bogen, grootelijks te danken aan de nijverheidsontwikkeling van het Duitsche *Hinterland*, bekomt nog grootere beteekenis: de verbetering der Kempische waterwegen, gemakkelijk en goedkoop uit te voeren in dit vlakke land, stelt de gansch nieuwe nijverheidstreek met Antwerpen in nauwe en goedkoope verbinding. Antwerpen, de Scheldeoevers, het Kolenbekken! Daar ontstaat een economisch geheel eenig op de wereld!

2. Kamer van volksvertegenwoordigers. — Zitting van 25 Januari 1906. Verslag van M. VERSTYLEN en nota's van M. HARZE, DENIS, enz. — blad. 18.

Maar zijn de Vlamingen in staat hun erfgoed te beheeren ?

Hoe zal voorzien worden in de behoefte aan een talrijk en gespecialiseerd arbeiderspersoneel vereischt voor deze economische ontwikkeling der toekomst ?

Voor de aanstaande mijnontginning zal men eerst de goedkoope werkkrachten gebruiken die ter plaatse te vinden zijn. Maar daar ook zal de grens aldra bereikt zijn, naar hoeveelheid en hoedanigheid.

Aangetrokken door de overvloedige vraag naar arbeiders, wellicht door beter loon, zal men in de Kempen een aanzienlijke inwijking beleven. Van welken stand, Vlamingen, Walen of Duitschers ?

Hier komen wij te staan voor eene reeks vraagstukken waarvan de oplossing voor de toekomst van den Nederlandschen stam in België beslissend zal zijn.

Al de hooger aangestipte misstanden zullen hier opduiken, maar vergroot, vertiendubbeld door de snelle ontwikkeling der nieuwe nijverheidstreek.

a) Limburg bezit eene enkele nijverheidsschool (Hasselt) met 128 leerlingen, vijf vrije beroepscholen of leergangen, meestal naaischolen (147 meisjes op 237 leerlingen) (1).

Dit zal zeker zoo niet blijven : doch, wie zal er de scholen inrichten : zullen zij ontstaan onder het patronaat der Waalsche werkgevers, zooals in Henegouw het geval is : dan mag men overtuigd zijn dat alles op Franschen leest zal geschoeid worden : in stede dat de vreemde werklieden door de Vlaamsche bevolking zullen opgeslorpt worden, zal het tegendeel gebeuren : de Vlamingen zullen verfranscht worden, zoowel voor

1. Annuaire statistique, blad. 315.

het lager als voor het technisch onderwijs. Het gebrek aan goede leeraars, met Vlaamsche technische opleiding, zal die beweging in de hand werken. Het klein getal geleerde werklieden uit de andere Vlaamsche gouwen, als gevolg van het onvoldoende nijverheids- en beroepsonderwijs aldaar, zal daar weinig aan veranderen.

b) Het gebrek aan vakkennis is immers de zwakke zijde van onze Vlaamsche werklieden, ook in de meest nijverige Vlaamsche steden : het valt dus te vreezen dat de Waalsche vergunninghouders met hun hooger en lager technisch personeel, naar het nieuw kolenbekken verhuizen en dat, zooals ik zelf te Baelen in de zinkfabriek der *Vieille-Montagne* kon nagaan, de Vlamingen daar het grofste werk zullen verrichten, terwijl Walen al de beter betaalde posten, waarvoor technische vaardigheid vereischt wordt, zullen innemen. Zal de Vlaming aldus verlaagd worden tot den koelie der nijverheid, dubbel verdrukt omdat hij de taal zijner meesters niet spreekt ?

c) Want de taal is hier ook een groote factor. Is de Waalsche immigratie sterk genoeg om met het Waalsch of verfranscht hooger personeel de bovenhand te verzekeren op de Vlaamsche oerbevolking, dan bezegelt het economisch feit, dat van den Vlaamschen stam de heerschende macht in België moest maken, juist de verschaving der taalgrens en het verlies van twee Vlaamsche provincies.

Is integendeel de inwijking van werklieden uit Brabant en Vlaanderen aanzienlijk genoeg om aan de groote vraag te voldoen, valt het dan niet te vreezen dat zij, in hunne nieuwe omgeving, afdalen tot het laagste

proletariaat, dat ze, verstoken van alle beschaving, verwilderen, zooals de Vlaamsche werklieden van het Centrum en van Charleroi? Wie zal daar als sociale ingenieur optreden, wanneer zelfs in de Vlaamsche gewesten, waar de nijverheid sedert eeuwen inheemsch is, die heilzame invloed van den werkgever uitblijft? Het verschil van taal zal hier nog scherper afgeteekend zijn: zullen wij dan deze Vlaamsche bevolking van het Zwarte land, ontroofd van al hare oorspronkelijke deugden, door den meest slaafschen arbeid uitgeput, door woeste vermaken en drank verdierlijkt, in onwetendheid, barbaarschheid en ontaarding zien ondergaan?

d) Eindelijk zullen de ambtenaars van den Staat, de mijningenieurs op de hoogte der hun voorgeschreven taak zijn?

Want de bestuurlijke en sociale rol van den mijningenieur is niet gering. Hij vertegenwoordigt den Staat bij den vergunninghouder der mijn. Hij moet nagaan of de voorschriften der mijnwet nageleefd worden: voorschriften om de openbare veiligheid, gezondheid en hinderloosheid te waarborgen, om de gaafheid der mijn, de stevigheid der werken, de veiligheid en de gezondheid der arbeiders, om het behoud der bovengrondsche eigendommen te verzekeren.

Hij wordt geraadpleegd bij staking van het bedrijf, bij verbod om voorloopig te ontginnen, en omtrent het ambtshalve uitvoeren van de noodige werken.

Hij moet toezicht houden op de technische exploitatie en den vergunninghouder met raad bijstaan; de vergunning kan zelfs in zekere omstandigheden ingetrokken worden.

Op sociaal gebied is zijn arbeidsveld niet minder omvangrijk.

Hij vervult in het mijndistrict hetzelfde ambt als de arbeidstoezichter voor de gewone nijverheidsinrichtingen. Zijne taak op dit gebied wordt door het Koninklijk Besluit van 22 October 1895 aldus omschreven : « De mijnningenieurs zijn gelast toezicht te houden op de naleving der wet van 13 December 1889 betreffende den arbeid der vrouwen, der jongelingen en der kinderen in de kolenmijnen, de metaalmijnen, de grave-rijen, de ondergrondse steengroeven, de hoogovens, smelterijen van lood, zink, koper, erts ; de ijzer- en staalhutten ; de werkhuizen waar men het staal, het ijzer en het koper bewerkt tot voltooide handelsvoortbrengsels, en het maken van fabriekvoorwerpen ; de draadtrekkerijen ; de werkhuizen voor het pletten van zink, enz. »

Hij moet verder zorgen voor de uitvoering der wetten, verordeningen en besluiten, voor de inrichtingen die gevaarlijk, ongezond of hinderlijk zijn.

Volgens de ongevallenwet van 24 December 1903, en de besluiten tot uitvoering, is hij belast met het onderzoek der ongevallen ; hij moet dus de werklieden en arbeidsbazen ondervragen en hunne verklaringen opteekenen.

Hoe wil de mijnningenieur in Staatsdienst zijne taak gewetensvol of zelfs maar op dragelijke wijze vervullen in de Vlaamsche streek, met Vlaamsche werklieden, in hoogontwikkelde technische bedrijven werkzaam, zoo hij niet goed Nederlandsch kan spreken en de volledige kennis der Nederlandsche technische taal niet bezit ?

De Heer HELLEPUTTE, volkvertegenwoordiger voor

Limburg, heeft dit gevaar ingezien en bij de bespreking der nieuwe mijnwet de volgende wijziging aan art. 21 voorgesteld :

« Vanaf 1 Januari 1911, wordt niemand in het Waalsche gedeelte van het land tot eene betrekking bij het Mijnbestuur toegelaten indien hij niet het bewijs heeft geleverd dat hij Fransch kent, en evenmin in het Vlaamsche gedeelte van het land, indien hij niet het bewijs heeft geleverd dat hij Vlaamsch kent.

De ambtenaren van het Middenbestuur evenals de leden van den Raad der mijnen moeten het bewijs leveren dat zij beide talen kennen.

Voor de betrekkingen die ten gevolge van een examen of ten gevolge van een wedstrijd worden toegekend, bestaat het bewijs hierin dat, bij het examen of bij den wedstrijd, gebruik wordt gemaakt van het Fransch of van het Vlaamsch.

Om in beide gedeelten van het land te worden toegelaten, moeten de candidaten het examen of den wedstrijd voor de helft der vakken doorstaan in het Fransch en voor de andere helft in het Vlaamsch ».

Deze wetsbepaling is slechts uit te voeren wanneer een volledig hooger technisch onderwijs bestaat : het examen voorzien in het hooger gecursiveerd gedeelte omvat *al* de technische vakken, die op de hogeschool aan den toekomenden ingenieur gedurende zijn vijfjarige studie, gedoceerd worden.

Of denkt men jongelingen te vinden die na hunne moeilijke studien in 't Fransch nog eens alles zullen aanleeren in 't Nederlandsch, enkel om de kans te wagen van een examen ?

Wat de private nijverheid betreft — Staatsexploitatie schijnt uitgesloten — die zal Vlaamsche ingenieurs aan-

werven als blijkt dat daardoor de dagelijksche gang der zaken vergemakkelijkt en het productievermogen, door betere organisatie, verhoogd kan worden. Is het arbeiderspersoneel overwegend Vlaamsch, dan zullen zekere vennootschappen, zelfs Waalsche, trachten Vlaamsche ingenieurs, meestergasten en beambten aan te stellen. Maar bieden die zich niet aan in voldoende getal en met de noodige bekwaamheid, dan zal men werken met een besturend personeel, uit de Waalsche streek herkomstig ; daarvoor zorgen de 53 nijverheidsscholen van Henegouw !

Het technisch onderwijs is geen panacea : Doch waartoe andere middelen aanbevelen, die niet kunnen aangewend worden ? Het zal voorzichtiger zijn te blijven bij een hervorming die met betrekkelijk geringe inspanning kan doorgedreven worden. Het toenemend stambewustzijn en de Vlaamsche geboorten zullen dan verder beslissen.

HOOFDSTUK III.

DE BELGISCHE HOOGESCHOOL.

I. DE ONTWIKKELING DER BELGISCHE HOOGESCHOOL OP WETTELIJK GEBIED.

GEDURENDE eeuwen was de hoogeschool van Leuven, door Jan IV, Hertog van Brabant, in 1426 opgericht, het eenige brandpunt van hooger onderwijs in ons land.

Met zooveel andere nationale instellingen en eerbiedwaardige dingen van het verleden, verdween deze hoogeschool met den inval der Fransche omwentelaars. Gedurende de Fransche overheersching bleef ons land zonder gestichten van hooger onderwijs.

Men weet welke vaderlijke zorg door Koning Willem aan alle takken van het onderwijs werd besteed. Ook het hooger onderricht voelde daar de weldaden van. Het Reglement van 25 September 1816 deed voor het Zuiden wat reeds in het Noorden, waar drie hoogescholen bestonden, gedaan was: de hoogescholen van Gent, Leuven en Luik werden opgericht. Het onderwijs was verdeeld in vijf faculteiten: godgeleerdheid, wijsbegeerte en letteren, wetenschappen, rechten en geneeskunde.

Het reglement van 1816 met de wet van 12 Maart 1818, die alles regelde wat betrekking had op de geneeskunst en onder ander meer de provinciale geneeskundige

commissiën in 't leven riep die thans nog bestaan, heeft het kader bepaald waarin ons hooger onderwijs zich eigenlijk nog altijd beweegt.

In haar groote lijnen bezitten wij nog de inrichting van 1816 :

1° Staatstoelagen voor bibliotheken en verzamelingen;
2° de steden, waar de hoogeschoolen gevestigd zijn, zorgen zooveel als doenlijk voor de lokalen ; de academische overheden, behalve het college van curatoren (vervangen door den beheerder-toezichter) zijn nog dezelfde.

Alleen het hooger onderwijs was het monopolium van den Staat ; vrije hoogeschoolen werden niet toegelaten.

In 1825, beleefde men de stichting te Gent, van eene nijverheidsschool, en te Luik van eene mijnbouwschool, die de kern zijn van de latere technische scholen in die steden opgericht.

In verhouding met de bevolking was het aantal studenten niet gering : in 1831, waren er te Luik 476 studenten, te Leuven 416, te Gent 319, dus 1211 voor al de faculteiten.

Artikel 17 der grondwet van 7 Februari 1831, bekrachtigde de vrijheid van onderwijs en bepaalde dat het openbaar onderwijs, op de kosten van den Staat gegeven, door de wet zou geregeld worden.

Dit geschiedde slechts in 1835, als de beide politieke partijen reeds gebruik hadden gemaakt van de verleende vrijheid en hoogeschoolen hadden gesticht, de katholieken op 10 Juni 1834 te Mechelen, eenige maanden later te Leuven, de liberalen op 20 October 1834, te Brussel (Vrije Hoogeschool).

De wet van 27 September 1835 behield de Hooge-

scholen van Gent en van Luik. Een der eerste vraagstukken waarmede de Regeering zich bezighield was het inrichten van een technisch onderwijs : Bruggen en Wegen te Gent, Mijnen te Luik, om eene goede recruiting der Staatsambtenaars te verzekeren (1836 en 1838).

In 1847, richt een koninklijk besluit van 5 November een normaal middelbaar onderwijs in bij de universiteiten, Gent (Wetenschappen), Luik, (Humaniteiten).

In uitvoering der wet van 1 Juni 1850 op het middelbaar onderwijs, werd dit onderwijs door de koninklijke besluiten van 1 en 2 September 1852 heringericht : École des humanités te Luik, Ecole normale des sciences te Gent.

Verder moet vermeld worden de wijziging der wet van 1835 door de wet van 15 *Juli* 1849 (waarvan Titel I, betrekking hebbende op de Staatshoogescholen nog van kracht is). In uitvoering van de wet van 1849, werd de toestand der Staatshoogescholen geregeld door het koninklijk besluit van 9 *December* 1849.

De wijzigingen door de wetten van 1 Mei 1857, 27 Maart 1861, 24 Mei 1876 aan ons stelsel van hooger onderwijs gebracht, kunnen met een paar woorden samengevat worden : wie kan toegang hebben tot de hoogeschool, wie heeft het recht diploma's uit te reiken ?

Na langdurig gehaspel, waarin de politiek een hoofdrol speelde, is men eindelijk gekomen tot het thans bestaande stelsel dat tot ieders bevrediging werkt : elke hoogeschool — van Staat of van particulieren — geniet het recht diploma's te begeben, onder toezicht echter van den Staat, middellijk uitgeoefend door een Commis-

sie van bekrachtiging der diploma's. Een middenweg dus tusschen de absolute vrijheid en het Staatsexamen.

Dertig jaar lang behielden de Staatshoogescholen het monopolie van het technisch onderwijs : eerst in 1864, werd ter Hoogeschool van Leuven de *Ecole spéciale du génie civil, d'industrie et des mines* opgericht, daarin gevolgd door Brussel waar in 1873 de *Ecole Polytechnique* in het leven geroepen werd.

De laatste groote hervorming van ons hooger onderwijs danken wij aan de wet van 10 April 1890.

De hoofdtrekken van deze wet zijn :

1° het herinvoeren van het getuigschrift van volledige middelbare studiën ;

2° de herinrichting der wetenschappelijke doctoraten.

Zoo wordt het doctoraat in wijsbegeerte en letteren in vijf verschillende afdeelingen gesplitst : wijsbegeerte, geschiedenis, klassieke, romaansche en germaansche philologie.

Het doctoraat in natuurlijke wetenschappen bedraagt vier onderafdeelingen : dierkunde, scheikunde, plantenkunde en mineralogie.

3° het opmaken van een dissertatie (thesis) voor de wetenschappelijke doctoraten : wijsbegeerte, natuurlijke wetenschappen, wis- en natuurkunde ;

4° de openbare les voor de candidaten-leeraars M. O.

Daardoor werd feitelijk het officieel normaal onderwijs bestaande te Gent en te Luik afgeschaft, wat werkelijk geschiedde door het koninklijk besluit van 30 September 1890. De wet van 22 Mei 1892 heeft het aantal professoren in de faculteit van wijsbegeerte en letteren ter Staatshoogeschool vermeerderd, om de uitvoering

van dat gedeelte der wet van 1890 te verzekeren.

5° wettelijke erkenning van drie nieuwe academische graden : van candidaat-ingenieur, ingenieur van burgerbouwkunde en burgerlijk ingenieur der mijnen.

Deze bepaling had voor gevolg de technische scholen der vrije hoogeschoolen van Leuven en Brussel op een voet van gelijkheid te stellen met de soortgelijke inrichtingen van Luik en Gent. Dit treden van het technisch onderwijs in het academisch leven met gelijke rechten was de uitslag eener evolutie die afzonderlijk dient beschouwd te worden.

2. DE ONTWIKKELING DER BELGISCHE HOOGESCHOLEN OP WETENSCHAPPELIJK EN STOFFELIJK GEBIED.

Gaan wij over tot het zuiver wetenschappelijk gebied, dan zullen wij nog beter den weg kunnen afmeten, sedert 1890 afgelegd door het hooger onderwijs, gestuwd door verschillende stroomingen :

1° eerst de zegepraal der positieve methode in alle wetenschappen ;

2° de wassende beteekenis der exacte wetenschappen (wis- en natuurkunde, geneeskunde) ;

3° daardoor de noodzakelijkheid steeds meer en meer proefondervindelijk te werk te gaan in laboratoria ;

4° de toenemende beteekenis der techniek voor de nijverheid en den handel ;

5° de sociale vraagstukken, die eene reeks nieuwe wetenschappen in het leven riepen.

Artikel 6 der wet van 1849 luidde immers als volgt :

« Les universités de l'État pourront conférer des diplômes scientifiques en observant les conditions qui seront prescrites par les réglemens. »

www.libtool.com.cn

Krachtens deze bepaling beleefde men na 1890, eene herinrichting van het doctoraat in Staatswetenschappen, dat niet meer aan de eischen van den tijd beantwoordde.

Het koninklijk besluit van 1 October 1893 richtte de volgende graden in :

candidaat in Staatswetenschappen ;
licenciaat en doctor in bestuurlijke wetenschappen ;
licenciaat en doctor in Staatkundige wetenschappen ;
licenciaat en doctor in sociale wetenschappen.

Een koninklijk besluit van 28 September 1896 bracht de lang verbeide inrichting van een hooger handelsonderwijs aan de Staatshoogescholen, voor het opleiden van bezoldigde consuls ; voortaan kan men daar de diploma's van licenciaat in de handelswetenschappen en licenciaat van hooger en graad in de handelswetenschappen bekomen.

Met het oog op eene goede recruteering der leeraars in aardrijkskunde voor het middelbaar onderwijs, werd bij koninklijk besluit van 29 Februari 1900 de graad van candidaat en doctor in aardrijkskunde in 't leven geroepen.

Door de ministerieele besluiten van 14 November 1900 en 18 December 1904 kan men aan de hoogeschool van Gent de nieuwe graden bekomen van electrotechnisch ingenieur en ingenieur in scheepsbouwkunde. Een ander ministerieel besluit heeft te Luik het onderwijs voor het verwerven van het doctoraat in Kunst en oudheidkunde ingericht.

De vrije hoogescholen van Brussel en Leuven sloegen denzelfden weg in, of traden zelfs op als baanbreeksters. Dit was het geval met het onderwijs der sociale weten-

schappen, waarmede reeds in 1889 te Brussel, in 1892 te Leuven een begin werd gemaakt.

Deze uitbreiding van het studiegebied der Staatshoogeschoolen had voor noodzakelijk gevolg een aanzienlijke vermeerdering der uitgaven, in twee richtingen : door vermeerdering van het leeraarskorps, door inrichting van nieuwe instituten.

Vóór de wet van 1890 was daarvan reeds de noodzakelijkheid gebleken.

In 1879 (4 Oogst) werd de wet afgekondigd waardoor een Krediet van 4.500.000 fr. ter beschikking der Regering werd gesteld om deze toe te laten de steden van Gent en Luik aan wie volgens de wet van 1849 het onderhoud en het vergrooting der hoogeschool-gebouwen opgedragen is, te helpen nieuwe instituten op te richten om de Staatshoogeschoolen in gelegenheid te stellen hun hooge zending te vervullen.

Dit was overigens slechts een eerste stap : vele andere sommen werden aan hetzelfde doel door den Staat besteed.

Dan ziet men te Gent het *Institut des Sciences* ontstaan.

En naarmate de programma's van het onderricht meer omvang namen, moest men steeds in nieuwe behoeften voorzien met het oprichten van bijzondere gestichten.

Zoo zijn opvolgentlijk te Gent, de volgende instituten ontstaan ; ik noem ze in het Fransch op om geene verwarring te verwekken :

Institut expérimental de mécanique appliquée.

Instituts d'hygiène, de bactériologie et de médecine légale.

Instituts de physiologie, de pharmacodynamie et de pathologie générale.

Institut chimique.

en in eenen tuin daartoe opzettelijk bestemd een Instituut voor kruidkunde en biogeographie.

Aanzienlijke toelagen worden insgelijks toegestaan voor een electrotechnisch laboratorium.

Te Luik deed de Staat niet minder ; te Brussel en te Leuven gebeurde hetzelfde met hulp van particulieren.

« A mesure que les besoins nouveaux apparaissent dans notre pays, zegde in een openingsrede de Rector der Hoogeschool van Leuven, à mesure que la science étend ses recherches et ses conquêtes, que l'esprit public comprend mieux toute la nécessité de la division du travail intellectuel et de la spécialisation dans l'éducation, des écoles particulières ne tardent pas à sortir du sol universitaire ; elles se groupent successivement autour des anciennes facultés ; elles prennent place dans le cadre général et contribuent à faire un ensemble d'autant plus harmonique qu'elles se complètent les unes les autres, qu'elles suivent la même direction de l'autorité, qu'elles sont pénétrées d'un égal sentiment de solidarité » (1).

De stoffelijke ontwikkeling hield natuurlijk gelijken tred met de wetenschappelijke uitbreiding.

Aldus bestond te Gent het personeel, in 1839 uit 44 professoren en repetitors, in 1868 is dat getal niet vermeerderd, er zijn er 47. In 1870, stijgt het getal tot 51 om dan steeds toe te nemen en in 1904 te klimmen tot 98 professoren en repetitors. De faculteit van weten-

1. BECKERS. L'enseignement supérieur en Belgique. Bruxelles. 1904. Blz. XXXVI.

schappen en technische scholen tellen thans alleen zoo-
vele krachten — 46 — als de gansche hoogeschool
in 1868 !

De uitgaven zijn in dezelfde maat gestegen.

	Personeel.	Materieel.
1839	200.000 fr.	82.000 fr.
1855	273.428	43.000
1870	343.766	51.000
1885	539.337	115.064
1890	609.573	149.000
1895	699.351	165.000
1899	757.043	204.000

Staatsuitgaven (1) voor de Hoogeschool van Gent.

Academisch Jaar	Personeel	Materieel	Bouwen en Ver- beteren der lo- kalen (2)	Te Zamen.
1885-1886	539.337.63	115.064.16	150.000.00	804.401.79
1886-1887	553.219.66	129.764.09	150.000.00	832.983.75
1887-1888	556.100.00 (3)	132.250.00 (3)	150.000.00	838.350.00
1888-1889	558.090.77	134.207.67	150.000.00	842.298.44
1889-1890	578.840.97	138.549.07	150.000.00	867.390.04
1890-1891	609.573.44	149.393.57	151.000.00	909.967.01
1891-1892	662.501.65	153.339.56	151.000.00	966.841.21
1892-1893	662.338.45	159.535.51	151.000.00	972.873.96
1893-1894	658.886.56	159.421.11	151.000.00	969.307.67
1894-1895	681.416.21	163.487.78	151.000.00	995.903.99
1895-1896	699.351.32	165.600.45	151.000.00	1.015.951.77
1896-1897	733.239.17	175.609.83	151.000.00	1.059.849.00
1897-1898	745.705.68	177.249.99	151.000.00	1.073.955.67
1898-1899	739.568.45	181.239.45	151.000.00	1.071.807.90
1899-1900	757.043.49	204.892.55	151.000.00	1.112.936.04
1885-1900	9.735.213.45	2.339.604.79	2.260.000.00	14.334.818.24

1. Deze tabel betreft alleen de uitgaven gedaan door den Staat ; de stad Gent schrijft jaarlijks op hare begrooting eene som uit van 16.000 fr. ; zij betaalt een deel der buitengewone uitgaven voor « bouwen en verbeteren der lokalen » ; deze laatste som beliep in zekere jaren tot 150.000 fr.

2. Deze buitengewone uitgaven zijn, uit den aard der zaak, zeer verschillend van jaar tot jaar ; voor het tijdperk (15 jaar) verschillen zij van 8.295,76 fr. (1893) tot 405.041,48 fr. (1889). Het bedrag dezer sommen was voor de 15 jaar 2.260.156,59 fr. Wij vinden het juist deze som met 15 te verdeelen en aldus jaarlijks eene gemiddelde som van 150.000 en 151.000 in rekening te brengen.

3. De verdeeling per hoogeschool is voor dezen post der begrooting in het driejaarlijksch verslag bl. 8 niet opgegeven. De som voor Gent en Luik is 1.186.200 fr. De door mij opgegeven som moet de werkelijkheid zeer nabij komen.

In 60 jaar is dus de uitgave voor de hoogleeraars viermaal zoo groot geworden.

Voor het hooger onderwijs, werd uitgegeven door den Staat :

in 1835	117,235 Fr.
in 1870	682,880 »
in 1880	1,422,814 »
in 1890	2,018,043 »
in 1900	2,708,549 »
in 1901	2,818,927 »

Men ziet het, de uitgaven beginnen geweldig te stijgen sedert het jaar 1870, de tienjaarlijksche vermeerdering bedraagt voor de volgende perioden 800,000, dit is ongeveer 80,000 fr. vermeerdering per jaar, in de laatste jaren zelfs 100,000 fr.

In schijn staan al deze bijzonderheden niet rechtstreeks in verband met het onderwerp : ik heb dit alles echter willen toonen om te doen voelen hoe sedert 30 jaar de verhoudingen in het hooger onderwijs veranderd zijn ; was het betrekkelijk gemakkelijk in 1835 eene vrije hoogeschool te stichten, — met goeden wil, eene zaal en eenige banken kon dit geschieden, — thans is dat niet meer mogelijk. Dit is zeker een factor van overwegende beteekenis als er gehandeld wordt over het stichten eener nieuwe Vlaamsche hoogeschool.

3. DE WORDING VAN HET TECHNISCH ONDERWIJS.

Juist na de omwenteling van 1830 begon in ons land de techniek aan beteekenis te winnen door de toepassing van den stoom op de nijverheid en het bouwen van spoorwegen.

De Hollandsche Regeering had reeds in het jaar 1825 nijverheidsscholen te Gent en te Luik gesticht. Na de afkondiging der wet op het hooger onderwijs van 1835 werden die scholen in 1836 aan de faculteiten van wetenschappen gehecht.

In 1838, werden zij zoo ingericht om vooral in de recruiteering van ingenieurs voor den Staat te voorzien: te Gent, de ingenieurs van Brugge en Wenen, te Luik de ingenieurs der Mijnen (de mijnen lagen immers in het Walenland). Het grootste gedeelte der professoren waren ingenieurs behorende tot beide diensten, de Staat nam rechtstreeks zijne ingenieurs uit de scholen zonder nieuw examen, ja vóór het eindigen hunner studiën waren de studenten reeds ambtenaars en kregen eene vergoeding gedurende het laatste studiejaar.

Aldus zijn overigens zooals wij reeds zagen vele hogescholen ontstaan.

In de 18^e eeuw, in Duitschland onder ander (1).

Thans, nog, richten machtige spoorwegmaatschappijen in Amerika scholen op voor het bekwamen van hun personeel. De Belgische Staat deed niet anders in de eerste jaren na de omwenteling.

Tot de jaren '70 bleven de scholen van Gent en Luik de eenige in het land. Dan wordt de technische school van Leuven (1864), daarna die van Brussel (1875) opgericht : in deze scholen werden ingenieurs voor de nijverheid gekweekt.

1. « Den Hauptantrieb zu den zahlreichen Neugründungen gab die Zuspitzung des Territorialprinzips in religiöser und politischen Hinsicht ; die Universitäten wurden jetzt als Bildungsanstalten für geistliche und weltliche Beamte *Instrumenta Dominationis* des Landesherrn (Paulsen. oc. cit. bl. 42).

De wetgever van 1890 die zooveel goeds heeft verricht op ander gebied, kon zich nog niet geheel ontworstelen aan de vooroordeelen die lang schering en inslag waren, zelfs verlichte in kringen en zoo blijft hij nog voor wat het technisch onderwijs aangaat in den modder der traditie steken ; aldus b. v. legt de wet van 1890 aan de toekomstige ingenieurs, zelfs voorzien van een getuig-schrift van volledige middelbare studiën — een toegangs-examen op.

Heeft de wet aan de faculteiten van wijsbegeerte en van wetenschappen veel zorg besteed en ze op rationeele wijze heringericht, voor de technische scholen is men nog half blijven hangen aan de oude vormen :

Zoo heeft men met overvloed van gelijk, het voorrecht der scholen van Gent en Luik afgeschaft ; maar men heeft deze scholen behouden als gesloten organismen, gelijk ze bestonden sedert 1838.

Een citaat uit het verslag van den heer Delcour, verslaggever bij de Kamer van volksvertegenwoordigers, toont aan waarom bewuste hervorming tot stand kwam :

« En section centrale, un membre a demandé au nom des principes inscrits dans la constitution, de compléter le projet de loi et d'y proclamer que tous les Belges, n'importe le lieu où ils ont fait leurs études, seront admissibles aux fonctions d'ingénieurs de l'Etat.

Pour toutes les autres fonctions exigeant un grade académique, le Gouvernement n'a pas à rechercher de quelle université les candidats ont suivi les cours : de tout temps, ceux qui ont fait leurs études à Bruxelles ou à Louvain ont été nommés magistrats, notaires, etc., au même titre que ceux qui étaient sortis des Universités de Liège ou de Gand.

Contraire au principe de la justice distributive, toute autre manière d'agir irait à l'encontre de notre pacte fondamental, qui proclame la liberté d'enseignement et l'égale admissibilité des Belges aux fonctions publiques. En excluant certaines catégories d'élèves et en limitant, par exemple, son choix aux candidats sortis de ses propres écoles, le Gouvernement nuirait, en outre, directement aux services qui lui sont confiés, puisqu'il refuserait *a priori* le concours de jeunes gens qui pourraient être plus capables que les postulants sortis des universités officielles.

Cette situation déplorable existe cependant pour les positions officielles d'ingénieur : réservées aux élèves de Gand et de Liège, ces places sont inaccessibles aux jeunes gens qui sortent des écoles spéciales libres.

Aussi longtemps que les universités libres ne possédaient pas d'écoles d'ingénieurs, le privilège dont jouissent celles de Gand et de Liège a pu ne pas soulever d'objections ; mais, maintenant que Bruxelles et Louvain ont des écoles polytechniques florissantes, il ne peut plus se justifier.

.....D'après la section centrale, l'insertion du grade d'ingénieur dans la loi sur la collation des grades académiques est d'autant plus indiquée, que les écoles d'ingénieurs annexées aux universités de l'Etat font partie intégrante de l'enseignement supérieur, comme le constatent les articles 2, 3 et 4 de la loi du 27 Septembre 1835 reproduits dans la loi du 15 Juillet 1849 : ce sont ces articles qui ont servi de base à l'organisation des écoles de Gand et de Liège.

.....(la réforme)-elle ferait disparaître un monopole qui

lèse depuis longtemps les droits d'un grand nombre de citoyens belges (1) ».

Men heeft verder aan elke Staatshoogeschool geen *volledig* technisch onderwijs ingericht : Burgerbouw en Mijnen.

De wet van 1893 heeft het eerste bezwaar voor Luik doen wegvallen, zij heeft de mijnbouwschool als gesloten organisme afgeschaft ; doch het tweede, dat elke hoogeschool geen volledig technisch onderwijs bezit, bekomt een ongemeen gewicht door de ontdekking van een uitgestrekt kolenbekken in de Vlaamsche landen.

Ziehier wat over die wet te lezen staat in het driejaarlijksch verslag over het hooger onderwijs :

« Au cours des discussions parlementaires du projet de loi sur la collation des grades, le Gouvernement avait déclaré à différentes reprises, que la création des grades nouveaux de candidat ingénieur et d'ingénieur des constructions civiles et d'ingénieur des mines, ne toucherait en rien à l'ancienne organisation des écoles spéciales de Gand et de Liège. Cependant la faculté des sciences de Liège insistait depuis longtemps pour obtenir la réorganisation des écoles spéciales annexées. Une scission, disait-on, s'était établie entre la faculté des sciences et les écoles spéciales proprement dites, qui conduisait à un antagonisme nuisible aux intérêts de l'enseignement.

Au contraire, à l'Université de Gand, aucune plainte ne s'était élevée et le corps professoral était tout entier d'accord pour demander en faveur en l'école spéciale du génie civil, le maintien de son autonomie.

Satisfaction fut donnée par la loi de 1843.

1. Collation des grades académiques. Rapport fait, au nom de la section centrale par M. Delcour. Documents parlementaires. Session 1887-1888 p. 57.

A la faculté des sciences la loi conservait le domaine des sciences pures qui constituait l'enseignement de l'ancienne école préparatoire des mines, lui abandonnant, comme conséquence, le soin de délivrer le diplôme d'ingénieur (1) ».

Hoe aardig toch, het heeft dus eigenlijk afgehangen van het temperament der Gentsche professoren, dat er thans te Gent geene *faculté technique* bestaat ! Ware dit geschied, de scheiding van faculteiten en technische scholen ware onmogelijk en een voorstel gelijk dat van Prof. Mac Leod om het technisch onderwijs Fransch te laten zou zich niet kunnen voordoen. Dit bewijst weeral eens hoe willekeurig, hoe broos op dit bijzonder punt de voorgestane oplossing der Hoogeschool-Commissie is.

Doch ik wil nog iets voorlezen uit het verslag van den heer Ancion, omdat het een helder licht werpt op de problemen van het technisch onderwijs, en deze quæstie van overwegend belang is als toelichting op de door mij verder ontwikkelde voorstellen :

« Les lois organiques de l'enseignement supérieur de 1835 et de 1849 disposent que la faculté des sciences de Liège sera organisée de manière à donner l'instruction pour les manufactures et les mines. En conséquence, des chaires supplémentaires destinées à compléter l'instruction des étudiants qui se destinent à des positions supérieures dans l'industrie, y ont été instituées.

Mais ces lois ne stipulent pas que l'instruction des jeunes gens sera dirigée par une autorité administrative ou extra-académique. Tout au contraire, le règlement organique du 27 Septembre 1836 dit expressément (art.8) que « les travaux des élèves seront arrêtés par l'admi-

1. Rapport triennal sur l'Enseignement supérieur 1898-1900. bladz. XXX.

nistrateur-inspecteur de l'université *sur la proposition des professeurs.* » Ceux-ci conservaient, en fait, la direction de leur enseignement.

Deux années plus tard, en 1838, le Gouvernement, voulant mettre l'institution du corps des mines en rapport avec les lois organiques sur l'enseignement supérieur, créa une organisation extra-universitaire en enlevant au corps professoral la direction exclusive de l'enseignement et des études. Cette direction fut placée sous l'autorité immédiate d'un inspecteur et de l'administrateur de l'université investi du titre de directeur des écoles spéciales...

C'était là une atteinte formelle portée à l'organisation académique de la faculté des sciences, non seulement en ce qui concerne l'instruction de quelques élèves désireux d'entrer dans le Corps des mines, mais encore et surtout à l'égard des nombreux étudiants qui se destinent à la carrière de l'ingénieur. La faculté des sciences a protesté à bon droit et à diverses reprises contre ce système.....

Sous prétexte de garantir les droits de l'État, en ce qui concerne le recrutement de ses fonctionnaires, *les écoles de Gand et de Liège* — contrairement au voeu exprimé par le législateur de 1835 — *avaient été entourées de lisières administratives qui ne pouvaient que nuire au progrès de la science. C'est, en effet, en vue des besoins scientifiques, et non en vue des exigences administratives, que l'enseignement supérieur doit être organisé.*

Aux hommes de science, au corps professoral de diriger l'enseignement ; à l'État, représenté par le corps de ses fonctionnaires, de s'assurer que ses recrues pos-

sèdent les connaissances nécessaires pour l'exercice de leurs fonctions. L'établissement de leur indépendance réciproque a mis fin à une confusion d'attributions et de pouvoir, funeste aux intérêts de la science et de l'enseignement.

Aujourd'hui, le monopole aussi peu justifié que virtuellement contraire à la liberté d'enseignement dont jouissaient les écoles officielles a disparu sans pour cela nuire au bon recrutement des fonctionnaires techniques de l'État et sans porter la moindre atteinte aux prérogatives de celui-ci.....

Telle est la raison d'être du projet soumis aux délibérations de la Chambre et qui a pour objet de créer, à l'université de Liège, une faculté technique dont l'enseignement comprendra toutes les sciences d'application professées actuellement aux écoles spéciales.....

La solution à intervenir est tout indiquée ; elle consiste à diviser en deux branches distinctes l'enseignement à donner à nos futurs ingénieurs :

Enseignement purement scientifique, réservé à la faculté des sciences ; Enseignement des sciences d'application, conféré à la faculté technique à instituer, laquelle sera appelée aux termes de l'article 31 de la loi du 10 avril 1890, à délivrer les diplômes légaux d'ingénieur.

Dans ce système, l'indépendance réciproque des deux enseignements sera assurée et la situation du corps professoral des écoles spéciales sera mise en rapport avec sa dignité et avec l'importance de sa mission. C'est à ce système, auquel se sont ralliées, à l'unanimité, toutes les autorités académiques compétentes de l'Uni-

versité de Liège, que s'est arrêté le Gouvernement. » (1)

Men vergeve ons dit lang citaat in het Fransch ; maar deze volzinnen wijzen zoo duidelijk als het maar kan op de noodige hervorming voor de hoogeschool van Gent : 1° Oprichting eener technische faculteit, zooals te Luik. 2° Vollediging van het onderwijs, door toevoeging van het onderricht in het Mijnwezen.

4. DE HOOGESCHOOL VAN GENT.

Al deze veranderingen op wetenschappelijk en stoffelijk gebied oefenden ook grooten invloed uit op de hoogeschool die bijzonder onze aandacht moet trekken, op die van Gent.

Een korte uiteenzetting van den bestaanden toestand is van aard om veel van het verder gezegde te verduidelijken.

De hoogeschool van Gent bestaat thans uit :

1° twee zuiver wetenschappelijke faculteiten :

Wijsbegeerte en letteren,
Wetenschappen.

2° twee faculteiten van toegepaste wetenschap :

Rechten,
Geneeskunde.

3° twee technische scholen :

De school voor burgerbouwkunde,
De school voor kunsten en fabriekwezen.

Het aantal studenten die in deze verschillende afdelingen opgeschreven zijn voor het jaar 1904-1905 is het volgende :

1. Création d'une faculté technique à l'Université de Liège. Rapport fait au nom de la Section centrale par M. Ancion. Documents parlementaires. Session 1892-1893. P. 264 et 265.

Wijsbegeerte en letteren :	93.
Wetenschappen :	75.
Rechten :	132.
Geneeskunde :	127.
School van burgerbouwkunde :	302.
School van kunsten en fabriekwezen :	173.

Dit maakt voor de vier faculteiten 427 studenten, voor de technische scholen 475 ; deze scholen hebben dus meer studenten dan de vier faculteiten te zamen.

« L'accroissement considérable de la population des Ecoles du *Génie civil et des Arts et Manufactures*, zegt de Rector in zijn verslag, a rendu nécessaire l'agrandissement des locaux de l'Institut des sciences ! » (1).

De graden die kunnen verworven worden aan de hoogeschool zijn tweeërlei :

1° *de wettelijke graden*, waaraan het recht tot het uitoefenen van een ambt verbonden is, het zoogezegd *effectus civilis*. Zij worden aldus door de wet van 10 April 1890 opgesomd :

- candidaat en doctor in wijsbegeerte en letteren,
- » » in natuurlijke wetenschappen, beide met de verschillende spécialiteiten reeds vroeger aangestipt,
- » » in wis- en natuurkunde,
- » » in de rechten,
- » » in de geneeskunde,
- candidaat notaris,
- apotheker,
- candidaat en ingenieur in burgerbouwkunde,

1. Université de Gand. Exposé de la situation de l'Université pendant l'année académique 1904-1905. Gand, Hoste-1905.

candidaat en burgerlijk ingenieur der Mijnen.

Volgens art. 32 der wet, moet elke hogeschool ten minste uit vier faculteiten bestaan ; doch de twee vrije hogescholen hebben ieder een vijfde faculteit (te Brussel: *faculté des sciences appliquées*) voor het uitreiken der diploma's voor de twee ingenieursoorten. Voor de Staatshogeschool heeft men echter de oude verdeling behouden : te Gent, burgerbouwkunde, te Luik, mijnwezen.

2° *De wetenschappelijke graden*, niet in de wet van 1890 vermeld, die geen voorrecht verleen en die door de bestuurders der vrije hogescholen, of door koninklijk besluit of ministerieel besluit voor de Staatshogescholen in 't leven geroepen worden.

Deze graden wijken dan ook in bijzonderheden af voor de vier hogescholen, al is de inrichting dezelfde in hare groote lijnen. Onder den invloed van het brandend maatschappelijk vraagstuk, van de concurrentie op economisch gebied en de praktische behoeften van het middelbaar onderwijs hebben deze wetenschappelijke studiën aan de vier hogescholen groote beteekenis gekregen en gelegenheid gegeven tot het inrichten van talrijke nieuwe leergangen.

De uitgereikte diploma's worden niet geteekend door de commissie tot bekrachtiging der diploma's die alleen fungeert voor de wettelijke graden. Het valt niet te betwijfelen dat de wet van 1890 op dit punt reeds verouderd is, al heeft de heerschende vrijheid ook hare goede zijde : zij laat immers aan het initiatief der particuliere hogeschool op wetenschappelijk gebied vrij spel. Dit leidt ook tot eigenaardige inconsequenties : zoo bekomt een apotheker volgens de kieswet van 1894,

drie stemmen krachtens zijn hogere studiën, een doctor in staats- of economische wetenschappen, toch meer bevoegd op politiek gebied, slechts één stem, indien hij niet een anderen titel kan doen gelden. Wij kunnen dan gerust de toestand als een periode van overgang aanschouwen en een toekomstige wettelijke regeling, allermint voor zekere wetenschappelijke graden, bij een herziening der universitaire wetgeving tegemoet zien.

Ter hoogeschool van Gent vindt men volgende wetenschappelijke graden :

in de *faculteit der rechten* :

candidaat in staatswetenschappen

licenciaat en doctor in bestuurlijke wetenschappen

licenciaat en doctor in staatkundige wetenschappen

licenciaat en doctor in sociale wetenschappen

licenciaat in handelswetenschappen

licenciaat van hoogerem graad in de handelswetenschappen ;

in de *faculteit van wetenschappen* :

candidaat en doctor in aardrijkskunde

licenciaat in aardrijkskunde ;

in de *school van burgerbouwkunde* :

burgerlijk ingenieur

bouwkundig ingenieur

burgerlijke conducteur ;

in de *school voor kunsten en fabriekwezen* :

werktuigkundig ingenieur

scheikundig ingenieur

technologisch ingenieur

electrotechnisch ingenieur

scheepsbouwkundig ingenieur.

De leervakken dezer studiën bestaan, of uit nieuwe

leergangen opzettelijk ingericht, of uit leergangen noodig tot het bekomen van een wettelijken graad.

Wat willen de voorstanders der vervlaamsching van de vier faculteiten nu aanrichten met de wetenschappelijke graden in de faculteiten van rechten en wetenschappen ? Nooit werd daarover den minsten uitleg gegeven : noch in het verslag Mac Leod van 1897, noch op de studentencongressen, noch in de brochure van prof. Mac Leod in 1903 verschenen; men schijnt het bestaan niet te vermoeden van deze graden en leergangen.

Onwetendheid of slimmigheid; deze struisvogelpolitiek zou echter bij het behandelen van het hoogeschoolvraagstuk in de Kamers wel eens leelijke parten aan de Vlamingen kunnen spelen.

Formeel genomen bestaat de hoogeschool van Gent dus uit vier faculteiten, het erfdeel van vorige eeuwen, en de technische scholen, het produkt der ontwikkeling van de techniek en het economisch leven in de 19^e eeuw.

Edoch, deze scholen, zijn niet gescheiden van de vier faculteiten, staan niet op zichzelf gelijk de veeartsenijsschool te Curegem of de landbouwschool te Gemblours, zij zijn zelfs niet gelegen te Oostacker of te Ledeborg, maar zijn gevestigd in hetzelfde gebouw als de faculteit van wetenschappen, in het Instituut der wetenschappen van de Plateaustraat.

Dat innig verband is, pour les besoins de la cause, en laat ons zeggen door onbevoegden, geloofend geworden.

Daarom achten wij het noodig hier op enkele dadelijk onder het oog vallende feiten te wijzen :

1°) art. 2 wet van 15 Juli 1849 zegde reeds :

« Les facultés des sciences des deux universités sont

www.libtool.com.cn
organisées de manière que la faculté de Gand offre l'instruction nécessaire pour les arts et manufactures, l'architecture civile, les ponts et chaussées, et la faculté de Liège, pour les arts et manufactures et les mines ».

2°) In het programma der hoogeschool van Gent lezen wij blz. 4. *Personnel enseignant* :

Faculté des Sciences et Écoles spéciales.

De dekens en secretarissen der faculteit van wetenschappen worden gekozen onder de hoogleeraars zonder onderscheid of zij uitsluitend les geven in de eigenlijke faculteit of in de technische scholen.

3°) Zooals reeds gemeld werd, heeft de wet van 3 Juni 1893 aan de bijzondere scholen van Luik den titel van *faculté technique* verleend ; wij hebben ook gezien dat dit te Gent niet is geschied om persoonlijke redenen, niet om principiële.

4°) Volgens de wet van 1890, is het ontzegd aan welke technische school ook wettelijke diploma's van ingenieur uit te reiken, indien deze school niet gehecht is aan eene hoogeschool samengesteld zooals in artikel 32 bepaald wordt.

De school van Bergen, die zestig jaar bestaat, verkreeg dat recht niet ondanks de hevigste protesten van den heer Houzeau.

5°) Indien deze scholen niet integreerend deel uitmaakten van de hoogeschool, dan zou daarvan geen spraak zijn in het Rapport triennal sur l'Enseignement supérieur, en dan zouden deze scholen afhangen van het beroepsonderwijs. Welnu dit is niet zoo, en in het vijfjaarlijks verslag op het beroepsonderwijs is er over deze gestichten niets gezegd.

Moest de vervlaamsching der vier faculteiten alleen

tot wet worden, dan zou men kunstmatig scheiden wat nu vereenigd is. Men zou van de Gentsche scholen een Fransche oase in het Vlaamsche land maken, een school zooals Gembloers of Curegem.

Dan zou de inrichting van een technische faculteit zooals te Luik onmogelijk worden. Anders zouden de studenten in de voorbereidende school (Faculteit van wetenschappen) Vlaamsch onderwijs, in de technische faculteit Fransch onderwijs ontvangen.

Waar zou dan het voordeel blijven van het huidig schipperen? met zulk een onderwijs zouden de Walen en vreemdelingen wegblijven en de Vlamingen zouden in de technische faculteit Fransch onderricht ontvangen!

HOOFDSTUK V.

HOE BEKOMEN DE VLAMINGEN EENE NEDERLANDSCHE HOOGESCHOOL ?

I. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

ZO LANG de hoogere standen het Nederlandsch in Vlaamsch-België blijven minachten en verwaarloozen kan er geen hoop bestaan een bevredigende, beslissende en bestendige oplossing van het Vlaamsche vraagstuk te bekomen. Want de oplossing van dit vraagstuk kan toch maar bestaan in een toestand waarin het Nederlandsch bij de Vlaamsch-sprekende bevolking dezelfde plaats inneemt als de volkstaal bij alle volkeren: het Engelsch bij de Engelschen, het Duitsch bij de Duitschers, het Deensch bij de Denen, en last not least, dat zelfde Nederlandsch bij onze Noorderbroeders. Dit wil dus zeggen, dat in dit gedeelte van België het Nederlandsch de taal zij van alle onderwijs, algemeen, technisch, handels-, landbouwonderwijs, de taal van het openbare leven in al zijne uitingen, van de meeting- tot de gerechtzaal, de taal van alle bestuurlijke bedrijvigheid, de taal van de beschaafden, in het huisgezin en in de salons. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat ten onzent het Fransch, als tweede taal, geen groote rol zal blijven spelen: door onze vereeniging met de Waalsche Belgen, door de overlevering, door de macht uitgaande van een volk groot door geschiedenis, macht en beschaving zal

het Fransch steeds bij de beschaafde Vlamingen de tweede taal zijn. Maar het zou in Vlaamsch-België toch altijd de *tweede* plaats innemen; terwijl het Nederlandsch de taal van iedereen is, zou de kennis van het Fransch het voorrecht zijn van enkelen die er niet zouden naar streven het Nederlandsch door het Fransch te verdringen.

Om tot dien staat van evenwicht te komen, om aan het Nederlansch het gezag en de lenigheid te geven, om deze overwegende rol te vervullen, bestaat er geen beter middel dan eene Nederlandsche hoogeschool.

En de Vlaamschgezinden die ons voorafgingen moeten ofwel zeer onbewust geweest zijn van de drijfveeren en de omvang der beweging die zij in 't leven riepen of ondersteunden, ofwel als getal en als invloed zich zeer zwak gevoeld hebben, om niet van den beginne af aan naar dit strijdwapen bij uitmuntendheid gegrepen te hebben.

Men kan natuurlijk tot een Vlaamsch onderricht langs meer dan één weg geraken. Dadelijk wenscht men eene nieuwe Vlaamsche hoogeschool te zien ontstaan, hetzij door den Staat hetzij door de Vlamingen zelfen opgericht. Tot het doel kan men echter ook geraken door de hervorming van het bestaande; door de vervanging van het Fransch door het Nederlandsch als voertaal aan de Staatshoogeschool van Gent. En dan rijst weer de vraag op hoe kan deze hervorming het gemakkelijkst en goedkoopst geschieden, op welke wijze ontmoet de verwezenlijking het minste verzet? Deze verschillende oplossingen die het vraagstuk kan krijgen dienen hier met zorg onderzocht, de voor- en nadeelen van elke oplossing zonder drift maar ook zonder schroom ontleed te worden.

2. HET OPRICHTEN VAN EENE NIEUWE VLAAMSCH HOOGESCHOOL.

Het ontstaan van een nieuwe Vlaamsche Hoogeschool, laat ons zeggen te Antwerpen, zou dadelijk voor gevolg hebben :

1° de ontvolking der Gentsche hoogeschool, die thans reeds het kleinste getal studenten telt van de vier hoogescholen : hare beste Vlaamsche leerlingen zouden aan de verfranschte hoogeschool den rug toekeeren om naar de nieuwe Vlaamsche hoogeschool te trekken.

2° De verslapping van de beweging tot het vervlaamschen der Gentsche hoogeschool : de behoefte zou verdwijnen, de nood zoo dringend niet meer zijn, veel Vlaamsche studenten zouden er niet blijven en dan bestaat de kans dat deze hoogeschool wel altijd Fransch zou blijven.

Dan blijft Gent, ondanks al den vermoedelijken vooruitgang der Vlaamsche Beweging, toch een brandpunt van verfransching te midden van het Vlaamsche land, niet het minst door den invloed uitgaande van een honderdtal hooggeplaatste personen — professors in een universitaire stad — waarvan de meerderheid altijd de Vlaamsche Beweging als den vijand zal aanschouwen.

Het verschil tusschen de steden Gent en Antwerpen is in dit opzicht kenschetsend : de laatste is een wereldstad, waarvan de verbazende aanwas der bevolking voor een groot deel aan niet-Antwerpsche elementen te danken is. Gent is eene provinciestad, de bevolking groeit er langzaam aan door de geboorten en weinig door inwijking, en toch is de laatste stad veel meer verfranscht dan de eerste. Is daar de invloed van het verfranschte

professorenkorps en de verfranschte studentenwereld niet voelbaar ?

Meermaals reeds werd de vrees uitgedrukt dat voor het oprichten van eene nieuwe Vlaamsche hoogeschool degelijke leerkrachten niet zouden te vinden zijn.

Aan die bedenking werd eerst lucht gegeven door Jan van Rijswijk in December 1900, en nog wel als argument tegen het stelsel Mac Leod dat nochtans zoo geleidelijk te werk gaat, dat er wellicht na elke twee of drie jaar, bij het normaal aftreden der hoogleeraars, een Vlaamsche professor te benoemen valt.

Laatst werd deze beweegreden nog ingeroepen tegen het oprichten van eene nieuwe hoogeschool, door Mr Leonard Willems, lid der Hoogeschool-Commissie (Algemeene vergadering van het Willemsfonds, 29 October 1905).

Heeft dit argument wel de beteekenis die zekere personen er aan te hechten ? Wij denken het niet, zie hier waarom.

Met recht mag men hooge wetenschappelijke eischen stellen aan iemand die wil optreden in het hooger onderwijs. Maar de Vlamingen moeten zich in dit opzicht toch niet strenger toonen dan de beheerders der Staats- of der Vrije hoogeschole. Zijn al de professoren die doceeren aan de bestaande vier hoogeschole dan geleerden van eersten rang ? Neen. Als er zulk één geleerde is in elke faculteit dan hoeft ons land niet beschaamd te zijn in de wetenschappelijke wereld.

Dat is begrijpelijk. In ons land, evenals in Frankrijk is de hoogleeraar eerst en vooral een paedagoog, een opvoeder, meer dan een maker van wetenschap.

Hoeveel loopen er niet onder onze hoogleeraars waar-

van men maar eerst gehoord heeft wanneer zij tot professor benoemd werden ? Hoeveel zijn er niet onder hen, die buiten de studenten die hunne colleges volgen, door niemand gekend zijn, die nooit iets uitgeven op gebied van wetenschap ?

In Duitschland is dat anders, daar is de professor en de geleerde onafscheidbaar. Zegt men van iemand dat het een geleerde is, die dit en dat geschreven heeft, dan vraagt men dadelijk : waar is hij professor ? Spreekt men van een professor, dan rijst dadelijk de vraag : wat heeft hij geschreven ?

Men moge dit loven of laken, ten onzent is toch vooral de hoogleeraar een pædagoog.

Waarom zou men zich dan willen strenger toonen voor het aanwerven van Vlaamsche hoogleeraars dan het gebruikelijk is voor de professoren der bestaande hoogeschoolen ?

Om maar een voorbeeld te nemen.

Zou het niet mogelijk zijn, negen Vlaamsche rechtsgeleerden te vinden van de waarde der heeren Dauge, Beatse, Van Wetter, De Ridder, Vanden Bossche, Rollin, De Brabandere en Nossent om eene rechtsfaculteit te vormen ? Of om het handels- en sociaal onderwijs te geven, van de beteekenis der heeren Nicolai, Delanoy en Halleux ?

De heeren Obrie, Claeys, Pyfferoen, laten wij als Vlamingen en Vlaamschschrijvenden ter zijde.

Zouden er geene uitstekende elementen te vinden zijn in het middelbaar onderwijs voor het oprichten eener faculteit van wijsbegeerte ?

Hadden de heeren Hamelius en Vanden Linden, gisteren nog in het middelbaar onderwijs werkzaam, heden

docenten ter Luiksche hoogeschool, niet evengoed kunnen optreden als hoogleeraars eener nieuwe Vlaamsche hoogeschool ?

Of worden onze Vlaamsche mannen enkel tot geleerden gezelfd wanneer de Regeering of het Beheer eener vrije Hoogeschool hun een toga om de schouders hangt ?

Ik ben even bij dit argument blijven staan, omdat het weer eens toont hoe weinig de Vlamingen in hun eigen mannen vertrouwen stellen en hun eigen krachten weten te waardeeren.

Laat ons zelfs aannemen dat door de plotselinge groote vraag naar hoogleeraars bij het oprichten eener nieuwe hoogeschool ook personen van minder wetenschappelijke beteekenis in aanmerking komen. Wat zou dat ? Mettertijd zal deze toestand wel veranderen en eene loutering der aangeworven elementen ontstaan.

Die redeneering berust overigens op de veronderstelling dat al deze krachten in Vlaamsch-België, moeten gevonden. Wij spreken niet eens van de geleerden die wij kunnen aanwerven in Nederland. Daar zijn de geleerden talrijk, de katheders zeldzaam. En terecht zouden wij onze toevlucht tot onze stambroeders mogen nemen : daar ligt voor ons niets vernederends in.

Hebben de Vlamingen bij de stichting der Leidsche Hoogeschool door Willem den Zwijger niet de hoofdrol gespeeld ? Zou het geene verheven beteekenis hebben dat nu een twintigtal Nederlanders de Vlaamsche wetenschappelijke krachten kwamen versterken bij het stichten eener nieuwe hoogeschool ?

Buiten dit symbolische voor de Nederlandsche stam-eenheid levert het aanstellen van Nederlandsche leerkrachten nog andere voordeelen op van practischen aard.

Noordnederlanders geven ons immers :

1°) wetenschappelijke mannen, volkomen voor hunne taak opgewassen :

2°) mannen die door hunne hooge cultuur een heilzamen invloed zouden uitoefenen op gansch hun omgeving; zij zijn immers drager van andere gedachten, het is nieuw leven in onze Vlaamsche geesteswereld ;

3°) mannen, die door hun uitstekend hanteeren der taal, zoowel in de wetenschap als in het gewone leven, aan het opbouwen van een nationaal leven in het Nederlandsch hier te lande, heel veel zouden bijdragen.

En dat men ons niet kome tegenwerpen dat dit aanwerven van vreemdelingen aan de nieuwe hogeschool moeilijkheden zou berokkenen, want voorbeelden van aanstelling van vreemde geleerden zijn er voor 't grijpen in de geschiedenis van ons hooger onderwijs. Om maar eenige voorbeelden te noemen, na 1830, waren ongeveer de helft der hoogleeraren aan de vier hogescholen vreemdelingen. Moet ik u herinneren, om slechts enkele beroemde mannen op te geven, aan Huet (Gent) en Sainte Beuve (Luik) beide Franschen, aan Arntz, Altmeyer en Rivier, te Brussel en Alberdingk Thijm te Leuven. In onzen tijd, nu dat onze Fransche hogescholen sedert 70 jaar aan 't werk zijn, gebeurt zulks nog : zoo werd voor weinige jaren de heer Berthelot, een Franschman, tot professor in de wijsbegeerte te Brussel benoemd. De andere hogescholen tellen nu nog vreemde geleerden. De quaestie van het personeel kan dus maar in tweede orde in aanmerking komen, bij het bespreken van het hogeschool-vraagstuk.

3. HET OPRICHTEN VAN EENE NIEUWE STAATSHOOGESCHOOL.

Hoe kan nu eene nieuwe hoogeschool met Nederlandsch als voertaal ontstaan ?

Twee wegen staan daartoe open.

Met het oog op de plicht van den Staat in alle beschaaftde landen voor de verlichting der burgers te zorgen, zou men van de Regeering kunnen eischen dat zij, om die taak in betrekking tot de Vlaamsch-sprekenden te vervullen, eene nieuwe Vlaamsche universiteit zou oprichten.

Ofwel, dat de Vlamingen van de vrijheid van onderwijs zouden gebruik maken, om met eigen middelen en met den geldelijken steun der Vlaamsche steden en provinciën, een dergelijk gesticht in 't leven roepen.

De Staat onderhoudt thans twee hoogeschoolen, die jaarlijks elk één millioen kosten, ééne in 't Vlaamsche land, eene in 't Waalsche land.

Mag men nu verwachten dat de Regeering een tweede hoogeschool met het Nederlandsch als voertaal zou in 't leven roepen, en evenals voor de andere een tiental millioen aan inrichting en jaarlijks een millioen aan jaarwedden en materieel zou besteden ?

Zou het niet al te gemakkelijk zijn te beweren dat daardoor de gelijkheid tusschen de twee deelen van het land verbroken wordt; daardoor krijgen de Vlamingen *twee* hoogeschoolen, de Walen maar eene.

Zou ieder mensch, ieder geleerde, de Flaminganten daar gelaten, het niet redelijker vinden de bestaande Staatshoogeschoolen te verbeteren, als materieel en onderwijskrachten, eerder dan eene nieuwe, voor de meer-

derheid, overbodige en veel kostende Staatshoogeschool in het leven te roepen ?

Er bestaat dus niet de minste kans deze oplossing aan de Regeering en aan de openbare meening op te dringen.

4. HET OPRICHTEN VAN EENE VRIJE VLAAMSCH HOOGESCHOOL.

Niets in de wet belet ons zulke inrichting in 't leven te roepen van 't oogenblik dat aan de eischen van artikel 32 der wet van 10 April 1890 voldaan wordt : vier faculteiten met al de leergangen geveerd voor de verschillende doctoraten.

De groote moeilijkheid zal wel steeds liggen bij de beperkte middelen waarover zulk een inrichting zou beschikken. In onzen tijd van vergevorderde specialisatie en van proefondervindelijk onderzoek, zijn vele miljoenen voor de inrichting onontbeerlijk.

Waren die zelfs voorhanden, dan moet bekend worden dat zulke hoogeschool met geen geringe moeilijkheden zou te kampen hebben :

1° de vrije Vlaamsche hoogeschool zou van den beginne af aan even goed en volledig, zoo niet beter moeten zijn, dan de bestaande universiteiten om met eenige kans te kunnen concurreeren.

Zij mist prestige in een dubbelen zin.

a) Zij is eene *Vlaamsche* inrichting, en zal daardoor in 't harnas jagen al wie in België anti-Vlaamsch is. De Franco-Belgische pers zal de nieuwe inrichting of bespotten of doodzwijgen, zal allerhande leugens uitvinden en verspreiden om de ouders af te houden hunne zonen

naar de nieuwe universiteit te zenden. Het zal heel gemakkelijk vallen te beweren dat de Vlaamsche gediplomeerden geene betrekking zullen vinden en men studeert meestentijds toch maar om beter zijn brood te kunnen verdienen.

2° Zij is *nieuw*, dus onbekend en treedt in strijd met gekende door de traditie hoogstaande hoogeschoolen.

Zij zou dus van betere leermiddelen als de andere universiteiten moeten voorzien zijn, beroemdheden op wetenschappelijk gebied naar zich moeten trekken, desnoods eene desertie der bekwaamste Vlaamsche hoogleeraars aan de bestaande hoogeschoolen moeten veroorzaken.

De *Université Nouvelle* van Brussel die steunde op de gansche arbeiderspartij en op het verstandigste deel der vrijzinnige burgerij van de hoofdstad heeft het niet kunnen volhouden.

De Vrije Vlaamsche hoogeschool zou te strijden hebben met dezelfde bezwaren als de *Université Nouvelle* en daarbij met al de vooroordeelen die hier te lande bij de Vlaamsche zoowel als bij de Waalsche burgerij tegen de Nederlandsche taal bestaan en die om zoo te zeggen deel uitmaken van het intellect van die klasse onzer bevolking.

3° Er is nog een ander bezwaar. In ons land staan de partijen scherp tegenover elkander, niet enkel als verkondigers van zuiver politieke idealen en vertegenwoordigers van staatkundige stroomingen. maar ook als belijders van uiteenlopende godsdienstige overtuigingen. Ten onzent is de godsdienst vergroeid met de politiek.

En de politiek beheerscht alles ten onzent : geene

benoeming van staatswege wordt er gedaan of de politiek speelt er een rol in. Zelfs onze Staatshoogescholen, waar enkel de wetenschappelijke waarde den doorslag zou moeten geven, bleven daarvan niet verschoond.

Al vroeg zorgde ook elk der partijen, die kort na de Omwenteling begonnen te strijden voor het veroveren van het Regeeringskasteel, de vrijzinnigen en de katholieken, dat hare wijsbegeerte en politieke gedachten door de hoogeschool zouden verspreid worden; zoo ontstonden de hoogescholen van Brussel en van Leuven.

Welke zou nu in een midden, waar alles zoo van den partijgeest doordrongen is, de positie eener Vlaamsche hoogeschool zijn ?

De nieuwe hoogeschool kan wijsgeerig steunen op het vrij onderzoek, dus de *Vrijzinnige* leer toegedaan zijn, ofwel berusten op de dogmas der *Katholieke Kerk* of eene *onzijdige* houding tegenover de beide staatspartijen aannemen (De sociaal-democratische partij komt hier niet in aanmerking, daar zij feitelijk dezelfde wijsgeerige gedachten aankleeft als de vrijzinnigen).

Eene *Vrijzinnige* hoogeschool zou zeker in onze Vlaamsche liberale steden steun vinden, maar zou dadelijk in 't harnas jagen alles wat katholiek heet in het land, zelfs onder de meest Vlaamschgezinden.

En daar toch eene hoogeschool voor doel heeft studenten op te leiden, kan hier niet ontkend worden dat de overgroote meerderheid der Vlaamsche bevolking de katholieke beginsels toegedaan is. Het is vooral, bij de meest Vlaamsch gebleven, hier ook meest katholieke elementen, dat eene Vlaamsche hoogeschool haar grootsten steun zou moeten vinden. Immers, al onze plattelandsgeneesheeren, onze notarissen, onze advo-

caten in kleine steden of groote dorpen, kunnen dadelijk een volkomen Vlaamsche opleiding genieten zonder dat daaruit eenig nadeel van welken aard ook zou voortspruiten voor hen op het gebied der broodwinning. Welnu een Vlaamsche vrijzinnige hoogeschool, zou natuurlijk al deze elementen van zich stooten.

Eene *Vlaamsche katholieke hoogeschool* is nog minder denkelyk. Met de eigenaardige dogmatiek der katholieken, zou zij juist zooals de Hoogeschool van Leuven rechtstreeks moeten afhangen van den aartsbisschop en de bisschoppen, die de beheerders zijn der hoogeschool van Leuven en zich laten vertegenwoordigen door den vice-rector, steeds een priester. Kan men nu wel aannemen, dat de hooge geestelykheid, zelfs afgezien van hare gekende vijandschap voor alles wat Vlaamsch is, een gesticht zou in het leven roepen of er moreelen steun aan verleenen, dat rechtstreeks aan de hoogeschool van Leuven de concurrentie zou aandoen? En buiten den steun der geestelykheid, is er aan een katholieke Vlaamsche hoogeschool niet te denken. Want dan zou de geestelykheid het zoo aan boord leggen dat geen katholiek student over den drempel der aan de kerk weerspannige katholieke Vlaamsche hoogeschool zou treden. Wie zou daar dan wel studeeren? De vrijzinnigen toch niet?

Dan blijft er enkel nog over eene *Onzijdige Hoogeschool* naar het patroon der Staatshoogeschool, met volkomen vrijheid voor ieder hoogleeraar om, zooveel dat noodig blijkt, zijn persoonlijke zienswijze in politiek en wijsbegeerte te verkondigen.

Onzijdige inrichtingen, als zij het bestendig samenwerken van katholieken en vrijzinnigen vergden, hebben

zich nooit ten onzent in een grooten bloei mogen verheugen. Elke partij wantrauwt de andere en vreest steeds door de andere bedrogen te worden.

Zulke instelling kan nooit rekenen dan op de lauwe elementen, de strijdende immers begrijpen niet het samengaan met andersdenkenden. Van den beginne af aan zou dus de *Nieuwe Onzijdige Hoogeschool*, verdacht zijn, zoowel bij de strijdende liberalen als bij de strijdende katholieken.

De hogeschool zou steeds te worstelen hebben tegen verdachtmaking en hoe onpartijdig ook de benoemingen zouden geschieden, zij zouden steeds in de pers aan de eene of de andere partij stof tot bekibbeling geven.

Die zucht naar onpartijdigheid zou niet zonder gevaar blijven : men zou uitstekende elementen uit het professorenkorps houden, ofwel omdat zij te sterk blauw en of te sterk geel gekleurd zijn, ofwel enkel omdat men de vorige maal een man van dezelfde gezindheid benoemde. En door dit gestadig streven naar onpartijdigheid zou per slot van rekening de politiek deze hogeschool meer gaan beheerschen, dan het geval zou zijn met eene zuiver vrijzinnige of zuiver katholieke hogeschool.

Er is op dit gebied in de laatste jaren verbetering te bespeuren, de verdraagzaamheid voor andersdenkenden is toegenomen, zou men geneigd zijn in te brengen.

Onder de flaminganten zelf zijn onzijdige inrichtingen niet meer doodgeboren kinderen : de bloeiende toestand van het Algemeen Nederlandsch Verbond levert daarvan een treffend bewijs.

Wellicht zou de verheffende gedachte van het nagestreefde doel, de Vlaamsche hogeschool, wonderen verrichten ?

Wat er ook van zij, van de drie inrichtingen, eene vrijzinnige, eene katholieke of eene onzijdige Vlaamsche hoogeschool, zou de laatste zeker den grootsten bijval tegemoet mogen zien en de grootste kans van slagen hebben.

5. DE VERVLAAMSCHING DER HOOGESCHOOL VAN GENT. DE STELSELS VAN VERVLAAMSCHING.

Wij komen thans tot de laatste mogelijke oplossing van het vraagstuk : de vervorming der Gentsche hoogeschool tot Nederlandsche hoogeschool.

Deze oplossing levert dadelijk twee groote voordeelen op :

1. deze oplossing bevredigt het rechtsgevoel : er zijn in 't land meer Vlamingen als Walen, 't is niet meer dan billijk dat de Vlamingen van de twee hoogeschoolen er eene bekomen waar men in hunne taal doceert ;

2. deze oplossing levert verder het voordeel op, een brandpunt van verfransching uit de Vlaamsche gewesten te verwijderen : men neemt iets schadelijks weg, men bekomt iets deugdelijks in de plaats, de winst is dubbel.

Hoe gaat deze vervlaamsching nu geschieden.

Men moet hier twee dingen onderscheiden, die steeds verward, niet weinig hebben bijgedragen tot de onklaarheid van het debat.

Men kan onderscheiden : de *wijze van vervlaamsching* en de *uitgestrektheid der vervlaamsching* ; het eerste onderscheid is principieel, het tweede quantitatief.

A. — *De wijze van vervlaamsching.*

Deze kan bestaan

a) *in eene verdubbeling der leergangen.*

De Fransche hoogeschool blijft dan bestaan zooals zij is; alleen komt nevens zekere leergangen een Vlaamsche leergang. De studenten zouden natuurlijk het recht hebben den Franschen of den Vlaamschen leergang te volgen; op het examen zouden zij door den professor, die den Nederlandschen leergang doceert, in het Nederlandsch ondervraagd worden.

Deze hervorming, wij kunnen hier niet spreken van een *oplossing* van het vraagstuk, werd het eerst vooruitgezet door den heer Julius Devigne, schepen der stad Gent en volksvertegenwoordiger, in eenen brief aan het *Volksbelang* (2 December 1899). Hij stelde voor in elke der vier faculteiten alsmede in de technische scholen, een vrijen leergang in te richten over de algemeene onderwerpen der aldaar onderwezen vakken. De lessen zouden bestaan in ondervragingen, in samenspraken tusschen leeraars en leerlingen, in 't Nederlandsch.

Dus een leergang van drooge vaktaal, die zelf de ijverigste Vlaamsche studenten na twee of drie lessen de keel zou uitsteken. Wat de heer Devigne door « algemeene onderwerpen » verstaat wordt niet nader bepaald. Wat zou dat wel beteekenen voor een student in de wetenschappen, die lessen volgt van wijsbegeerte, plantenkunde, dierkunde, natuur- en scheikunde, delfstofkunde? Ofwel zou deze leergang een oppervlakkig praatje zijn over dit alles en dan slechts tijdverlies voor de studenten zijn, ofwel zou niet enkel de vorm maar ook de grond der wetenschappen onderwezen worden, en dan zou die professor een verbazend knappe kerel moeten zijn, in alle vakken grondig te huis, een soort Vlaamsche Pic de la Mirandole en dan zou de leergang zooveel uren moeten innemen, dat de studenten den tijd

niet meer vinden om de Fransche leergangen te volgen.

Want met zulk een inrichting blijven al de Fransche leergangen verplichtend. Zulk een leergang zou enkel de Vlaamsche studenten meer werk brengen.

Alles zou afhangen van de leerlust der Vlaamsche studenten, die toch maar gewone menschen zijn met een middelmatige dosis van opofferingsgeest beziel. Ware de bijwoning van zulk een leergang gering, wat met het oog op de vermelde gebreken niet te verwonderen zou zijn, dan zou men daarin een grond vinden om van alle verdere vervlaamsching af te zien. Zonder nog even te doelen op de gebrekkige voorwaarden, zou men zeggen « Wij hebben eene proef genomen, de Vlaamsche leergang werd slechts door zooveel studenten (een minderheid) op zooveel ingeschreven studenten gevolgd, *dus* wordt de vervlaamsching van meer leergangen niet gewenscht ».

Bijna een jaar later, den 11 December 1900, verscheen in *De Vlaamsche Gazet* van Brussel een interview met den heer Jan Van Rijswijck. Hij vreesde dat men het noodige personeel niet zou vinden en stelde voor zich te beperken bij het verdubbelen van een zeker aantal leergangen der Gentsche Hoogeschool.

Dit was nu de inrichting van gelijkwaardige Nederlandsche leergangen naast de Fransche. Op een vergadering van leden der Hoogeschool-Commissie op 16 December 1900, bijeengeroepen ten gevolge van voormeld interview werd het voorstel nader toegelicht door Prof. Fredericq : in ieder der vier faculteiten der Gentsche Hoogeschool, zou men vier à vijf nieuwe leergangen inrichten, die leergangen zouden in 't Nederlandsch gegeven worden nevens de thans bestaande

Fransche leergangen over dezelfde vakken ; de benoemingen zouden geschieden naarmate bekwame leeraars zouden gevonden worden.

In een paar nota's op een brief van terechtwijzing door mij aan het *Volksbelang* gestuurd (N^r 47, 25 November 1905) werd dit stelsel als volgt toegelicht :

« Dit stelsel is niet alleen dat van Prof. Fredericq, maar ook van bijna al de Vlaamschgezinde professors der Gentsche Hoogeschool ».

En « Deze inrichting (verdubbeling der leergangen) zou ons onmiddellijk twee volledige Vlaamsche candidaturen in de wijsbegeerte en in de wetenschappen geven nevens de bestaande Fransche ».

Al heeft Prof. Fredericq nooit zooals hij het meermaals beloofde, in eene brochure uitvoerig zijn stelsel gemotiveerd, toch valt het niet zoo moeilijk de reden van zijne houding uit te leggen. Hij deed die kennen op de vergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond (3 Maart 1903) :

De Vlamingen hebben recht op eene Vlaamsche hoogeschool, doch :

1° de trapsgewijze vervlaamsching is de trapsgewijze afschaffing der Fransche hoogeschool ;

2° daarvoor zullen de Regeering noch de Kamers nooit te vinden zijn ;

3° er wordt dus geijverd voor iets dat voor langen tijd niet te bereiken is ;

4° wij hebben er zeer groot belang bij het aantal Vlaamsche leergangen in de Hoogeschool te vermeerderen, om tal van vooroordeelen aangaande het Nederlandsch en de Vlaamsche wetenschap te niet te doen ;

5° laat ons daarom eene proef nemen en de aanstelling

van vijf hoogleeraars vragen, die 10 à 15 Vlaamsche leergangen zullen geven.

In een later interview met den heer Cohen Stuart ontwikkelde hij nog andere bedenkingen van politieken aard (in de « Nieuwe Courant » van den Haag, overgedrukt in de *Vlaamsche Gazet* van 5 Maart 1906) :

« Prof. Fredericq is voorstander van het opportunistische stelsel. Hij wijst er op, dat van de 70 Gentsche hoogleeraars slechts een zotal te vinden is voor de hoogeschoolvervlaamsching en dat hiervan slechts enkelen iets gevoelen voor volledige vervlaamsching. Hij vreest dat de Vlaamsche ouders de studenten naar de verfranschte Leuvensche hoogeschool zullen sturen, als de Gentsche faculteiten al te spoedig worden vervlaamscht. Volgens hem is 't lastig de gevolgen der vervlaamsching te voorspellen ; hij wil geen crisis voor de Gentsche hoogeschool teweegbrengen. De Leuvensche studenten zijn voor het stelsel van Mac Leod ! roept hij uit. Denkt ge, dat de hooge geestelijkheid, die 't toezicht heeft op de Leuvensche hoogeschool, dit zou toelaten als zij niet hoopte, dat Leuven zou partij trekken van Gents vervlaamsching ? Waarom eischen de Leuvenaars niet de vervlaamsching van hun eigen hoogeschool ? »

Prof. Vercoullie, die ook een voorstander is van de verdubbeling der leergangen drukte zich aan den heer Cohen Stuart op volgende wijze uit : « Het eerst moet de Nederlandsche taal gebracht worden in die faculteiten waarin het grootste aantal studenten studeert, n.l. de rechtsgeleerde en de geneeskundige. De colleges, die voor het afleggen der voorbereidende candidaats-examen verplicht zijn, zouden nu in het Fransch en in het Nederlandsch moeten worden gegeven ».

De laatste beweegredenen van Prof. Fredericq zullen bij hem wel den doorslag gegeven hebben ; zij gelden het principie zelf der vervlaamsching. Werden zij onwederlegbaar bevonden, dan blijft er niets over dan de Fransche hoogeschool te laten zooals zij is.

Maar zij zijn gelukkiglijk niet moeilijk om te weerleggen :

1° de ouders zijn nog niet op de volledige vervlaamsching voorbereid en door deze hervorming zou de hoogeschool kunnen ontvolkt worden.

Maar niets bewijst dat de ouders zich met dergelijke vraagstukken inlaten, zoomin als met de inrichting der leergangen, der klinieken of der laboratoria. De ouders zien slechts den einduitslag : het veroveren van het diploma en van eene positie voor hunne kinderen.

Het zou gauw door de ervaring bewezen worden dat de advocaten, geneesheeren, ingenieurs op de vervlaamschte hoogeschool gevormd evengoed, zoo niet beter, eene plaats veroveren in de samenleving en van dien stonde zou het pleit bij de meerderheid der ouders, toch meerendeels bewoners van het Vlaamsche platteland en de kleine Vlaamsche steden, gewonnen zijn ;

2° de vervlaamsching der hoogeschool van Gent zou kunnen geschieden ten voordeele van Leuven, wat in de oogen van Prof. Fredericq als gekend liberaal leider een groot euvel zou zijn : de Gentsche hoogeschool is immers steeds een brandpunt van liberalismus geweest en door hare verzwakking zou de liberale gedachte gevoelig lijden.

Maar er is toch ook, zelfs indien dit gebeurde, vergoeding te wachten in tegenovergestelden zin. Er studeren talrijke Vlaamsche en Vlaamschgezinde studenten

aan de hoogeschoolen van Brussel en van Leuven : meer dan 1400 zijn herkomstig uit de Vlaamsche gewesten ; te Brussel, studeeren meer dan 100 studenten uit Antwerpen.

Zou men dan niet mogen verwachten dat bij een zeker getal van die studenten de liefde voor de taal het op de politiek zou winnen en dat die naar de vervlaamschte hoogeschool van Gent zouden komen studeeren ?

Dit zou zelf voor gevolg hebben dat de concurreerende gestichten van Brussel en vooral van Leuven den weg der vervlaamsching, al was het maar een gedeeltelijke, zouden opgaan om aan de mededinging der Gentsche Vlaamsche hoogeschool te weerstaan.

Zoodat de hervorming van de Staatshoogeschool ten slotte eene hervorming in denzelfden zin zou in 't leven roepen, voor de twee vrije hoogeschoolen.

Dit zou niet voor de eerste maal geschieden, zoo hebben de vrije universiteiten Nederlandsche leergangen van strafrecht en notarieele practijk ingericht, zoodra deze leergangen ten gevolge der afkondiging van de wet van 10 April 1890, in de Staatshoogeschoolen ontstonden.

3° het is voldoende de leergangen te vervlaamschen, die door het grootste getal studenten bezocht worden.

Over de beteekenis of de waarde van de verschillende leergangen wordt verder in de kritiek van het stelsel Mac Leod gehandeld.

Wij veroorloven ons hier een enkele opmerking. Is het getal studenten van een leergang een vast criterium voor de vervlaamsching, dan moet men beginnen met de technische faculteit die meer studenten telt dan de vier andere te zamen.

Wat de verdubbeling der leergangen zelf aangaat het is zeker het allerslechtste middel waarnaar de Vlamingen zouden kunnen grijpen om eenige verbetering in den huidige toestand van het hooger onderwijs te bekomen.

Dit zal dadelijk blijken uit de opsomming der bezwaren die men er kan op inbrengen en die reeds ter vergadering van Antwerpen geformuleerd werden :

1° de verdubbeling is eigenlijk geen stelsel van vervlaamsching der Hoogeschool : het is niet vatbaar voor uitbreiding. Het is een proef zonder meer, die het vraagstuk der Vlaamsche hoogeschool onopgelost laat. Immers, eens de vijf eerste leergangen of zelfs hoogleeraars, bekomen, zou het zeer moeilijk zijn tot een zesde, een zevende, een achtste te komen, want telkens zou daarvoor eene nieuwe wet moeten gestemd worden. Het aantal hoogleeraars wordt immers bepaald door de wet ;

2° het is ook niet vatbaar voor uitbreiding, omdat er nu reeds slechts 420 studenten in de vier faculteiten zijn, dit is zeven per hoogleeraar : men kan er toch niet aan denken de 60 professors te verdubbelen ; met recht zou men kunnen spreken van geldverkwisting. Een aanzienlijk gedeelte der hoogeschool moet noodzakelijk aan de tweetaligheid ontsnappen ;

3° de verdubbeling staat een integrale oplossing van het vraagstuk in den weg. Het zou den schijn hebben dat de Vlamingen daardoor voldoening kregen. Het zou dus de beweging ontzenuwen ;

4° de bewering dat de Vlamingen door de verdubbeling onmiddellijk meer zouden bekomen is slechts in schijn waar ; de trapsgewijze vervlaamsching zou aan de professors de toelating geven onmiddellijk hunne leergangen

voor te dragen in het Nederlandsch. Men mag toch veronderstellen dat op de 20 professors (naar Prof. Fredericq en Vercoullie) voorstanders van eenige vervlaamsching, er tien zullen gevonden worden, die zullen gebruik maken van die toelating, dit geeft dadelijk 30 of 40 Vlaamsche leergangen ;

5° last not least, de verdubbeling laat de Fransche hoogeschool met hare nadeelen bestaan.

Zeker, de trapsgewijze vervlaamsching beteekent, zooals Prof. Fredericq treffend zegde, de trapsgewijze afschaffing der Fransche hoogeschool. Dit is wel de hoofddeugd van het stelsel !

Prof. Mac Leod deed op meesterlijke wijze in zijne brochure *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*, nog andere bezwaren kennen tegen de verdubbeling ; bezwaren van practischen aard :

6° « het verdubbelen van leergangen in de faculteit van wetenschappen en vooral in de faculteit van geneeskunde zou op groote practische bezwaren stuiten, uit hoofde van de belangrijkheid van het practisch onderwijs in die faculteiten. Het bestuur van de laboratoriums, het inrichten van klinische leergangen zou aanleiding geven tot wrijvingen, zoodra twee leeraars (een Vlaamschsprekende en een Franschsprekende) dezelfde rechten zouden hebben, — ofwel een van de leeraars zou ondergeschikt zijn aan den andere, en eenieder, die de huishouding dier faculteiten kent, zal overtuigd zijn dat een dergelijke toestand op den duur ondraaglijk zou worden. »

7° « Er werd van vele zijden aan de flaminganten verweten dat zij geen ander doel hebben dan plaatsen en sinecuren te veroveren. Dit werd in 't bijzonder verweten aan de Hoogeschool-Commissie.

« Dit verwijt berokkent aan de Vlaamsche Beweging veel schade, en heeft vele personen, die anders de rechtmatigheid van onze eischen zouden erkennen, van ons afgewend. De uitvoering van het stelsel Fredericq zou een zeker aantal nieuwe benoemingen noodzakelijk maken, en dus opnieuw de flaminganten blootstellen aan het verwijt dat zij budgetivoren of plaatsjes jagers zijn. Ditmaal zou dit verwijt niet kunnen tegengesproken worden, want aan de vier faculteiten der Gentsche Hoogeschool studeeren slechts een weinig meer dan 400 studenten (in 1901-1902 waren er 414, de geniescholen niet medegerekend) : voor die studenten zijn er ongeveer 60 leeraars, dus gemiddeld een leeraar voor 7 leerlingen. Onder dergelijke voorwaarden zou het benoemen van nieuwe leeraars en het verdubbelen van leergangen waarlijk den schijn hebben budgetknagerij te zijn. Zelfs vele flaminganten zouden ditmaal de gegrondheid van het verwijt volmondig erkennen, daar een andere oplossing, zonder nieuwe benoemingen, mogelijk is en ons daarenboven veel beter voldoening schenkt dan het verdubbelen van leergangen en het benoemen van overtallige leeraars » (1).

8° Prof. Mac Leod oppert nog een ander bezwaar :

« Iets was echter duidelijk : ofwel die nieuwe Vlaamsche leergangen zouden gegeven worden zonder indemniteit, waardoor de taak der Vlaamsch-kennende leeraars zou aangroeien, — ofwel er zou voor die nieuwe Vlaamsche leergangen een vergoeding (dus eene verhooging van jaarwedde) uitgekeerd worden. In geen van beide onderstellingen kan dit stelsel aangenomen worden (zelfs het beginsel daargelaten). « Zonder indemniteit »

1 J. Mac Leod. Over Vervlaamsching enz. blz. 17.

is onmogelijk, want aldus zouden de leeraars die in twee talen kunnen onderwijzen daarvoor *gestraft* worden met overtolligen arbeid, en eenieder zal duidelijk inzien dat het invoeren van zulk een beginsel in onze zeden zeer gevaarlijk zou zijn. In alle takken van het Bestuur zou men zich op dit voorbeeld kunnen beroepen om ambtenaren, die twee talen kennen, met een grootere som arbeid te gelasten » (1).

Met dat getal gebreken, zou het « stelsel » Fredericq niets anders zijn dan een tergende karikatuur van ver-vlaamsching.

Met recht kreeg dat « stelsel » op de vergadering van 8 Maart 1903, te Antwerpen, eene begrafenis van eerste klas.

Laat ons hopen, voor het heil van onzen stam en de beschaving in Vlaamsch-België, dat het niet meer, als een schurftige Lazarus, door toedoen van eenen of anderen loozen wetgever uit zijn graf verrijst !

b) *In eene trapswijze vervanging* van de bestaande Fransche leergangen door Nederlandsche naarmate de Fransch doceerende professors aftreden.

Dit is het stelsel door Prof. Mac Leod ontwikkeld en dat ik ook steeds voorgestaan heb.

Rekening houdende met de omstandigheden waarin de hervorming van de wetgeving afgedwongen moet worden, heeft dit stelsel voordeelen die het doen verkiezen boven elk ander.

1° De hervorming vergt geen grootere uitgave : want een Vlaamsch hoogleeraar wordt slechts benoemd als eene vacature ontstaat ;

2° De hervorming werkt mechanisch : eens de wet

1. Aldaar, bl. 25.

gestemd, die het stelsel formuleert, is de tusschenkomst van den wetgever niet meer noodig telkenmale, door het aftreden van een Fransch doceerenden hoogleeraar, de gelegenheid zich voordoet een reeks Nederlandsche leergangen in te richten ;

3° De vervlaamsching geschiedt zeer geleidelijk, allengs vermeerderd het aantal Nederlandsche colleges in elke afdeeling der hoogeschool, zoodat dit stelsel eigenlijk een overgangstijdperk van veertig jaar voorziet, eer de hoogeschool in een volledige Nederlandsche Universiteit herschapeu is.

Zoo kunnen de ouders geen aanstoot vinden aan de inrichting en eer de hoogeschool gansch vervlaamscht is, zal het gebleken zijn welke rijke vruchten een Nederlandsch onderwijs kan afwerpen.

De twee schaduwzijden van het stelsel zijn :

1° dat het onderwijs daardoor gedurende lange jaren tweetalig blijft. Dit kan in de toepassing wel aanleiding geven tot moeilijkheden. Zoo kan het gebeuren dat een leergang theoretisch in 't Fransch, en het volgend jaar practisch in 't Nederlandsch gegeven wordt of omgekeerd, bij voorbeeld snijkunde in 't Nederlandsch met eene Fransche kliniek ;

2° dat zoodra er een Nederlandsche leergang in een faculteit ingericht is, al de studenten dier faculteit die geen Nederlandsch kennen of geen Nederlandsche les willen volgen, de hoogeschool verlaten, zoodat men van den beginne af al de nadeelen der volledige vervlaamsching bekomt, met het minimum van voordeel in den beginne.

Maar dat zijn onoverkomelijke moeilijkheden gebonden aan elk tijdperk van overgang. Om die uit den weg

te ruimen zou het geneesmiddel erger dan de kwaal zijn : men zou immers dadelijk zooveel Vlaamsche hoogleeraars moeten benoemen als er nu in het Fransch doceeren, met dien verstande dat naarmate er een Fransch doceerende professor aftreedt hij niet vervangen wordt. Aldus zou men dadelijk eene volledige Vlaamsche Universiteit hebben, nevens eene Fransche, waarvan het aantal leergangen van jaar tot jaar zou inkrimpen. In cijfers zou dit beteekenen dat de Staat dadelijk voor de hoogeschool 700,000 frank meer zou moeten uitgeven, doch deze extra-uitgave zou van jaar tot jaar afnemen om na veertig jaren te vallen tot nul.

Maar wie zou zoo iets willen, afgezien van al de gebreken der verdubbeling van leergangen hooger met de woorden van Prof. Mac Leod geschetst en die hier vertiendubbeld zouden voorhanden zijn ?

B. — De uitgestrektheid van de vervlaamsching.

Zooals wij gezien hebben acht Prof. Fredericq het voor het oogenblik raadzaam maar een tiental Vlaamsche leergangen in te richten.

Voor Prof. Mac Leod is het voldoende de vier faculteiten te vervlaamschen (in zooverre deze wettelijke graden begeven).

Naar mijne opvatting moet de gansche hoogeschool vervlaamscht worden, met toevoeging van eene faculteit van landbouw, zooals verder aangetoond wordt.

Het volgende hoofdstuk is gewijd aan de uitvoerige bespreking der uitgestrektheid van de vervlaamsching in verband met het stelsel Mac Leod ; het is dus nutteloos hierover thans in verdere bijzonderheden te treden.

HOOFDSTUK VI.

DE KRITIEK VAN HET STELSEL MAC LEOD.

I. DE HOOGESCHOOL-COMMISSIE EN HET VERSLAG MAC LEOD.

IN 1896, op het 23^e Taal- en letterkundig Congres te Antwerpen werd eene Commissie (1) benoemd om verslag uit te brengen over de wenschelijkheid van eene Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België. Dit verslag, reeds uitgegeven in Augustus 1897, werd in 1898 op het Congres te Dordrecht neergelegd.

Zooals blijkt uit de stukken: *De Nederlandsche Hoogeschool* en de *Hervorming der Belgische Hoogescholen* hiervoor herdrukt, hield ik mij onledig met het hoogeschoolvraagstuk sedert 1891 : in 1897 werd mij gevraagd een verslag over deze quaestie voor de algemeene vergadering van het *Nationaal Vlaamsch Verbond* te leveren. Dit is in Mei, dus vier maand vóór dat het verslag der Hoogeschool-Commissie het licht zag (Augustus 1897). Zoodra ik kennis kreeg van de oplossing der Hoogeschool-Commissie werd het verslag door mij zeer nauwkeurig onderzocht en ik ontdekte weldra de gebreken en de zwakheden van het voorstel Mac Leod.

1. De leden waren : Dr. Max Rooses, voorzitter, Prof. J. Obrie, ondervoorzitter, Pol de Mont en L. Du Catillon, secretarissen, Prof. J. Mac Leod, verslaggever, Prof. L. Bouqué, Edm. Fabri, Fl. Heuvelmans, J. Van der Linden, J. Sabbe, Jan Van Rijswijck, Juliaan de Vriendt en L. Willems, leden.

In 1898 reeds, was ik van plan daarop de aandacht der leden van den *Vlaamschen Volksraad* te vestigen, als in het bestuur, waarvan ik ook lid was, zekere leden der Hoogeschool-Commissie mij vroegen, ja mij smeekten, tóch de eenheid onder de Vlamingen niet te verbreken, zeggende dat ik misschien wel gelijk had, maar dat door eensgezindheid alleen iets te bekomen was.

Ik liet mij overtuigen, want op dit oogenblik, zoowel als later, als nu nog, was het mij alleen te doen om de zaak vooruit te helpen : ik zweeg dus uit tucht.

Als ik later bemerkte, door den stelselsstrijd, dat er nu eenmaal geen eenheid was, begon ik weer hoop te vatten voor een betere oplossing als die der Hoogeschool-Commissie. Op de vergadering van Antwerpen den 8 Maart 1903 gehouden, scheen de gelegenheid gunstig : daar moest immers beslist worden tusschen de verschillende stelsels. Door zeer droeve omstandigheden kon ik er niet aanwezig zijn.

Edoch eenige maanden later, mocht ik op den 10^e zitting van den *Vlaamschen Volksraad* (29 November 1903) een grondige bespreking van het stelsel Mac Leod hopen. Maar nu werd mij gezegd « dat mijne bezwaren te laat komen, dat ik dit alles eerder had moeten bekend maken, dat ik achter het net vischte ».

« Prof. Mac Leod en de Congrescommissie hebben gevraagd dat men het werk met de trapsgewijze vervlaamsching der faculteiten zou beginnen en *voorloopig* de polytechnische school onaangeroerd laten, daar deze vervlaamsching grootere moeilijkheden oplevert. Alle Vlamingen, op enkele uitzonderingen na, hebben hunne ingenomenheid met die transactie laten blijken, omdat zij redelijk, practisch en gemakkelijk te verwezenlijken

is. De heer De Raet denkt er anders over : *Alles of Niets* is zijne leus en hij eischt dat men alles te gelijk ver-vlaamsche, faculteiten en technische afdeeling » (1).

« Maar hoe ernstig wij de studie des Heeren De Raet ook achten, hoe zeer wij ook gewenscht hadden hem te zien zetelen in den schoot van de Congres-commissie, waar zijne wenken bij de eerste werkzaamheden hoogst nuttig hadden kunnen zijn, toch achten wij dat zijne zienswijze thans te laat komt, nu dat de overgrootste meerderheid der Vlaamsche kringen en strijders zich na ruime bespreking voor het stelsel Mac Leod verklaard heeft » (2).

Met het neerleggen van haar verslag was de taak der Hoogeschool-Commissie ten einde en was zij *ipso facto* ontbonden. Zij werd benoemd met een bepaald doel, zoodra dat doel bereikt was—het uitbrengen van een verslag — hield zij op te bestaan. Maar niets zou deze Commissie, die samengesteld was uit vele onder de knapste en meest gezaghebbende Vlamingen, belet hebben de leiding der beweging tot het bekomen eener Vlaamsche hoogeschool op zich te nemen. Niets dergelijks is geschied : zij heeft integendeel die propaganda overgelaten aan een studentenverbond, zonder eigenlijke bevoegdheid en zonder gezag.

Nog méér, de Commissie telde in haren schoot vier kamerleden De Vriendt, Heuvelmans, Vander Linden, Van Rijswijck, die het verslag van den secretaris Mac Leod onderteekenden : niet één heeft het tot het neerleggen van een wetsvoorstel over de Vlaamsche hooge-

1. Brief van A. Prayon van Zuylen in de *Vlaamsche Gazet*, Nr van 24 December 1903.

2. In Vlaanderen-Vlaamsch, Nr 5, 15 April 1904.

school kunnen brengen, niet één heeft ooit in de Kamer een vin verroerd over de quaestie. Nog erger, als de heer Daens, op het bureel der Kamer een wetsvoorstel neerlegdestrekkende tot vervlaamsching der hoogeschool van Gent, was er niet één der twee nog in de Kamer zetelhebbende leden, Van der Linden of Van Rijswijck die zich onder de vijf onderteekenaars bevond waarmee elk wetsvoorstel moet bekleed zijn !

Het hoofdgebrek van de Commissie is geweest dat zij hare taak te bekrompen heeft opgevat : het pogramma haar voorgeschreven door het Congres van Antwerpen luidde immers : het onderzoeken van de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche hoogeschool in België.

De Commissie had zich dus eerst moeten afvragen : Welke zijn, gegeven de bestaande stoffelijke, moreele en verstandelijke toestanden van het Vlaamsche volk, de eischen waaraan een hooger onderwijs in Vlaanderen moet voldoen om zijn doel te bereiken op economisch en cultuurgebied.

Dit zijnde vastgesteld, had de Commissie een volledig programma van hooger onderwijs kunnen opmaken en zeggen : ziedaar wat er noodig is om de Vlamingen te voorzien van de verstandelijke wapens die zij thans missen.

Ten derde, moest de Commissie onderzoeken welke de meest practische wegen en middelen waren om dat doel te verwezenlijken. Dan zou zij natuurlijk tot het besluit beland zijn dat het best was, de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool in haar geheel (vier faculteiten en technische scholen) te eischen, met, zoodra mogelijk, bijvoeging van een landbouw- en veeartsenij-onderwijs.

De Commissie is tot een onvolledigen uitslag gekomen omdat zij uitging van wat de conclusie van haar onderzoek had moeten zijn.

Ware zij te werk gegaan zooals hierboven aangeduid, dan had zij blijvend werk verricht zooals de Commissie van 1856.

Het zal wel niet noodig zijn het verslag der Hoogeschool-Commissie te ontleden of samen te vatten : het *Algemeen Nederlandsch Verbond* liet het op 15.000 exemplaar herdrukken en deelde het overal kosteloos uit. Het is dus voldoende bekend.

Was nu het verslag zelf zoo een merkwaardige « Leistung » op hoogeronderwijs gebied en was deze verre gaande ingenomenheid gewettigd door de wetenschappelijke waarde van dit stuk ? Ik vind er ten minste *vijf gebreken* aan, behalve het hoofdgebrek hooger aangeduid.

1° De voorstellen der Commissie werden niet scherp genoeg geformuleerd ; zij komen voor in het midden van het verslag en schijnen aldus niet bindend voor de leden.

Ja zij worden gegeven als ten titel van voorbeeld, niet in eischenden vorm :

« Door den *volgenden* maatregel *zou* de vervlaamsching der vier faculteiten trapsgewijze *kunnen* tot stand komen en in een zeker aantal jaren voltrokken zijn. »

2° In innig verband daarmede, het verslag duidde de wegen en middelen niet aan. De Commissie telde in haren schoot vijf rechtsgeleerden, waarom vereenigden zich deze juristen niet in sub-commissie om een rechtskundig advies uit te brengen ?

Twee jaren daarna, moest men de quaestie, hoe de

vervlaamsching te bereiken was, naar het eerste Congres van rechtsgeleerden verzenden !

In October 1903, schrijft nog Prof. Mac Leod :

« Het neerleggen van een wetsontwerp en eene bespreking in het Parlement moeten wij ten zeerste verlangen, al moest dit ook met eene nederlaag eindigen. Want de ervaring leert ons iederen dag dat onze tegenstrevers over geen enkel ernstig argument meer beschikken » (1).

3° In zijn verslag heeft Prof. Mac Leod niet eens opgemerkt dat het onmogelijk is de vier faculteiten te vervlaamschen zonder ook de technische scholen daarbij te voegen ten gevolge van de talrijke leergangen gemeen aan faculteiten en technische scholen.

4° Alles wat Prof. Mac Leod zegt aangaande de technische scholen berust of op scheeve voorstellingen en vergissingen of op verouderde toestanden, die lang veranderd zijn.

Nog erger, zes jaar na het schrijven van zijn verslag in October 1903, verkondigt hij in zijne brochure *Over vervlaamsching* nog de zelfde onjuistheden.

5° Eindelijk heeft men nooit in het verslag, op de studentencongressen, in de brochure van 1903, verklaard, wat er zou gebeuren, bij de vervlaamsching, met de talrijke leergangen ingericht of benuttigd voor de zoo genaamde wetenschappelijke graden. Deze leergangen zijn ten getalle van 46. Moesten die Fransch blijven, en dat is de meening van Prof. Mac Leod en Obrie, dan kan men nooit eene Vlaamsche faculteit van rechten, eene Vlaamsche faculteit van wetenschappen bekomen.

1. J. Mac Leod. Over de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool, bladz. 24.

De waarheid is dat men aan het verslag op het oogenblik dat men het ontwierp of neerlegde, niet de beteekenis en het gewicht gegeven heeft, dat het later bekwam in de propaganda. Tegenstand heeft hier tot overdrijving geleid.

2. — DE LEEMTEN EN GEBREKEN VAN HET STELSEL MAC-LEOD.

Een hoogeschool maakt een geheel uit en het spreekt van zelf dat indien studenten die tot verschillende faculteiten behooren, hetzelfde vak moeten aanleeren, voor die studenten op hetzelfde uur 'en in dezelfde zaal maar één leergang wordt ingericht. Indien, bij voorbeeld, morgen in de hooger onderwijswet werd geschreven dat voor al de studenten die een hoogeschool bezoeken het bijwonen van een college over logica verplichtend is, dan zou men daarvoor geen leergang inrichten in elke faculteit, dus vier of vijf zelfde leergangen, maar het leerplan zóó schikken dat de studenten van al de faculteiten dezelfde leergang op hetzelfde uur kunnen bijwonen.

Welnu, dit bestaat te 'Gent zooals elders : al de leergangen bestemd voor de studenten der technische scholen, die op het leerplan van andere faculteiten voorkomen, worden gezamenlijk bijgewoond zoodat soms studenten voor het ingenieursvak, de rechten, de handelswetenschappen, de sociale wetenschappen te zamen dezelfde lessen volgen.

Dit blijkt ten duidelijkste uit de tabel in de *Bijlagen* opgenomen; deze tabel somt al de *verschillende* leergangen der hoogeschool per faculteit op, met dien verstande echter dat een leergang door studenten van verschil-

lende faculteiten bijgewoond, toch maar één enkele maal wordt vermeld in de faculteit waartoe hij behoort : door de aanduidingen in de kolommen 7 tot 11 is dadelijk te zien welk soort studenten de leergang volgen. Welnu een enkele oogslag op die kolommen is voldoende om het hooger gezegde te bevestigen.

Wat gaat er nu gebeuren indien in de vier faculteiten deze lessen in het Nederlandsch worden gegeven, volgens het voorstel Mac Leod, en dan in het Fransch op het leerplan blijven in de technische scholen?

Daar ligt wellicht de grootste fout van de oplossing der Hoogeschool-Commissie.

Doch laat ons eerst, bij middel der tabel, het aantal leergangen bepalen voor elke faculteit en het getal uren per semester daaraan besteed.

A. Leergangen.

Faculteit.	Aantal	Aantal uren :		
		1 ^o semester	2 ^o semester	te zamen
Wijsbegeerte en Letteren	53.	106.	68.	174
Rechten.	47.	77.	76.	153
Wetenschappen	56.	108	88 $\frac{3}{4}$	196 $\frac{3}{4}$
Geneeskunde	40.	112.	108 $\frac{1}{2}$	220 $\frac{1}{2}$
Technische scholen	44.	81.	72.	153

B. Oefeningen.

Wijsbegeerte en Letteren	9.	18.	17.	35
Wetenschappen	11.	23.	27.	50
Technische scholen.	11.	132.	132.	264

Doch het aantal leergangen en het aantal lesuren geeft nog maar een flauw beeld van de gesteldheid eener hogeschool. Men moet rekening houden met het getal studenten die den leergang volgen. Men kan niet op dezelfde lijn stellen een leergang van een doctoraat, die

twee toehoorders heeft, en een college dat geregeld bijgewoond wordt door 50 of 60 studenten.

Beoordeeld volgens het criterium van het getal studenten die een leergang bijwonen, criterium dat wél de waarde van een leergang moet bepalen, als men uitgaat van het standpunt der vervlaamsching en het bereiken van het grootste maatschappelijke nut door die vervlaamsching, dan mag men zeggen dat de leergangen van zeer verschillende beteekenis zijn.

Ik zou dan eigenlijk drie klassen van leergangen willen onderscheiden :

1° De leergangen van de candidatuur in wijsbegeerte leidende tot het doctoraat in de rechten en het notariaat, die van de candidatuur in natuurlijke wetenschappen leidende tot het doctoraat in geneeskunde en den graad van apotheker.

al de leergangen van de technische scholen,

2° de leergangen uitsluitend bestemd voor de candidaturen en de doctoraten in wijsbegeerte en letteren, in wis- en natuurkunde, in natuurlijke wetenschappen,

3° de leergangen uitsluitend leidende tot één der wetenschappelijke graden : aardrijkskunde, staats- en sociale wetenschappen, handelswetenschappen.

De leergangen sub. 1° worden door het grootste getal der studenten van de hoogeschool gevolgd, worden deze dus vervlaamscht, dan bekomt men daardoor onmiddellijk het grootste nut.

Van het standpunt der professoren (het stoffelijk belang daargelaten, zooals aandeel in de opbrengst van de examens enz.) zijn natuurlijk al de leergangen van gelijke waarde : de tijd die door hen aan het voorbereiden en aan het geven van een leergang besteed, blijft

altijd dezelfde, is het getal studenten 2, 20 of 50.

Van het standpunt der wetenschap, zijn het misschien de leergangen die het kleinste getal toehoorders tellen die het belangrijkste zijn : meest al onze studenten doen immers « broodstudiën ».

A. Leergangen gemeen aan de faculteit van wetenschappen en aan de technische scholen.

Prof. Mac Leod wil « voorloopig » de technische scholen Fransch laten, dit wil zeggen, dat al de leergangen noodig voor het bekomen van een diploma door deze scholen te begeben Fransch blijven.

Welnu, wij zegden het reeds, de faculteit van wetenschappen en de technische scholen maken een geheel uit : de meeste leergangen van zuivere wetenschap behooren tot de faculteit, die van toegepaste wetenschap vormen de eigenlijke technische afdeeling. Dat is zoo waar, dat, als men in 1893 te Luik eene *faculté technique* schiep, de twee eerste studiejaren van het ingenieursvak, de oude *École préparatoire*, met de faculteit van wetenschappen versmolten werden.

Het zal geen verwondering baren dat er talrijke leergangen gemeen zijn aan de faculteit van wetenschappen en de technische scholen.

Deze leergangen zijn de volgende : (1)

Géométrie analytique à deux dimensions.	Servais.
» » trois »	»
Algèbre supérieure	»
Géométrie descriptive	Van Rysselberghe
Calcul différentiel et calcul intégral (1 ^{re} partie).	Demoulin.

1. Om alle betwisting te vermijden en de vergelijkingen met het Programma der Universiteit te vergemakkelijken worden de namen der leergangen in 't Fransch opgegeven.

Statique analytique	Massau.
Physique expérimentale	Schoentjes.
Calcul intégral (2 ^e partie)	Demoulin.
Astronomie physique	Dusausooy.
Chimie générale	Swarts.
Cinématique pure	Massau.
Dynamique	»
Physique mathématique générale	Van Aubel.
Elément du calcul des probabilités	Mansion.
Minéralogie	Stöber.
Géologie	Stainier.
Economie politique	De Brabandere.

Deze 17 leergangen bedragen 76 uren (voor de twee semesters) op de 56 leergangen van de gansche faculteit die 196 3/4 uren tellen.

Uitgaande van het standpunt der waarde van de leergangen, ziet men dat daaronder gerekend zijn de leergangen die het meest bezocht worden van de gansche hoogeschool : *géométrie descriptive*, *physique expérimentale* en *chimie générale* : deze twee laatste leergangen worden gevolgd door ál de studenten der wetenschappen. Al de hooger opgegeven cursussen worden bijgewoond door ongeveer 100 studenten der technische scholen, dus door méér studenten dan er in de gansche faculteit van wetenschappen zijn (in 1904-1905 : 75 studenten).

Men mag dus voor het getal studenten deze leergangen onder de gewichtigste van de hoogeschool rekenen.

Volgens het stelsel Mac Leod moeten deze leergangen in de faculteit van wetenschappen in het Vlaamsch, in de technische scholen in het Fransch gegeven worden !

Laat ons veronderstellen dat de trapsgewijze ver-vlaamsching aan de gang is. Wat zal er nu gebeuren als een der 11 professoren met de hooger opgegeven leergangen gelast, aftreedt ?

1°. ofwel zullen de leergangen in het Vlaamsch gege-

ven worden door zijnen opvolger, ook voor de studenten der technische scholen : van het oogenblik dat er één verplichtende Vlaamsche leergang in deze scholen is, blijven al de niet-Vlamingen weg en men bekomt al de nadeelen die de vervlaamsching der technische scholen zou na zich slepen, — nadeelen die in den geest der voorstaanders van het stelsel Mac Leod zoo groot zijn dat zij de vervlaamsching dier scholen niet aandurven, en dat, zonder de tastbare voordeelen eener systematische vervlaamsching te genieten.

Immers de Walen en vreemdelingen zouden weg blijven : de overblijvende Vlamingen zouden dan de wetenschappelijke vakken der twee eerste studie jaren in het Nederlandsch volgen, maar daarna de 44 leergangen van toegepaste wetenschappen — de technische leergangen, de gewichtigste voor onze Vlaamsche toestanden — in het Fransch !

Dit zal niemand willen aannemen, noch de vijanden noch de voorstaanders van de vervlaamsching der hoogeschool.

2° ofwel zullen deze leergangen verdubbeld worden : zij zullen eenmaal in het Nederlandsch in de faculteit van wetenschappen, eenmaal in het Fransch in de technische scholen, gegeven worden Maar daarvan wil Prof. Mac Leod niet hooren : het verdubbelen van leergangen in de faculteiten met practisch onderwijs zou stuiten op onoverkomelijke bezwaren van moreelen en stoffelijken aard.

Hij oppert nog een andere bedenking van niet minder gewicht : het stelt de Vlamingen bloot aan het ditmaal niet onverdiende verwijt van geldverspilling en budgetknagerij.

3° ofwel zullen deze leergangen door denzelfden hoogleeraar eens in het Nederlandsch in de faculteiten, eens in het Fransch in de technische scholen gedoceerd worden.

Maar Prof. Mac Leod ziet in zulke handelwijze juist een der ergste grieven die tegen de door Fredericq voorgestane verdubbeling kunnen ingeroepen worden : Vlaamsch-kennende hoogleeraars zouden voor het geven der Nederlandsche leergangen extra-betaald worden, en dan zou het den schijn aannemen, dat hun streven niet onbaatzuchtig was ; ofwel zij zouden die leergangen kosteloos geven en dan worden zij gestraft omdat zij meer bekwaamheid dan hunne collega's aan den dag leggen.

En wat moeten wij denken van deze bewering uit het verslag der Hoogeschool-Commissie :

« Door de uitvoering van dit ontwerp zouden alle bestaande rechten geëerbiedigd worden en *zou niet de geringste extra-uitgave* vereischt worden » (1). En wat van het volgende :

«nadat de voorzitter de vreemde studenten had welkom geheeten, wees hij op de beteekenis van dit Congres dat eens te meer zal bewijzen dat de Vlaamsche studenten van geen ander stelsel dan dat der Congres-Commissie willen hooren : *tweetaligheid is eene fopperij* » (2).

Dit is ook *mijne* meening, maar, zooals men ziet, zijn wij van de tweetaligheid niet bevrijd, door het stelsel der Hoogeschool-Commissie.

1. Verslag Mac Leod. Blz. 12.

2. *De Vlaamsche strijd*, n° van April 1903. Het vierde Vlaamsche studenten-congres.

Is de moeilijkheid wel zoo groot, als zij in den aanvang schijnt? Kan er geene andere regeling getroffen worden waardoor het verdubbelen der professoren vermeden wordt?

Zou men niet zooveel doenlijk de Vlaamsche leergangen aan de Vlaamsche professoren, de Fransche cursussen aan professoren toevertrouwen die nog andere vakken in het Fransch te doceeren hebben?

Neen, dat kan niet, althans in vele gevallen, voor de twee volgende redenen.

1° in den ver gevorderden toestand der wetenschap bestaat er te veel specialisatie. Daarom juist heeft de wet van 10 April 1890, de doctoraten van de wijsbegeerte en van de wetenschappen gesplitst zooals wij hooger zagen. Een professor in natuurkunde zou er nooit toe over te halen zijn om ook de scheikunde te doceeren;

2° telkenmale dat een hoogleeraar aftreedt, zou een nieuwe verdeling der leervakken onder den nieuwbenoemden hoogleeraar en de andere professoren der faculteit moeten geschieden. Daartoe zullen de professoren, noch de Regeering zich nooit leenen. Want de Regeering heeft hier ook haar woord te zeggen:

De organieke wet van 15 Juli 1849 luidt immers als volgt:

« Art. 11. — Toute nomination de professeur indique la faculté à laquelle il est attaché et la science qu'il est appelé à enseigner.

Tout changement dans les attributions d'un professeur fait l'objet d'un arrêté royal pris sur l'avis de la faculté. »

Alles zou dus afhangen van den goeden wil van de Regeering, van den goeden wil der professoren. En dat

het meerendeel dezer de vervlaamsching der hoogeschool in hun hart niet dragen, weten wij maar al te goed uit het berucht besluit van den academischen raad.

Edoch zelfs in de veronderstelling dat er op dien goeden wil te rekenen viel, wat een omwenteling in de gemoederen vergt, die ons het vragen van een splinternieuwe hoogeschool even gemakkelijk zou maken, zelfs in die veronderstelling, blijven de wetenschappelijke bezwaren bestaan.

Met veel, oneindig veel goeden wil, zou de verdubbeling der aftredende hoogleeraars kunnen verminderd worden, maar toch blijft het gebrek van het stelsel groot genoeg om het te verwerpen.

Ook nog om eene andere reden :

Wij hebben gezien dat te Luik sedert 1893, de technische studiën integreerend deel uitmaken van de Hoogeschool : de twee eerste jaren der ingenieurstudiën worden voltrokken in de faculteit van wetenschappen, de twee of drie laatste studiejaren, maken de *Faculté Technique* uit.

Te Gent is dit niet. Worden de faculteiten vervlaamscht, en afgezien dan de schier onoverkomelijke moeilijkheden daareven opgesomd, dan blijven de technische scholen van burgerbouwkunde en kunsten en fabriekwezen, afgezonderd staan als Fransche inrichtingen. Dan bekomen wij in Vlaanderen een dier Fransche gestichten méér, zooals wij er reeds hebben : dan is er geen andere oplossing voor de Regeering als de *Ecole du génie civil* in te richten zooals het *Institut de Commerce* te Antwerpen, de *Ecole vétérinaire*, te Curegem, het *Institut d'agronomie* te Gembloers. En daar er zoo maar

één school in het land is, zal die dan wel altijd Fransch blijven....

Het stelsel Mac Leod scheidt aldus, wat nu vereenigd is : de faculteiten en de technische scholen, en vermoedelijk niet alleen het vervlaamschen van het technisch onderwijs, maar maakt die vervlaamsching schier onmogelijk voor de toekomst.

Maar wij hebben het hooger gezien, Prof. Mac Leod is geen voorstaander van verdubbeling van leergangen, een Fransche en een Nederlandsche, zelfs niet indien het stelsel door hem voorgesteld de deur wagenwijd daarvoor openstelt.

Inderdaad, in een gesprek dat ik met hem had op 6 November 1904, verklaarde hij mij *letterlijk* het volgende (ik heb onmiddellijk zijne woorden opgeteekend) als antwoord op mijne bewering dat de leergangen gemeen aan de technische scholen en aan de andere faculteiten, de vervlaamsching dezer laatsten leelijk in den weg stonden :

« De leergangen gemeen aan de faculteit van wetenschappen en aan de technische scholen, zou men Fransch laten ; deze leergangen tellen in de faculteit van wetenschappen zeer weinig leerlingen ».

Dit geeft dat, na dertig of veertig jaren strijden en tobben, als de Vlamingen zouden denken aan het lang gekoesterd doel te geraken, zij eene Vlaamsche !! hogeschool zouden bezitten waar er in de faculteit van wetenschappen 12 op 22 hoogleeraars nog een zeker aantal leergangen in het Fransch geven : dan zouden de studenten in wetenschappen nooit één Vlaamsch woord over scheikunde of natuurkunde hooren !

Een doctorandus in wis- en natuurkunde, zou dan in de vervlaamschte faculteit van wetenschappen studiën doen waarbij op de 20 vakken die zijn studie uitmaken, hij er 14 in het Fransch zou moeten volgen !

Niet minder merkwaardig is hier de argumentatie van den geachten professor : hij schijnt aan te nemen als criterium om een leergang te vervlaamschen het aantal studenten die dezen leergang bijwonen.

Maar waarom laat hij dan uit de vervlaamsching juist het gedeelte der hoogeschool dat meer studenten telt dan al de andere faculteiten te zamen : voor het laatste jaar, waarvoor wij de cijfers bezitten, 1904-1905, waren in de vier faculteiten 427 studenten, in de technische scholen 475 studenten !

Blijven zooals Prof. Mac Leod het wil de leergangen gemeen aan de faculteit van wetenschappen en aan de technische scholen Fransch, dan vindt men in deze faculteit, na de « volledige » vervlaamsching wel te verstaan :

17 Fransche leergangen op 56 leergangen
met 76 uren les op 196 1/2.

Men voege daarbij nog :

44 Fransche leergangen uitsluitend voor de technische scholen, met 153 uren les en 264 uren oefeningen ; die blijven immers volgens het stelsel Mac Leod ook Fransch.

Twaalf op de 22 professoren die in de faculteit van wetenschappen doceeren, geven in die veronderstelling of uitsluitend Fransche les, of houden colleges waarvan zekere in 't Nederlandsch, andere in 't Fransch.

Een zonderlinge « volledige vervlaamsching », zooals men ziet !

B. Het Handels- en Sociaal onderwijs.

Maar dat is nog niet alles. Op dien zelfden gedenkwaardigen dag van 6 November 1904, vond ik ook gelegenheid met Prof. Obrie, ondervoorzitter der Hoogeschool-Commissie en professor aan de rechtsfaculteit te Gent, een onderhoud te hebben over de hoogeschool.

Als ik mijn verwondering uitdrukte, dat er noch in het verslag, noch later ooit spraak was van de leergangen over economische en handelswetenschappen, kreeg ik *letterlijk* tot antwoord « Die leergangen vormen thans reeds een geheel uit, buiten de faculteit der rechten ; men zou die, bij de vervlaamsching der faculteiten, Fransch laten ».

De bedoelde leergangen zijn de volgende :

Leergangen voor de candidatuur in staatswetenschappen (sciences politiques).

In de faculteit der rechten.

Encyclopédie du droit	De Ridder, gemeen met $\left\{ \begin{array}{l} \text{rechten} \\ \text{lic. in handelswet.} \end{array} \right.$
Introduction historique au droit civil	De Ridder, gemeen met rechten
Droit public	De Brabandere, gemeen met rechten
Droit civil (L. I et II)	Nossent, gemeen met rechten
Droit civil (L. III t. 1 en 2)	Vanden Bossche, gemeen met rechten en notariaat
Droit administratif	Pyfferoen, gemeen met $\left\{ \begin{array}{l} \text{rechten,} \\ \text{notariaat} \\ \text{lic. in handelsw. en} \\ \text{soc. wet.} \end{array} \right.$
Économie politique	De Ridder, gemeen met rechten
Éléments du droit des gens	De Ridder, »
Notions de philosophie morale	Nossent-Halleux, gem. met notariaat
Droit naturel	» »
Histoire politique moderne	Van Houtte, uitsluitend voor die candidatuur
Sociologie	Halleux, »

In de faculteit van wijsbegeerte.

Psychologie	Van Biervliet, gemeen met cand. in wijsbegeerte
Logique	Hulin, gemeen met cand. in wijsbegeerte
Notions sur l'histoire contemporaine	Discailles, gemeen met cand. in wijsbegeerte.
Histoire politique du moyen-âge et et histoire politique moderne.	Pirenne-Van Houtte, »

Leergangen voor de licenciaten in sociale wetenschappen en de licenciaten in handelswetenschappen

Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren.

Traduction à livre ouvert de textes flamands	De Vreese.
Traduction à livre ouvert de textes anglais	Logeman.
Traduction à livre ouvert de textes allemands	Bley.
Géographie et histoire de la géographie (thans in het Fransch)	Van Ortroty.

Faculteit van rechten.

Encyclopédie du droit (reeds geteld)	De Ridder, gemeen met de rechten
Droit administratif »	Pyfferoen »
Economie politique »	De Ridder »
Droit commercial	Dauge »
Éléments de droit international privé	Rolin »
Histoire parlementaire et législative de la Belgique	Halleux, uitsluitend voor dit onderwijs
Droit commercial maritime	Dauge »
Statistique	Nicolai »
Science financière	De Lannoy »
Histoire diplomatique	Vermeersch »
Droit constitutionnel comparé	» »
Droit des gens	De Ridder »
Régime colonial et législation du Congo	De Lannoy »
Histoire économique	Pirenne-Hulin »
Institutions civiles comparées	Vanden Bossche »
Régime du travail et législation comparée	De Lannoy »
Économie politique (matières spéciales)	De Ridder »
Éléments de droit civil	Dauge
Géographie industrielle et commerciale	De Lannoy, gemeen met het doct. in aardrijkskunde en T. scholen
Produits industriels et commercables (produits d'origine inorganique)	Cornet, gemeen met de Technische scholen

Notions de législation industrielle et douanière	Pyfferoen, uitsluitend voor de licenciaten
Transport et outillage commercial	De Brabandere »
Produits industriels et commercables (produits d'orig. organique)	Cornet, gemeen met de Technische scholen
Notions de législation commerciale comparée	Dauge, uitsluitend voor de licenciaten
Éléments de droit public et notions de droit civil comparé	Pyfferoen, »

Faculteit van wetenschappen.

Géographie physique et géologie	Stainier, gemeen met de candid. in natuurlijke wetenschappen.
---------------------------------	---

Technische scholen.

Comptabilité et science financière commerciale	Fagnart
id.	id.

Moeten wij de oplossing van Prof. Obrie aannemen, dan bekomen wij den volgende uitslag :

Blijven Fransch *in de rechtsfaculteit*, nadat de « ver-
vlaamsching » der hoogeschool voltrokken is :

11 leergangen gemeen aan staats-, sociaal en handels-
onderwijs en aan het doctoraat in de rechten en de can-
didatuur in het notariaat, deze leergangen bedragen
27 1/2 uren les (voor de 2 semesters) en hier doet zich
dezelfde moeilijkheid voor als met de leergangen gemeen
aan de faculteit van wetenschappen en aan de technische
scholen, tenzij men ze Fransch laat...

Dan heeft men verder in deze faculteit 19 leergangen
uitsluitend voor het sociaal en handelsonderwijs met
58 uren les.

Dit maakt te zamen, 30 leergangen en 85 1/2 uur les
op 47 leergangen voor de gansche rechtsfaculteit met
153 uur les !

Zoodat er na de *volledige* (!?) vervlaamsching der
rechtsfaculteit zouden bestaan in de veronderstelling dat
de leergangen voor sociale wetenschap Fransch blijven,

en inbegrepen de bijzondere leergangen voor het notariaat, op 47 leergangen :

12 Vlaamsche leergangen

35 Fransche leergangen.

De candidatuur en het doctoraat in de rechten tellen te zamen 18 leergangen, daarvan zouden er 10 in het Fransch gegeven worden !

Wil men zelfs aannemen dat de candidatuur in staatswetenschappen (sciences politiques) als integreerend deel der rechtstudiën ook zou vervlaamscht worden, wat niet logisch zou zijn, daar men slechts het examen voor een der licenciaten in bestuurlijke, staats-of sociale wetenschappen kan afleggen, wanneer men reeds candidaat in staatswetenschappen is, dan blijven er toch nog 26 leergangen voor de sociale-en handelswetenschappen waarvan 5 gemeen met het doctoraat in de rechten, of 20 Vlaamsche leergangen en 27 Fransche!.. na de volledige vervlaamsching der faculteit...

Deze twee verklaringen van de Proff. Mac Leod, verslaggever, en Obrie, onder-voorzitter der Hoogeschool Commissie, zijn uiterst gewichtig, want zij stellen in het schelste licht al het gebrekkige, al het hinkende van de oplossing door de Commissie voorgestaan. Het is dus niet enkel omdat de technische faculteit zou Fransch blijven dat ik tegen het stelsel Mac Leod opkom, maar wel omdat daardoor geen einde komt aan het geknoei. Ik ben voorstaander van gemakkelijke, mechanisch-werkende, klare oplossingen. Elke duistere zinsnede in onze Vlaamsche wetten wordt immers *ten onzen nadeele* uitgelegd en toegepast !

Om alles samen te vatten, met de veronderstelling

dat de lessen voor de technische studiën en het handels- en sociaal onderwijs in het Fransch gegeven worden blijven Fransch *nadat het vervlaamschingsproces voltrokken is*, volgens het stelsel Mac Leod :

7 leergangen in de faculteit van wijsbegeerte (3 voor Romaansche talen (1) en 4 gemeen met het sociaal onderwijs)

17 leergangen in de faculteit van wetenschappen (leergangen gemeen met de technische scholen)

44 leergangen in de technische scholen (uitsluitend voor de ingenieurs, de practische leergangen niet inbegrepen)

11 leergangen in de faculteit van rechten (gemeen aan het doctoraat in de rechten en het notariaat, en aan de sociale en handelswetenschappen)

19 leergangen uitsluitend bestemd voor dit sociaal en handelsonderwijs.

Dit maakt te zamen 98 Fransche leergangen op 240 leergangen voor de gansche hoogeschool.

Deze 98 Fransche leergangen worden gegeven door 44 professoren (6 uit de wijsbegeerte, 11 uit de wetenschappen, 16 uit de technische scholen) op de 84 der hoogeschool, die of uitsluitend in het Fransch doceeren of in het Fransch en in het Nederlandsch ; dan nog daargelaten 13 repetitors en conducteurs meest allen bestemd voor de technische scholen.

Men bedenke daarbij nog dat 61 dier 97 leergangen door meer dan de helft der studenten gevolgd worden, in de technische scholen (in 1904-1905, 475 op 902).

1. Ik veronderstel dat daarmede Prof. Mac Leod in zijn verslag het Fransch bedoelde en niet talen zooals Latijn en Grieksch, want dan zouden er *tien* leergangen met Fransche voertaal in deze faculteit blijven, behalve de oefeningen.

Dus, in de gunstigste omstandigheden, als men dadelijk, morgen begint met de vervlaamsching dan bekomen wij na *dertig of veertig jaar* eene hoogeschool waar de helft der professoren in het Fransch doceeren, waar meer dan de helft der studenten Fransch onderricht ontvangen.

Is dát nu de *Vlaamsche* hoogeschool der toekomst ?

Is dát nu de instelling waarnaar alle denkende Vlaamingen opzien als naar het eenig middel om ons geestesleven op stevigen Vlaamschen grond te vestigen ?

Zullen wij twintig, dertig jaar lang geld, kracht, vernuft kwistig ten offer gebracht hebben om zulk een *monstrum* van « Vlaamsche » hoogeschool te bekomen ?

3. DE LAPMIDDELEN DER HOOGESCHOOL-COMMISSIE IN ZAKE TECHNISCHE SCHOLEN.

Doch Prof. Mac Leod wil ook iets doen voor de ingenieurs :

«De volgende middelen kunnen aangewend worden om de (Belgische) ingenieurs die aan de Technische afdeling der Gentsche Hoogeschool gevormd worden, met een betere kennis van het Nederlandsch uit te rusten :

1° « De meeste leerlingen van de technische scholen worden thans verplicht een leergang van Fransche opstel oefeningen te volgen. Nevens dien Franschen leergang zou een leergang van Nederlandsche opstel oefeningen dienen ingericht te worden ».

De Vlaamsche leergang aldus ingericht kan nooit dan facultatief zijn en kan niet in aanmerking komen voor het examen of het rangschikken der leerlingen op het einde van het jaar.

Wat gaat er dan gebeuren :

1. de vreemdelingen en Walen zullen zeggen : « ça ne me regarde pas » ;

2. de Vlaamsche franskiljons : « je m'en fiche. »

3. de Vlamingen : « ik kan Vlaamsch genoeg. »

En de leergang zal voor de banken gegeven worden.

Zelfs de Fransche leergang heeft weinig beteekenis, is eigenlijk een last voor leeraar en studenten, maar de wet heeft hem voorgeschreven.

Men bedenke verder dat voor de wettelijke academische graden, de Regeering het recht niet heeft stijl-oefeningen op te leggen zonder een nieuwe wet. (Zie *Annales Parlementaires* 1899-1890. blz. 446.)

Prof. Mac Leod geeft nog een ander middel op :

2° « De studenten zouden dienen geoefend te worden in het geven van mondelinge en geschreven verslagen in het Nederlandsch over de wetenschappelijke en technische vraagstukken die in betrekking staan tot hunne studiën, en vooral in het opstellen van lastkohieren en ramingen. Dergelijke verslagen en opstellen worden thans in de technische scholen uitsluitend in 't Fransch gemaakt. »

a) Zullen deze mondelinge en geschreven verslagen in het Vlaamsch verplichtend zijn voor de Vlamingen ? Dan moet men in de scholen twee sectiën inrichten, een Vlaamsche en een Fransche afdeeling.

In de Vlaamsche zullen de Vlamingen verplicht zijn de terminologie in het Fransch (leergang) en in het Vlaamsch (oefeningen) te kennen en aldus zullen de Vlamingen *gestraft* worden omdat zij Vlaming zijn.

b) De thans bestaande oefeningen tellen voor het examen, $\frac{1}{3}$ der punten per vak.

« Art. 3. — Les élèves reçoivent les leçons orales aux différents cours généraux de l'Université et aux cours spéciaux qui dépendent du régime intérieur des écoles.

Les interrogations, les manipulations, les exercices pratiques et les travaux graphiques qui complètent le système d'instruction des écoles sont institués par Notre Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique.

Art. 4. — Le règlement organique des universités de l'Etat s'applique aux écoles du génie civil et des arts et manufactures.

Art. 17. — *Dans tous les examens subis par les élèves du régime intérieur, les cotes obtenues dans les interrogations de l'année comptent pour un tiers. »*

(*Règlement organique des écoles du génie civil et des Arts et Manufactures (Gand). Arrêté Royal du 25 Janvier 1897*).

Wie zal de Vlaamsche oefeningen beoordeelen en nazien?

De heeren Boulvin, Massau, De Permentier, Dumoulin?

Zelfs indien deze heeren Vlaamsch kenden, niemand naar de meening van Prof. Mac Leod kan hen dwingen tot het geven van een Vlaamschen leergang of wat op hetzelfde neerkomt tot het beoordeelen van Vlaamsche oefeningen en ontwerpen, en het geven van de daarbij behoorende uitleggingen.

Hoe komt dat verder overeen met de verklaring van den heer Prayon op de Algemeene Vergadering van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* te Antwerpen:

« Wat de Commissie ons voorstelt berust op het pædagogisch princip dat alle onderwijs eentalig moet zijn.

Het stelsel Fredericq berust op tweetaligheid ». (1)

Ter loops zij hier aangemerkt dat Mr Prayon met de hem kenschetsende oppervlakkigheid in deze quaestie, niet eens gezien heeft dat met de trapsgewijze vervlaamsching — hetzij door het stelsel Mac Leod hetzij door mijn stelsel — noodzakelijkerwijze het onderwijs moet tweetalig blijven zoolang het vervlaamschingsproces aan den gang is....

3° « Voor iederen leergang (of iedere groep leergangen) zou een speciale lijst worden opgemaakt van de vakwoorden die erin voorkomen. Deze lijsten zouden gedrukt of geautografeerd en ter beschikking van de studenten gesteld worden. »

Gratis ? neen nietwaar, het bestuur der hoogeschool bemoeit zich met zulke zaken niet.

Tegen betaling ? Doorgaans kosten deze autografiën zeer duur.

Daar men zulke maatregelen niet *verplichtend* kan maken, zal niemand deze autografiën koopen.

De studenten — ook de Vlaamsche — kunnen hun geld — 20 of 30 frank voor één leergang — dus ten minste een hondertal fr. voor vier à vijf leergangen jaarlijks, op nuttiger wijze gebruiken.

Het zou overigens weer een onrechtvaardigheid zijn jegens de Vlaamsche studenten, die niet alleen meer zouden moeten werken, maar nog geld uitgeven op den hoop toe.

Daarenboven, een technisch student met de zeer moeilijke studiën, die hij reeds doet en die maar één doel heeft, het onheilbrengend uur van het examen zonder ongeluk te zien afloopen, zal den tijd niet vinden

duizende technische termen van buiten te leeren !

En welke dorre studie daarbij : men leert toch maar een terminologie door het gebruik, in verband met de werkelijkheid.

4° « De studenten zouden dienen bekend te worden gemaakt met de voornaamste Nederlandsche werken over de verschillende vakken die aan de technische scholen onderwezen worden. Deze werken zouden in de bibliotheek dienen voorhanden te zijn, en aldus door de studenten, bij het opmaken van de hooger (sub. 2°) bedoelde verslagen kunnen geraadpleegd worden. »

Dat middel berust weer op eigen initiatief : de Vlaamsche student moet hier steeds den neger spelen.

Wie zal hem overigens opmerkzaam maken op deze werken ?

De hoogleeraars, die zelven geen Nederlandsch kennen ?

Men zou dan eerst moeten voorschrijven, dat aan de technische scholen slechts hoogleeraars en repetitors kunnen benoemd worden die Nederlandsch kennen en die er genoeg in vinden Nederlandsche werken te lezen, en wordt deze eisch gesteld, dan kunnen zij evengoed hun onderwijs geven in het Vlaamsch.

Overigens, als Prof. Mac Leod deze « practische » maatregelen, zoo probaat en voldoende vindt voor de aankomende ingenieurs, waarom stelt hij niet voor hetzelfde te doen voor de andere faculteiten, waar dit alles véél gemakkelijker zou gaan : er bestaan daar reeds Vlaamsche leergangen, er zijn Vlaamsche hoogleeraars, en dan is het vraagstuk der hoogeschool dadelijk opgelost..

4. DE WALEN EN DE VREEMDELINGEN IN DE TECHNISCHE SCHOLEN VAN GENT.

Hier komen we tot het eenig argument, dat Prof. Mac Leod heeft opgegeven, om de technische scholen in de vervlaamsching niet op te nemen. Het is de spil waar- rond de redeneering draait van al degenen, die de voor- stellen der Hoogeschool-Commissie hebben verdedigd. Iedereen heeft aangenomen wat Prof. Mac Leod hier vooruit zet, zonder maar eenmaal te onderzoeken of deze berekeningen en beweringen berusten op de wer- kelijkheid, of zij niet de nagalm waren van zekere gezeg- den die men napraat omdat men ze gehoord heeft van anderen « die het moeten weten », of eenvoudig omdat het eenmaal zoo was en dus waarschijnlijk nog zoo is.

Ziehier wat hij zegt, na de cijfers der studentenbevol- king voor 1897-1898 aangehaald te hebben :

« Er zijn dus 469 Vlamingen waarbij, uit het oogpunt van de taal, 7 Noord-Nederlanders dienen gevoegd te worden, 121 Walen en 104 vreemdelingen. »

« Hier dient echter opgemerkt te worden dat *schier* al de vreemdelingen en de *meerderheid* der Walen de leer- gangen der technische scholen volgen, terwijl *verreweg* de meeste Vlamingen aan de faculteiten studeeren. Wij *mogen aannemen* dat er in de vier faculteiten *ten minste* 85 Vlamingen op 100 studenten zijn, terwijl deze ver- houding in de technische scholen *nagenoeg* omgekeerd is. (1) »

Ik vestig de aandacht op al deze onbepaalde woorden : *verreweg*, *meerderheid*, *mogen aannemen*, *ten minste*, *na- genoeg*, die niet pasten in de pen of den mond van

1. Verslag Mac Leod, bladz. 11 en 12.

iemand die slechts naar de hoogeschool te gaan had om juiste cijfers te bekomen.

Wij zullen straks zien dat de toestand zóó afgeschilderd, niet, en op verre na niet, aan de werkelijkheid beantwoordt.

Maar laat ons zelfs een oogenblik veronderstellen dat het zoo ware : dat er slechts weinig Vlamingen aan de technische scholen studeeren. Kan het wegblijven van een honderdtal Walen en vreemdelingen op nagenoeg 500 studenten opwegen tegen het principieel der volkomen vervlaamsching ?

Met welk recht offert men die Vlamingen op ?

Elk student kost gemiddeld 1400 fr. aan den Staat :

Ziehier hoeveel elke student der Gentsche hoogeschool aan den Staat kost :

ACADEMISCH JAAR	Gezamenlijke uitgave van den Staat (Personeel materieel, gebouwen).	Gezamen- lijk getal der studenten	Kosten per student. Fr.	Aantal vreemde studen- ten	Jaarlijksche uit- gave voor vreem- de studenten.
1885-1886	804.401.79	807	997	75	74.775
1886-1887	832.983.75	856	973	78	75.894
1887-1888	838.350.00	838	1000	86	86.000
1888-1889	842.298.44	832	1012	92	93.104
1889-1890	867.390.04	857	1012	85	87.020
1890-1891	909.967.01	788	1154	85	98.090
1891-1892	966.841.21	739	1311	112	146.832
1892-1893	972.873.96	672	1449	123	178.227
1893-1894	969.307.67	660	1468	140	206.520
1894-1895	995.903.99	649	1534	136	208.624
1895-1896	1.015.951.77	676	1500	131	196.500
1896-1897	1.059.849.00	689	1538	113	173.794
1897-1898	1.073.955.67	701	1532	111	170.052
1898-1899	1.071.807.90	743	1442	120	173.040
1899-1900	1.112.936.04	757	1470	110	161.700
	14.334.818.24	11.264	1272	1597	2.130.172

Wij geven dus jaarlijks te Gent 150.000 fr. uit om Bulgarije, Brazilië, Griekenland en andere landen van nationale ingenieurs te voorzien en de hulp van onze

Belgische ingenieurs nutteloos te maken in deze landen. Wij betalen dus zelf de concurrentie aan onze landgenooten en nijveraars aangedaan. En men durft de aanwezigheid van deze heertjes inroepen om een nationaal onderwijs te weigeren aan onze Vlaamsche kinderen, die op technisch gebied de voorlichters van hun volk moeten zijn !

In andere landen zouden zulke toegevingen niet geduld worden. Te Zurich (Duitsch), te Genf (Fransch), te Lausanne (Fransch), zijn de overgrootste meerderheid der studenten vreemdelingen van alle landen, bijzonder Russen. Zij moeten de taaltoestanden aanvaarden zooals zij zijn, ja aan het Polytechnikum van Zurich betalen de vreemdelingen een hooger schoolgeld als de inlanders.

Te Verviers aan de Ecole supérieure des textiles (gemeentelijke inrichting, maar met Staatstoelage, in 1901 : 32.806 fr.) betalen de Belgen 250 fr. schoolgeld ; de vreemdelingen 1000 fr. (1).

Aan het Staatslandbouwinstituut te Gembloers geldt dezelfde regel : de inwonende Belgen betalen 700 fr., de vreemdelingen 1000 fr. Het schoolgeld (minerval) voor de studenten die niet in het gesticht wonen, belooft 300 fr. voor de Belgen, 400 fr. voor de vreemdelingen. (2)

Ziehier wat Dr. Riedler, Rektor der Technische hoogeschool van Berlijn verklaarde (aan die universiteit studeeren 300 vreemdelingen, dit 9 % van al de studenten) :

« Es liegt uns fern, die Ausländer ausschliessen zu

1. Rapport sur la situation de l'Enseignement technique en Belgique 1897-1901, Bruxelles 1903, bladz. 89.

2. Almanach Royal Officiel. Année 1906. Bruxelles, bladz. 745.

wollen, und selbst das zeitweilig wegen Raummangels erlassene Verbot, sie in die Abteilung für Maschineningenieurwesen auf zu nehmen, ist seit der Schaffung neuer Unterrichtsräume und wegen des beschlossenen grossen Neubaus für diese Abteilung wieder zurückgezogen (1). »

Is er geen plaats voor de vreemdelingen, dan moeten ze maar weg blijven ; met de redeneering van zekere vervlaamschers, zou men eerder de landgenooten aan de deur laten om de vreemdelingen plaats in te ruimen !

Wie zegt overigens dat de uitvaart der Bulgaren, Roemenen en andere Turken niet zou vergoed worden langs een andere zijde ?

Mag men ten eerste niet rekenen op een klein getal Belgen die thans te Brussel, te Luik of te Leuven studeeren ? 1422 Vlaamsche studenten waren in 1901-1902 op deze drie hoogeschole ingeschreven, waaronder wel een paar honderd in de technische scholen.

Vlaamsche studenten aan de Vier Hoogeschole
in 1901-1902. (1)

PROVINCIE VAN OORSPRONG.	GENT	BRUSSEL	LEUVEN	LUIK	te zamen
Antwerpen	39	56	287	19	401
Brabant (de helft)	26	190	217	40	473
West-Vlaanderen	105	23	198	10	336
Oost-Vlaanderen	345	27	196	15	583
Limburg.	4	7	78	59	148
Totaal	519	303	976	143	1941

1422

1. Riedler. Unsere Hochschulen, und die Anforderungen des Zwanzigsten Jahrhunderts. Berlin. 1898. bladz 16.

2. Samengesteld bij middel van het laatst verschenen Driejaarlijck Verslag (1899-1902).

Ziedaar de mogelijke reserve voor een Vlaamsche Hoogeschool te Gent.

Ten tweede, Nederland telt slechts ééne technische school, die van Delft. Waarom zouden wij niet mogen rekenen op een zeker aantal Nederlanders naar ons land getrokken door de meer ontwikkelde nijversheidstoestanden?

Ten derde, mogen wij het gezegde van Prof. Viljoen niet herinneren? Welk land ter wereld zal in de toekomst meer ingenieurs noodig hebben als Zuid-Afrika: is het te stout gesproken durven te hopen dat wij een zeker aantal jongelingen van daar te verwachten staan?

In het *Volksbelang* van 16 Juli 1904, Nr 29, lezen wij reeds onder den titel:

Zuid-Afrikaansche studenten te Gent.

« Een ander Afrikaander studeert op de genieschool en verschillende andere worden met het nieuwe academische jaar in October verwacht. »

Indien er te Gent jongelingen van Holland komen studeeren, zou er wederkeerig geen uitkomst kunnen ontstaan voor Vlaamsche technici in Insulinde en Suriname, dat Nederlandsch gebied zoo uitgestrekt dat de Hollandsche kapitalen en technische krachten onvoldoende zijn om het te ontginnen en economisch te beheerschen, zoodat er al meer en meer ondernemingen in handen komen van Duitschers en Engelschen?

Wint zelfs bij velen de gedachte niet veld een gedeelte daarvan te verkoopen? Zoo de heer Rookmaker, oud-Assistent-Resident:

« Het is het zich voor geld ontdoen van een deel dier door de natuur zoo rijk bedeelde landen, die onder de

schaduw onzer driekleur economische woestijnen zijn en, zonder extra-ordinaire middelen zullen blijven zijn.

« Het zijn geen perfide zielen, geen schacheraars of kwanselaars door geaardheid die dit denkbeeld in geschriften en overluid gesproken woord voorstaan ; het zijn de erfgenamen van een groot bezit waarvan ze een deel moeten van de hand doen omdat gebleken is dat ze het niet kunnen beheeren bij gebrek aan de noodige middelen en ook — men zegt dat niet gaarne — tot redding uit den nood en om verder hun fatsoen te kunnen houden, in den stand waarin hun geboorte hen heeft geplaatst (1). »

Zelfs dus in de veronderstelling van Prof. Mac Leod, zou de vervlaamsching zich hier nog opdringen.

* * *

Maar is die veronderstelling juist ?

Neen, zij is valsch, en zij was handtastelijk valsch zelfs uit de weinige cijfers door Prof. Mac Leod in zijn verslag aangehaald :

Hij zegt immers « Wij mogen aannemen dat er in de vier faculteiten ten minste 85 Vlamingen op 100 studenten zijn, terwijl deze verhouding in de technische scholen nagenoeg omgekeerd is ».

Dit wil dus zeggen dat er slechts 15 Vlamingen op 100 studenten in de technische scholen zijn :

De eigen cijfers van Prof. Mac Leod bewijzen het tegendeel : in 1897-98 waren er op de hoogeschool :

Vlamingen	476
Walen	121
Vreemdelingen	104
	<u>701</u>

1. *De Amsterdammer*, n. van 12 Juni 1904 (Nr 1407).

In de faculteiten waren 439 studenten, van deze waren 15 % Walen, dit is 65, dus bleven over voor de technische scholen

	122-65 : 55 Walen
daarbij de vreemdelingen	104

dit is voor al de niet-Vlamingen	159
De technische scholen telden	262 studenten
	—159

	103 Vlamingen.

Welnu dit is niet 15 %, zooals Prof. Mac Leod zegt, maar 40 % !

en, dat getal Vlamingen is niet te versmaden, het is grooter dan dat van ál de studenten der faculteit van wetenschappen.

Deze faculteit kan overigens niet roemen op eene groote « frequenz » : in 1840 waren er reeds 122 studenten, in 1904-1905 slechts 75 !

Uit de cijfers der hoogeschool-bevolking, ziet men klaar dat de redeneering van Prof. Mac Leod berust op de toestanden van over dertig jaar. Inderdaad voor het driejaarlijksch tijdvak 1858-1861 bedroeg het aantal vreemde studenten voor de drie jaar (de cijfers voor elk jaar afzonderlijk zijn in het *Rapport triennal* niet voorhanden) 62, dit is gemiddeld 21 voor ieder jaar ; het aantal studenten van de technische scholen was gemiddeld per jaar, in hetzelfde tijdvak 67, zoodat de vreemdelingen, als men veronderstelt dat die allen in de technische scholen studeerden, een derde uitmaakten van de bevolking dier scholen. In 1904-1905, echter, is die verhouding gansch anders : er zijn 83 vreemdelin-

VERDEELING DER STUDENTEN NAAR OORSPRONG OP DE HOOGESCHOOL VAN GENT (1).

PROVINCIE	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890
A. BELGEN														
Antwerpen	15	22	22	34	34	35	46	38	42	40	41	32	32	34
West-Vlaanderen	80	85	94	89	91	97	128	139	146	145	140	147	143	159
Oost-Vlaanderen	216	228	236	261	268	311	321	344	330	331	386	357	366	385
Limburg	7	4	8	8	5	11	12	25	16	18	16	15	4	12
Brabant (1/2)	12	11	11	15	18	18	20	23	22	21	24	31	31	28
Vlaamingen	330	350	371	407	416	472	527	569	556	555	607	582	576	618
Brabant (1/2)	11	11	11	15	18	18	20	23	22	20	24	31	31	28
Henegouw	56	55	58	62	79	74	98	113	97	86	93	88	85	92
Luik	15	19	15	14	17	26	22	19	22	17	18	18	21	16
Luxemburg	30	31	32	24	25	36	46	37	30	33	21	17	15	5
Namen	35	36	34	39	40	47	42	23	32	31	15	16	12	13
Walen	147	152	150	154	179	201	228	215	203	177	171	170	164	154
Belgen	477	502	521	561	595	673	755	784	759	732	778	752	740	772
B. VREEMDEDELINGEN.														
daarvan : Nederlanders	—4	—4	—4	—3	—2	—6	—7	—5	—9	—6	—4	—3	—3	—5
(Zuid-Afrika, Insulinde)	96	95	70	53	61	71	87	86	82	75	78	86	92	85
Te zamen	573	597	591	614	656	744	842	870	847	807	856	838	832	857

1. Samengesteld bij middel van de Driejaarlijksche Verslagen. V66r 1876, wordt die verdeling in de verslagen niet opgegeven.

VERDEELING DER STUDENTEN NAAR OORSPRONG OP DE HOOGESCHOOL VAN GENT.

(Vervolg)

PROVINCIE	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904
	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905

A. BELGEN.

Antwerpen	38	29	26	27	30	38	43	42	42	39	38	43	52	49	54
West-Vlaanderen	143	125	107	111	104	106	109	99	104	103	124	121	135	143	141
Oost-Vlaanderen	347	323	290	270	268	281	294	299	322	343	355	368	356	371	394
Limburg	7	4	4	4	3	4	4	6	7	4	6	7	8	5	5
Brabant (1/2)	26	23	21	17	17	20	21	24	23	27	27	26	28	28	25
Vlaamingen	561	504	448	429	422	449	471	470	498	516	550	565	579	596	619
Brabant (1/2)	25	23	21	17	17	20	20	23	23	26	27	25	27	27	25
Henegouw	81	62	52	48	48	47	55	59	61	66	77	77	80	87	87
Luik	15	17	12	9	8	9	12	17	19	18	19	23	24	29	30
Luxemburg	10	8	7	9	9	8	11	13	14	11	14	15	14	15	18
Namen	11	13	9	8	9	12	7	8	8	10	6	6	10	19	21
Walen	142	123	101	91	89	96	105	120	125	141	143	146	155	177	181
Belgen	703	627	549	520	513	545	576	590	623	647	693	711	734	773	800

B. VREEMDELINGEN.

daarvan : Nederlanders	-6	-12	-10	-13	-50	-14	-5	-7	-10	-13	-32	-19	-19	-23	-21
	85	112	123	140	136	131	113	111	120	110	109	93	92	97	102
Te zamen	788	739	672	660	649	676	689	701	743	757	802	804	826	870	902

Vlamingen, Walen en Vreemdelingen

OP DE

HOOGESCHOOL VAN GENT.

Academisch jaar	Vlamingen(1)	Walen	Vreemdelin- gen	Walen en Vreemdelin- gen te samen	Aantal Studen- ten der Tech- nische Scholen
	voor de gansche Hoogeschool (faculteiten en technische scholen)				
1876-1877	334	147	92	239	288
1877-1878	354	152	91	243	288
1878-1879	375	150	66	216	261
1879-1880	410	154	50	204	249
1880-1881	418	179	59	238	262
1881-1882	478	201	65	266	292
1882-1883	534	228	80	308	316
1883-1884	574	215	81	296	292
1884-1885	565	203	73	276	272
1885-1886	561	177	69	246	233
1886-1887	611	171	74	245	222
1887-1888	585	170	83	253	222
1888-1889	579	164	89	253	192
1889-1890	623	154	80	234	176
1890-1891	567	142	79	221	175
1891-1892	516	123	100	223	191
1892-1893	458	101	113	224	198
1893-1894	442	91	127	218	207
1894-1895	432	89	126	215	220
1895-1896	463	96	117	213	240
1896-1897	476	105	108	213	243
1897-1898	477	120	104	224	262
1898-1899	508	125	110	235	317
1899-1900	529	141	97	238	337
1900-1901	583	142	77	219	345
1901-1902	585	145	74	219	390
1902-1903	599	154	73	227	414
1903-1904	619	177	74	251	451
1904-1905	640	181	81	262	475

1. De Noord-Nederlanders, ten getale van 3 tot 20 per jaar, heb ik bij de Vlamingen gerekend, en dus van de vreemdelingen afgetrokken.

Vreemde Studenten volgens nationaliteit op de Hoogeschool van Gent.

Land van oorsprong	1885	1886	1887	1888	1888	1889	1889	1890	1890	1891	1892	1893	1894	1894	1895	1896	1897	1898	1898	1899	1900	1903	1904	1905
Duitsland	2	3	3	1	3	1	3	2	2	2	3	3	4	4	7	5	5	3	3	1	1	3	3	2
Oostenrijk-Hongarië	—	1	1	2	—	—	—	—	—	1	2	2	8	1	6	2	3	3	1	1	3	1	1	6
Brazilië	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	11	25	28	28	28	39	39	44	44	34	34	4	3	3
Bulgarië	10	14	19	19	21	21	21	4	4	4	5	7	7	4	8	5	2	2	2	—	—	—	2	2
Chili	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—
Cuba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	4
Egypte	1	1	—	—	—	1	1	3	3	3	3	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1
Spanje	1	1	—	—	—	1	1	10	8	2	8	11	10	10	7	5	9	8	8	4	4	8	11	11
Frankrijk	7	6	12	6	6	11	6	2	2	7	2	4	4	4	4	3	—	1	1	1	1	—	—	—
Gr. Hertogdom Luxemburg	11	6	6	3	3	4	4	2	1	1	1	4	4	4	—	—	—	1	1	2	2	—	—	—
Groot-Brittanië	1	1	1	1	1	1	1	10	10	10	4	5	7	7	4	4	5	2	2	1	1	5	4	
Griekenland	11	9	11	9	9	9	9	2	2	2	1	3	3	2	1	—	1	1	1	3	1	1	1	
Italië	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	—	—	—	6	8	8	2	2	—	—	
Japan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	4	4	7	4	—	—	—	1	1	2	4	
Portugaal	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
Argentijnsche Republiek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Dominikaansche „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Roemenië	8	12	15	19	19	11	12	12	21	15	21	22	19	19	17	11	9	15	9	15	9	—	8	
Rusland, Polen	6	7	2	3	3	4	1	1	3	1	3	6	8	6	6	6	6	6	29	29	2	1	24	
San Domingo	—	—	—	—	—	—	—	4	—	3	—	—	—	—	—	—	1	8	1	6	1	—	—	
Serbië	3	3	3	4	4	6	4	4	—	3	1	1	1	1	3	4	6	5	2	2	2	3	1	
Turkije	1	2	4	9	9	5	1	1	6	6	7	9	12	12	11	10	9	6	6	5	—	—	—	
Zwitserland	6	8	7	8	7	7	7	7	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vereenigde-Staten(Amerika)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	4	4	4	2	1	—	—	—	—	—	—	—	
Philippina Eilanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mexico	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Madeira	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Uruguay	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ecuador	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Costa-Rica, Guatemala, andere	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nederland/	6	4	3	5	3	6	11	9	11	11	9	11	10	10	14	5	7	10	12	20	20	4	19	
Insulinde {	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Zuid-Afrika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Tezamen	75	78	86	92	85	85	85	85	112	123	140	136	131	113	111	120	97	110	97	102	102	102	102	102

gen op de hoogeschool. Van die 83 vreemdelingen zijn er ten minste 20 in de faculteiten opgeschreven, zoodat men heeft 63 vreemdelingen op 475 studenten der technische scholen, dit is nog enkel 13 t. h. of één zevende der technische studenten.

	AANTAL VREEMDE STUDENTEN TE GENT.		AANTAL STUDENTEN IN DE TECHNISCHE SCHOLEN. (1)
	VOOR DE DRIE JAAR	GEMIDDELD PER JAAR	
1858-1861	62	21	67
1861-1864	225	75	156
1864-1867	312	104	195
1867-1870	310	103	236
1870-1873	391	130 (2)	255
1899-1900		97	337
1900-1901		67	345
1901-1902		74	390
1902-1903		93	414
1904-1905		83	475

Het valt niet moeilijk deze evolutie uit te leggen: vóór 30 of 40 jaar, waren er, in minder ontwikkelde of half beschaafde landen, nog geen technische scholen: sedertdien zijn overal dergelijke scholen verrezen, waar als professoren optraden, de ingenieurs die hunne opleiding kregen aan de technische scholen van West-Europa.

In 1902-1903 op 414 studenten der technische faculteit waren er slechts 73 vreemdelingen. Men houde nu verder rekening dat er onder die 414 studenten herkomstig zijn :

24 uit de provincie Antwerpen
 45 uit West-Vlaanderen
 155 uit Oost-Vlaanderen
 68 uit Brabant, waarvan de helft toch wel Vlamingen.
 4 uit Limburg
 en daarbij nog 1 Nederlander

1. Gemiddeld getal tot 1873.

2. Ongeveer 100 Polen, thans niet één meer.

HOOGESCHOOL VAN GENT.
Studenten per faculteit, NAAR OORSPRONG.

PROVINCIE OF NATIONALITEIT	Academisch jaar 1900-1901					1901-1902					1902-1903				
	FACULTEIT VAN					FACULTEIT VAN					FACULTEIT VAN				
	Wijabe- geerte	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen	Wijabe- geerte	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen	Wijabe- geerte	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen
Belgen : Antwerpen	4	3	4	9	18	7	2	6	9	19	5	6	8	9	24
Brabant	4	6	2	7	35	5	6	3	4	33	3	7	6	5	34
West-Vlaanderen	16	27	30	22	29	6	27	23	28	37	11	27	22	30	45
Oost-Vlaanderen	33	68	45	92	117	30	60	37	85	156	30	64	27	80	155
Henegouw	1	3	7	16	50	4	4	11	12	46	3	3	8	14	52
Luik	1	1	—	2	15	1	1	—	3	18	—	1	—	3	20
Limburg	—	1	2	1	2	—	1	2	2	2	—	—	2	2	4
Luxemburg	1	4	—	4	5	2	2	—	3	8	1	—	1	3	9
Namen	—	—	—	—	6	—	—	—	—	6	1	—	—	—	9
te zamen :	60	113	90	153	277	55	103	82	146	325	54	108	74	146	352
Nederlanders	—	—	—	28	4	—	—	—	16	3	2	—	1	15	1
Andere Vreemdelingen	1	6	1	5	64	2	4	2	4	62	1	7	1	3	61
te zamen :	1	6	1	33	68	2	4	2	20	65	3	7	2	18	62
Belgen en Vreemdelingen :	61	119	91	186	345	57	107	84	166	390	57	115	76	164	414
	802					804					826				

HOOGESCHOOL VAN GENT.
VLAMINGEN, WALEN EN VREEMDEDELINGEN (voor elke faculteit afzonderlijk)

OORSPRONG DER STUDENTEN	Academisch jaar 1900-1901						1901-1902					1902-1903				
	FACULTEIT VAN						FACULTEIT VAN					FACULTEIT VAN				
	Wijbe- gerie	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen		Wijbe- gerie	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen	Wijbe- gerie	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde	Technische Scholen
Vlamingen (Brabant $\frac{1}{2}$)	55	102	82	128	184		46	93	70	126	231	48	101	62	144	245
Nederlanders	—	—	—	28	4		—	—	—	16	3	2	—	1	15	1
te zamen :	55	102	82	156	188		46	93	70	142	234	50	101	63	139	246
Walen (Brabant $\frac{1}{2}$)	5	11	8	25	93		9	10	12	20	94	6	7	12	22	107
Vreemdelingen	1	6	1	5	64		2	4	2	4	62	1	7	1	3	61
te zamen :	6	17	9	30	157		11	14	14	24	156	7	14	13	25	168
Algemeene som :	61	119	91	186	345		57	107	84	166	390	57	115	76	164	414

dan komen wij tot het schoone getal van 245 Vlamingen op 414 technische studenten.

En daaruit ziet men dat de eenige reden opgegeven door Prof. Mac Leod om de technische scholen in het vervlaamschingsproces niet op te nemen, namelijk dat het grootste deel der studenten, 85 t. h. volgens hem, in de technische scholen, Walen en vreemdelingen zouden zijn, een los gezegde is, dat op niets berust, ja regelrecht in strijd is met de werkelijkheid.

En daarmee zinkt hem den bodem onder de voeten, daarmee stort het gebouw ineem opgetimmerd met argumenten uit de lucht gegrepen, daarmee verdwijnt de eenige reden die aangehaald werd om het Fransch als voertaal voor het technisch onderwijs te behouden!

5. STATISTIEKE STUDIE DER HOOGESCHOOL-BEVOLKING.

De waarde eener hoogeschool als werktuig voor de cultuur hangt grootendeels af van het getal studenten die er de lessen volgen.

Het zal dus niet van belang ontbloot zijn in eenige bijzonderheden te treden aangaande dit punt.

In een eerste tabel wordt het aantal studenten voor elke faculteit der Hoogeschool van Gent, medegedeeld van af het jaar 1835.

Daaruit leert men dat voor het academisch jaar 1835-1836, er 372 studenten in de vier faculteiten ingeschreven waren : dit getal is in de zeventig jaar op den staat vermeld zeer veranderlijk geweest ; het was het laagst in 1868-1869, 206 studenten, en het hoogst in 1889-1890, 681.

In 1881-1882 is het huidig getal (427) reeds bereikt

(456) ; in 1883-1884 was de gezamenlijke bevolking (faculteiten en technische scholen) 870, getal dat slechts weer bereikt werd verleden jaar : 1903-1904 : 860 ; maar op de 870 studenten van 1883, behoorden er 578 tot de faculteiten, in 1903, is dat getal nog slechts 409.

Als men de verschillende tabellen in verband brengt, dan kan men waarnemen :

1°) dat het aantal studenten van 1885-1886 tot 1894-1895 daalt van 807 tot 649, om dan weer langzaam te stijgen tot 902 in 1904-1905, in tien jaar dus eene aanwinst van 233 studenten.

2°) dat in het zelfde tijdperk, de bevolking der faculteiten gestadig daalt (het jaar 1889-1890 daargelaten, dat abnormaal is ten gevolge der talrijke studenten die zich lieten opschrijven om niet aan de wet van 10 April 1890 onderworpen te worden) van 574 in 1885-1886 tot 429 in 1894-1895, dus verlies van 162 studenten :

3°) dat de bevolking der vier faculteiten in het tijdperk 1895-1905 nagenoeg onveranderd blijft. Ziehier de cijfers : 429, 436, 446, 439, 426, 420, 457, 414, 412, 409, 427 :

4°) dat dus het toenemen der hoogeschool-bevolking in dit tijdperk enkel te danken is aan het gestadig vermeerderen der studenten in de technische scholen. Ziehier de cijfers sedert 1890-1891 : 175, 191, 198, 207, 220, 240, 243, 262, 317, 337, 345, 390, 414, 451, 475 : dus winst van 300 studenten sedert 1890, van 255 sedert 1895.

5°) in 1885-1886, maakten de studenten der technische scholen 29 t. h. uit van de gezamenlijke hoogeschool-bevolking, in 1904-1905, is die verhouding 52,5 t. h., meer dan de helft.

**Verdeeling der Studenten van de Hoogeschool van Gent (1)
1835-1870**

Academisch jaar	FACULTEIT				Som der Vier Facultei- ten	Tech- nische Scholen	Som der vier Facul- teiten en der Tech- nische Scholen
	van Wijabe- geerte en Letteren	van Rechten	van Weten- schappen	van Gences- kunde			
1835-1836	44	133	81	114	372	»	372
1836-1837	45	62	69	91	267	23	290
1837-1838	71	53	73	70	267	25	292
1838-1839	46	41	59	74	220	70	290
1839-1840	73	47	122	78	250	76	326
1840-1841	63	49	102	81	295	48	343
1841-1842	59	32	104	85	280	77	357
1842-1843	62	45	65	80	252	95	347
1843-1844	65	48	80	70	263	94	357
1844-1845	70	58	69	71	268	80	348
1845-1846	81	64	45	61	251	71	322
1846-1847	84	67	66	61	278	64	342
1847-1848	96	66	49	91	302	56	358
1848-1849	77	91	85	61	314	52	366
1849-1850	68	95	69	81	313	38	351
1850-1851	46	106	58	72	282	33	315
1851-1852	33	114	50	78	275	28	303
1852-1853	32	110	61	68	271	29	300
1853-1854	37	112	52	80	281	31	312
1854-1855	33	121	45	80	279	36	315
1855-1856	47	123	76	78	324	33	357
1856-1857	33	112	61	76	282	51	333
1857-1858	15	95	58	79	247	44	291
1858-1859	16	78	53	93	240	57	297
1859-1860	28	67	84	85	264	63	327
1860-1861	26	82	102	85	295	82	377
1861-1862	15	91	55	90	251	132	383
1862-1863	19	82	61	97	259	172	431
1863-1864	24	77	47	107	255	162	417
1864-1865	16	72	50	95	255	189	442
1865-1866	12	88	54	87	241	202	443
1866-1867	14	81	44	81	220	193	413
1867-1868	17	74	40	83	214	210	424
1868-1869	21	67	35	83	206	240	446
1869-1870	28	70	34	75	207	258	465

1. Rapport sur l'Etat de l'Instruction supérieure en Belgique. Bruxelles.
E. Devroye. 1844. — 2 deelen in 8°. Rapports triennaux sur la situation de
l'enseignement supérieur donné aux frais de l'Etat. 1849-1900, 17 deelen in 8°.
Annuaire statistique de la Belgique pour 1904. bladz. 182-183.

**Verdeeling der Studenten van de Hoogeschool van Gent (1)
1870-1904.**

Academisch jaar.	FACULTEIT				Som der Vier facultei- ten.	Tech- nische Scholen	Som der vier faculteiten en der Technische Scholen.
	van Wijsbe- geerte en Letteren	van Rechten	van Weten- schappen	van Genees- kunde			
1870-1871	31	73	35	71	210	236	446
1871-1872	17	87	36	70	210	257	467
1872-1873	23	83	35	73	214	272	486
1873-1874	21	86	34	81	222	294	516
1874-1875	20	99	31	76	226	275	501
1875-1876	26	92	37	86	241	286	527
1876-1877	41	106	54	84	285	288	573
1877-1878	30	127	63	89	309	288	597
1878-1879	35	144	53	98	330	261	591
1879-1880	40	103	64	98	305	249	614
1880-1881	37	170	90	97	384	262	656
1881-1882	47	185	116	104	452	292	744
1882-1883	63	211	124	128	526	316	842
1883-1884	69	217	155	137	578	292	870
1884-1885	66	205	152	152	575	272	847
1885-1886	56	177	164	177	574	233	807
1886-1887	62	199	180	193	634	222	856
1887-1888	62	189	172	193	612	222	838
1888-1889	52	220	187	181	640	192	832
1889-1890	63	225	216	177	681	176	857
1890-1891	75	186	165	187	613	175	788
1891-1892	78	146	122	207	548	191	739
1892-1893	73	120	100	181	474	198	672
1893-1894	68	100	105	180	453	207	660
1894-1895	68	102	102	157	429	220	649
1895-1896	75	100	122	139	436	240	676
1896-1897	76	109	113	148	446	243	689
1897-1898	65	122	102	150	439	262	701
1898-1899	65	134	74	153	426	317	743
1899-1900	63	128	66	163	420	337	757
1900-1901	61	119	91	186	457	345	802
1901-1902	57	107	84	166	414	390	804
1902-1903	57	115	76	164	412	414	826
1903-1904	81	121	71	136	409	451	860
1904-1905	93	132	75	127	427	475	902

1. Zie nota op bladz. 175.

De technische scholen eten dus letterlijk de faculteiten op.

6°) dat het getal der Walen en der vreemdelingen die aan de hoogeschool studeeren ongeveer onveranderd is gebleven sedert 20 jaar. Ziehier de cijfers van 1885-1886 tot 1904-1905 :

246, 245, 253, 253, 234, 221, 223, 224, 218, 215, 213, 213, 224, 235, 238, 219, 227, 251, 262.

7°) dat het getal Vlaamsche (en Nederlandsche) studenten afneemt tusschen 1885 en 1894, van 561 tot 432, om dan weer aan te groeien : 432, 463, 476, 477, 508, 529, 583, 585, 599, 619, 640.

8°) dat de vermindering van het getal studenten in de faculteiten (2° en 3°), de vermeedering in de technische scholen (4°) dus alleen kan veroorzaakt zijn door een verplaatsing van het Vlaamsch element ten koste der faculteiten en ten voordeele der technische scholen.

Wat de dynamische studie der hoogeschool-bevolking ons aldus leerde wordt glansrijk bewezen door de cijfers der jaren 1900-1903 waarvoor wij de verdeeling voor elke faculteit in Vlamingen en niet-Vlamingen bezitten.

Zoo zien wij dat het aantal Vlamingen voor de vier faculteiten in deze drie jaar was :

395, 351, 353, dus vermindering van 38
in de technische scholen waren deze getallen

188, 234, 246, dus winst van 58, in drie jaar !

9°) dat behalve voor de faculteit van wijsbegeerte, waar het aantal studenten ongeveer onveranderd bleef, tot 1902, er een aanzienlijke daling in elke faculteit, afzonderlijk beschouwd, waar te nemen is :

	1885-1886	1904-1905
Faculteit van wijsbegeerte	56	93 (in 1902-1903 nog 57, in 1903-1904, 81)
faculteit van rechten	177	132
faculteit van wetenschappen	164	75
faculteit van geneeskunde	177	127

De faculteit van wetenschappen telde in 1839, over 65 jaar als de geheele hoogeschool 326 studenten had, reeds 122 leerlingen !

In de technische scholen, wij zagen het reeds, kan men voor hetzelfde tijdperk, behalve voor het jaar 1889-1890, gevolg der wet van 1890, een verbazende stijging waarnemen.

1885-1886	233
1904-1905	475

en dit alhoewel de wet van 1890 het voorrecht der ingenieurs van bruggen en wegen afgeschaft heeft.

De technische faculteit is dus de eenige waarvan de bevolking toeneemt, en ruim toeneemt.

10^e) nemen wij nu het aantal Vlamingen-Nederlanders in de verschillende faculteiten en in de technische scholen, dan ondervinden wij dat dit getal in al de faculteiten zonder onderscheid af-, en in de technische scholen toeneemt.

Ziehier de cijfers voor de jaren waarvoor wij over de verdeeling der studenten volgens oorsprong in elke faculteit beschikken :

	1900-1901	1902-1903
wijsbegeerte	55	50, verlies 5
rechten	102	101, » 1
wetenschappen	82	63, » 19
geneeskunde	156	139, » 17
technische scholen	188	246, winst 58 !

Om te besluiten, mogen wij dus zeggen :

Er zijn (cijfers voor 1902-1903) in de technische scholen

5 maal zooveel Vlamingen als in de faculteit van wijsbegeerte :

50 en 246

2 1/2 maal zooveel Vlamingen als in de faculteit van rechten :

101 en 246

4 maal zooveel Vlamingen als de faculteit van wetenschappen :

63 en 246

schier 2 maal zooveel Vlamingen als in de faculteit van geneeskunde :

139 en 246.

11°) het toenemen der studenten-ingenieurs is geen lokaal of toevallig verschijnsel, want hetzelfde verschijnsel wordt waargenomen aan de drie andere hoogescho-
len, vooral aan de staatshoogeschool van Luik, zooals de tabel op de volgende bladzijde het aanwijst. Ziehier eenige cijfers daaruit :

	Brussel		Leuven		Luik	
	Faculteiten.Tech.scholen,		Facult.Tech.Schol.,		Facult.T.Scholen.	
1885-1886	1596	129	1410	232	1212	324
1895-1896	1265	154	1235	237	815	452
1900-1901	838	186	1266	412	795	807
1903-1904	864	190	1285	471	785	1031

In al de hoogescho-
len vermindert dus het getal stu-
denten der vier faculteiten, overal is het getal der
studenten-ingenieurs grooter dan het ooit was.

Dit blijkt nog beter als men de getallen voor de vier
hoogescho-
len opsomt, zooals blijkt uit de tabel op
bladz. 181 afgedrukt.

De Studenten-bevolking der vier Belgische Hoogescholen. (samengesteld bij middel van het *Annuaire de statistique* pour 1904, bladz. 182-3)

Academisch Jaar	GENT										LUIK										LEUVEN (1)										BRUSSEL												
	FACULTEIT VAN					De vier facult. teelten	Technische scholen	De geschoolde	FACULTEIT VAN					De vier facult. teelten	Technische scholen (4)	De geschoolde	FACULTEIT VAN					De vier facult. teelten	Technische scholen (s)	De geschoolde	FACULTEIT VAN					De vier facult. teelten	Technische scholen (s)	De geschoolde											
	Wijbe-geerte	Rechten	Weten- schappen	Genee- kunde	Wijbe-geerte				Rechten	Weten- schappen	Genee- kunde	Wijbe-geerte	Rechten				Weten- schappen	Genee- kunde	Wijbe-geerte	Rechten	Weten- schappen				Genee- kunde	Wijbe-geerte	Rechten	Weten- schappen	Genee- kunde														
1835-1836	44	133	81	114	372	—	372	27	95	71	97	290	290	—	290	125	37	26	46	234	34	77	33	106	250	—	234	53	72	37	106	250	—	234	53	72	37	106	250				
1840-1841	63	49	102	81	295	48	343	46	68	59	83	256	256	129	385	213	101	95	79	488	488	72	37	41	203	—	488	65	87	21	39	212	—	488	65	87	21	39	212				
1845-1846	81	64	45	61	251	71	322	99	125	86	77	387	387	88	475	230	176	94	88	588	588	69	164	44	62	339	—	588	69	164	44	62	339	—	588	69	164	44	62	339			
1850-1851	46	106	58	72	282	33	315	104	142	86	84	416	416	88	504	113	202	132	112	559	559	69	164	44	62	339	—	559	69	164	44	62	339	—	559	69	164	44	62	339			
1855-1856	47	123	76	78	324	33	357	139	168	90	126	523	523	165	688	194	169	67	144	574	574	81	178	82	96	437	—	574	81	178	82	96	437	—	574	81	178	82	96	437			
1860-1861	26	82	102	85	295	82	377	89	167	58	51	465	465	399	864	113	257	179	215	764	764	34	134	66	155	389	—	764	34	134	66	155	389	—	764	34	134	66	155	389			
1865-1866	12	88	54	87	241	202	443	74	165	69	110	418	418	368	786	86	197	126	199	608	608	42	176	51	166	434	—	608	42	176	51	166	434	—	608	42	176	51	166	434			
1870-1871	31	73	35	71	210	236	446	81	124	96	117	418	418	246	664	106	207	126	199	608	608	139	103	141	535	—	608	139	103	141	535	—	608	139	103	141	535	—	608	139	103	141	535
1875-1876	26	92	37	86	241	286	527	94	157	133	153	537	537	297	854	92	275	183	290	840	840	235	1065	1065	59	197	117	242	615	106	721	—	615	106	721	—	615	106	721	—	615	106	721
1880-1881	56	177	164	177	574	233	807	249	333	402	228	1212	1212	324	1536	216	384	360	450	1410	1410	232	1642	1642	184	336	298	317	1135	104	1239	—	1135	104	1239	—	1135	104	1239	—	1135	104	1239
1885-1886	56	177	164	177	574	233	807	249	333	402	228	1212	1212	324	1536	216	384	360	450	1410	1410	232	1642	1642	184	336	298	317	1135	104	1239	—	1135	104	1239	—	1135	104	1239	—	1135	104	1239
1890-1891	75	186	165	167	613	175	788	283	305	338	282	1208	1208	235	1443	210	391	317	445	1363	1363	223	1586	1586	147	396	477	557	1577	115	1692	—	1577	115	1692	—	1577	115	1692	—	1577	115	1692
1895-1896	75	186	165	167	613	175	788	283	305	338	282	1208	1208	235	1443	210	391	317	445	1363	1363	223	1586	1586	147	396	477	557	1577	115	1692	—	1577	115	1692	—	1577	115	1692	—	1577	115	1692
1900-1901	61	119	91	186	457	345	802	103	207	301	184	795	795	807	1602	246	350	337	402	1235	1235	237	1472	1472	123	243	299	600	1265	154	1419	—	1265	154	1419	—	1265	154	1419	—	1265	154	1419
1901-1902	57	107	84	166	414	391	805	103	208	299	171	781	781	863	1644	260	378	253	408	1339	1339	430	1769	1769	92	243	194	275	864	195	999	—	864	195	999	—	864	195	999	—	864	195	999
1902-1903	57	115	76	164	412	414	826	120	222	311	194	847	847	921	1768	275	392	251	406	1324	1324	463	1787	1787	104	286	199	265	854	195	1049	—	854	195	1049	—	854	195	1049	—	854	195	1049
1903-1904	81	121	71	136	409	451	860	134	231	240	186	785	785	1031	1816	285	361	271	368	1285	1285	471	1756	1756	113	274	201	276	864	190	1054	—	864	190	1054	—	864	190	1054	—	864	190	1054

1. Voor de hogeschool van Leuven werden niet medegerekend : de faculteit van godgeleerdheid, die in 1835-1836, 27 studenten telde ; in 1903-1904, 146 ; ook niet het landbouwkundig Instituut, gesticht in 1886 met 93 studenten ; in 1903-1904, 142. Het gezamenlijk getal studenten voor de Leuvense hogeschool is dus grooter dan de hier opgegeven cijfers, die slechts de vier faculteiten en de technische scholen (in den zin der andere hogescholen) omvatten. Zoo was, in 1903-1904, het werkelijk getal studenten : 1756 + 146 (godgeleerdheid) + 142 (landbouwkundig Instituut) of 2.044 studenten.
2. in 1865 opgericht met 42 studenten.
3. in 1873 gesticht met 53 studenten.
4. Sedert de wet van 1893, die de bijzondere scholen van Luik in technische faculteit herschiep, worden de studenten der twee eerste jaren (voorbereidende afdeling) in de faculteit van wetenschappen gerekend. Wij hebben deze leerlingen der twee eerste jaren, geschat naar het getal der technische faculteit (2/3 voor de Mijnen, 1/4 voor de andere ingenieurssoorten : fabriekwezen, machienbouw, enz.) van de studenten der wetenschappen voor de jaren 1895-1896 en volgende afgetrokken. Deze berekening is zeer ten gunste der wetenschappen, daar iedereen die een technische school van nabij kent, weet dat de studenten in de twee eerste jaren veel talrijker zijn dan in de twee of drie laatste studiejaren.

**De gezamenlijke Studentenbevolking der vier Hoogescho-
len. (Gent, Brussel, Leuven en Luik) (1).**

Academisch jaar	FACULTEIT VAN				de vier facultei- ten	Tech- nische Scholen	de vier hoogescho- len
	Wijbe- geerte	Rechten	Weten- schappen	Genees- kunde			
1835-1836	230	342	211	363	1146	—	1146
1840-1841	375	290	293	284	1242	177	1419
1845-1746	475	452	246	265	1438	159	1597
1850-1851	332	614	320	330	1596	121	1717
1855-1856	461	638	315	444	1858	198	2056
1860-1861	262	640	405	606	1913	481	2394
1865-1866	213	626	300	562	1701	612	2313
1870-1871	280	633	399	556	1868	621	2489
1875-1876	271	721	470	771	2233	914	3147
1880-1881	605	1146	975	948	3654	836	4510
1885-1886	719	1328	1391	1354	4792	918	5710
1890-1891	715	1278	1297	1471	4761	748	5509
1895-1896	577	915	877	1382	3751	1083	4834
1900-1901	498	940	817	1101	3356	1750	5106
1901-1902	512	936	870	1020	3338	1879	5217
1902-1903	556	1015	813	1029	3437	1993	5430
1903-1904	613	987	783	960	3343	2143	5486

Dan zien wij dat de verhouding tusschen de faculteiten en de technische scholen in de laatste 65 jaar de volgende was :

	De 4 faculteiten	de technische scholen.
1840-1841	1242	177
1860-1861	1913	481
1880-1881	3654	836
1890-1891	4761	748
1895-1896	3751	1083
1900-1901	3356	1750
1903-1904	3343	2143

Het besluit van deze reeks beschouwingen dringt zich van zelf op : de invloed der techniek groeit steeds aan in het land, dank zij de vooruitgang op economisch gebied : de vraag naar technologen neemt toe, de loopbaan voor ingenieur wordt meer en meer gezocht,

1. Deze tabel is samengesteld door optelling der getallen van den voorgaanden staat.

terwijl de andere doctoraten in rechten en geneeskunde meer en meer verlaten worden. Het zijn niet meer, zooals Tony in Ernest Staes zegt : late vruchten, maar vruchten die niet meer rijpen of die verdroogen.

Aldus wordt op onrechtstreeksche wijze bevestigd wat de gebeurtenissen, de politiek, het dagelijksch leven, ons tot vervelens toe, voorpraten : de economische bedrijvigheid bij alle volkeren, wint steeds aan invloed op de beschaving, wordt de voorwaarde van alle vooruitgang. In de wereldhuishouding, *économie mondiale*, streeft ieder volk zijn gebuur zoo mogelijk voorbij.

Zou het dan geene misdaad zijn, misdaad zoowel op sociaal als op Vlaamsch gebied, nu wij aldus een *voorgevoel* krijgen van wat nog maar aan het kiemen is, wordt de hoogeschool van Gent vervlaamscht, de technische studiën van die vervlaamsching uit te sluiten ?

Alleen bekrompen vasthouden aan lang overwonnen toestanden, enkel minachting voor wat men niet kent of niet begrijpt op economisch en technisch gebied zou daartoe kunnen doen besluiten.

HOOFDSTUK VII.

DE VLAAMSCHE HOOGESCHOOL DER TOEKOMST.

I. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

DE Hoogeschool-Commissie van 1897, wilde volgens Max Rooses een ideaal daarstellen. Op onze beurt zullen wij beproeven een beeld te schetsen van de ideale Vlaamsche universiteitsinrichting.

Louter bespiegeling, grauwe theorie zal het niet zijn, want niets bevordert meer een streven dan juiste kennis van het noodige en volmaakte.

Aan welke eischen moet een Vlaamsche Universiteit voldoen om werkelijk de rol te vervullen die wij van haar verwachten, als palladium der Nederlandsche cultuur in Vlaamsch-België? In groote landen met uitgestrekt taalgebied stuwen veel krachten in dezelfde richting: een machtige pers, groote tijdschriften, een diep en veelzijdig politiek leven zooals in Engeland; een ontwikkelde hoogere stand, zooals in Frankrijk, waar sedert eeuwen onder de grootste namen der litteratuur, menschen voorkomen, uitverkoren door geboorte of fortuin.

In het kleine België, aan het kruispunt van drie groote beschavingen, bestaat niets dergelijks: onze adel beweegt zich door familieverwantschap in de Fransche of in de Duitsche gedachtenkring; de hoogere burgerij legt er zich enkel op toe deze eerste klasse op den voet

te volgen, en dat, op den gemakkelijksten weg, met de Fransche beschaving na te apen, in haar kunst, haar modes en haar mondain verkeer.

Wordt het kleine gebied nog ingekrimpt tot de helft, de Vlaamsche helft, een romp zonder hoofd, omdat de hoogere standen alles wat Vlaamsch is ignoreeren of minachten, dan wordt de toestand nog hachelijker en dan kan enkel de hoogeschool de taak volbrengen elders door andere beschavingsmachten verricht.

De Vlaamsche hoogeschool worde dus het centrum, de burcht van de Nederlandsche cultuur in Vlaamsch België !

Meer dan elders wordt doelmatige inrichting van beteekenis. Zoo rijst eerst de vraag naar de deugdelijkheid van de universitaire inrichting, als samenstelling, als groepeerings van leerkrachten.

Een vaste leiddraad om den omvang der hervorming op algemeen en op Vlaamsch gebied te bepalen, is hier volstrekt van noode. Dit criterium echter, kan enkel gevonden worden in de behoeften waarin de universiteit als cultuurwerktuig moet voorzien.

Meermaals is onze universiteitsinrichting aan grondige kritiek onderworpen geworden. Zoo gaf de Belgische *Onderrichtsbond* in 1887 een ontwerp van hooger onderwijswet uit. De meest gewenschte hervormingen waren steeds : de scheiding der wetenschappelijke en der beroepstudiën door het inrichten van een Staats-examen, de Duitse *Staatsprüfung*, en het instellen van privaats docenten. Dit was vroeger ook mijne meening, zooals blijkt uit de opstellen in het tweede hoofdstuk opgenomen ; doch laat ons niet uit het oog verliezen dat elk hooger onderwijsstelsel het produkt is

van een gansch bijzondere historische ontwikkeling. Ons stelsel heeft gedurende zeventig jaar het bewijs geleverd dat het in onze Belgische zeden past. Wij achten daarom een grondige hervorming van het bestaande stelsel niet zoo dringend, althans niet voor wat den uiterlijken vorm aangaat. Wat hier nog steeds zeer wenschelijk is, is meer een verandering van den geest dan wel van de letter. De wisseling der voertal — Nederlandsch in stede van Fransch — zou hier reeds wonderen verrichten : onze geleerden krijgen daardoor meer voeling met Nederland en de andere germaansche landen. Het voorbeeld van de meer volmaakte universitaire inrichting aldaar zou noodzakelijk leiden tot hervorming waar dit ten onzent noodig blijkt.

Vóór weinige maanden, in eene redevoering uitgesproken in den *Onderrichtsbond*, drukte de heer Karel Buls, oud-burgemeester der stad Brussel, nogmaals op onzen cultuurtoestand met de volgende woorden :

« Maar het zou niet volstaan te Gent een Hoogeschool te stichten, waarvan het programma eenvoudig de vertaling van het programma onzer Fransche universiteiten zou zijn. Onze universiteiten vormen niet genoeg geleerden op het gebied der wetenschappen, der letteren en der wijsbegeerte. Zij zijn slechts vakscholen, waaruit advocaten, notarissen, geneesheeren, apothekers en ingenieurs komen (1). Wanneer zij een professor in de wijsbegeerte, de scheikunde of de natuurkunde noodig hebben, zijn zij dikwijls gedwongen bij den vreemde te gaan aankloppen.

1. Voor de Universiteit te Luik bevestigd door den heer Wilmotte, in de *Revue de Belgique* van Sept. 1905 : *La Vie intellectuelle à Liège*.

De hoogere cultuur laat haar sterkenden dauw niet dalen op den geest der natie.

De pogingen onzer schrijvers om ons een nationale letterkunde te schenken, vinden geen sympathischen steun bij een publiek dat niet leest of slechts, uit tijdverdrijf, Fransche romans leest. Zooals de heer George Rency het zei op het *Congrès pour l'extension de la culture de la langue française* :

« België heeft nog niet begrepen dat nijverheids- en handelswelvaart niet de eenige grondslag is van de grootheid van een volk en dat men er de geesteswelvaart moet bijvoegen. Deze kan alleen door hoogere cultuur verzekerd worden ».

Dezelfde meening vinden wij door aanzienlijke geleerden uit Italië en Frankrijk uitgedrukt.

« Indien wij allen vurig wenschen het getal onzer ongeletterden te zien verminderen » zeide in 1892, Dr Aug. Murri, professor aan de Hoogeschool te Bologna, « dan zullen, hopen wij, slechts weinigen van oordeel zijn dat een wensch, strekkende om alle pogingen van een volksregeering alleen de lagere scholen te zien gelden, met een gezonde democratie overeenkomt. Een nog bedroevender statistiek dan die der ongeletterden zou diegene zijn, die ons zou doen kennen hoevele nieuwe, ware, vruchtbare, moralizeerende denkbeelden één land aan de anderen gegeven heeft. Het Ware ontdekken om onze bekwaamheid tot verwezenlijking van het Goede te vergrooten, hooger kan zich de mensche lijke natuur niet verheffen ; en misschien is de dag niet verwijderd waarop de vaderlandsliefde, van alle historische vooroordeelen bevrijd, en van zoovele egoïstische opvattingen die ze nog bezoedelen, gezuiverd zal zijn

en het zich tot de grootste eer zal aanrekenen te hebben voortgebracht de sterkste, vurigste arbeiders, diegenen die het meest zijn toegedaan aan het heilig werk der gedachte, dat er naar streeft het ongelukkig menschdom naar minder onzuivere regioenen op te voeren. »

Onmiddellijk na den oorlog van 1870, verklaarde de beroemde Pasteur, dat Duitschland zijn voorrang te danken had aan de werkzaamheid zijner universiteiten op zuiver wetenschappelijk gebied :

« Zonder iets op te offeren aan de ontwikkeling van landbouw en nijverheid, zonder de toepassing der wetenschappen te verwaarloozen, had die natie, onze mededingster, het beste gedeelte van hare zorg en van hare opofferingen kunnen besteden aan den arbeid des geestes waar die het edelst en het onafhankelijkst is, aan de vorderingen der wetenschap waar die het meest onbaatzuchtig zijn ; bij zoo ver, dat de naam « Duitschland », als het ware, door een natuurlijke gedachtenassociatie met het woord « universiteiten » verbonden is. *Die* natie heeft begrepen, dat er geene toegepaste wetenschappen, maar slechts toepassingen der wetenschap bestaan, en dat deze staan of vallen met de ontdekkingen die ze in het leven houden... Het elementaire onderwijs kan slechts dan rijke vruchten afwerpen, wanneer het door den adem van een hooger nationaal onderwijs bezielde wordt (1). »

In een land van middelmatige geestesbeschaving, gelijk België, zijn vele menschen geneigd te gelooven, dat wij den invloed van Hooger Onderwijs op den geestestoestand der menigte overschatten. Ook zijn wij geluk-

1. L. Pasteur. *Pourquoi la France n'a pas trouvé d'hommes supérieurs au moment du péril.*

kig, het groote gezag van den Commissaris van Onderwijs der Vereenigde Staten te kunnen inroepen. Zijn laatste verslag bevat een studie door den voorzitter van de *Western Reserve University*, die des te gewichtiger is, daar zij ontstaan is te midden eener democratie, waarin de mannen gewoonlijk in dollars geschat worden. Ik zal mijn best doen om ze zoo getrouw mogelijk samen te vatten, want ze is zeer uitgebreid :

« Hoe meer men de vraag onderzoekt, hoe meer men zich overtuigt, dat de hoogeschool de geboorte en de ontwikkeling eener letterkunde voorbereidt. De hoogeschool spoort den mensch aan tot zelfwaarnemen en persoonlijk nadenken. De hoogeschool leert den mensch de natuur te bestudeeren en ontwikkelt den opmerkingsgeest. De hoogeschool duidt aan, hoe men de geschiedenis bestudeert en kweekt waarheidsliefde. Nu, nadenken, waarneming, waarheidsliefde zijn de oorspronkelijke drijfkrachten van de letterkunde. Daardoor geeft de Universiteit die breedheid van opvatting, die oprechtheid in appreciatie, die waardigheid in gedrag en maatschappelijk verkeer, die aan het ontstaan en den bloei eener letterkunde zoo voordeelig zijn. (1) »

En hij vat aldus zijne wenschen op dit gebied samen :

« L'enseignement supérieur doit non seulement avoir pour objet de conduire aux professions libérales, moins encore de préparer une élite capable d'études approfondies d'où sortiront les chercheurs, les érudits, les savants, les littérateurs, les artistes formant le sel de la nation et dont la mission est de lui donner un idéal élevé

1. Karel Buls, De geestesontwikkeling van België (vertaling der brochure *La culture intellectuelle* in het *Volksbelang* December 1905-Januari 1906, nr van 13 Januari 1906).

d'imprimer une large envergure à sa pensée, afin de lui permettre d'apporter à l'humanité sa part de découvertes, de vérités, de pensées-maîtresses. (1) »

Dr F. Sano, handelende over wetenschappelijke belangen in Vlaanderen ontwikkelt dezelfde gedachte :

« En daarmede bedoel ik niet, dat de tegenwoordige leergangen in het Vlaamsch moeten onderwezen worden in plaats van in de Fransche taal, of — wat nog bespottelijker zou zijn, — in het Vlaamsch *en* in het Fransch. Ik meen dat het hooger onderwijs in taal, in zeden, maar ook in inrichting, moet vervlaamscht worden. Met inrichting bedoel ik de indeeling der vakken, der wederzijdsche betrekkingen van studenten en leeraars, de instelling van het privaat-docentschap, zooals in de germaansche landen bestaat. » (2)

Een sterke wijsgeerige en wetenschappelijke cultuur is met de bestaande inrichting niet volkomen uitgesloten ; evenmin als zulke cultuur met een degelijk practisch, vooral technisch onderwijs onbestaanbaar is. Streven naar het laatste beteekent niet minachting koesteren voor het eerste, of omgekeerd. In de volle waardeering van beide stroomingen, die elkaar op geenerlei wijze in den weg staan, zooals enkelen denken, moet voor ons de oplossing liggen.

Het Duitsche Rijk levert het treffend bewijs van de gegrondheid dier meening : de zuivere wetenschap wordt er niet door de practische studiën verdrongen en in geen ander land ter wereld beleeft de techniek ruimer en veelzijdiger ontwikkeling.

1. *Ch. Buls*, *La culture intellectuelle de la Belgique*. Bruxelles Lamberty 1905., bladz. 34.

2. *F. Sano*. Wetenschappelijke en geneeskundige belangen in Vlaanderen (in het tijdschrift *Vlaanderen*, n^o van Januari 1906, bladz. 38.

Al is dus onze hooger onderwijsinrichting niet volmaakt, toch zou zij reeds als cultuurmiddel bevredigend werken, indien niet in de Vlaamsche gewesten de beschaving halverwege bleef steken : de Fransche wetenschap onzer hoogeschoolen dringt tot de Vlaamschsprekende massa niet door.

Het onderwijs is immers een keten met vele schakels : lager, middelbaar, nijverheid-, vak-, en landbouwonderwijs.

« Tusschen de wetenschap in haren hoogsten vorm, die aan de Hoogeschool gemaakt en onderwezen wordt, en de zeer beperkte kennis van den onwetendsten landarbeider die het onkruid uit den akker wiedt of van den laatste fabrieks-arbeider, bestaat een lange reeks van fijne overgangen. Het is onmogelijk in die reeks ergens eene onderbreking te vinden, die de plaats aanwijst waar het Hooger Onderwijs ophoudt en waar lagere kennis begint. In alle beschaafde landen wordt er thans naar gestreefd om tusschen de verschillende leden van die reeks eenheid en gemeenschap tot stand te brengen. In de Vlaamsche provinciën van België is de eenheid op kunstmatige wijze verbroken, omdat de beide uiteinden van de reeks verschillende talen spreken » . (1)

Wil alzoo de hoogeschool in Vlaamsch-België werkelijk aan haar doel beantwoorden, dan moet zij als voertaal van het onderwijs, de Nederlandsche taal bezitten.

Doch onze tijd vergt meer dan algemeene cultuur : het kenmerk van onze eeuw is het ongehoord opbloeien der economische bedrijvigheid. Geen volk staat nog, in economisch opzicht, op zich zelf ; al de volkeren leven van hetzelfde economisch leven, de *Weltwirtschaft*. ieder volk

1. Mac Leod. Over vervlaamsching..... blz. 5.

streeft er naar overwinnaar te blijven in dien hedendaagschen wedstrijd der stoffelijke welvaart Wie ten achter blijft is tot ondergang veroordeeld. Dit is dubbel waar voor België, een overbevolkt land dat gootendeels afhangt van zijnen uitvoer.

Wil verder de Vlaming zich niet laten onderdrukken op economisch en technisch gebied, dan is het onontbeerlijk dat de wetenschappelijke werktuigen hem daartoe noodig ten dienste staan : een Nederlandsch hooger onderwijs voor handelswetenschappen, voor landbouw en alle technische vakken moet er dus komen. Het zal wel niet noodig zijn langer op deze noodzakelijkheid te drukken die om zoo te zeggen organisch ineenzit met alle cultuurtoestanden in Vlaamsch-België : ik deed het overigens reeds in een ander geschrift (1).

Gansch het Belgisch hooger Staatsonderwijs is derwijze ingericht dat van elke school maar één exemplaar voorhanden is. Van het standpunt der Belgische Regeeringsmannen, van 1831 tot nu, was dat volkomen te billijken. Hun ideaal was immers, ééne officiële taal in België, het Fransch ; al het hooger onderwijs, algemeen en technisch, moest dus in het Fransch gegeven, en dan was het heel natuurlijk dat de Staat maar ééne landbouwschool (Gembloers)
ééne handelsschool (Antwerpen)
ééne veeartsenijschool (Curegem)
ééne school voor burgerbouw (Gent)
ééne school voor mijnbouw (Luik) met zijn geld onderhield.

1. Lod. de Raet. Een economisch programma voor de Vlaamsche beweging, in *de Vlaamsche Gids* 1895. Ook afzonderlijk verschenen bij L. Krijn, Brussel.

Doch van het oogenblik dat men deze oppervlakkige eenheid verbreekt, van den stond dat het Nederlandsch, de taal van meer dan 4 millioen Belgen op 7, op dezelfde lijn wordt gesteld als het Fransch en dat men zijne uitstekende eigenschappen als werktuig van algemeene beschaving en economische bekwaming gaat erkennen, is dit stelsel van « één vak, één school » niet meer te verrechtvaardigen. De Vlamingen moeten er al hunne macht op leggen, dat er voor elk deel van dit speciaal onderwijs twee organismen worden ingericht, zooals dit voor de vier faculteiten reeds bestaat (Gent en Luik), dit is, één in Vlaamsch-België, met het Nederlandsch als voertaal, één in Waalsch-België, met Fransch onder-richt. Deze hervorming moet natuurlijk geschieden op den minst kostelijken weg, dit wil zeggen, men moet zooveel als mogelijk het bestaande benuttigen, met de vereischte hervorming en vollediging. Het voordeel van zulke handelwijze is dubbel : men ontmoet minder tegenstand met voorstellen die slechts een matige uitgave veroorzaken en men heeft niet te kampen met menschen waarvan de verworven rechten bedreigd of gekrenkt worden.

Die heele hervorming kan op de minst kostelijke wijze doorgevoerd worden door de vollediging der hoogescholen van Gent en van Luik, namelijk door

1° inrichting van een volledige technische faculteit (burgerbouw en mijnen) aan iedere Staatshoogeschool ;

2° oprichting van een landbouwfaculteit te Gent ; voor Waalsch-België schijnt de voordeeligste oplossing in het behoud der school van Gembloers te liggen ;

3° groepeerling der daartoe bestaande leergangen tot een handelsfaculteit aan elke hoogeschool, met behoud

of afschaffing van het Fransche Handelsinstituut van Antwerpen ;

4° herinrichting der veeartsenijschool van Curegem, met Vlaamsche en Fransche afdeeling (dit bestaat reeds te Vilvoorden voor de middelbare Staatsschool van landbouw) ofwel inrichting in de landbouwfaculteit van Gent (2°) van een veeartsenijkundig onderwijs ; de school van Curegem zou dan kunnen dienen voor het opleiden der Waalsche veeartsen.

Dit programma van herinrichting van ons hooger algemeen en technisch onderwijs om aan het Vlaamsch sprekend gedeelte recht te laten wedervaren, zou aldus kunnen uitgevoerd worden :

a) oprichting te Gent van een technische faculteit zooals te Luik werd gedaan door de wet van 1893 :

b) vollediging van het onderwijs aan de technische faculteiten te Gent en te Luik, door bijvoeging

te *Gent* van het *mijnwezen*, de te benoemen hoogleeraars zouden *onmiddellijk* in 't Nederlandsch doceeren ;

te *Luik* van de *burgerbouwkunde* ;

c) vervlaamsching der vijf (eventueel zes of zeven, als men de faculteiten voor landbouw en handels- en sociale wetenschappen mederekent) faculteiten van de hogeschool van Gent, door de trapsgewijze vervanging der in 't Fransch doceerende hoogleeraars door Nederlandsche professoren ;

d) oprichting te Gent eener *landbouwfaculteit* ; de te benoemen leeraars zouden *onmiddellijk* in 't Nederlandsch hunne lessen geven.

Het geldt hier natuurlijk ingrijpende hervormingen die

nog morgen niet zullen doorgevoerd zijn ; maar als men de ideale inrichting van een Vlaamsch hooger onderwijs tracht vast te stellen, als antwoord op de behoefte rechtstreeks voorspruitende uit de bestaande toestand, dan schijnt ons zulk toekomst-beeld niet enkel gewenscht maar noodzakelijk.

Wil men tot een uitslag komen, dan moet eerst de weg gekend die er naartoe leidt.

Dit was enkel ons doel : overigens de hervormingen in litt. a. b. en c. hooger aangeduid, kunnen heel gemakkelijk verkregen worden met de vervlaamsching zelve. (Zie in het hoofdstuk : De wettige toestand en de noodige hervormingen, de door mij voorgestane formuleering van een wetsontwerp).

Om al het voorgaande samen te vatten : de Vlaamsche hoogeschool zou dus bestaan uit :

- a) *zeven faculteiten* : wijsbegeerte en letteren,
wetenschappen,
rechten,
geneeskunde,
sociale en handelswetenschappen,
landbouw, event. ook veeartsenijkunde,
technische wetenschappen ;

b) *de instituten en laboratoria* van onderzoek, voor de wetenschappen onderwezen in de zeven faculteiten ;

c) *een hooger onderwijs voor het volk*, onder toezicht en met geldelijken steun van den Staat.

Zekere punten worden nader toegelicht in de volgende paragrafen.

Met zulke inrichting herneemt werkelijk de hoogeschool de leiding van de geesten en wordt zij in staat

gesteld de zending waar te nemen, in andere landen door verschillende hier afwezige cultuurmachten vervuld : met een woord *de Hoogeschool wordt*, om een beeld aan de analogieeler der sociologie te ontleenen, *het denkend orgaan, het brein van het Vlaamsche Volk.*

2. DE FACULTEIT VAN TECHNISCHE WETENSCHAPPEN.

Een der gewichtigste feiten in de geschiedenis onzer universitaire ontwikkeling is stellig de uitbreiding van het technisch onderwijs.

In 1840, waren er, in België, 177 studenten in de technische scholen, in 1860 481, in 1880 836, in 1895 1083, in 1903 2143.

In 1840, telden de vier faculteiten van de vier hoogeschoolen 1242 studenten, de technische afdelingen 177, of 13.6 t. h.

In 1903, zijn er 3343 studenten in de faculteiten en 2143 in de technische scholen, dit is 64,1 t. h.

Die voorspoed had vooral deze oorzaak : de techniek verhief zich heel snel tot een wetenschappelijk geheel, dat weldra kon mededingen met de andere wetenschappen.

Zoo zien wij de ingenieurs in Duitschland voor eenige jaren het zoo gewaardeerde recht verkrijgen den doctor-titel te dragen. Dat streven om de ingenieurstudiën naar hunne groote sociale beteekenis en naar hun innerlijk wetenschappelijk gehalte te schatten bestaat niet enkel in Duitschland.

In Nederland, waar de Polytechnische School van Delft volgens de wet van 1876 tot het middelbaar onderwijs nog gerekend werd, alhoewel deze school in

niets voor het technisch universitair onderwijs van andere landen moet onderdoen, heeft de wet van 1904 op het Hooger onderwijs grondige verandering gebracht.

Volgens deze wet krijgt de school van Delft den naam van *Technische Hoogeschool*, zij bekomt eenen senaat, eenen rector, curatoren gelijk de andere Staats-universiteiten; de programma's worden herzien en volledigd. Er zal jaarlijks 225.000 fr. meer uitgegeven worden en men zal 3 1/2 millioen besteden aan inrichtingskosten. Verder kan ook den titel van doctor in de technologische wetenschappen verkregen worden.

Om in 't kort de geschiedenis van dit onderricht samen te vatten, kan men aldus de ontwikkeling kenschetsen. Het technisch onderwijs heeft eigenlijk drie tijdvakken of fazen doorloopen. In den beginne bestond er geen specialisatie voor het ingenieursvak, maar alleen eene soort encyclopedische wetenschap die moest dienen voor alle technische bedrijven: burgerbouw, spoorwegbouw, mijnen en huttenwezen.

Naarmate al deze takken der technische bedrijvigheid in omvang toenamen door de dagelijksche ontdekkingen, door de opgedane ervaring, ontstond er specialisatie, te veel specialisatie zelf. Want de reactie is ontstaan, men streeft er naar den ingenieur een ruimer, veelzijdiger kennis van zijn vak te geven.

Woorden als die van een man als Prof. Riedler, rector der Berlijnsche Technische Hoogeschool, die meer dan 4000 studenten voor technologen in alle vakken telt, zijn in deze van het grootste gewicht:

« Jetzt wird aber wieder das *Zusammenfassen der Fachwissenschaften* notwendig, weil die technischen Gebiete in einander übergreifen; die Aufgaben des

Chemikers, Hüttenmanns sind z. b. häufig maschinentechnische Aufgaben; der Elektrotechniker muss Maschineningenieur sein, dieser in das Bauwesen eindringen u. s. w.

« Für sich bestehende Theorien, Einzelforschung und schroffe Trennung von Wissensgebieten sind Kennzeichen einer noch unvollkommenen Entwicklung und unvermeidlich, so lange erst Bausteine für einen zusammenhängenden Bau herbeigeschafft werden; bei genügender Entwicklung müssen aber die getrennten Wege wieder zusammen führen » (1).

Ziehier verder wat Prof. Riedler over de specialisatie te zeggen heeft :

« In der endlosen Ausbreitung von *Spezialfächern* kann aber die Zukünftige Entwicklung der Technischen Hochschulen nicht erblickt werden, schon weil der Studirende nicht auf vielen solchen Gebieten zu folgen vermag. Je mehr die Technik und die Fachwissenschaften sich entwickeln, an Umfang und Vertiefung zunehmen, desto mehr muss es Aufgabe der Hochschule sein, die grundlegende wissenschaftliche Einsicht zusammenzufassen und zu vereinfachen » (2)

Onze technische scholen, van Gent en van Luik, die naar het plan der Fransche scholen werden ingericht, staan nog altijd in de tweede phase : die der vergedreven specialisatie.

Aan alle technische scholen streeft men er naar alle soorten van ingenieurs te vormen : het grootste gebied

1. Riedler. Unsere Hochschulen und die Anforderungen des Zwanzigsten Jahrhunderts. Berlin, 1898, bladz. 10.

2. Riedler. op. cit, bladz. 7.

van al de ingenieursvakken is immers gemeen aan allen, er is maar specialisatie voor

1° eenige leergangen

2° de practische oefeningen

3° de ontwerpen die de aankomende ingenieurs moeten maken.

Bestaat niet hetzelfde in de faculteit van wijsbegeerte, voor de verschillende doctoraten in wijsbegeerte en letteren, in de faculteit van wetenschappen, voor de doctoraten in natuurlijke wetenschappen, ingericht, zooals wij in een vorig hoofdstuk zagen, door de hooger onderwijswet van 10 April 1890 ?

In deze wet werd ook reeds een poging tot eenmaking der technische studiën gedaan. Zoo heeft men een graad van candidaat-ingenieur ingericht, die volkomen gelijk staat, als wetenschappelijke voorbereiding tot verdere studie, met de candidatuur in natuurlijke wetenschappen. Zooals deze de weg opent of tot de doctoraten in wetenschappen of tot het doctoraat in geneeskunde, naar keus van den recipiendaris, bereidt deze candidatuur voor het ingenieursvak tot den wettelijken graad of van ingenieur van burgerbouwkunde of van ingenieur der mijnen.

Ziehier de art. der wet van 10 April 1890, die met deze nieuwigheid op technisch gebied in verband staan :

Art. 26. — Het examen voor den graad van candidaat-ingenieur omvat : (volgende vakken)...

De hierboven opgenoemde vakken zullen het voorwerp zijn van twee proeven en van twee jaren studie ten minste.

Art. 2. — Niemand wordt toegelaten tot een der

examens van ingenieur, indien hij den graad van candidaat-ingenieur niet heeft verkregen. »

De twee eerste studiejaren voor alle ingenieursdiploma's zijn dus dezelfde, en dit is zeer begrijpelijk : de twee eerste proeven bestaan uit zuiver wetenschappelijke leerstoffen, zooals wiskunde, meetkunde, natuur- en scheikunde, enz.

Dit legt uit waarom het maar een wet in vier regels behoefde zonder eenige uitgave van welken aard ook, om de technische scholen van Luik te herscheppen in technische faculteit : de twee voorbereidende jaren, de *Ecole préparatoire* uitmakende, werden bij de faculteit van wetenschappen gevoegd, waar meestal de leergangen te huis hoorden ; de twee of drie laatste studiejaren tot het bekomen der verschillende ingenieurs-diploma's maakten voortaan de technische faculteit uit.

Om de groote overeenkomst tusschen de verschillende technische studiën aan te duiden, zal het voldoende zijn de programma's, zooals de wet van 1890 die bepaalt, nevens elkander te zetten.

Daaruit blijkt verder, dat om het mijnonderwijs te Gent in te richten er slechts vier nieuwe leergangen moeten gegeven worden, mits verdere inrichting voor het practisch onderwijs :

Ziehier deze tabel :

Leergangen tot het bekomen van den graad van :

Burgerlijk ingenieur der Mijnen
(art. 27 der wet van 10 April 1890).

Ingenieur van Burgerbouwkunde
(art. 28 dezer wet).

VAKKEN GEMEEN AAN BEIDE GRADEN :

1. Toegepaste mechanica.
2. Beschrijving, vervaardiging en toepassing der werktuigen.

3. Industriële natuurkunde.
4. Industriële scheikunde.
5. Delfstofkunde, aardkunde en grondbeginselen van paleontologie.
6. Plaatsbeschrijving.
7. Exploitatie der spoorwegen.
8. Electriciteit en hare industriële toepassingen.
9. Industriële bouwkunde.
10. Staathuishoudkunde.
11. Bestuurlijk recht.

VAKKEN VERSCHILLEND VOOR BEIDE GRADEN :

1. Exploitatie der mijnen.	1. Burgerlijke bouwkunde.
2. Metaalkunde.	2. Waterkunst.
3. Nijverheids- en handelsaardrijkskunde.	3. Hechtheid der bouwwerken.
4. Ontledende scheikunde.	4. Kunstleer der elementaire bedrijven.
	5. Geschiedenis der bouwkunst.

De candidaten ondergaan bovendien eene practische proef over de ontledende scheikunde en over de industriële scheikunde, en voeren bij iedere proef graphische werken uit betreffende de vakken der proef.

De candidaten voeren, bij iedere proef graphische werken uit over de vakken dier proef.

De hoogeschoolen van Brussel en Leuven, die steeds vrijer in hun inrichting en dikwijls op de staatshoogeschoolen voor het initiatief vooruit zijn en zich dus beter kunnen aanpassen aan de nieuwe toestanden, hebben elk in hun programma sedert hun ontstaan de vorming van alle ingenieursoorten opgenomen.

Zoo lezen wij in het reglement der Hoogeschool van Leuven :

« Les écoles spéciales annexées à l'Université catholique de Louvain forment des ingénieurs pour toutes les branches de l'industrie, et préparent les candidats aux concours imposés pour l'admission à diverses administrations publiques.

Elles délivrent :

1°) les diplômes institués par la loi :

- a) d'ingénieur civil des mines ;
- b) d'ingénieur des constructions civiles ;
- 20) les diplômes non prévus par la loi :
 - a) d'ingénieur des arts et manufactures ;
 - b) d'ingénieur constructeur ;
 - c) d'ingénieur architecte ;
 - d) d'ingénieur électricien. »

(Université catholique de Louvain. Règlement organique des écoles spéciales des mines, des constructions civiles, des arts et manufactures, d'architecture et d'électricité. § 1er. Dispositions générales).

Aan de Hoogeschool van Brussel draagt de vroegere *École Polytechnique* sedert de afkondiging der wet van 10 April 1890, den naam van *Faculté des Sciences appliquées*.

Daar ook wordt er, volgens het *règlement organique* van 21 Juli 1893, gezorgd voor de opleiding in al de ingenieursvakken :

- « La faculté des sciences appliquées comprend six sections :
- 1° la section des mines ;
 - 2° la section des sonstruction civiles ;
 - 3° la section du génie civil ;
 - 4° la section d'architecture ;
 - 5° la section de mécanique ;
 - 6° la section de chimie. »

Zoo ook te *Berlijn*, waar men de volgende diploma's kan bekomen aan de *Technische Hochschule* :

Bauingenieurwesen,
Schiffsbau,
Maschinenbau,
Chemie,
Hüttenkunde,
Architektur,
Elektrotechnik.

De nieuwe Nederlandsche Onderwijswet voorziet aan de *Technische Hoogeschool van Delft* het begeben van

zeven ingenieursgraden, behalve het doctoraat in de technologische wetenschappen :

civil-ingenieur
bouwkundig ingenieur of architect
werktuigkundige ingenieur
scheepsbouwkundig ingenieur
electrotechnisch ingenieur
scheikundig ingenieur of technoloog
mijneningenieur.

Willen de technische afdeelingen der hoogeschoolen van Gent en van Luik met den vooruitgang der wetenschap rekening houden, dan moeten zij elk burgerbouw en mijnen en verder de andere ingenieursvakken bevatten.

De verandering die daardoor zou ontstaan in het technisch onderwijs is niet groot. Een ministerieel besluit is daartoe voldoende. Zoo heeft men in de jaren 1900 en 1904 te Gent de graden van elektrotechnisch ingenieur en scheepsbouwkundig ingenieur ingericht. Daarmede valt het schijnargument dat de school van Gent eenig is in het land. Deze bewering is overigens niet juist, want burgerbouwkunde wordt onderwezen te Brussel en te Leuven. Worden aldus de scholen van Gent heringericht tot een volledige technische faculteit, dan beantwoordt die hervorming niet enkel aan de eischen van een gezonde wetenschappelijke ontwikkeling, die overal waar te nemen is, in den vreemde en in ons eigen land zelf, te Brussel en te Leuven, maar dan komen de technische faculteiten van Gent en van Luik geheel op dezelfde lijn te staan. En om de gelijkheid tusschen de twee ethnische gedeelten van het land te behouden, krijgen de Walen een volledig technisch onderwijs in het Fransch te Luik, de Vlamingen een

volledig technisch onderricht in het Nederlandsch te Gent.

Het laatste argument om enkel mijneningenieurs op te leiden te Luik : namelijk dat de koolmijnen in het Walenland gelegen zijn, valt thans weg door het ontdekken in het Vlaamsche land van een kolenbekken zoo uitgestrekt en in economisch opzicht zoo gewichtig als dat van Henegouw en Luik.

3. DE FACULTEIT VAN SOCIALE EN HANDELS- WETENSCHAPPEN.

Over de economische omwenteling die er toe geleid heeft aan het handelsonderwijs hier te lande nieuw leven in te gieten, zal ik niets zeggen. Ik deed dit op uitvoerige wijze in een ander geschrift, waar ik handelde over de methodische uitbating der voorhanden volkskrachten met het oog op de wereldmededinging en de handelsinrichting (1). Iedereen beseft de waarde van een degelijk handelsonderricht. De noodzakelijkheid van een Vlaamsch handelsonderwijs kan evenmin betwist worden. Buiten het onmiddellijk sociaal nut van zulk een Vlaamsch onderwijs als uiting van een Vlaamsch nationaal leven, door eenen Vlaamschen hooger en handels- en bankwereld, mag men niet uit het oog verliezen dat door dit onderwijs moeten gevormd worden : Vlaamsche bezoldigde consuls, Vlaamsche leeraars voor de nijverheids- en vakscholen (boekhouding, staathuishoudkunde), voor het middelbaar onderwijs, middelbare scholen en athenea.

Waarom nu de sociale wetenschappen en de handels-

1. *Lod. De Raet*. Een economisch Programma, bladz. 15 en volg.

wetenschappen in ééne faculteit? Heel eenvoudig, omdat aan beider onderwijs dezelfde vakken tot grondslag dienen: de staathuishoudkunde, de statistiek, de wetenschap der financiën en alle aanverwante economische bijvakken. Een andere reden, van practischen aard, is ook van gewicht om een oplossing in den door mij aangewezen zin te bewerken: dit onderwijs is thans reeds aan onze hoogeschoolen als een geheel verbonden.

Maar dit leidt tot zeer onlogische toestanden, gevolg van de geleidelijke uitbreiding, dat het handels- en sociaal onderwijs aan onze hoogeschoolen gekregen heeft. Zoo hoort in de Staatshoogeschoolen het handelsonderwijs in de faculteit der rechten te huis waarmede het natuurlijk niets te zien heeft.

Vóór 30 of zelfs 20 jaar, was het begrijpelijk dat de staatswetenschappen aan de rechtsgeleerde faculteit gehecht werden; maar sedert dat deze groep wetenschappen de huidige omvang heeft genomen door de stichting van talrijke nieuwe leergangen leidende tot verschillende doctoraten, heeft deze aanhechting geen zin meer. De vrije hoogeschoolen, die op gebied eener meer rationeel inrichting steeds meer initiatief aanden dag leggen, dan de moeilijk te bewegen machiene der Staatshoogeschoolen, zijn de werkelijkheid reeds een stap genaderd. Zoo hebben de hoogeschoolen van Brussel en Leuven ieder een *Ecole des Sciences Sociales* opgericht, en verder voor het handelsonderwijs, eene *Ecole de Commerce*; men denke aan de voorbeeldige inrichting te Brussel.

Deze hervorming hoe gewichtig ook reeds is, m. i., slechts een overgang tot grondiger herinrichting van dit onderwijs. De oplossing der toekomst ligt stellig, vooral voor de Staatsuniversiteiten, in de oprichting van

een handelsfaculteit zooals aan de meest voortvarende en laatst opgerichte universiteiten geschied is, ik bedoel de hoogeschole van Manchester en Chicago.

4. DE FACULTEIT VAN LANDBOUW EN VEEARTSENIJKUNDE.

De Vlaamsche landbouw blijft in België de overwegende factor onzer economische ontwikkeling : in 1895, telde men op 1.205.000 landbouwers voor het Rijk, in Vlaamsch-België 765.000 menschen die in den landbouw hun bestaan vinden, of 63.57 t. h., in Waalsch-België slechts 440.000 personen, of 36.43 t. h. van het gezamentlijk getal van het Rijk.

Van 1884 tot 1904 heeft de Staat 16 millioen frank uitgegeven voor het landbouwonderwijs. Maar hoeveel is daarvan werkelijk nuttig besteed geworden in de Vlaamsche gewesten ? Men overdrijft niet met te verklaren, dat de Vlaamsche landbouwers geen andere taal kennen dan het Vlaamsch, en nochtans is het hooger en nagenoeg het gansch middelbaar landbouwonderwijs in de Fransche taal ingericht.

Onze Vlaamsche landbouwers missen den opvoedenden invloed van het samenwonen met bezitters van groote landbouwexploitaties, waaruit zij kunnen leeren. Zij missen insgelijks den invloed, die in andere landen uitgaat van machtige landbouwverenigingen, zooals de *Landwirtschaftsgesellschaft* in Duitschland.

Onze landbouwcomicen, wegens hunne gebrekkige inrichting (zij bestaan grootendeels uit niet-landbouwers!), zijn in geenerlei mate op de hoogte van hunne taak. De provinciale landbouwraden zoowel als de Hoogere landbouwraad, zijn officiële verenigingen waar

de gewone man niets te zeggen heeft ; de gansche inrichting is overigens Fransch. Fransch ook, het eenig officiëel tijdschrift, dat wij bezitten, het *Bulletin de l'Agriculture*.

België heeft een enkel staatsgesticht van hooger onderwijs voor den landbouw. Het is in het Walenland gelegen te Gembloers en ontstond als geïsoleerd gesticht juist in den tijd dat Liebig in Duitschland de stem verhief tegen dergelijke alleenstaande scholen en het aanhechten van het landbouwonderwijs aan de universiteiten voorstond, wat thans voor het Duitsche Rijk, een voltrokken feit is. Zoo bestaan er thans instituten of afdeelingen aan de hoogeschoolen van Halle, Leipzig, Giessen, Kiel, Königsberg, Breslau, Göttingen, Jena en Bonn (1).

Van Gembloers in het Walenland gelegen, en met Fransch onderricht, ging nooit voor Vlaanderen rechtstreeks invloed uit. Het Staatslandbouwinstituut wordt niet eens door Vlamingen bezocht : in 1898-1899 (laatste jaar opgegeven in het driejaarlijksch verslag) bedroeg het getal studenten : uit de provincie Antwerpen 9 ; Brabant 20 : West-Vlaanderen 2 : Oost-Vlaanderen 3 ; Limburg 2 ; Henegouw 17, Luik 16 ; Luxemburg 7 ; Namen 14 en vreemdelingen 14 (2).

Op de 21 ingenieurs, die in 1903 hun einddiploma bekwamen, was er niet één Vlaming : 4 waren afkomstig

1. Th. Von der Goltz. Geschichte der Deutschen Landwirtschaft. Cotta. Stuttgart 1903 (2e deel : Das neunzehnte Jahrhundert). W. Lexis. Die Universitäten, in : Das Unterrichtswezen im Deutschen Reich, aus Anlass der Weltausstellung von St-Louis, Berlin, A. Asher u. Cie, 1904.

2. Situation de l'enseignement vétérinaire et agricole. Rapport triennal présenté aux Chambres législatives par M. le Ministre de l'Agriculture. Années 1897-1899. Bruxelles, Goemaere. 1903.

uit Namen ; 4 uit Luik ; 4 uit Waalsch-Brabant ; 2 uit Luxemburg ; 1 uit Henegouw ; 5 uit den vreemde en één uit West Vlaanderen (Bas Warneton) ! (1)

In 1904, is de toestand even slecht ; geen enkel Vlaming wordt er onder de 15 landbouwingenieurs gevonden, maar 7 — dus de helft — Grieken, Bulgaren, Brazilianen, Italianen of Spanjaards ! (2)

Wij onderhouden een landbouwschool om vreemdelingen te bekwamen ! Hetzelfde gebeurt te Gent voor het technisch onderwijs, te Antwerpen voor het handelsonderricht.

Het wetenschappelijk en sociaal nut dat de Vlaamsche bevolking uit dergelijke school trekt is niet enkel gering. *Het bestaat niet.*

Het professorenkorps is daarbij enkel uit Walen samengesteld en dit sluit verder elke toenadering met den Vlaamschen landbouw uit.

In Vlaamsch-België, meer dan elders, is een degelijk onderwijs der landbouwvakken hoogst noodig.

Als men daarbij voegt dat de eenige veeartsenijschool van den Staat (Curegem) insgelijks een Fransche inrichting is en men denkt aan de overwegende betekenis van de veeteelt voor het hedendaagsch Vlaamsch landbouwbedrijf, dan stellen wij vast dat zulk een onderwijs in 't Nederlandsch voor de Vlamingen hoogst nuttig zooniet onontbeerlijk is.

Het is wenschelijk dat een landbouw- en artsenijskundig onderwijs met Nederlandsche voertaal voor de Vlamingen worde ingericht. Waar kan zulke inrichting beter bloeien dan in het hart van de Vlamsche land-

1. Bulletin de l'Agriculture, 1904 bladz. 1.

2. Ibidem, 1905, bladz. 298.

bouwstreek, te Gent, waar reeds een kern van landbouwonderwijs voorhanden is.

Dit onderwijs zou dan als landbouwfaculteit aan de vervlaamschte Gentsche Hoogeschool gehecht zijn. Voor zulke inrichting pleiten tal van redenen :

1° *Wetenschappelijke redenen* : In Duitschland heeft men vroeg ingezien dat een degelijke landbouwwetenschap niet verre van de hoogeschool, zetel van alle andere hoogere wetenschap, gedijen kan en daarom voltrok zich in een dertigtal jaren de hoogergeschetste beweging : afschaffing van de alleenstaande hoogere landbouwscholen.

Het grootste gedeelte der onderwezen vakken zijn dezelfde : scheikunde, dierkunde, plantenkunde, mechanica, burgerbouw, waterbouwkunde, enz.

Dit geldt ook voor het veeartsenijkundig onderwijs : daar zag men zelfs af van het geven van het zuiver wetenschappelijk onderricht aan de veeartsenijsschool : thans moet men aleer de studiën van veearts te kunnen aanvangen, candidaat in natuurlijke wetenschappen met tweejarigen cursus, zijn (wet van 10 April 1890).

Een ander voordeel, van groote beteekenis voor de ontwikkeling der landbouwbevolking : de atmosfeer der universiteit is meer bevordelijk aan de algemeene geestesontwikkeling der aankomende agronomen als de afgelegen landbouwschool, waar men al te gemakkelijk gaat teeren op steeds dezelfde traditioneele gedachten.

Is het daaraan niet te wijten dat in ons land het bestaande zoogezegd « hooger » landbouwonderwijs eigenlijk, met het oog op de vorderingen der wetenschap, niets meer is dan middelbaar landbouwonderwijs

en dat een uitbreiding en versterking der programma's zich opdringt ?

Is het verder niet zonderling en onlogisch, dat voor alle andere hogere studiën een degelijke voorbereiding wordt geeischt : een diploma van volledig middelbaar onderwijs of een examen over de vakken der rhetorika, zelfs voor de studiën van veearts en dat voor het hoogerlandbouwonderwijs het volstaat een examen af te leggen over de vakken der 4^e klas van het atheneum ?

Om alles in eens te zeggen : de school van Gembloers is niet meer op de hoogte der wetenschap, zij is nog enkel een *middelbare school van landbouw, geene hogeschool*. Wie daaraan mocht twifelen vergelijke het programma met dat der *Landwirtschaftliche Hochschule* gehecht aan de Hoogeschool van Berlijn.

2° *Vlaamsch-economische redenen*, die ik in mijne studie over den Vlaamschen landbouw heb ontwikkeld.

In de plaats dus van veel geld uit te geven om de school van Gembloers op de gewenschte hoogte te brengen, is het voor ons van oneindig meer nut dat een degelijk oprecht wetenschappelijk onderwijs aan de hogeschool van Gent zou ingericht worden.

Dit kan geschieden zonder veel kosten. Gent is reeds een centrum van landbouwonderwijs ; het zou voldoende zijn de leerstof van de bestaande hof- en landbouwschool uit te breiden en deze school te verheffen tot een gesticht van hooger onderwijs gehecht aan de ver-vlaamschte Hoogeschool van Gent als landbouwfaculteit.

Men zou daar niet zooveel agronomen kweeken voor

het besturen van landbouwbedrijven — in de Vlaamsche streek zijn de inrichtingen waarvan de omvang zulk een technicus eischt, uiterst zelden — dan wel ambtenaars voor proefstations, voor contrôle-inrichtingen, staatslandbouwkundigen en leeraars voor een uit te breiden middelbaar Vlaamsch landbouwonderricht, die door les en voordracht in steedsche betrekking met de landbouwbevolking zouden staan. Men zou in deze landbouwfaculteit niet zooveel nadruk leggen op de groote cultuur, dan wel op alles wat het klein- en middelbedrijf kan vooruit helpen.

Door zulk een korps Vlaamsche oprecht wetenschappelijke opgeleide mannen zou stellig de Vlaamsche landbouw nog oneindig veel kunnen vooruitgaan : winst die men zeker kan becijferen met vele millioenen — laat ons zeggen om bescheiden te zijn — een 50 tot 100 millioen jaarlijks.

Zulk een uitslag, al was hij zelfs tienmaal zoo klein, is van aard om de geringe uitgave vereischt voor eene landbouwfaculteit alleszins de verrechtvaardigen.

5. HET HOOGER ONDERWIJS VOOR HET VOLK.

Deze onderwijsinrichting was steeds het voorwerp mijner geliefkoosde studie. Ik zag immers in deze Engelsche instelling het middel om de kloof bestaande in Vlaanderen tusschen de hogere en de werkende klas te dempen, dus, een weg tot den socialen vrede : het jarenlang omgaan met de werken van den grooten wijsgeer van Chelsea, Thomas Carlyle, een der helden mijner jongelingsjaren, had al vroeg in mij deze overtuiging op rotsvasten grond gevestigd. Ik vond er verder

een middel in om de Vlaamsche beweging werkelijk hare rol van cultuurbeweging te doen vervullen.

Een andere beweegreden was dat daardoor de gedachte eener Vlaamsche hoogeschool onder onze Vlaamsche bevolking van stad en platteland aan populariteit zou winnen. Alle rechtstreeksche betrekking tusschen de verfranschte hoogeschool en de Vlaamsche bevolking is afgesneden ; deze inrichting staat te midden der onverschillige of vijandige menigte als eene sterkte van middeleeuwsche ridders : bij ons is het begrip van het *sociaal nut* van het hooger onderwijs verloren gegaan. Doch van den stond af dat het volk zou gewaar worden dat de hoogeschool rechtstreeks zijne belangen kan bevorderen, op technisch en landbouwkundig gebied, zooals verder aangetoond wordt, dan zou zeker het bekomen of het uitblijven van eene degelijke Vlaamsche Hoogeschool hem niet meer onverschillig laten. Zoo werd in de bekende brochure door mijn vriend Tack en mij in 1892 uitgegeven, daarop nadruk gelegd.

De titel van het geschrift, dat het uitgangspunt was van het Hooger Onderwijs voor het Volk hier te lande, zoowel in het Nederlandsch als in het Fransch, is reeds een gansch programma : *het « University Extension Movement » en zijne toepassing op de Vlaamsche Beweging (1)*.

Bladzijde 25 kan men het volgende lezen :

« De zedelijke verheffing van een volk hangt af van eene hoogeschool, die als een brandpunt is van bescha-

1. Ad. Hoste, Gent 1892.

« On doit à l'Université de Bruxelles, un plan systématique d'enseignement extentionniste en Belgique, dressé à la suite d'un article de M. le Professeur Leclère, retraçant l'histoire de l'extensions universitaire en Angleterre » (*Ed. Deiss. Etudes sociales et industrielles sur la Belgique. Bruxelles, 1900, blz. 285*). In het artikel van Prof. Leclère wordt de brochure van P. Tack en L. de Raet met lof aangehaald.

ving, waaruit de lichtstralen schieten over het gansche land. De zedelijke verheffing van het Vlaamsche Volk hangt dus af van eene Nederlandsche hoogeschool, en indien er zulke inrichting van Staatswege niet bestaat, hangt zij af van de verspreiding van het hooger onderwijs onder het volk in het Nederlandsch ».

« Is het niet waarschijnlijk dat hoogere leergangen, over allerlei onderwerpen, in goed Nederlandsch, met goede Nederlandsche boeken en met eene vlaamschgezinde strekking gegeven, het volk zouden trekken in den kring der Nederlandsche beschaving ? Het feit alléén, dat zij in goed Nederlandsch zouden gegeven worden, zou het volk bewijzen, dat er eene beschaafde Nederlandsche spreektaal bestaat. Het feit alleen, dat men goede Nederlandsche boeken over allerlei onderwerpen zou aanhalen, zou het Volk bewijzen, dat er eene degelijke Nederlandsche beschaving bestaat, waaraan het zich rechtstreeks laven kan. Het verstandelijk peil van het volk zal rijzen, eene zedelijke verheffing zal stap voor stap de zekere moreele zegepraal der Vlaamsche beweging naderen ».

Doch niet als middel voor het bekomen eener Vlaamsche Hoogeschool willen wij hier het H. O. v. h. V. beschouwen, maar wat die volksinstelling bij uitnemendheid zou kunnen worden als de Vlaamsche Hoogeschool er is, als vooruitgeschoven vleugel van de Vlaamsche hoogeschool der toekomst !

In mijne studie over de Hervorming der Belgische hoogeschoolen in 1895 verschenen, werd dergelijke gedachte reeds vooruitgezet in de volgende woorden :

« Maar de docenten kunnen een nog schoonere taak volbrengen. Wat, in den huidige toestand, de struikel-

steen der Extension-beweging uitmaakt, is de mangel aan een goed voorbereid en bestendig leeraarskorps.

Iedereen immers is niet begaafd om als extension-leeraar op te treden ; er worden hier bijzondere verstandelijke en lichamelijke hoedanigheden, en daarbij een degelijke voorbereiding en een zekere ondervinding vereischt. België zal nooit het voorbeeld van Engeland kunnen volgen ; daar kiezen de « lecturers » het les geven als beroep en leven van de opbrengst hunner leergangen.

In ons land zullen de geldmiddelen der verschillende Extension-besturen altijd te gering zijn, om ooit zoo iets toe te laten.

Waarom zou het Staatsbestuur geen staf van docenten aanstellen, door den Staat met eene jaarwedde voorzien en die jaarlijks een zeker getal leergangen zouden te geven hebben ?

Het Hooger Onderwijs voor het volk zou aldus een vasten grond krijgen. Dan zou de Extension als band dienen tusschen het hoogste onderricht en het volk. De werking der hoogeschool zou zich gestadig en rechtstreeks over het gansche land uitbreiden ».

In Amerika, waar de Extension een verbazenden bloei beleefde en hare Engelsche zuster verre achter zich liet (1), werd dit reeds verwezenlijkt. In 1891, heeft de Staat New York een nieuw departement ten behoeve van eene Staats University Extension ingericht. De wetgeving van dien Staat stemde eene wet *act to promote wider Extension to the people for opportunities of education*. Een jaarlijksche toelage van 50.000 fr. werd toegestaan.

1. Men zie b. v. Em. WAXWEILER. *L'Extension universitaire aux Etats Unis*. Bruxelles, Lamertin, 1894. Overdruk uit *La Revue Universitaire*.

De Vereenigde Staten zijn aldus de eerste Regeering die het nut der Extension, zoo bescheiden te Cambridge in 1874 begonnen, plechtig erkend hebben.

Waarom zou de Belgische Regeering dit loffelijk voorbeeld niet volgen. Het sociaal, het practisch nut der hoogeschool-uitbreiding kan niet overschat worden.

De uitgave kan niet in aanmerking komen. De Staat ondersteunt immers met duizenden de anti-alkoholische beweging. Stellig goed geplaatst geld, maar zou het niet beter zijn een deel van dat geld te besteden aan voorbehoedende middelen, door echte volksverlichting? Hooger verschilt van lager onderwijs. Dit laatste is niet in staat op zich zelf beschaafde menschen te vormen ; daartoe moet de opvoedende invloed niet ophouden met het lager schoolgaan. De bloeiende talrijke « institutions post-scolaires » hebben juist deze gedachte tot grondslag. Welnu, het lager en middelbaar onderwijs leeren feiten en zaken kennen ; het hooger onderwijs heeft meer voor doel het verband tusschen feiten en zaken te onderzoeken, het herleidt alle menschelijke kennis tot den mensch, tot den socialen enkeling. Daaraan is de bijval der Extension in Amerika toe te schrijven : zij bedoelt immers te maken « *the fully equipped citizen of a self governing Republic !* »

Zelfs op onzen bodem is de gedachte niet zoo nieuw. De talrijke voordrachten over landbouw, veeteelt en plantenkunde door het Ministerie van Landbouw sedert eenige jaren ingericht en *betaald*, om het wetenschappelijk landbouwbedrijf onder de boeren te bevorderen is slechts eene Extension in chaotischen vorm.

Wij denken hier aan de wonderen verricht door het *Department of agriculture*, de proefstations en landbouw-

scholen der Universiteiten tot nut en voordeel van den landbouw in de Vereenigde Staten (1).

De *Farmer's institutes*, vereenigingen van landbouwers, houden regelmatige bijeenkomsten, waar hoogleeraars hun het nieuwste en beste op landbouwgebied komen mededeelen. Daarop doelende verklaarde C. D. Warner in 1888 reeds : « Er is geen land ter wereld waar de betrekkingen tusschen de Universiteiten en het leven der natie inniger zijn : er is er vooral geen waar de landbouwbevolking zoo rechtstreeks en zoo stelselmatig in voeling is met de hoogeschool ».

Een Vlaamsche landbouwfaculteit aan de Vlaamsche hoogeschool van Gent zou *veel beter en oneindig goedkoper* dat werk van verspreiding der beginselen van wetenschappelijken landbouw kunnen verrichten dan thans het geval is : de jaarlijksche besparing zou voldoende zijn om *al* de kosten eener Vlaamsche landbouwfaculteit te dekken !

Door zulk werk, en dit is maar een voorbeeld, want dezelfde verspreiding van nuttige kennis kan van een technische faculteit, een handelsfaculteit uitgaan, met zulke inrichting zou waarlijk de Vlaamsche Hoogeschool aan hare roeping beantwoorden van draagster der algemeene beschaving en verspreidster der welvaart door practische wetenschap.

Dan zou zelf het volk het nut van een hooger onderwijs begrijpen en niet meer de universiteit aanzien als een school waar men de rijke lui's kinderen op kosten van den Staat — iedere student kost jaarlijks 1400 fr. te Gent — opleidt om later nog rijker te kunnen worden !

1. Zie b. v. de uitvoerige beschrijving in S. Strakosch. Die Amerikanische Landwirtschaft. Wien 1905, bladz. 126 en volgg.

« Wetenschap in al hare vormen is voor de moderne maatschappij een levensbehoefte geworden. Voor den landbouwer, voor den ambachtsman, den fabrieksarbeider zelf, — dit wil zeggen voor de onafzienbare volksmassa — is wetenschappelijke kennis een werktuig geworden tot het verdienen van het dagelijksch brood. In alle landen van Europa zien wij, als 't ware, eene schifting plaats grijpen : wie de noodige kennis bezit gaat omhoog, wie daarvan verstoken is, blijft omlaag. Wij zien overal krachtige pogingen aanwenden om die kennis te verspreiden. Overal worden leergangen gegeven, voordrachten gehouden, boeken en boekjes en tijdschriften verspreid, waardoor de noodige geesteswerktuigen aan de belanghebbenden worden verstrekt. De bron van dat alles is de Hoogeschool : daar worden de werktuigen gesmeed door de laureaten van den Nobelprijs, door de geleerden. Daar worden boeken geschreven, die de bronnen zijn waaraan al het overige rechtstreeks of onrechtstreeks wordt ontleend. Daar worden leerlingen gevormd, die zelve later boeken schrijven, aan tijdschriften medewerken, bibliotheken oprichten en als leeraar optreden. De wetenschap wordt door de Hoogeschool verspreid tot op groote afstanden, zooals de stralen die eene lichtbron van zich afgeeft » (1).

Deze invloed der wetenschap krijgt eerst zijn volle beteekenis met een van Staatswege ondersteunde University Extension.

1. J. MAC. LEOD. Over vervlaamsching enz. bladz. 28-29.

HOOFDSTUK VIII.

DE WETTELIJKE TOESTAND EN DE NOODIGE HERVORMINGEN.

I. DE BESTAANDE WETGEVING.

Vooraleer over te gaan tot de studie der maatregelen die dienen genomen te worden om de hoogeschool van Gent te hervormen tot een Vlaamsche Hoogeschool is het noodzakelijk na te gaan welke de bepalingen zijn waaronder de hoogeschool thans leeft. Dan ontmoeten wij eerst de *organieke wet van 27 september 1835*, die het hooger onderwijs in België heeft ingericht; deze wet werd gewijzigd door die van *15 juli 1849*; de titels II, III, IV werden afgeschaft door de wet van 1 Mei 1857, thans de wet van 10 April 1890.

Zoodat nog slechts Titel I bestaat, die handelt over de Staatshoogescholen.

27 septembre 1835. Loi sur l'enseignement supérieur modifiée par celle du 15 juillet 1849 et réimprimée en vertu de cette dernière (Monit. du 19 juillet 1849).

Ziehier de artikelen die voor ons van gewicht zijn :

Titre 1er de l'Enseignement supérieur aux frais de l'Etat

Chap. 1er. — Des Universités.

Art. 1er. — Il y a deux universités aux frais de l'Etat, l'une à Gand et l'autre à Liège.

Chaque université comprend les facultés de philosophie et lettres; des sciences mathématiques, physiques et naturelles; de droit et de médecine.

Article 2. — Les facultés des sciences des deux universités sont organisées de manière que la faculté de Gand offre l'instruction nécessaire pour les arts et manufactures, l'architecture civile, les ponts et chaussées, et la faculté de Liège, pour les arts et manufactures et les mines.

Hoofdstuk II handelt over de toelagen, III over de professoren, IV over de academische overheden.

Art. 16. — Le conseil académique se compose des professeurs assemblés sous la présidence du Recteur.

Art. 17. — Les règlements arrêtés par le Roi pour l'exécution de la présente loi, détermineront les attributions, les autorités académiques, le mode de nomination du recteur, etc.

Hoofdstuk V houdt bepalingen over de studenten, VI over de academische straffen, VII over het beheer :

Art. 25. — Il y a près de chaque université un commissaire du Gouvernement, sous le titre d'administrateur-inspecteur de l'Université. Ce fonctionnaire est nommé par le Roi et jouit d'un traitement de 7.000 fr. (1).

In uitvoering van art. 17 Hoofdstuk IV hooger vermeld werd het koninklijk besluit van 9 December 1849 genomen, waarvan het artikel 5 rechtstreeks betrekking heeft op de taaltoestanden :

« 9 décembre 1849. — Arrêté royal décrétant le règlement organique des Universités de l'Etat (Moniteur du 11 décembre 1849).

Chap. 1er. — De la division des cours et de leur durée. — Des programmes.

Art. 5. — Les leçons sont données en langue française ; néanmoins le Ministre pourra, par exception, autoriser l'emploi d'une autre langue dans certaines branches de l'enseignement universitaire. (2).

Zooals vroeger reeds gezegd, werd heeft de wet van 30 Juni 1893 eene technische faculteit ter hoogeschool van Luik ingericht.

Loi du 30 juin 1893 portant création d'une faculté technique à l'Université de Liège.

Art. 1. — Outre les quatre facultés, instituées par l'article 1er de la loi du

1. JULES DE LE COURT. Code politique et administratif, 3e édition 1897, bladz. 481.

2. *Pasinomie*. 3e Série, volume 19e, année 1849.

15 juillet 1849, organique de l'enseignement supérieur donné aux frais de l'Etat, l'université de Liège comprendra une faculté technique (école spéciale des arts et manufactures et des mines).

Art. 2. — Les matières suivantes composeront l'enseignement de cette faculté :

- la mécanique appliquée ;
- la description, la construction et les applications des machines ;
- la physique industrielle ;
- la chimie industrielle ;
- la métallurgie ;
- l'exploitation des mines ;
- l'architecture industrielle ;
- l'électricité et ses applications industrielles ;
- la topographie ;
- l'exploitation des chemins de fer ;
- la géographie industrielle et commerciale.

Les cours dont ces matières font actuellement l'objet *sont détachés de la faculté des sciences* et rattachés à la faculté technique.

Disposition transitoire.

Article 5. — Le directeur actuel de l'école des arts et manufactures et des mines à Liège, conservera, à titre personnel, l'indemnité attachée à ces fonctions.

Den 14 Mei 1899, hield de academische raad der hoogeschool van Gent eene zitting, waar er over de vervlaamsching van het hogere onderwijs gehandeld werd :

« Sur la demande de plusieurs professeurs, M. le Recteur van Wetter a convoqué le conseil pour examiner la question de l'emploi de la langue flamande dans l'enseignement universitaire à Gand.

Après une discussion à laquelle ont pris part MM. De Ceuleneer, Deneffe, Van Wetter, Mac Leod, Boulvin, Seresia, Fredericq, Mansion, Lehoucq, Logeman et Pirenne, le conseil passe au vote sur la résolution qui forme la conclusion des considérants invoqués par les adversaires de la transformation de l'Université de Gand en Université flamande, résolution ainsi conçue :

« Le conseil académique est d'avis qu'il y a lieu de maintenir l'article 5 du règlement organique des universités du 9 décembre 1849, qui admet seulement l'emploi exceptionnel de la langue flamande pour certaines branches de l'enseignement universitaire, moyennant une autorisation ministérielle ».

La résolution est adoptée par 34 voix contre 6 et 4 abstentions.

Séance du 23 mai 1899.

Quatre membres déclarent que s'ils avaient pu prendre part au vote, ils se seraient prononcés contre l'emploi du flamand. » (1)

Om deze verschillende teksten samen te vatten :

1° Art. 1 en 2 der wet van 1849 bepalen het aantal faculteiten en de inrichting van het technisch onderwijs; de wet van 30 Juni 1893 heeft eene vijfde, technische, faculteit te Luik doen ontstaan.

2° De taal waarin het onderwijs aan de Staatshoogescholen wordt gegeven wordt bepaald door het K. B. van 9 December 1849 ;

3° De academische raad der Gentsche Hoogeschool, geraadpleegd door de Regeering zooals gebruikelijk als het een gewichtige maatregel geldt, heeft zich tegen de vervlaamsching der hoogeschool verklaard.

2. WET OF KONINKLIJK BESLUIT ?

Zooals wij hooger zagen werd de taal van het hooger onderwijs bij koninklijk besluit geregeld.

Van het rechtsgeleerd standpunt is het dus niet twijfelachtig of een ander koninklijk besluit kan daarin verandering brengen en zulk een besluit zou dus voldoende zijn om ter Hoogeschool van Gent de Fransche voertaal te vervangen door het Nederlandsch.

Prof. Fredericq schijnt deze meening toegedaan, immers in een nota op eenen brief door mij aan het *Volksbelang* gestuurd (25 November 1905) wordt er gezegd : « De voertaal der Staatsuniversiteiten is geregeld door art. 5 van het koninklijk besluit van 9 December 1849 dat zegt: *De lessen worden in het fransch gegeven*, enz.... Eene wet is dus niet noodig ».

1. *Rapport Triennal sur l'Enseignement supérieur*, présenté enz. 1898-1900. bladz. 41.

Dr Sano schijnt hetzelfde te denken : « Daarvoor acht hij (de Raet) eene wet noodzakelijk, alhoewel in den tegenwoordigen toestand een koninklijk besluit voldoet (1). »

Is het echter raadzaam zulk een koninklijk besluit af te wachten ?

Wat verklaarde Prof. Fredericq op de zitting van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* te Antwerpen (8 Maart 1903).

« Terecht of ten onrechte zijn we overtuigd dat we dit (trapgewijze vervlaamsching) op dit oogenblik niet zullen bekomen, noch van Ministers, noch van Kamers. De storm, die zou opgaan vanwege de Franskiljons ware verschrikkelijk (2). »

Denkt er iemand ernstig dat ooit een Minister zal gevonden worden met de noodige Vlaamschgezindheid en de dosis durf om dezen storm te trotseeren ?

Indien deze zaak in 1849 bij koninklijk besluit kon geregeld worden, dan was het enkel omdat het de bevestiging gold van een bestaanden toestand, door iedereen als natuurlijk aangenomen.

In Vlaamschgezinden zin een koninklijk besluit nemen dat een omwenteling in gansch ons hooger onderwijs zou na zich sleepen, ligt niet in onze bestuurlijke en parlementaire zeden ; zulke gewichtige zaken worden door de wet geregeld. Zelfs indien er een minister of eerder een ministerraad koen genoeg gevonden werd om zulk een maatregel door te drijven, zou dan nog de Koning die er zijn handteeken moet onder plaatsen, niet eischen

1. Dr F. Sano. Wetenschappelijke en geneeskuudige Belangen in Vlaanderen, *Vlaanderen*, Januari 1906, bladz. 42.

2. *De Vlaamsche strijd*, n^o van Maart 1903.

dat deze hervorming aan de parlementaire bespreking onderworpen worde ?

Tot wat zou het baten overigens ? Daags nadat zulk een besluit zou afgekondigd zijn, zou de Minister zich bij een interpellatie te verantwoorden hebben en aldus zou de vervlaamsching toch aan een debat in de Kamers niet ontsnappen. Steunt de meerderheid den Minister en keurt het zijne houding goed, dan is er evengoed eene meerderheid voorhanden om den toestand langs wetgevenden weg te regelen.

Eenerzijds zeggen : de hervorming moet bij koninklijk besluit geschieden en anderzijds bekennen dat er nooit een Minister daartoe te vinden zal zijn, is de Vlamingen met een kluitje het riet insturen, hun den raad geven *ad vitam aeternam* in den huidige toestand te berusten.

Tot hier hebben de Vlamingen niet één ernstige maatregel van Vlaamsche rechtherstelling aan het initiatief der Regeering te danken.

Rekenen op het initiatief van een Minister om zulk koninklijk besluit uit te vaardigen is steunen op een gebroken stok.

Al onze Vlaamsche wetten zijn wij immer aan het initiatief van enkele Vlaamschgezinde Kamerleden verschuldigd, al onze wetten dragen de namen van onze mannen : Jan de Laet, Coremans, De Vigne Heuvelmans, De Vriendt !

In den Volksraad werd er ook voorgesteld de wijziging van het koninklijk besluit van 9 December 1849 te vragen.

Ziehier wat ik in een schrijven aan het *Volksbelang* (12 December 1903, N^r 50) daaromtrent mededeelde :

« Ik was echter van meening, dat, op juridisch gebied

de oplossing elders ligt, namelijk in het stemmen eener wet. Zou het niet gevaarlijk zijn zulke gewichtige hervorming als de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool aan de uitvoerende macht toe te vertrouwen, die zaak dus afhankelijk te maken van de min of meer goede gezindheid van ministers die elkander opvolgen ? »

Niets is sedertdien mijne meening betreffende dit punt komen verzwakken ; de parlamentsleden die de vervlaamsching toegedaan zijn hebben ingsgelijks gedacht dat de zaak langs wetgevenden zin hare oplossing moest vinden : daaraan danken wij het wetstvoorstel Daens.

3. HET WETSVOORSTEL DAENS.

Ziehier de tekst van dit ontwerp, dat, eerst in Mei 1905 neergelegd, verviel door het uitblijven van een memorie van toelichting, echter terug aangeboden werd in zitting der Kamer van Volksvertegenwoordigers van 10ⁿ November 1905 :

Wetsvoorstel :

Eenig Artikel. — Aan artikel I der wet van 27 September 1835, houdende inrichting van het hooger onderwijs, gewijzigd door de wet van 15 Juli 1849, worden de volgende bepalingen toegevoegd :

« De lessen worden gegeven in de Nederlandsche taal ter hoogeschool van Gent ; in de Fransche taal ter hoogeschool van Luik.

« De thans aangestelde professors die, bij den aanvang van het academisch jaar 1906-1907, ter hoogeschool van Gent doceeren kunnen, op hun verzoek, worden

gemachtigd zich, voor hunne lessen, van het Fransch te blijven bedienen ».

A. Daens, P. Daens, Dr J. Persoons, Pr. Van Langendonck, J. Verheyen.

Over de beteekenis en de draagwijdte van het voorstel zegt de memorie van toelichting enkel het volgende :

« Stooris in den gang van het onderwijs kan het voorstel niet verwekken, dank zij de overgangsbepaling die het bevat.

Wat betreft het betrachte doel, zoo billijk, zoo redematig en natuurlijk blijkt het dat men zich met verbazing afvraagt hoe de anti-democratische, antipedagogische en hoogst nadeelige toestand waarover het Vlaamsche volk terecht klaagt, gedurende ongeveer zeventig jaar werd geduld ter Staatshoogeschool van Gent.

De tekst van het tweede lid is zoo duidelijk en eenvoudig, dat hij zal worden goedgekeurd door allen die ware gelijkheid willen zien heerschen tusschen de twee deelen der Belgische natie ; door allen ook die het wel meenen met het Vlaamsche volk en aan hetzelfde een wezenlijk doelmatig middel willen verschaffen tot stoffelijke en zedelijke opbeuring.

Om de wenschelijkheid, de noodzakelijkheid van de gevraagde hervorming in volle licht te stellen, kan ik niet beter doen dan hier gedeeltelijk over te nemen het vertoogschrift dat den 15 November 1903 door het *Nationaal Vlaamsch Verbond* werd gestuurd aan Z.M. den Koning, als gevolg op den wensch door den vorst uitgedrukt om « *De vijf en zeventigste verjaring van België's onafhankelijk bestaan te zien vierden door de eene of andere groote hervorming ten bate der natie* ». Het luidt :.... »

Dan volgt een stuk dat in de *Bijlagen* te vinden is.

Kenschetsend is het zeker dat er geen enkel woord in de gansche memorie voortkomt noch over de vier faculteiten noch over de technische scholen.

Niet minder opvallend is ook het weglaten van alle vermelding van de Hoogeschool-Commissie, van het verslag door die Commissie uitgebracht, van den naam van Prof. Mac Leod.

De voorstellers hadden toch even goed kunnen grijpen naar het « merkwaardig stuk » van Prof. Mac. Leod, dat zoo lang en bij zoo velen gold als de bijbel der vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool!

Geen woord insgelijks uit de brochure *Over de Vervlaamsching der Hoogeschool van Gent* van Prof. Mac Leod waar nochtans zoovele wetenswaardige en juiste dingen over onze cultuurtoestanden in gezegd worden.

Blijkbaar was het de bedoeling der voorstellers eene formule te vinden waarbij alle voorstanders der vervlaamsching zich konden aansluiten en dat doel werd volkomen bereikt.

Is dus de voorgestelde tekst en de memorie van toelichting met het oog op de taktiek onvoorwaardelijk goed te keuren, toch kan ik niet verzwijgen dat op wetgevend gebied zulk algemeene formuleering gevaren oplevert.

In de inleiding wees ik reeds op de zwakke zijde onzer Vlaamsche wetten, dat is op hunnen dubbelzinnigen tekst, waardoor men steeds een zijweg vindt om ze te ontduiken.

Dit zal nader uitkomen, in dit bijzonder geval, bij de bespreking van de formuleering die mij het volledigst, het klaarst en het doeltreffendst blijkt : ik maakte die

reeds bekend in mijnen brief aan het *Volksbelang* van 12 December 1903, dus twee jaar voor het neerleggen van het wetsvoorstel Daens.

4. DE NOODIGE WIJZIGINGEN.

De wijzigingen en aanvullingen die hier volgen zijn in den loop van dit betoog breedvoerig gemotiveerd geworden. Het zal dus volstaan bij enkele punten slechts nog eenige woorden van toelichting te voegen :

De gewenschte hervormingen zijn van tweederlei aard :

A. — Maatregelen van onmiddellijke uitvoering, die te bekomen zijn op bestuurlijken weg door een ministerieel besluit.

1° de te benoemen hoogleeraars voor het scheepsboukundig onderwijs (ingericht bij ministerieel besluit van 30 December 1904) zullen van af hunne aanstelling in het Nederlandsch doceeren (1).

2° de Regeering zal aan de Hoogeschool van Gent eene Afdeeling voor het Mijnwezen inrichten ; de hoogleeraars gelast met het geven der leergangen die thans ter hoogschool niet bestaan, zullen in het Nederlandsch doceeren.

3° De Regeering zal aldaar eene faculteit van landbouw inrichten ; de voertal van al de in te richten vakken zal het Nederlandsch zijn.

De landbouw is de hoofdbron van Vlaanderen's volksinkomen en welvaart. De kosten kunnen niet aanzienlijk

1. Deze hoogleeraars zijn thans (Juli 1906) aangeduid of benoemd.

zijn, en stellig niet in aanmerking komen in een land waar de Staatsschuld jaarlijks met 200 millioen vermeerderd, juist om de economische bewerktuiging van het land (havens, spoorwegen enz.) te verbeteren.

De School van Gembloers kost 125.000 fr. 's jaars ; te Gent zou de jaarlijksche uitgave 75.000 fr. niet overstijgen.

B. — Wijzigingen op wetgevend gebied.

Om eene goede recruteering der staatsingenieurs te bewerken is het wenschelijk een bepaling in de wet te schrijven in den aard dergene die de kennis van het Nederlandsch aan magistraten en notarissen in 't Vlaamsche land oplegt :

Met volgenden tekst, als aanvulling op het artikel waar voormelde kennis geëischt wordt, wordt deze uitslag bereikt :

Wet op het bevelen der academische graden van 10 April 1890 :

Art. 49 bis. — Te rekenen van 1 Januari (vijf jaar na het stemmen dezer aanvullende bepaling) zal niemand toegelaten worden om mede te dingen naar het ambt van ingenieur in Staatsdienst voor een der provinciën Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en de arrondissementen Brussel en Leuven, indien er in zijn diploma niet bevestigd wordt dat hij het examen over ten minste drie vakken in het Vlaamsch heeft afgelegd.

Onder deze vakken zijn altijd begrepen voor den ingenieur van burgerbouwkunde de burgerlijke bouwkunde en de exploitatie der Spoorwegen, voor den burgerlijken

ingenieur der mijnen de exploitatie der mijnen en het bestuurlijk recht. (1)

Doch al deze maatregelen zijn van minder belang tegenover de hoofdzaak : de vervlaamsching der hoogeschool van Gent.

De volgende formule is het logisch besluit van een vorig hoofdstuk over de Vlaamsche hoogeschool der toekomst.

Wetsvoorstel.

Art. 1 en 2 der wet van 27 September 1835, houdende inrichting van het hooger onderwijs gewijzigd door de wet van 15 Juli 1849, worden aldus gewijzigd :

Artikel 1. — Er bestaan twee hoogescholen op kosten van den Staat, eene te Gent en eene te Luik.

Ter hoogeschool van Gent wordt het onderwijs in het Nederlandsch gegeven.

Doch de thans aangestelde hoogleeraars en docenten worden op hunne aanvraag ontslagen van het lesgeven in het Nederlandsch.

Iedere hoogeschool bestaat uit vijf faculteiten : wijsbegeerte en letteren, wis- en natuurkundige wetenschappen, rechten, geneeskunde en technische wetenschappen.

Artikel 2. — De faculteit der technische wetenschappen van iedere hoogeschool wordt op zulke wijze ingericht dat zij het onderwijs verstrekt voor den burgerbouw, de kunsten en fabriekwezen en de mijnen.

In het *Volksbelang* (N^o van 25 November 1905) voegde ik bij dezen tekst als toelichting :

1. De heer Helleputte tracht hetzelfde doel te bereiken, voor het bepaald geval der mijningenieurs, door een wijziging aan art. 11 van het ontwerp Mijnwet, thans in bespreking. De tekst van dit amendement wordt medegedeeld in n° 12 der *Bijlagen*.

« Met deze formule, zouden de Vlamingen na dertig of veertig jaar een *volledig* Vlaamsch hooger onderwijs bekomen, daarin begrepen het handels- en sociaal onderwijs, het technisch onderwijs, met afdeeling voor de mijnen (het Kempisch kolenbekken!), wat niet het geval is, noch met de voorstellen der Hoogeschool-Commissie, noch met den tekst van den heer Daens. »

HOOFDSTUK IX.

PRACTISCHE WENKEN.

« **I**L a bien critiqué, mais il a faiblement doctriné » was de uiting van Bossuet over het werk van Luther.

Ongaarne ging ik hetzelfde verwijt op. Niet enkel afbreken, ook opbouwen was steeds mijne leus.

Daarom wil ik naast de grondige kritiek en de daaruit voortvloeiende veroordeeling van het voorgestelde, naast de fundeering bestudeerd te hebben waarop de Vlaamsche Hoogeschool, burcht van cultuur en economische macht, moet opgetrokken worden, daarom wil ik ook eenige practische wenken ten beste geven. Dit wordt echter gedaan met dit voorbehoud : dat men het hoofdzakelijke niet met het bijkomende verwarre, dat men de groote vraag — de volledige Nederlandsche Hoogeschool — niet over het hoofd zie, omdat men zich niet kan neerleggen bij een of ander deel van de volgende practische maatregelen.

Practisch, noem ik in dezen, wat voor het rijpen van een ontwerp onmiddellijk kan gedaan worden : 1° omdat het niet ligt buiten den wil — bij Kamers of Regeering — van degenen die het wenschen ; 2° omdat het niet buiten het bereik staat der middelen waarover de Vlamingen beschikken.

Zoolang de Vlamingen niet door eigen macht een hoogeschool kunnen oprichten, berust het welgelukken van hun streven bij de openbare meening. De meerder-

heid van den volke — van alle standen — moet bewezen worden dat een Nederlandsche hoogeschool in Vlaamsch-Belgie mogelijk, ja noodzakelijk is ; anders gezegd : hoe maken wij de Vlaamsche hoogeschool populair ?

Voor ik weet niet meer welken wijsgeer der oudheid werd eens het wezen en het bestaan der beweging ontkend. De wijsgeer zweeg, maar hij *ging*.

Welnu, het wezen, het nut, de beteekenis der Nederlandsche Hoogeschool wordt betwist, laat ons dit nut, die beteekenis bewijzen met de proef op de som.

Drie wegen wil ik daartoe aanwijzen ; geenszins nieuwe wegen overigens.

Moet ik even de aandacht vestigen op het heerlijk werk door de acht *Natuur- en Geneeskundige Congressen* onder den bezielenden invloed van Prof. Mac Leod ontstaan en tot vollen bloei gekomen ; op de *Rechtskundige Congressen*, die op hun gebied niet minder degelijk werk hebben geleverd ; op het *Hooger Onderwijs voor het Volk*, waarin Tack en ik als wij het voor veertien jaar aan het Vlaamsch publiek leerden kennen, de oplossing van het *hoogeschool-vraagstuk* en van het Vlaamsche vraagstuk dachten te vinden, en dat toch reeds schoone vruchten heeft afgeworpen ?

Men ziet het, veel zal verre van nieuw zijn, maar toch wil ik het systematisch geschikt den lezer aanbieden.

I. HET OPRICHTEN EENER SCHOOL VAN HOOGER ONDERWIJS.

(Ecole des Hautes Études).

Waarom zouden de Vlamingen door eigen initiatief geen begin maken aan dat hooger onderricht met het

stichten eener *école des hautes études*, zooals er te Brussel en te Parijs bestaan.

Zulke instelling kan zich bewegen buiten alle knellende banden der hoogeschool-wetgeving : zij zal natuurlijk de macht niet hebben wettelijke diploma's van doctors in de rechten en in de geneeskunde, uit te reiken, maar zij zou heel goed — als het nuttig blijkt — den titel van doctor in wijsbegeerte kunnen verleen, op de Duitsche wijze.

Ik zou deze school vestigen te Gent : zij zou aldus de Fransche universiteit aanvullen en al de voordeelen, aan een universitair midden gebonden, genieten.

Tien professoren zouden er benoemd worden, die ieder een hoofdvak doceeren (een of twee uren per week gedurende het gansche jaar) en een nevenvak, waarvan het onderwerp ieder jaar zou veranderen : dat nevenvak zou een leergang van één semester zijn. Nevens die tien gewone hoogleeraars zouden dan verder hoogleeraars en geleerden uit Nederland — ik denk aan een reeks lessen door een Hugo de Vries ! — genoodigd worden om een korten leergang of enkele voordrachten te geven.

Is het inrichten van zulke instelling boven onze middelen ?

Ik denk het niet.

Laat ons de kosten beramen :

Ieder professor ontvangt 1000 fr. 's jaars ; dit is zeker niet veel, doch niets belet geleerden te kiezen die reeds een broodwinning hebben : leeraars van het middelbaar onderwijs, ambtenaars, practizeerende rechtsgeleerden of geneesheeren. Zoo zijn er professoren aan onze vrije

universiteiten van Leuven en Brussel die niet meer honorarium genieten.

Ik veronderstel verder nog 10.000 fr. voor het geven van voordrachten en leergangen door Nederlandsche geleerden.

Ik beraam de kosten van huishuur, verlichting, verwarming enz. ook op 10.000 fr.

Laboratoria zijn er niet noodig, omdat de te geven leergangen van gansch algemeenen, om zoo te zeggen, voor elke wetenschap van encyclopedischen aard zouden zijn.

Eene bibliotheek, ook niet, die van de Hoogeschool van Gent in een der volledigste van het land.

Wij hebben dus :

Honoraria der gewone professoren	10.000 fr.
Uitgaven voor buitengewone lectores	10.000 fr.
Huishuur, verlichting, enz.	10.000 fr.
	30.000 fr.

Zouden wij met het oog op het verheven doel der instelling niet mogen rekenen op eene toelage der stad Gent van 10.000 fr. ? de school zou daar immers gevestigd en eigenlijk een universitaire inrichting méér zijn, daar zij met geen der bestaande instellingen zou *double emploi* maken ?

Zou het te veel geëischt zijn, van de rijke stad Antwerpen 10.000 fr. toelage per jaar, te vragen ?

Zou de Staat dan niet voor $\frac{1}{3}$ hier kunnen tusschenkomen. Voor de nijverheids- en andere scholen van dien aard bedraagt de geldelijke onderstand van den Staat zelfs $\frac{2}{5}$ der uitgaven.

De Staat ondersteunt verder dingen die ook zuiver

private instellingen zijn als het *Institut de Bibliographie* (locaal en 50.000 fr. toelage jaarlijks) de anti-alkoholbeweging, ja de dierenbescherming.

Maar moest nu die financieele hulp en van de stad Gent en van de stad Antwerpen en van de Regeering uitblijven, zouden er dan geen 300 Vlamingen en Nederlanders gevonden worden om jaarlijks 100 fr. aan de instelling te schenken, of 600 aan 50 fr. ?

Valt er ook niet te rekenen op onze groote vereenigingen, zooals *Algemeen Nederlandsch Verbond*, *Willems-Fonds*, enz.

Dit is, naar mijn meening, het beste middel om aan de bevolking, aan de studenten en aan de overheid eens voor goed de mogelijkheid van een Nederlandsch hooger onderwijs te betoonen. De oplossing der integrale vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool blijft alzoo ongeschonden en de *école des hautes études* zou het brandpunt worden van de propaganda.

Deze oplossing zou alle Flaminganten tevreden stellen : Prof. Fredericq krijgt wat hij begeert : een proef van hooger onderwijs, al de andere voorstanders der vervlaamsching kunnen zich daarbij ook aansluiten, want de volledige vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool wordt niet bemoeilijkt door een halven maatregel op wetgevend gebied.

2. HET STICHTEN VAN EEN GENOOTSCHAP TOT BEVORDERING VAN NEDERLANDSCH HOOGER ONDERWIJS IN VLAAMSCH-BELGIË.

Het zou zijn voor alles een genootschap, waar de politiek niets te zien heeft ; waar aan wetenschap gedaan

Wordt, doch waarvan de leden ook denken dat het zekerste middel om de wetenschap te dienen in Vlaanderen is, te ijveren voor een Vlaamsche hogeschool.

Dit ontwerp heeft aanleiding gegeven tot kritiek vanwege Dr F. Sano, doch meer uit onbekendheid van mijne juiste inzichten, dan om redenen van principiëlen aard, al zijn die ook niet gansch afwezig.

« Als middel van propaganda, moet De Raet gezegd hebben in eene voordracht te Brussel gehouden, diende men eene maatschappij te stichten ter vervlaamsching van het hooger onderwijs : deze maatschappij zou de wetenschappelijke congressen inrichten.

Met de stichting eener maatschappij ter vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool, ben ik het volstrekt niet eens.

Waarom moet de maatschappij de Vl. C. inrichten? Bestaan die dan niet! En richten de plaatselijke besturen dezer congressen de vergaderingen niet jaarlijks regelmatig in, met meer bijval en goeden uitslag? Zij noemen een bestendig bestuur en zullen zich in een bond vereenigen....

Ik heb de principiële overtuiging dat het Natuur- en Geneeskundig Congres, zooals Mac Leod het stichtte, wel het sterkste middel is, om eene hoge wetenschappelijke cultuur in Vlaanderen te bereiken. En ik meen dat dit juist te danken is aan het feit, dat de congressen uitsluitend en zuiver wetenschappelijk blijven. De meesten die er naartoe komen, zijn er als beoefenaars der wetenschap met het eenvoudig doel, nieuwe feiten mede te deelen of de leerstelsels aan de proefondervinderlijke methoden te onderwerpen. Zij trachten mede te werken

aan den vooruitgang onzer kennis op de meest verscheiden gebieden der natuur- en der geneeskunde.

Het zijn Vlamingen die een ernstigen arbeid door-drijven, en het met hun aard en zeden meer overeen-stemmend en natuurlijker vinden, het onderwerp dat zij doorgrondten in het Nederlandsch voor te dragen. »

Wat verder gezegd wordt bewijst dat wij het daar-over eens zijn.

Dr Sano gaat echter aldus voort :

« Meer niet. Het overige kan in hun gemoed opwel-len. Zeker kan eenieder zijn politieke overtuiging, als hij dat noodig vindt, in andere omstandigheden verde-digen. Zeker kan degene, die naar het congres komt, er aan denken dat de Hoogeschool van Gent dient ver-vlaamscht te worden. Maar dat komt niet in de verga-deringen te pas. En ik herinner mij, als voorzitter eener afdeeling te Gent, hardnekkig te hebben moeten belet-ten, dat een Noordnederlander een wensch tegen het alcoholisme zou ter stemming leggen, zooals hij dat maar *per se* wilde volhouden.

Wij moeten het dus verhinderen dat eene maatschap-pij, hoe goed hare inzichten ook zijn kunnen, de over-hand neme over het inrichten der congressen ; dat personen, die niet medewerken aan het opluisteren der Handelingen door de mededeeling van een wetenschap-pelijk gewrocht, er hun holklinkende voorstellen komen verdedigen....

Alles, wat niet met het zuiver wetenschappelijk doel betrekking heeft, komt bij de congressen niet ter zake. (1) »

Dit zal wel in theorie volkomen waar zijn. Maar denkt

1. *Vlaanderen*, Derde Jaargang, n^o van Januari 1906.

Dr Sano dan dat, gegeven de minachtende of vijandige houding van de burgerij tegenover het Vlaamsch, er vele geleerden gevonden worden, die zich de *opoffering* getroosten hunne wetenschappelijke bijdragen in het Nederlandsch op te stellen, en die niets zouden gevoelen voor de Nederlandsche taal en voor het doelmatigste medium om het Nederlandsch en de Vlaamsche wetenschap in Vlaamsch-België de eereplaats te verzekeren? Ik ken voor mij, geen geleerde die zoo weinig logisch zou zijn.

Dr Sano zoowel als Prof. Mac Leod zijn treffende voorbeelden van het tegendeel.

Alles zal natuurlijk afhangen van de menschen die de leiding in handen krijgen, die deel uitmaken van zulk een genootschap. Politiek gedoe en nutteloos gepraat is misschien meer te vreezen op Congressen, dan in een genootschap waar men elkander beter kent: tot een Congres kan ieder toetreden en dáár kan men moeielijk het gevaar ontgaan onaangename verrassingen te beleven bij het woordvoeren van zekere sprekers.

De gedachte van dergelijk genootschap onder oud-studenten op te richten is niet nieuw. Zoo vormen de *graduates* van de Engelsche hoogeschoolen zelfs korpsen uit, die tot het kiezen van Parlementsleden medewerken; in Frankrijk, zijn in de laatste jaren talrijke genootschappen van oud-studenten ontstaan die onder den naam van *les amis de l'Université*, hun oude *Alma Mater* zedelijk ondersteunen en zelfs stoffelijk bijdragen tot den vooruitgang der wetenschap, door het bekostigen van nieuwe leergangen, waarvoor de openbare macht niet te vinden is. Kennen wij in Nederland de *rëunisten* niet?

Maar waarom in den vreemde voorbeelden gezocht?

Ten onzent, bestaan talrijke vereenigingen, zoowel de

Oud-hoogstudentenbonden, de Oud-leden van 't *Zal wel gaan*, of om genootschappen te noemen, met uitgesproken wetenschappelijk karakter : de *Ingénieurs sortis de l'Université de Gand*, de dito uit Brussel, uit Leuven, uit Luik, uit Bergen : de genootschappen voor de landbouw-ingenieurs gekweekt aan de school van Gembloux, of voor die komende uit de school van Leuven. Meestal deze vereenigingen geven vaktijdschriften uit tot verdere technische bekwaming hunner leden, waaronder enkele zooals de *Annales* voor Gembloux, de *Revue agronomique* voor Leuven, het *Bulletin des Ingénieurs sortis des Ecoles de Liège*, het *Bulletin des licenciés* (en sciences commerciales) van de Handelschool van Leuven onder de mannen van het vak een zeer goeden naam hebben.

Ziehier nu wat ik te Brussel verklaarde :

Het genootschap zou enkel kunnen bestaan uit menschen die eene hoogeschool bezocht hebben of blijken van wetenschappelijken aanleg gegeven hebben.

De bijdrage zou 20 fr. per jaar bedragen, om dadelijk over voldoende middelen te beschikken.

Zeven afdeelingen of groepen zouden ingericht worden ; *iedere groep zou volkomen onafhankelijk zijn en eigen bestuur kiezen*. Het zou zijn een Vrije Vlaamsche Akademie van wetenschappen met zeven afdeelingen :

wijsbegeerte en letteren ;

wis- en natuurkundige en natuurlijke wetenschappen ;

geneeskunde ;

rechten ;

handels- en sociale wetenschappen ;

technische wetenschappen ;

landbouw en veeartsenijkunde.

Elk dezer groepen zou jaarlijks een Congres inrich-

ten. Deze inrichting bestaat reeds voor een paar afdelingen.

Zoo hebben wij de Congressen van Rechtsgeleerden, de Natuur- en Geneeskundige Congressen.

Uit de onderwerpen behandeld op de twee laatste Natuurkundige Congressen te Antwerpen en te Aalst, blijkt de noodzakelijkheid eener grootere splitsing. Immers behalve de natuurwetenschappen en de geneeskunde, werden daar onderwerpen van socialen aard, van technische en landbouwwetenschap behandeld, die gansch buiten het kader der inrichting vallen.

Vreesde men in de eerste jaren met een zevenledige verdeeling voor een te geringe opkomst, dan zou men voorloopig twee takken van wetenschap kunnen vereenigen, b.v.

Rechts- en sociale wetenschappen

Natuur- en geneeskunde

Technische en landbouwwetenschappen ;

ofwel : Rechten ;

Natuur en geneeskunde

en Economisch-technische wetenschappen (sociale, technische en landbouwwetenschappen).

De voordeelen van deze inrichting van *zeven* groepen zijn immers de volgende :

1) het bewijs leveren dat over alle vakken der menschelijke kennis in het Nederlandsch kan gehandeld worden ; het schijnt nog steeds noodig dit aan het verstand van zekere lieden te brengen ;

2) de geleerden, of de menschen der practijk, aanzetten zich toe te leggen op de beoefening van hun vak in het Nederlandsch, waartoe het leveren van bijdragen op Congressen een groote spoorslag is ;

3) de geleerden, die hetzelfde vak behandelen krijgen voeling met elkander en de werkelijk goede elementen bekomen wetenschappelijk gezag ; allengs vormt zich voor elke groep een kern van geleerden, waaronder de Nederlandsch-doceerende professoren gekozen kunnen worden.

Zulke inrichting gesteund en op eene *Ecole des hautes études* eenerzijds, op het *Hooger Onderwijs voor het Volk* anderzijds, waaraan zij de noodige leerkrachten bezorgt, schijnt mij van aard om buiten de moreele bezwaren, ook vele hinderpalen van meer practischen aard uit den weg te ruimen ter verovering van een Nederlandsche hoogeschool.

3. DE UITBREIDING VAN HET HOGER ONDERWIJS VOOR HET VOLK.

In een ander hoofdstuk hebben wij breedvoerig over deze zaak gehandeld en komen er niet op terug : wij bevestigden nogmaals wat de Extension-lessen vermogen voor de beschaving van het volk.

Een degelijk ingericht en verspreid Hooger Onderwijs voor het volk, zou na weinige jaren en beter dan door welk ander middel, bij het volk en de burgerij den zoo noodigen eerbied voor de Nederlandsche wetenschap afdwingen. Elke toehoorder, aan wie de Extension geestesvoedsel verschaft, wiens leven zij rijker en voller maakt, wordt een soldaat om de Vlaamsche Hoogeschool te veroveren. Deze propaganda met de daad zou na weinig tijds meer voor de verwezenlijking van een Nederlandsch Hooger Onderwijs doen dan alle meetings van studenten ; al is dit middel niet te versmaden.

Wij laten nog ter zijde de beschavende invloed die zou uitgaan van zulk een drievoudig organisme. Na eenige jaren, zou de Vlaamsche wetenschap zulk gezag hebben bekomen, dat al de argumenten die men thans met eenigen schijn van recht nog kan aanhalen, zouden verzwinden gelijk de morgennevel voor de stralen der opgaande zon.

HOOFDSTUK X.

SLOT.

A LLEEN de Vlaamsche hoogeschool kan voor de Vlaamsche beweging de eindzegepraal bewerken.

Alleen de Vlaamsche hoogeschool kan de Vlaamsche cultuur in 't leven roepen en onderhouden.

Alleen de Vlaamsche hoogeschool kan ons de leidende stand bezorgen, zonder welke de Nederlandsche taal nooit het gezag bekomt om haar algemeen gebruik ten onzent te wettigen.

Alleen de Vlaamsche hoogeschool geeft ons het onontbeerlijk personeel van rechtsgeleerden, medici-en ingenieurs om de ingewikkelde bestuurlijke machiene, van den Staat in Nederlandschen zin te mennen, met eerlijke en volle toepassing der bestaande en nog te stemmen taalwetten.

En ingenieurs, zeg ik, dus *volledige* Vlaamsche hoogeschool, door de integrale vervlaamsching der hoogeschool van Gent.

Wat mannen met technische opleiding voor ons volk vermogen, hebben wij, in een bijzonder hoofdstuk over het verband tusschen techniek en volkskracht onderzocht. Zij moeten optreden als leeraars en bestuurders van nijverheids- en beroepsscholen en zoo doende, door het aankweken van geoefende werklieden, het productie-vermogen en de nationale kracht verhoogen ; zij

moeten als werkgevers, als sociale ingenieurs, een veredelenden invloed uitoefenen op hun werkvolk ; zij moeten als publicisten gedurig werken op de economische en algemeene opvoeding van het volk.

Als ambtenaars van Staat, provincie en gemeente, zijn zij geroepen voor de eerlijke uitvoering der Vlaamsche taalwetten te zorgen en met toewijding de economische belangen hunner Vlaamsche medeburgers te behartigen.

Door de aanstaande ontginning van het uitgestrekt kolenbekken in Vlaamsch-België rust op hunne schouders de gewichtige taak die rijke erfenis te beheeren tot versterking van den Nederlandschen stam en tot baat der Vlaamsche bevolking.

Door die economische gebeurtenis komen wij aan een keerpunt onzer geschiedenis : meer dan alle landdagen en vergaderingen, meer dan alle wetten en besluiten, zal die ontdekking wegen op onze toekomst ! Nooit was het oogenblik zoo plechtig. *Caveant consules !*

*
* *

Maar, zou men kunnen inbrengen, gij trekt te velde tegen windmolens.

Niemand, en eerst en vooral Prof. Mac Leod niet, heeft ooit beweerd dat de vervlaamsching van het technisch hooger onderwijs, gelijk alle onderwijs in Vlaanderen, niet wenschelijk is : de zaak wordt immers maar *voorloopig* uitgesteld.

In het Referendum van 't Zal wel gaan, verklaarde Prof. Mac Leod het volgende : « In de vier faculteiten vormen de Vlaamsche studenten de overgrootste meerderheid ; in de technische scholen hebben de Walen en de vreemde-

lingen daarentegen sedert jaren verreweg de overhand. Ik acht het derhalve raadzaam de technische scholen vooralsnog te laten zooals zij zijn, geenszins omdat de vervlaamsching van die scholen niet wenschelijk is, maar omdat ze *voorloopig* onuitvoerbaar is. »

Hij drukte zich nagenoeg op dezelfde wijze uit in zijn verslag. Laat ons nagaan wat dat woordje *voorloopig* hier beteekent.

De voorstanders van het stelsel Mac Leod houden zelve niet van de voorloopige toestanden, daarom verzetten zij zich hardnekkig tegen halve oplossingen of kleine hervormingen, zooals die voorgesteld door Prof. Fredericq.

Wat zegde Mr Prayon van Zuylen, te Antwerpen, waar hij optrad als de verdediger van het stelsel Mac Leod : « De groote zaak is dus dat het stelsel Fredericq ons geene voldoening schenkt en dat er daarbij eene later hervorming zal vermoeilijken. (1) »

Maar als *ik* dat in verband breng met ons technisch onderwijs, dan verliest deze zeer juiste bewering, alle beteekenis !

Men zal natuurlijk vragen, en het is reeds gedaan geworden, waarom de technische scholen ook in de vervlaamsching niet begrepen zijn, en dan zullen de verdedigers wel verplicht zijn te bekennen dat het is

1° omdat er meer vreemdelingen en Walen in die scholen studeeren dan in de faculteiten ;

2° omdat er zoo maar ééne school in het land is.

Door die verklaringen, maakt men voor lang, zooniet

1. Algemeene vergadering van het A. N. V. te Antwerpen (8 Maart 1903) in de *Vlaamsche Strijd*, Nr 3. 1903.

voor altijd, de vervlaamsching van die scholen onmogelijk.

Daardoor wordt de weg versperd tot alle verdere hervorming van die scholen. Want telkenmale de Vlamingen zouden trachten dit onderwijs te vervlaamschen, zou men hun eigen verklaringen aangaande deze scholen herinneren.

Er zij hier verder opgemerkt, dat dit tweede argument juist dat is van alle Franskiljons : van het oogenblik dat er maar een enkele inrichting in 't land bestaat, moet daar natuurlijk de taal Fransch zijn. Zoo is het te Gembloers voor het hooger landbouwonderwijs, zoo te Curegem voor de veeartsenijkunde, zoo ook te Antwerpen voor het hooger handelsonderwijs.

Moesten de Vlamingen nu deze theorie als geldig gaan aannemen, dat, van 't oogenblik er maar één Staatsschool in het land bestaat, daar noodzakelijk het Fransch als voertaal moet dienst doen, dan zou dit zeer gevaarlijk kunnen worden. Het zou dan immers voldoende zijn voor eene Regeering, vijandig aan de eischen der Vlamingen, telkenmale maar één organisme in het leven te roepen, of anderen af te schaffen, zoodat er maar één enkel overblijft, opdat het Fransch daar als voertaal heersche : ééne landbouwschool, ééne handelschool, ééne technische school, ééne zeevaartschool enz. Zouden de Vlamingen daardoor niet erkennen dat er in België is eene taal van eerste klas, het Fransch, waarin alle algemeene belangen behandeld worden en zouden zij daardoor niet alles wat de kern uitmaakt van hun eischen op taalgebied den doodsteek geven ?

Ik denk nu overigens bewezen te hebben, dat de bewering als zou de school van burgerbouw eenig zijn

in het land niet juist is, en dat verder met mijn voorstel de technische scholen van Luik en van Gent op dezelfde lijn komen te staan in het begeven der diploma's van burgerbouw en van mijnen ; aldus wordt de beteekenis van dit schrijnargument volkomen te niet gedaan.

Wij hebben nog een voorloopige oplossing in onze reeks Vlaamsche wetten : die van 1883, op het middelbaar onderwijs. Die wet was ook de uitslag eener transactie. Er werd aan den Minister de macht verleend om de wet uit te breiden. Welke Minister heeft, sedert meer dan twintig jaar ooit aan zoo iets gedacht ? Wie zou durven zweren dat nu dat minimum der wet van 1883, in al de athenea en middelbare scholen eerlijk uitgevoerd wordt, en dat na twintig jaar ?

De wet blijft nog altijd onuitgevoerd :

« Te *Antwerpen* is het eenig Atheneum waar de Vlaming de opleiding geniet, zooals de wet het voorschrijft. Te *Brussel*, te *Elsene* en te *Leuven* staat het deerlijk met onze taal. Te *Gent*, *Brugge*, *Mechelen*, *Tongeren*, wordt de wet maar half uitgevoerd (1).

Voor de middelbare scholen is het nog erger. Op zeventien dezer scholen in de Vlaamsche provincien gevestigd, wordt de wet van 1883 toegepast enkel in 7 gestichten.

En de steller van het artikel voegt er nog al leuk bij « Te vergeefs vraagt men zich af hoe het mogelijk is dat men zoolang den draak kan steken met de toepassing van eene *wet* » (2).

1. *Het Volksbelang*, N^o van 15 Juli 1905 (Hoe de wet van 1883 wordt nageleefd).

2. *Het Volksbelang*, N^o van 22 Juli 1905 (Hoe de wet van 1883 toegepast wordt).

Deze wet was ook een *voorloopige* oplossing, later zou men wel meer eischen. Wie spreekt nu, na twintig jaar, van een herziening der wet van 1883? Niemand meer. « Il n'y a que le provisoire qui dure. »

Ja, twintig jaar daarna, tobben en strijden de Vlamingen om deze wet, dit minimum toepasselijk te maken op de vrije gestichten. En zij zijn niet eens zeker eene bevredigende oplossing te bekomen, er bestaan meer kansen om het tegendeel.

*
* *

Laat ons nu aannemen dat de vervlaamsching der vier faculteiten in de wet zij geschreven. Hoelang zal het vervlaamschingsproces duren?

Prof. Mac Leod spreekt van twintig jaar; laat ons liever zeggen veertig jaar.

Er zijn thans aan de hoogeschool professors of docenten die pas dertig jaar oud zijn, die kunnen dus dertig, zelfs veertig jaar in het Fransch doceeren (wet van 30 Juli 1879). Maar dat is het ergste niet. Wat de Vlamingen hier het meest moeten vreezen is het ontstaan van kleine practische moeilijkheden, die men maar niet wil oplossen, of bedekte vijandschap en onwil bij degenen die de wet moeten ten uitvoer brengen. Maar dat is schending van de wet, zal men uitroepen. Zeker, maar men gelieve zich de geschiedenis van art. 137 der wet op de Burgerwacht in het geheugen te roepen. Sedert nagenoeg negen jaar, zou volgens de wet, de taal der burgerwacht overal het Nederlandsch moeten zijn. Is dat overal zoo?

Dit alles om aan te toonen, dat die vervlaamsching

niet zoo gauw zal voltrokken zijn als wij het allen wenschen.

Welnu, zoolang de vervlaamsching der vier faculteiten aan den gang is, zal men aan het technische onder-richt niet roeren. Men zal de eene hervorming op de andere niet willen enten. Het zal al te gemakkelijk zijn deze nieuwe «*exagération*» te weren, met te zeggen : wij moeten wachten naar den uitslag van de vervlaamsching de vier faculteiten, eer wij iets in dien zin beproeven.

De voorstanders der gedeeltelijke vervlaamsching — de leiders ten minste — weten dat heel goed.

Dat *voorloopig* beteekent dus hier vijftig jaar, als alles goed gaat, wel te verstaan.

En dan zou voor het technisch onderwijs het vervlaamschingsproces een aanvang nemen en aldus zouden de Vlamingen van het begin der 21^e eeuw die vervlaamsching voltooid zien.

Wij willen dat Vlaamsch hooger onderwijs niet lepels-gewijs ontvangen. Anders geraken wij nooit uit den kringloop die thans onze beste krachten opslorpt. Krachten die zouden moeten besteed worden aan posi-tieven veredelingsarbeid van ons volk : de vervlaamsching door de eenige verkregen wettekens groeit in arithmetische, de verfransching in geometrische pro-gressie ! Dát is de waarheid. Wij moeten niet alleen worstelen om iets verder te komen, maar vooral om het verkregene te behouden. Alle middelen om de uitslagen van dat weinig verworvene te verijdelen, worden in het werk gesteld.

En dan zullen dubbel overgehaald voorzichtige lieden die vreezen de hoogeschool-hervorming ineens te vragen ons komen spreken van transactie !

Heden verwerpt men de vervlaamsching der technische scholen uit twee redenen : 1° er zijn daar veel meer Walen en vreemdelingen, dan in de andere faculteiten ; 2° er bestaat maar ééne Staatsschool voor Burgerbouwkunde, gelegen te Gent (1).

Maar, binnen twintig of veertig jaar, zullen deze twee argumenten juist dezelfde waarde hebben als thans. En zou dan van geen tel zijn, wat nu zoo groote beteekenis heeft ?

Het is verder een zonderlinge begoocheling der voorstanders van de gedeeltelijke vervlaamsching te denken dat deze gemakkelijker zou door te voeren zijn, indien men het technisch onderwijs opoffert.

Het is immers den vijanden van het Vlaamsch niet te doen om de quantiteit Vlaamsch dat men op de hoogeschool zal gebruiken, maar wel om het principie zelf. De vervlaamsching der hoogeschool met of zonder de technische scholen, zal daarom geen vijand meer of minder tellen.

Voorwaar, ik vraag het u, Vlaamschgezinden, eeuwig-gefopten, onvermoeide smeekers, is het aan u een minimum te stellen ? Weet gij dan niet, uit ervaring, de ervaring voor lange jaren her en ook de ervaring van gisteren, van heden, dat er nog genoeg transacties ontstaan in het Parlement ten koste der Vlaamsche beginselen onder de politeke mannen ?

Het is pas eenige weken geleden dat Coremans, die

1. Dit is maar half waar, te Gent zijn er twee scholen : *Génie civil* en *Arts et Manufactures*. De eerste telde in 1904-1905, 302 studenten, de tweede 173. Welnu, er bestaat ook te Luik een dergelijke school van Kunsten en Fabriekwezen. Dan zou men alleszins deze school kunnen vervlaamschen....

weten moet, in de *Nederduische Bond*, de volgende betekenissenvolle biecht deed :

« Al onze Vlaamische wetten waren oorspronkelijk radicale maatregelen. Maar uit de behandeling ervan door de Kamers kwamen verminkte en verzwakte wetten te voorschijn » (1).

Verknoeien de Vlamingen, als echte snullen, de oplossing van het vraagstuk eer het in de Kamers belandt, dan is het zeker dat wij mogen rekenen op eene schim van een oplossing.

Dat de vervlaamsching der vier faculten zal bezwaren opleveren is zeker ; dat door de vervlaamsching der technische scholen, die bezwaren niet zullen verminderen, geef ik toe. Maar men heeft mij altijd geleerd, dat bezwaren er zijn om ze te overwinnen.

Om met den Amerikaan te spreken : where is a will, there is a way ; waar een wil is, is een weg.

Is deze wil gesteund op logiek en op waardeering der economische en sociale eischen des tijds, dan zal metertijd niets beletten deze wil te zegepralen.

Daarom zij de leus aller Vlamingen die iets voelen voor de toekomst van hun volk, voor den Nederlandschen stam : *Integrale vervlaamsching der Hoogeschool van Gent*.

In de sage van den Argonautentocht naar Colchis, om het Gouden Vlies te veroveren, wordt verhaald : dat Koning Aetes aan Jason opdroeg met de vuurspuwende stieren een land om te ploegen en daarop drakentanden te zaaien. Uit die drakentanden kwamen geharnaste strijders te voorschijn ; en slechts door een steen, dien Medea hem had gegeven, tusschen deze strijders te

1. *Het Volksbelang* van 8 Juli 1905.

werpen, kon Jason beletten dat zij hem te lijve gingen. In onderlingen strijd bevochten zij elkander.

Is dat niet het gansche verloop van de reeds zestig jaar aan den gang zijnde Vlaamsche Beweging ? Wat haar verhinderde tot hier te zegepralen in een land waar alle macht uit het volk komt, is de steen van Medea, de noodlottige politiek waardoor de Vlaamschgezinden elkander tot machteloosheid doemen, tot voordeel van den Franschgezinden Jason : Regeeringsmannen geestelijkheid, hoogere standen !

Konden onze Vlaamsche politici maar voor een korte spanne tijds dat spelletje staken, de tijd om een goede degelijke, volledige oplossing van het hoogeschoolvraagstuk af te dwingen, de tijd om schouder aan schouder voor ons volk te eischen, wat geen ander vrij volk ter wereld moet derven : een hooger onderwijs in de taal van het volk !

Onder de betoovering van die troostende gedachte, leg ik de pen neer met de hoop dat dit mijn pleidooi voor een integraal Vlaamsch hooger onderwijs, het zijne zal bijdragen, al is het ook in bescheiden mate, om dat ideaal te verwezenlijken !

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

BIJLAGEN.

www.libtool.com.cn

BIJLAGEN.

Zeer gaarne had ik bij deze bijlagen nog enkele stukken gevoegd:

1) *Het « University-Extension Movement » en zijne toepassing op de Vlaamsche Beweging* door P. Tack en L. de Raet (Ad. Hoste, Gent 1892).

2) *Het verslag der Hoogeschool-Commissie* door Prof. Julius Mac Leod (Gent, 1897).

3) *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* door J. Mac Leod (De Poortere, Gent, 1903).

Verder

4) *Het Referendum over de stichting eener Nederlandsche Hoogeschool*, verschenen in de Studenten-Almanakken van 't *Zal wel Gaan* voor 1897 en 1898.

5) De verslagen over de zeven *Vlaamsche Studentencongressen* (ingericht door de studentencommissie voor de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool volgens het stelsel Mac Leod).

Doch meest al deze stukken zijn te uitgebreid om hier opgenomen te worden; andere zooals het verslag Mac Leod, dat door het Algemeen Nederlandsch Verbond op 15.000 exemplaar verspreid werd, zijn in ieders bezit.

Ik moet dus mijn keus bepalen tot het allernoodigste en vooral tot stukken die in rechtstreeksch verband staan met deze studie.

1. — Het « Stelsel » van den Heer Julius de Vigne.

(*Het Volksbelang* n^o van 2 December 1899).

HEBREN OPSTELLERS VAN HET VOLKSBELANG,

Gij hebt onlangs in uw geëerd blad de bemoeiingen van

zekere vlaamschgezinden ten voordeele der stichting eener louter Vlaamsche Hoogeschool ondersteund. Het is namelijk de omschepping der Hoogeschool van Gent, die geroepen zou zijn het ideaal onzer vrienden te verwezenlijken.

Dit ontwerp heeft heftige protesten verwekt; en velen onder onze medeburgers, om overigens zeer uiteenlopende redenen, beangstigd.

Het heeft — dit schijnt mij onbetwistbaar — buiten een zeer engen kring, het gunstig onthaal niet ontmoet, waarop zijne voorstanders rekenden.

Moet men in dien radikalen eisch niet volharden? Ziedaar wat ik oorlof vraag in uw blad te onderzoeken, waarin ik vroeger, gedurende lange jaren en niet zonder eenig baat, ik geloof het, voor de Vlaamsche zaak, eene opportunistische politiek heb verdedigd.

Opportunist, dat ben ik nog immer; ik blijf overtuigd dat, zoo de radikale politiek de groote verdienste heeft de massa's naar een ideaal te kunnen medeslepen, haar tot de verdediging van grootsche gedachten en mooie afgetrokken beginselen te stuwen, zij immer onmachtig zal blijven om, op practisch gebied, iets duurzaam te stichten.

Men timmert niet uit één stuk menschelijke werken op, met behulp van loutere gedachten. Men sluit integendeel allerwege op voltrokken feiten, maatschappelijke toestanden, tegenstrijdige belangen, moeilijkheden van toepassing, ingewortelde overleveringen, machtige vooroordeelen, rechtmatige weifelingen. Volzinnen volstaan niet om ze ter zijde te schuiven. Men moet afrekenen met de feiten, die meestal machtiger zijn dan beginselen en mensen, en met hen weten in schikking te treden.

Ik breng volgaarne hulde aan de onberispelijke bedoelingen der voorstanders van de Vlaamsche Hoogeschool; doch, en niettegenstaande al hetgeen ik in hun ontwerp, ten opzichte der nationale eigenliefde, verleidelijks vind, acht ik, dat zij zich op een verkeerden weg hebben begeven en dat hun radikalisme slechts het oogenblik zal verwijderen, waarop de openbare besturen ertoe zullen besluiten voldoening te geven

aan hetgeen er redelijks en rechtmatigs in hunne vorderingen is.

Ik weet niet wat de gebeurtenissen en de maatschappelijke toestanden van de in aantocht zijnde eeuw ons voorbehouden ; ik maak vurige wenschen voor de toekomstige verwezenlijking van al mijne politieke verzuchtingen ; doch, waar het heden, en eene op het huidig oogenblik te verwezenlijken zaak betreft, maak ik het mij tot een plicht slechts de huidige toestanden in te zien.

En ik zeg tot mij zelve, dat heden ten dage de openbare meening er niet toe bereid is om, in de zaak der Vlaamsche Hoogeschool, iets anders als rechtvaardig te beschouwen, dan de begeerte om door de eenige hoogeschool die de Staat in het Vlaamsche land bezit, mannen te zien voortbrengen, genoegzaam in 't bezit der volkstaal om eene wezenlijke verstandelijke aanraking tusschen hen en het volk mogelijk te maken.

Hoe meer de politiek van ons land en onze instellingen zich zullen democratiseren, hoe machtiger men de noodzakelijkheid zal gevoelen van eene verstandelijke toenadering onder alle de standen der maatschappij.

Welnu, moet men, om dit doel te bereiken, alles omverwerpen wat heden bestaat en de radikaalste oplossingen opdringen ? Voorzeker neen.

Ik acht dat het mogelijk ware dadelijk een aanzienlijken vooruitgang in den zin van den door onze vrienden uitgedrukten wensch te verwezenlijken, zonder dat hij anderzijds ernstige tegenwerpingen zou kunnen verwekken.

Ziehier in 't kort, de verzoenende oplossing, die mij schijnt door eenieder te kunnen aangenomen worden.

In ieder der vier faculteiten der Hoogeschool, alsmede in de bijzondere scholen, zou er een vrije leergang over de algemeene onderwerpen der aldaar onderwezen vakken worden ingericht. Het onderwijs zou er practisch zijn, dit wil zeggen dat de lessen, die als wezenlijke herhalingen dienst zouden doen, zouden bestaan uit ondervragingen, uit samen-

spraken tusschen leeraars en leerlingen. Zooals ik even schreef, zouden die leergangen niet verplichtend zijn ; maar de Regeering zou zich onttrekken *in het Vlaamsche land* personen tot openbare ambtenaars aan te stellen, die niet zouden bewijzen, dat zij die leergangen met goed gevolg hebben bijgewoond.

Niets is rechtmatiger dan deze laatste eisch. Reeds heeft de wet van 22 Mei 1878 het beginsel bekrachtigd dat, in de Vlaamsche provinciën, de bevolking het recht heeft te eischen, dat de ambtenaars de landstaal kennen. Het zou slechts zaak zijn op meer practische en meer strenge wijze de naleving van dien regel te verzekeren.

Men ontmoet nog dikwijls in onze Vlaamsche gewesten ingenieurs van den Staat, die het Vlaamsch onmachtig zijn. Menigmaal hebben bevoegde personen, die overigens geenszins Vlaamschgezind zijn, mij de meening uitgedrukt dat die toestand in alle opzichten te betreuren is.

Men ontmoet ook nog dikwijls geneesheeren van het leger, die hunne zieken niet verstaan en hun toevlucht tot vertalers moeten nemen, wier tusschenkomst niet ongevaarlijk kan zijn.

Men treft eindelijk ook in het Vlaamsche land magistraten der rechterlijke orde aan, die al te weinig de volkstaal kennen om zich behoorlijk van hunne taak te kunnen kwijten ; men treft er zelf, wier gebrek aan kennis onzer taal volledig is en die het zich niet schamen over Vlaamsche betichten te vonnissen, zonder bij machte te zijn geweest om de tegen hen ingeroepen lasten en de verdedigingsmiddelen te verstaan.

Men beschuldige mij niet de zaken te overdrijven. Wat ik zooeven schreef, is de strenge waarheid ; het feit is overigens, in de wereld der balie, te algemeen bekend dan dat de heer Minister van justitie in de mogelijkheid zou zijn het te loochenen.

Niemand zou kunnen weigeren de middelen goed te keuren, die noodig zijn om in eenen zoo pijnlijken toestand te voorzien.

Het middel dat ik heb aangewezen, schendt de vrijheid van niemand en vrijwaart alle belangen. Het zal geen enkelen leerling van onze Hoogeschool verwijderen ; het zal integen-

deel naar de Hoogeschool van Gent de leerlingen der andere Hoogescholen, zelfs de Walen, roepen, die zichzelven het middel zouden willen verschaffen om in de Vlaamsche gewesten ambten te bekleeden.

Ik vermeen, mijne Heeren, dat de voorstaanders der Vlaamsche beweging, die het vraagstuk der louter Vlaamsche Hoogeschool hebben opgeworpen, wijs zouden handelen met de verwezenlijking hunner wenschen tot gunstiger tijden te verdagen en, voor het oogenblik, als transactie de door mij voorgestelde oplossing te aanvaarden.

Zij is rechtmatig en zij is practisch ; zij vereenigt dus alles wat noodig is om te lukken en zelfs om zich op te dringen.

Aanvaardt, enz.

J. O. DE VIGNE.

2. — Interview van Burgemeester Jan van Rijswijk over de Vlaamsche Hoogeschool.

De Vlaamsche Gazet van Brussel, n^o van 11 December 1900).

« Een Vlaamsche hoogeschool, zegt ons de heer burgemeester, is hoogst wenschelijk en haar nut behoeft voor ons geen betoog. Hoe echter de Vlaamsche hoogeschool in de huidige omstandigheden zal tot stand komen, zie ik niet goed.

Poëzië komt uit het volk, maar geleerdheid uit de rangen der intellectueelen en stroomt af. Het eenige besprekenswaardige is dat der vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool, maar zelfs dit plan schijnt me niet onmiddellijk in zijn geheel uitvoerbaar en die vervlaamsching zal trapsgewijze moeten gebeuren.

O ! ik weet, er zijn Vlamingen die mijn zienswijze niet deelen, *hic et nunc* een Vlaamsche hoogeschool eischen en die maar aanstonds iemand voor « schelm en verrader » uitmaken, wie met hun voortvarendheid en onbesuisdheid niet mee wil : dat zijn de radikalen.

Ik houd niet van radikalisme, nergens, in niets.

Ik aanschouw radikalisme als een dwaling, want radikalisme is overdrijving en overdrijving is voorbij de waarheid.

Ineens de Gentsche hoogeschool vervlaamschen gaat niet,

dat ware, gelijk de Duitschers zeggen : *das Kind mit dem Bade ausschütten !*

Waar zult gij leeraars, waar studenten halen ? De boeken alleen, die hebben wij uit Holland of kunnen die uit het Hollandsch afschrijven. Hoogleeraars zijn er enkelen als Paul Fredericq, Mac Leod en anderen wier naam mij ontgaat.

Maar gansch de Gentsche Hoogeschool ineens vervlaamschen is de *twee-derden* der studenten verliezen.

De studenten komen meest allen uit den gegoeden stand en, ontveinzen wij het ons niet, de burgerij in 't Vlaamsche land spreekt Fransch. Het Vlaamsch is de taal van het volk. Dat was vroeger zoo erg als nu.

— Misschien nog erger, mijnheer de burgemeester, vallen wij in de rede, want de burgerij, die wij kennen, spreekt toch Vlaamsch.

— Erger !... Misschien wel !... Of neen, 't is altijd eender, 't is altijd zoo geweest !... 't Was vroeger zoo, reeds voor het Burgondisch tijdvak, zooals nog onlangs bewezen werd in het zeer geleerd en zeer belangrijk werk van prof. Kurth van Luik.

De heer Jan Van Rijswijck schijnt geen enkel bezwaar te willen ontduiken, geeft niets toe aan zijn innige gevoelens en blikte de werkelijkheid vlak in 't gelaat.

— Voor de studenten zelven zou een Vlaamsche Hoogeschool niet alles voordeel wezen. Een advocaat b. v. die zijn studiën alleen in 't Vlaamsch zou doen, zonder zich te bekwaamen in de Fransche rechtstaal noch zich te vertrouwen met de Fransche rechtskundigen, zou niet berekend zijn om zijn beroep in België naar behooren waar te nemen, althans niet in de groote centruns.

Het eenige, wat ik als mogelijk aanschouw, is eene ont-dubbeling (*le dédoublement*, voegt de heer burgemeester er bij) van zekere leergangen. Eerst en vooral zou te Gent de faculteit van letteren en wijsbegeerte en die van rechtsgeleerdheid tweetalig dienen te worden gemaakt. Zoodoende zou allengs een gedeelte der aankomende jeugd in Vlaamsch-wetenschap-pelijken geest opgroeien en tot rijpheid komen. Tien virtuozen

doen beteren dienst dan honderd gebrekkige dilettanten.

— Is er voor die ontubbeling eene wet noodig, mijnheer de burgemeester ?

— Jawel.

— Denkt gij het oogenblik niet gekomen om gij zelf, als Kamerlid, in dezen zittijd, dergelijk voorstel neer te leggen ? Er worden thans overal meetingen gegeven tot het verkrijgen eener Vlaamsche hoogeschool.

— In dagbladen schrijven en in stad en dorp voordrachten houden zijn goede propagandamiddelen, maar het voorstel moet eenen tastbaren vorm krijgen. Wij zouden moeten overeenkomen omtrent een formul, omtrent den tekst der wet die wij willen voorleggen. Ik acht het *Nederlandsch Verbond* daartoe best geschikt en eene commissie tusschen de bevoegde harer leden gekozen, zou de zaak van nabij kunnen onderzoeken en ik ben gaarne bereid er deel van uit te maken, met den wensch en den wil de zaak tot stand te brengen.

— Ziet gij de mogelijkheid in, mijnheer de burgemeester, dat een Vlaamsche faculteit van wijsbegeerte en letteren en van rechten te Antwerpen tot stand kome ?

— Antwerpen is geen universitair midden en het ontbreekt ons aan rechtsgeleerden van gezag, opgewassen tegen de moeilijke taak om hun wetenschap in het Nederlandsch te verkonden.

Want als men van een Vlaamsche Hoogeschool gewaagt dan bedoelt men toch niet dat de eerste de beste leeraars een vertaling zouden geven, zoo iets als een vervlaamscht aftreksel van den leergang, dien zij vroeger zelven hebben gevolgd.

Een hoogleeraar moet de taal, waarin hij doceert, geheel machtig zijn, tevens zijn cursus machtig zijn en geheel omvatten, wil hij tegenover zijne Fransche collega's niet beschaamd in de schaduw staan. Ik spreek meer bepaald van de faculteit der rechten. Er zijn nu jaarlijks Vlaamsche wetenschappelijke en geneeskundige congressen, en ik weet niet welk hun invloed zou kunnen zijn op een faculteit van medecijnen.

Als slotsom : een Vlaamsche ontubbeling der leergangen van de Hoogeschool van Gent is m. i. de eenig mogelijke,

bevredigende oplossing van het vraagstuk onzer Vlaamsche Hoogeschool.

Hoef ik u te zeggen hoezeer een gezonde, duurzame oplossing dier vraag mij aan het hart ligt? Het is door de bezittende standen dat wij ons een weg moeten banen en wie is voor de taak van baanbreken beter berekend dan een geestdriftige, bestudeerde jeugd?

Men kan onze Nederlandsche taal niet uitroeien; zij is daarvoor te levenstaai; zij loutert zich, ontwikkelt zich en wordt gezonder evenzeer als welke wereldtaal, maar mode-zucht en vooroordeel versperren nog immer den weg tot die standen, welker invloed op taal en zeden niet alles, maar toch overwegend is.

Dat is de zienswijze van den heer Jan Van Rijswijck; dat de commissie dadelijk gevormd worde, en met een man aan haar hoofd als de eerste magistraat der stad Antwerpen zal het nederleggen van een wetsontwerp, in den eenen zin of den anderen, spoedig mogelijk zijn. RAFAEL VERHULST.

3. — De Nederlandsche Hoogeschool op de Algemeene Vergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Antwerpen (8 Maart 1903).

(Verslag van *De Vlaamsche Strijd*, n^o van Maart 1903).

Nadat beslist was dat het punt: Nederlandsche Hoogeschool, zou besproken worden voordat de verkiezing van 't bestuur zou plaats hebben, gaf de heer *Obrie*, voorzitter, lezing van een brief van 't *Zal wel gaan*, waarin deze maatschappij, bij monde van haren voorzitter, verklaarde dat ze enkel vrede hebben kan met het stelsel der Congres-Commissie. De heer *Fredericq* vraagt eenige inlichtingen over dien brief. De heer *Van Roy*, voorzitter van gemelde Studentenmaatschappij, zegt dat die brief de meening uitdrukt van gansch 't *Zal wel gaan*.

De heer *Prayon* bekomt het woord.

Wij vragen eene Nederlandsche Hoogeschool, omdat het ons recht is, omdat we advocaten, dokters, notarissen, rech-

ters noodig hebben die de volkstaal kennen, maar vooral omdat we de grootste behoefte hebben aan een brandpunt van Vlaamsche cultuur, dat we alleen zullen bekomen, wanneer het schutsel weggenomen wordt waarachter de fakkel verborgen blijft, die licht moet brengen in Vlaanderen.

Op het Nederlandsch taal- en letterkundig congres werd eene commissie aangesteld, die de zaak zou bestudeeren. Na een grondig onderzoek, na veel wikken en wegen werd *eenparig* door de commissie het stelsel goedgekeurd, dat Prof. Mac Leod ontwikkeld heeft in zijne brochure: *Verslag der commissie over het bekomen eener Nederlandsche Hoogeschool*.

Ik druk wel op het woord *eenparig*, omdat het enkel onder die voorwaarde was, dat Prof. Mac Leod er heeft willen in toestemmen zich met het verslag te gelasten, namelijk dat dit verslag de beteekenis zou hebben als uitdrukken de meening van al de leden der commissie.

Welk is dit stelsel? Iedereen kent het.

De professors, die willen, zouden onmiddellijk hunne lessen in 't Nederlandsch geven; wanneer een hoogleeraar sterft of op pensioen gaat, zou zijn opvolger onmiddellijk les in 't Nederlandsch *moeten* geven. Aldus zou niemand benadeeld worden en zou de hervorming geen cent kosten.

Nauwelijks was het verslag gepubliceerd, of er kwam verzet van wege de Franskiljons.

De vulgarisateurs en *tutti quanti* schreeuwden over ontvolking en over het recht dat de verfranschte burgerij bezit om aan hare kinders eene Fransche opleiding te geven.

We hebben ons daar heel eenvoudig niet aan gestoord. Maar hoogst betreurenswaardig is het dat enkele Vlamingen dit verzet der Franskiljons in de hand werken, en zonderling genoeg, de redenen, die zij aanhalen om hun gedrag te rechtvaardigen, zijn precies dezelfde als die van de vulgarisateurs, namelijk de vervlaamsching zou de ontvolking kunnen wezen en we moeten het recht eerbiedigen van die Vlamingen der hogere standen, wier moedertaal het Fransch is.

Het is mijne meening, dat het onze taak niet is de rechten der Franschsprekenden te verdedigen, we denken er niet aan

hun te beletten de taal onzer Zuiderburen te gebruiken, maar de Vlaamsche beweging heeft voor doel den afgrond te dempen die de leidende klassen scheidt van het volk en daarom moeten die klassen in de noodzakelijkheid gesteld worden hunne zonen in het Vlaamsch op te voeden; wat de rechten der Franschsprekenden betreft, die worden door de Franskiljons genoeg verdedigd.

Wat stelsel wordt ons in ruiling aangeboden tegen dat der commissie?

Prof. Fredericq heeft het uiteengezet op eene zitting in 't *Zal wel gaan* en op de Algemeene Vergadering van den Gentschen Tak van het A. N. V.

De Hoogeschool zou blijven wat zij is: eene Fransche inrichting.

Op 150 leergangen zou men er een vijftal verdubbelen, naast 5 Fransche zouden er 5 Nederlandsche zijn.

Later, indien de mogelijkheid blijkt, zou men zien wat er dan nog te doen valt.

Dat geeft ons geene voldoening.

We vragen niet eenige voordrachten in de moedertaal, maar wel dat de hogere standen in 't Nederlandsch opgevoed worden, opdat zij later zouden in staat zijn het volk te beschaven en opdat zij hoog zouden kunnen houden den fakkel, die licht moet verspreiden over de massa lager geplaatsten.

Dit stelsel heeft nog andere gebreken.

Het zou namelijk geld kosten. Inderdaad, wie zou de lessen geven?

Ofwel *nieuwe* professoren die men natuurlijk zou moeten betalen.

Ofwel de *tegenwoordige* hoogleeraars die men zou dwingen voor hetzelfde geld eene dubbele taak te verrichten. Dat denk ik niet. Dan moet men ze betalen voor het meerder werk, dat ze verrichten.

(De heer Max Rooses onderbreekt dat hij niet denkt dat dit het stelsel van Professor Fredericq zijn kan.)

Het stelsel Fredericq heeft nog een ander gebrek, dat men niet vindt in het stelsel der commissie:

Het laatste berokkent aan niemand schade, het eerbiedigt de positie van de tegenwoordige leeraars.

Het eerstgenoemde stelsel integendeel doet aan de professors een deel van hunne inkomsten verliezen; immers het minerval wordt verdeeld onder de hoogleeraars; benoemt men er dus nieuwe, dan wordt natuurlijk hun aandeel bij de verdeling van het minerval kleiner.

De groote zaak is dus dat het stelsel Fredericq ons geene voldoening schenkt en dat het daarbij eene latere hervorming zal vermoeilijken.

Men zal me zeggen: er bestaan Vlaamsche leergangen nevens Fransche en de studenten zullen de Vlaamsche leergangen kiezen. We weten allen wat er gebeurt wanneer er kwestie is van kiezen, er zal drukking uitgeoefend worden, men zal de leerlingen zedelijk verplichten de Fransche leergangen te verkiezen.

Na eenigen tijd zullen we dan vanwege de regeering statistieken zien verschijnen in den geest van deze van Bara, toen er sprake was van de Wet op de vervlaamsching der rechtbanken; Bara wilde bewijzen dat de betichten, die het Fransch onmachtig waren, er niet aan hechtten dat hunne zaak in het Vlaamsch bepleit werd, we kennen die historie en we weten hoe men dergelijke statistieken en uitslagen bekomt. In de zaak der Hoogeschool zou het ongeveer hetzelfde zijn. Door drukking, door allerlei andere middelen zou men de leerlingen verplichten de Fransche leergangen te volgen en dan zou men zeggen: ziet, er is bijna niemand om uwe Nederlandsche leergangen te volgen, ze zijn er dus niet noodig, 't is geldverspilling, laat ze ons maar afschaffen.

't Zou bijna 't zelfde zijn als met den leergang van Nederlandsche declamatie te Brussel, 't is daar ongeveer dezelfde geschiedenis geweest.

Men zal trachten het voorstel Fredericq te doen doorgaan als een verzoenend voorstel, als een overgangsmaatregel, men zal ons zeggen: we kunnen het op dit oogenblik reeds verkrijgen, laat het ons aannemen, niets zal ons beletten voort te gaan op de ingeslagen baan.

Moesten we dit aannemen, we zouden eene dwaasheid begaan zoo groot als het maar kan, want ik loochen dat het voorstel Fredericq een overgangsmaatregel is, ik loochen het ten stelligste, en waarom?

Omdat het uitgaat van een ander principie.

Wat de commissie ons voorstelt berust op het paedagogisch principie, dat alle onderwijs eentalig moet zijn.

Het stelsel Fredericq berust op de tweetaligheid.

De heer Fredericq spreekt hier niet alleen in zijn eigen naam, maar ook in dien van den heer Vercoullie en *hunne vrienden*.

Welnu, Prof. Vercoullie heeft erkend dat hij voorstander is van eene tweetalige Hoogeschool; wat Prof. Fredericq betreft, hij heeft het wel niet in 't openbaar gezegd, maar hij heeft het toch doen verstaan. Prof. Fredericq gaat wel zoo ver niet als zijn collega en vriend, maar op de vergadering van 't *Zal wel gaan* heeft hij gezegd: *De Nederlandsche Hoogeschool is een droom*, op de vergadering van den Gentschen Tak van het A. N. V. heeft hij dezelfde uitdrukking niet gebruikt, maar hij heeft geweigerd te ijveren voor eene Nederlandsche Hoogeschool en heeft gezegd dat hij zijne vrijheid wil voorbehouden; hetgeen ten slotte beteekent dat hij voor eene tweetalige Universiteit is. Welnu, dat is eene paedagogische ketterij!

De heer *Prayon* weidt dan verder uit over de geschiedenis der taalwet van 83 en maakt eene vergelijking tusschen den strijd van toen en nu.

Daarna gaat hij voort:

Laat ons alles goed inzien: de transactie die ons voorgesteld wordt is eigenlijk geene transactie. Want welk is het gematigd stelsel? 't Is wel dat van de Congrescommissie.

We hebben het *recht onmiddellijk* eene Nederlandsche Hoogeschool te eischen, maar we vragen dat niet. De commissie heeft rekenschap gehouden met de omstandigheden en de toestanden waarin we verkeerden en heeft ons een stelsel aan de hand gedaan, dat ons op 20 jaar, op heel mechanische manier, bezorgt wat we willen.

Wat de technische scholen betreft, die zaak willen we nog niet aanroeren en we zetten ze voorloopig aan kant.

Dat is de toestand, waarover ik u wilde inlichten en ik hoop dat ge rijpelijk zult nadenken over hetgeen ik u heb gezegd.

Geestdriftige toejuichingen barstten in de zaal los, toen spreker geëindigd had.

Daarna kwam *Prof. Fredericq* aan het woord. Zoodra hij begon, bemerkte men op bijna al de gezichten teekens van belangstelling en ook nieuwsgierigheid. 't Was immers de eerste keer, dat die man met zijn sympathiek gezicht in eene andere stad dan Gent publiek zijne meening zou komen verdedigen. Iedereen kende het talent van den spreker en was benieuwd over wat hij voordragen zou.

Ik zal trachten zoo getrouw en onpartijdig mogelijk de rede van den spreker weer te geven :

Ik kom hier niet om te bekeeren, maar om u te zeggen hoe het komt dat wij het stelsel der commissie niet als het beste aanzien

Zooals de heer Prayon zeer wel gezegd heeft, hebben wij volledig recht op eene Nederlandsche Hoogeschool ; zoowel als de Walen te Luik hooger onderwijs hebben in hunne taal, zou het meer dan billijk zijn dat wij ook reeds van vandaag hooger cultuur bereiken in het Nederlandsch.

Daarover zijn we het allen eenparig eens. Maar de commissie heeft zeer wel begrepen dat, moesten we vandaag onmiddellijk eene Nederlandsche Universiteit vragen, we even goed met het hoofd tegen den muur zouden kunnen loopen.

Wij zullen van ons recht nooit afstand doen, maar wij willen naar praktische middelen uitzien om ons recht te bekomen.

Toen de commissie als transactie de trapsgewijze vervlaamsching der Hoogeschool van Gent voorstelde, waren Prof. Vercoullie, ik en de anderen overtuigd dat dit het beste stelsel was. Maar dóór nadenken zijn we er toe gekomen er anders over te oordeelen en ziehier waarom.

Wat is de trapsgewijze vervlaamsching ?

Het is de trapsgewijze afschaffing der Fransche Hoogeschool van Gent.

Terecht of ten onrechte zijn we overtuigd dat we dit op dit oogenblik niet zullen bekomen, noch van Ministers, noch van

Kamers. De storm, die zou opgaan vanwege de Franskiljons, ware verschrikkelijk.

Daarop vertelt de spreker op eene andere manier de geschiedenis der taalwet van 1883. Ik wil hier niet op aandringen, omdat dit eene nevenkwestie is in de zaak die ons bezighoudt.

Daarna vervolgt *Prof. Fredericq* :

Hebben wij er belang bij dat we de propaganda voortzetten gedurende nog verschillende jaren? We zullen toch niets bekomen. Is het wel nuttig dat we gedurende jaren verstoken blijven van al wat we zouden kunnen wenschen, terwijl onze vijanden gedurig voortgang maken op dat gebied, terwijl we redenen hebben om te denken dat we een brok van wat we vragen kunnen bekomen van Ministerie en Kamers?

Ik vraag alleen dit : Denkt ge dat ge de afschaffing zult bekomen der Fransche Hoogeschool? Ik meen dat niemand daar ernstig kan aan gelooven. We zullen niets bekomen, en we zijn toch allen overtuigd dat we met mijne proef na 5, 10, 20 jaren sterk genoeg zullen zijn om met eene radicale oplossing voor den dag te komen.

Ik vraag nog eens : Hebben wij er belang bij dat we gedurende jaren niets bekomen?

Neen, maar we hebben er integendeel zeer groot belang bij het aantal Vlaamsche leergangen in de Hoogeschool te vermeerderen. Door het invoeren van Vlaamsche leergangen in de Fransche Universiteit van Gent zullen wij eene reeks vooroordeelen ontzenuwen, welke men thans tegen ons aanwendt:

Er bestaat geene Nederlandsche wetenschap.

Er bestaan geene Nederlandsche boeken.

Er zouden geene studenten naar de Nederlandsche Hoogeschool komen en de vervlaamsching zou de ontvolking zijn.

De Franskiljons gaan die schijnargumenten overal rondventen en zeggen dat ze steunen op feiten, we moeten ze dan ook weerleggen door feiten.

Onze proef, want 't is maar een proef, zou ons toelaten die vooroordeelen en leugens te ontzenuwen. We zouden bewezen hebben dat er wel studenten zouden zijn die de Vlaamsche

leergangen zouden volgen, dat er wel Ned. wetenschap en boeken bestaan.

Ook moet ik doen opmerken dat ik niet gesproken heb van het inrichten van 5 leergangen, maar wel van het gelasten aan 5 leeraars met het geven van cursussen (een 10 à 15tal te zamen). (De heer Lefevre doet opmerken Prof. Fredericq te Gent gesproken heeft van 5 leergangen.)

We zouden die proef gedurende 5 à 6 jaar kunnen voortzetten, ze zou weinig geld kosten, er zouden reeds studenten zijn die in 't Nederlandsch zouden gevormd zijn, we zouden reeds ernstigen vooruitgang gemaakt hebben. Het referendum ingericht door de Studenten-Commissie, laat ons toe op voorhand te verzekeren dat er zeer weinig leerlingen zouden zijn in de Fransche cursussen en we zouden dan kunnen zeggen tot de Franskiljons: welnu, wie zijn hier op hunne plaats niet, wie zijn hier de budgetknagers? Het antwoord zou niet twijfelachtig zijn.

Dat zijn de redenen die ons hebben doen besluiten van denkwijze te veranderen.

We zijn overtuigd dat we met het stelsel Mac Leod een kostelijken tijd verliezen, dat we met onze proef veel winnen en daarom kunnen we niet meegaan met de Congres-commissie.

Wat betreft het woord drukking, dat de heer Prayon gebruikt heeft, ik meen dat dit niet ernstig is.

De heer *Prayon* antwoordt daar onmiddellijk op: Ik wil het bewijs leveren dat er wel drukking uitgeoefend wordt, en de heer Prof. Fredericq is zeer goed op de hoogte van de zaak:

Vóór twee jaren waren vier Vlaamschgezinde studenten bekroond in den academischen wedstrijd. De vier studenten hadden onder elkander beslist dat hun woordvoerder in 't Nederlandsch zou antwoorden op de Fransche toespraak van den rector. Welnu, men heeft hun dat belet, en de persoon; die wel drukking uitgeoefend heeft is niemand anders dan de heer Vandermensbrugge, thans nog rector aan de hoogeschool.

De heer *Max Rooses* bekomt het woord:

Het is niet de eerste keer dat de stelsels tegenover elkander staan, en ik moet hulde brengen aan de verdedigers voor de flinke manier, waarop ze hunne zaak hebben bepleit. Maar diep te betreuren is de oneenigheid, wanneer we ze beschouwen uit het standpunt der Vlaamsche Beweging, ja, we mogen zelfs zeggen dat het eene ramp is. Die strijd is slechts een begin, kan nog lang duren en de stemming die we hier zullen uitbrengen zal niets aan de zaak veranderen. De redenen die langs weerskanten opgegeven worden zijn zeer ernstig. Welnu, er moet een einde komen aan dien strijd, aan beide zijden meenen de verdedigers het goed, zou er dan geen middel zijn om beide partijen te bevredigen.

Ik moet zeggen dat er in de Commissie nooit gedacht geweest is dat we alles ineens zouden krijgen, er moet natuurlijk afge-rekend worden met de omstandigheden. Hetgeen wij beoogen is het bereiken van een ideaal, en we moeten trachten het te naderen, 't is gelijk op welke wijze.

Wat de kwestie der stelsels betreft, er bestaat eigenlijk maar één stelsel. Hetgeen de heer Prof. Fredericq voorstelt is niet al te klaar, het is zeer vaag en rekbaar, het is een stelsel in embryonnair vorm. Daarbij moet ik voegen dat de heer Fredericq niet al te stipt geweest is in het nakomen zijner beloften : hij had aan de Congres-commissie stellig beloofd zijn bedenkingen neer te schrijven en hij heeft het niet gedaan, zoo dat niemand van ons eigenlijk zeggen kan, wat Prof. Fredericq wil. Daarbij hetgeen hij voorstelt is eigenlijk geen stelsel, het is maar een proef. Moeilijk is het te voorzien, welke de oplossing van het vraagstuk zal zijn. Wat behoudt de toekomst ons voor : eene ééntalige of eene tweetalige Hoogeschool ? Het is klaar dat eene tweetalige Universiteit on geen bevrediging geven kan. Uit geheel deze bespreking is te zien, dat de commissie haar werk nog niet voleindigd heeft en dat het noodig zal zijn dat ze opnieuw bijeenkome.

Voorloopig moeten we berusten in de toestanden.

De heer *Haller* protesteert tegen de gezegden van de heeren Fredericq en Rooses. Onze propaganda staken, in den toestand berusten ! maar we berusten al 70 jaren ? 't Is al 70 jaren dat

men ons aanziet als burgers van tweede klasse, zooals de heer Fredericq het op den Landdag voor de gelijkheidswet te Brussel zelf zeide, dat we met ons laten spotten, dat we neerliggen voor de heerschappij der Walen. En nu dat we ons maar oprichten, nu dat we nog maar het hoofd verheffen om een einde te stellen aan dien ondraaglijken en vernederenden toestand, nu zegt men : koest, manneke, hou je stil, je hebt het recht te zwijgen en te berusten ?

Neen, dat mogen we niet doen, de Nederlandsche Hoogeschool is eene levenskwestie voor ons Vlaamsche Volk en berusten ware in dit geval zelfmoord.

Neen, 't wordt tijd dat we toonen mannen te zijn, en dat, indien men ons niet wil geven wat het onze is, dat we het eischen en het nemen.

De heer *Fabri* herinnert er aan dat Prof. Vercoullie voor de tweetaligheid is, en verwijt aan Prof. Fredericq dat hij den moed niet heeft voor zijne gevoelens uit te komen. De heer Fredericq ook is voor de tweetaligheid, dat heeft hij getoond toen hij in de Congrescommissie voor de rechten der Franskiljons optrad, die hunne moedertaal verloochenen, en daartegen moet spreker ten krachtigste protest aanteekenen.

In Vlaanderen Vlaamsch ! en wie er van afstand doet pleegt verraad.

Hij weerlegt de argumenten van Prof. Fredericq over ontvolking en Nederlandsche wetenschap en wijst er op, dat we dit alles aan de Franskiljons niet meer moeten leeren. Ze weten het allen zeer wel, maar zij zijn kwaadwillig doof en dom en onwetend.

De heer *Lefevre* bespreekt de inrichting der tweetalige leergangen.

Op welke wijze zouden wij b. v. een zesden Vlaamschen leergang bekomen ? Door een nieuwe benoeming, en nu zouden wij dadelijk eene worsteling moeten aangaan ; er zou een nieuwe toelage dienen gevraagd te worden om het dubbel onderwijs van den nieuwen leeraar te betalen, en er zou gesproken worden van budgetivorisme, enz. En hetzelfde spel zou herhaald worden voor den zevenden, voor den achtsten

leergang, enz. enz. jaren achtereen. Aan dien onhebbelijken strijd met speldeprikken zouden wij onze krachten verkwisten, en aldus zouden wij gaandeweg *na vele jaren* gebracht worden tot eene Hoogeschool, waar alles (meer dan 150 leergangen) zou Fransch zijn, met een grooter of kleiner aantal Vlaamsche leergangen erbij (men kan dit nu eene tweetalige Hoogeschool noemen indien men wil !).

Laat ons de gevolgen zien van het tweetalig stelsel.

In de faculteit waar Prof. Fredericq doceert, zijn er 54 leerlingen en 20 leeraars. Wie zal het durven voorstellen dat personeel nog te vermeerderen ? Verder den weg van Prof. Fredericq volgen ware dus ofwel nieuwe benoemingen, ofwel in 't vervolg de Waalsche *leeraars* uitsluiten, dus geschreeuw !

In de pharmacie zijn er 11 leerlingen in de twee studie jaren (1^e en 2^e + 3^e, 2^e en 3^e zijn vereenigd). Zie programma der Hoogeschool, blz. 62-63. Er zijn zes theoretische leergangen en twee leeraars voor 11 leerlingen, de practische leergangen niet medegerekend. Wie stelt de verdubbeling voor ? Wie zal durven ?

In het doctoraat in de geneeskunde zijn er 3 studie jaren ; gewoonlijk sedert jaren 20 à 25 studenten in ieder jaar (zeer zelden meer, soms minder). Voor die 75 leerlingen (maximum) zijn er 24 leergangen (daarvan 2 facultatief). Dus een leergang voor drie leerlingen. Wie durft de verdubbeling voorstellen ?

Er zijn studie jaren (doctoraat in natuurlijke wetenschappen) waar soms geen enkele leerling is. Hoe kan men verdubbelen ?

Het verdubbelen van leergangen brengt ons dus naar een gedeeltelijke tweetaligheid : er is eene grens, die men niet overschrijden kan.

Een aanzienlijk gedeelte der Hoogeschool moet noodzakelijk aan de tweetaligheid ontsnappen en voor altijd Fransch blijven.

Men zegt ons :

Het stelsel der Commissie werkt te langzaam !! Het stelsel Fredericq zou spoediger een gedeeltelijke voldoening geven.

Het stelsel der Commissie geeft dadelijk 5 leeraars (volgens Fredericq zelf, 12 December). Ieder jaar worden *ten minste* twee leeraars gepensionneerd ; dus na 10 jaar hebben wij ten

minste $20 + 5 = 25$ leeraars op 55 (zie hooger), en het zal altijd voortgaan en 't zal zuiver Vlaamsch zijn.

Prof. Fredericq, om ons na 10 jaar hetzelfde te geven in tweetaligen vorm, moet twintigmaal achtereen den Minister lastig vallen om een Vlaming te benoemen, twintigmaal vragen dat de Waalsche candidaten zouden uitgesloten worden, twintigmaal eene extra-toelage vragen om het *tweetalig* onderwijs van den nieuwen leeraar te betalen. En indien dat alzoo niet geschiedt is het geen overgangsmaatregel, en moet men het ons niet als dusdanig aanbieden. Het ligt voor de hand dat zoo iets onuitvoerbaar is, en het resultaat ware in ieder geval *tweetaligheid*.

Men spreekt van den *storm* :

Laat ze maar stormen. Zij hebben te Gent gestormd, bij gelegenheid van de studentenmeetings. Zij hebben opgehouden, omdat het koren was op onzen molen, dat weten wij allen. Hoe meer storm, hoe liever; doodzwijgen is het ergste.

Men spreekt van : *Eene nederlaag in 't Parlement*.

't Is mogelijk ; maar daarna beginnen wij dadelijk opnieuw. Eene discussie in 't parlement is juist wat wij noodig hebben : onze tegenstrevers kunnen niet meer antwoorden. In die discussie zouden de Vlaamschgezinden het laatste woord hebben (desnoods in de pers); wij zouden de openbare opinie nog meer voor ons winnen. En komt er eene eerste nederlaag, daarna zegepraal (zooals met de wet de Vriendt). Al de Vlamingen die er zouden tegenstemmen zouden bij de eerste verkiezing rekenschap moeten geven. Herinneren wij ons den val van Vilain XIII !

Laat ons onze propaganda voortzetten, zonder af te wijken van ons doel ; — wij zullen er komen, indien onze moreele macht niet gebroken wordt... door zelf afstand te doen van ons recht.

Daarna spreken nog de heeren *Reinhard* en *Adelfons Hendrickx* tegen de *proef*, welke Prof. Fredericq wil zien nemen ; ze zien niet goed in waar hij heen wil, hij biedt een *foetus* van

stelsel aan, zegt de heer Henderickx. Niemand in Brussel of in Antwerpen kan met hem meegaan.

Ten slotte wordt er gestemd.

Het stelsel Mac Leod wordt aangenomen met 31 stemmen tegen 3 (de heeren Fredericq, Vercoullie en Van Hauwaert).

Wanneer de uitslag bekend gemaakt werd, steeg er uit het publiek (de niet-stemgerechtigden) een donderend gejubel op. Er scheen geen einde te komen aan de toejuichingen.

Dat is de einduitslag van den strijd in het A. N. V. Vóór of tegen het stelsel der Congres-Commissie.

JOHAN LEFÈVRE.

4. — **De Vlaamsche Hoogeschool in « de Vlaamsche Volksraad »** (Zitting van 29 November 1903).

(*De Vlaamsche Gazet*, overgedrukt in *Het Volksbelang*, n^o van 5 December 1903).

De heer *Reinhard* geeft lezing van de motie, welke uit naam van den *Vlaamschen Volksraad* aan de Kamer zou gestuurd worden.

De regeering zal verzocht worden art. 5 van K. B. van 9 December 1849, houdende inrichting-verordening van Staats-hoogescholen, (art. luidende als volgt : « Les leçons sont données en langue française ; néanmoins le ministre pourra, par exception, autoriser l'emploi d'une autre langue dans certaines branches de l'enseignement universitaire »), onverwijld in te trekken en te vervangen door den volgende tekst : « De lessen worden gegeven in de Nederlandsche taal ter hoogeschool van Gent, in de Fransche taal ter hoogeschool van Luik.

« De thans aangestelde leeraars, die bij den aanvang van het academisch jaar 1903-1904 ter hoogeschool van Gent zullen doceeren, zullen, op hun verzoek, kunnen gemachtigd worden om zich voor hun onderwijs van het Fransch te blijven bedienen. »

De Vlaamsche leden der wetgevende Kamers zullen verzocht worden den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar onderwijs dadelijk te ondervragen over zijne

voornemens desaangaande en, bij gebrek aan stellige en bevestigende verklaring van zijnentwege, zonder uitstel een wetsvoorstel in te dienen.

De heer *De Raet*, verzet zich tegen het besluit, dat hij te weinig radikaal vindt. De technische scholen te Gent ook zouden moeten vervlaamscht worden.

De motie van het bestuur wordt ondersteund door de heeren Prayon, Fabri, Vandenweghe en Reinhard en eenparig, min de stem van den heer De Raet, aangenomen.

De Volksraad was het eens om te verklaren, dat de heer De Raet achter het net vischte.

5. — Brief van Lodewijk de Raet aan Het Volksbelang.

(n^r van 12 December 1903).

Brussel den 6ⁿ December 1903.

Waarde Heer Opsteller,

Daar het verslag van *De Vlaamsche Gazet* over de bespreking der Vlaamsche Hoogeschool in den Vlaamschen Volksraad thans door een blad als *Het Volksbelang* (n^r 49) overgenomen wordt, vraag ik de gastvrijheid voor eenige kleine terechtwijzingen :

Gemeld verslag zegt :

« De heer De Raet verzet zich tegen het besluit, dat hij te weinig radikaal vindt. De technische scholen te Gent ook zouden moeten vervlaamscht worden. »

En dat is alles.

Ik sprak gedurende *één uur en half* en bewees met feiten en cijfers :

1° Dat in technisch, economisch en Vlaamschgezind opzicht de vervlaamsching der technische scholen der Gentsche Universiteit niet minder wenschelijk is dan die der vier faculteiten, voorgesteld door de Hoogeschool-commissie van 1897 ;

2° dat, na volledige toepassing der maatregelen van die Commissie, dit wil zeggen, *binnen twintig a dertig jaar* (indien *morgen* reeds een wetsvoorstel in dien zin gestemd werd) er op de

Gentsche hoogeschool nog 61 leergangen in het Fransch zouden gegeven worden ; er op 104 hoogleeraars en repetitors, 44 in het Fransch zouden doceeren ; er op 804 studenten (cijfers van 1901-1902) slechts 414 Vlaamsch onderricht zouden ontvangen tegen 390 Fransch.

Men zou dus feitelijk te doen hebben met eene *tweetalige* hoogeschool.

3° dat de vervlaamsching der vier faculteiten, zonder de technische scholen, op groote, schier onoverkomelijke hinderpalen zou stuiten, daar 14 hoogleeraars (12 der faculteit van Wetenschappen op 21, één der Rechten en één der Wijsbegeerte) tevens les geven in de technische scholen en telkenmale, bij hunne aftreding, zouden te vervangen zijn door *twee* hoogleeraars : één voor de faculteiten (Vlaamsch), één voor de technische scholen (Fransch).

Dus de afschuwelijke verdubbeling van hoogleeraars, waarvan de voorstanders van het stelsel Mac Leod niet willen hoo-

ren.

4° Dat deze alleen de vervlaamsching der leergangen voor de wettelijke academische graden schijnen voor te staan en nooit iemand één woord gerept heeft over de 46 leergangen (van de Rechten en andere) die betrekking hebben op de wetenschappelijke graden voor sociale en handelswetenschappen.

Blijven die ook Fransch dan moeten *al* hoogleeraars van de Rechten en Wetenschappen, bij hun aftreden, verdubbeld worden.

5° Dat er in de technische scholen *driemaal* zooveel Vlamingen zijn als de faculteit van wijsbegeerte, of de faculteit van wetenschappen (Vamingen en Walen te zamen) studenten telt, enz.

Tot staving van die beweegredenen, die hier slechts bij wijze van opsomming en zeer schematisch opgegeven zijn, deelde ik aan de aanwezigen *twintig tabellen* cijfers en *tien diagrammen* mede, alsook programma's van de vier Belgische hoogeschoolen en van de polytechnische school van Delft.

Dit was wel wat meer als een eenvoudig « verzet ! »

Ik had mij verder niet te « verzetten » tegen de voorgestelde motie, die, voor wat den grond aangaat, mij alle bevrediging gaf. Het voorstel, wijziging van art. 5 van het Koninklijk Besluit van 9 December 1849 was in den geest van den voorsteller eene verzoeningsmotie, waarmede iedereen vrede kon hebben. « De lessen worden gegeven in de « Nederlandsche taal ter hoogeschool van Gent. »

Er was geene spraak noch van de vier faculteiten, noch van de technische scholen, gehecht aan de faculteiten van wetenschappen.

Ik was echter van meening, dat, op juridisch gebied, de oplossing elders ligt, namelijk in het stemmen eener wet.

Zou het niet gevaarlijk zijn zulke gewichtige hervorming als de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool aan de uitvoerende macht toe te vertrouwen, die zaak dus afhankelijk te maken van de min of meer goede gezindheid van ministers, die elkander opvolgen ?

Ik neem de vrijheid u hier de door mij aanbevolen wijziging der artikels 1 en 2 van de organieke wet op het onderwijs der Staatshoogescholen van 15 Juli 1849 mede te deelen, wet waarvan hooger gemeld Koninklijk Besluit de uitvoering moest bewerken. Het spreekt van zelf, dat met mijne wijziging het huidige art. 5 van dat Koninklijk besluit wegvalt.

Ziehier mijn voorstel :

Art. 1. Er bestaan twee hoogescholen op kosten van den Staat, eene te Gent en eene te Luik.

Ter hoogeschool van Gent wordt het onderwijs in het Nederlandsch gegeven.

Doch, de thans aangestelde hoogleeraars en docenten worden op hunne aanvraag ontslagen van het lesgeven in het Nederlandsch.

Art. 2. De faculteiten van wetenschappen der beide hoogescholen worden op zulke wijze ingericht, dat zij het onderricht verschaffen voor de burgerlijke bouwkunde, de mijnen en de kunsten en fabriekwezen.

Ter hoogeschool van Gent wordt het onderwijs in het Nederlandsch gegeven.

Doch, de thans aangestelde hoogleeraars en docenten worden op hunne aanvraag ontslagen van het lesgeven in het Nederlandsch.

Verder staat in het verslag der *Vlaamsche Gazet* over de zitting van den Vlaamschen Volksraad te lezen : « (De motie werd) *eenparig*, min de stem van den heer De Raet, aangenomen ».

Er waren slechts *twaaif* stemgerechtigde leden aanwezig. Die eenparigheid beteekent dus niet heel veel.

Die stemming heeft nog minder beteekenis voor het stelsel der Hoogeschool-Commissie, gezien den aard der gestemde motie.

Het verslag besluit aldus : « De Volksraad (N. B. 11 leden op « 150 gekozenen) was het eens om te verklaren dat de heer De « Raet achter het net vischte ».

De verslaggever der *Vlaamsche Gazet*, tevens ook lid der Hoogeschool-Commissie, was het daarover in zijn eentje eens. Dat kan wel ; maar al de andere leden ook ?

Mijn betoog zal binnen kort verschijnen : ik wensch eene grondige bespreking, doch niet alleen met woorden, maar wetenschappelijk, met feiten en cijfers.

U dankend voor plaatsruimte.

LODEWIJK DE RAET.

De redactie voegde daarbij :

Over het stelsel van den heer De Raet achten wij het overbodig heden een debat te openen. Het oogenblik zal wel komen, zoodra zijne beloofde brochure verschenen zal zijn.

Ondertusschen hebben wij volgaarne zijnen brief als aanvulling en terechtwijzing opgenomen voor het al te lakonisch verslag der *Vlaamsche Gazet*, dat wij onveranderd in ons voorgaande n^o hebben afgekondigd alleen bij wijze van inlichting.

Het vraagstuk der vervlaamsching van ons hooger onderwijs te Gent is eene wetenschappelijke kwestie, die met feiten, cijfers en beweegredenen moet bestudeerd worden, niet met scheldwoorden noch verdachtmaking, zooals velen schijnen te denken.

Een ernstig betoog als dat van den heer De Raet *doodzwijgen*, gaat ook niet aan.

De katholieke kerk heeft hare dogma's, hare onfeilbaarheid en haren paus. De aanhanger van het stelsel Mac Leod kunnen dit onmogelijk nabootsen. Het zou niet pakken.

Intusschen mag men zeggen als Zola in de Dreyfuszaak : *La vérité est en marche*.

**6. — Brief van Mr. Prayon van Zuylen,
voorzitter der Vlaamsche Academie, aan de
Vlaamsche Gazet.**

(n^r van 24 December 1903.)

Waarde Heer Hoofdopsteller,

Uwe lezers hebben niet vergeten hoe in 't oude Rome de artistocraten Caius Gracchus trachten onschadelijk te maken. Telkens de jonge volksleider een democratisch voorstel indiende, sprong dadelijk zeker Livius Drusus op, schreeuwde dat de motie veel te gematigd was en kwam voor den dag met een radicaler — en gewoonlijk onuitvoerbaar — stelsel. Op de vernuftige wijze werd er oneenigheid en wantrouwen onder Gracchus' aanhangers gezaaid, zoodat zijn invloed en zijne populariteit allengs verdwenen.

Nagenoeg hetzelfde gebeurt thans in de zaak der Vlaamsche Hoogeschool. Prof. Mac Leod en de Congrescommissie hebben gevraagd dat men het werk met de trapsgewijze vervlaamsching der faculteiten zou beginnen en *voorloopig* de polytechnische school onaangeroerd laten, daar deze vervlaamsching grootere moeilijkheden oplevert. Alle Vlamingen, op enkele uitzonderingen na, hebben hunne ingenomenheid met die transactie laten blijken omdat zij redelijk, practisch en gemakkelijk te verwezenlijken is. De heer L. de Raet denkt er anders over : *alles of niets* is zijne leus en hij eischt dat men alles te gelijk vervlaamsche, faculteiten en technische afdeling.

Den heer De Raet zal ik met den omgekochten Livius Drusus niet vergelijken. Ik houd mij immers overtuigd dat hij te goeder trouwe handelt en volgaarde breng ik hulde aan den

ernst waarmede hij zijne stelling verdedigt. Dat belet echter niet dat die dwarsaanval koren op den molen is van degenen, die noch de vervlaamsching der faculteiten, noch die der bijzondere scholen willen. En het verwondert mij dat de heer De Raet zijnen boezem is gaan uitstorten juist in het orgaan van die groep, het *Volksbelang*. Zoo iets noemt men bij den duivel te biechte gaan.

Het *Volksbelang* — natuurlijk — jubelt dat het aandoenlijk is en haast zich ons — en U ook, Heer Hoofdopsteller — te verwijten dat wij het « ernstig betoog » van den heer De Raet « doodzwijgen ». Doodzwijgen toch is eene bekende specialiteit van het Gentsch blad en ik begrijp dat het ongaarne anderen zich op dat gebied zou zien wagen. De waarheid intusschen blijft dat die struisvogelstactiek, welke ik minder waardig en overigens onnoozel vind nooit de onze was. Wij zijn gewoon recht door zee te varen en onze tegenstanders *coram populo* aan te tasten. Maar men kan ons toch niet kwalijk nemen dat wij, om op het « ernstig betoog » van den heer De Raet te antwoorden, wachten totdat het stuk het licht zie en wij het anders kennen dan door de eenige uittreksels waarvan schrijver ons lezing heeft gegeven.

De heer De Raet erkent trouwens dat hij op de zitting van den Volksraad gedurende anderhalf uur heeft mogen spreken. Hij vergeet er bij te voegen dat daarop eene discussie volgde, die insgelijks twee uren duurde. En hij rept geen woord van de argumenten, die tegen zijne stelling worden ingebracht. Die, naar 't schijnt, is het geoorloofd dood te zwijgen.

Eén voorbeeld zal volstaan om te doen inzien dat de beweringen van den heer De Raet niet altijd te betrouwen zijn.

De heer De Raet is, indien ik mij niet vergis, een leerling van Hector Denis en het spoor drukkende van zijnen leermeester, beeldde hij zich in dat alles is afgedaan wanneer men eenige diagrammen kan vertoonen. Hij vergeet dat niets gemakkelijker is dan met cijfers en statistieken te goochelen, maar dat de schoonste diagrammen van de wereld tegen *feiten* niet kunnen opwegen.

Zoo heeft hij ons diagrammen laten zien waaruit, volgens

hem, bleek dat te Gent de bevolking der faculteiten gestadig vermindert, terwijl die der bijzondere scholen niet minder gestadig aangroeit. Dien uitslag heeft hij bekomen door slechts eene korte periode van eenige jaren in aanmerking te nemen. Wanneer men echter de statistiek van de laatste *veertig* jaren raadpleegt, wordt men dadelijk gewaar dat gedurende die tijdsruimte het getal der faculteitsstudenten meer dan *verdubbelde*, terwijl dat der polytechnici langen tijd stationair bleef en eerst in de allerlaatste jaren een weinig aangroeide. Dat zijn *feiten* : wie er aan twijfelt doorbladere de jaarlijksche verslagen van den Rector.

En de oorzaken van die feiten zijn bekend, ik heb ze ter zitting van den Volksraad aan den heer De Raet medegedeeld en wil ze in 't kort herhalen. Toen de Gentsche Hoogeschool door de geestelijkheid in den ban werd geslagen, waren er geene katholieke ouders meer, die hunne kinderen daarheen wilden zenden, behalve degenen wier zonen voor ingenieur studeerden, want ten dien tijde waren er in België geene polytechnische scholen buiten die aan de Rijksuniversiteiten gehecht. Later kwamen de clericalen aan het roer en zorgden ervoor dat het leeraarskorps zoo spoedig mogelijk zou gezuiverd worden, hetgeen natuurlijk medebracht dat eene menigte katholieke studenten weer naar Gent werden gezonden en jaar uit jaar in talrijker werden. Van den anderen kant stichtte men te Leuven en te Brussel vrije polytechnische scholen, wier mededinging voor die van Gent op een niet onbeduidend verlies van leerlingen uitliep.

Die brief is reeds lang genoeg en ik wil niet aandringen. Ik heb genoeg gezegd om aan te toonen dat wanneer het lijvig betoog van den heer De Raet zal verschijnen wij hoegenaamd niet zullen verplicht zijn tot een voorzichtig stilzwijgen onze toevlucht te nemen.

Hoogachtend,

A. PRAYON VAN ZUYLEN.

7. — Verslag over de Voordracht van den Heer L. de Raet in het Algemeen Nederlandsch Verbond te Gent.

(Verslag van *Het Volksbelang*, overgedrukt in het blad « *In Vlaanderen Vlaamsch* » n° 4, 1 April 1904).

Maandag 29 Februari 11. had de Gentsche Tak van het Algemeen Nederlandsch Verbond (letterkundige afdeling) zijne leden uitgenoodigd op eene voordracht van den H^r L. De Raet, ingenieur en licentiaat in economische wetenschappen te Brussel, *over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*.

Een veertigtal toehoorders en toehoorderessen, waaronder enkele studenten, inrichters van het Vlaamsch Studentencongres, waren in de zaal van het Huis der Notarissen opgekomen om den spreker te hooren.

Men weet, dat de Heer De Raet reeds in November 11. zijne grondige critiek van het stelsel Mac Leod in den *Vlaamschen Volksraad* te Brussel voorgedragen heeft.

Men herinnert zich ook, dat men alsdan in de pers te Brussel en elders gepoogd heeft die zoo ernstige critiek dood te zwijgen en dat de Heer De Raet zich gedwongen zag een kort overzicht zijner argumenten mede te deelen in eenen brief, dien hij aan *Het Volksbelang* heeft gezonden.

Gedurende twee volle uren heeft de Heer De Raet, dien avond zijne beweegredenen, cijfers en tabellen, aan zijn zeer aandachtig publiek medegedeeld. Zijn doel was te betoogen, dat het stelsel Mac Leod in geen en deele leiden kan tot eene echte vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool.

Het betoog van den Heer De Raet had dienvolgens voor doel te bewijzen, dat het stelsel Mac Leod geenszins radicaal is, maar mank gaat aan een verkeerd opportunisme.

Voor al trachtte spreker aan te toonen, hoe misdadig het zou zijn de technische scholen der Gentsche Universiteit buiten de vervlaamsching te sluiten, nu dat de ontdekking van koolmijnen in de Antwerpsche en Limburgsche Kempen de toekomst van het Vlaamsche ras in België bedreigt met eene aanstaande overrompeling dier zuiver gebleven Vlaam-

sche gewesten door eene immigratie van Waalsche ingenieurs en mijnwerkers.

In die crisis moet men vooral mogen rekenen op talrijke Vlaamsche vakmannen, gevormd in de vervlaamscht technische scholen der Gentsche Universiteit.

De heer De Raet verklaarde zich beslist tegen de stelsels, opgeworpen door de HH. De Vigne, Van Rijswijk, Fredericq en anderen, die hij niet besprak, maar vooraf afkeurde. Wat het stelsel Mac Leod betreft, het werd door hem aan eene critiek onderworpen, die men niet langer meer zal kunnen doodzwijgen.

Na de voordracht, die eenen diepen indruk maakte op al de aanwezigen, greep er eene korte woordenwisseling plaats. Er werd besloten, dat het vraagstuk, zoo grondig en wetenschappelijk door den Heer De Raet onderzocht, in eene volgende zitting breedvoerig zou besproken worden, in tegenwoordigheid van den spreker.

Men zal intusschen wel doen te wachten totdat de uitgebreide verhandeling van den Heer De Raet in druk verschenen zij.

8. — Vlaamsche logiek.

(In *Vlaanderen Vlaamsch*, n° 5, 15 April 1904.)

Het verslag dat wij in ons laatste nummer *onpartijdigheids-halve* afgekondigd hebben over de voordracht door den Heer De Raet in den Gentschen tak van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* onlangs gehouden over dat bij uitstek belangrijk onderwerp, heeft, naar wij vernemen, bij sommigen aanleiding gegeven tot verkeerde opvattingen en eischt dus een woord toelichting.

In het belang zelf der waarheid hebben wij het nuttig geacht onze lezers de klok te laten hooren die luidt voor de algeheele vervlaamsching in eens van gansch de Gentsche hoogeschool, met inbegrip dus der technische scholen. Daarmede is de fabel vernietigd alsof de stem van eenen andersdenkende stelselmatic verdoofd wierd.

Maar hoe ernstig wij de studie des Heeren De Raet ook achten, hoe zeer wij ook gewenscht hadden hem te zien zeten in den schoot van de Congrescommissie, waar zijne werken bij de eerste werkzaamheden hoogst nuttig hadden kunnen zijn, toch achten wij dat zijne zienswijze thans te laat komt, nu dat de overgrootste meerderheid der Vlaamsche kringen en strijders zich na ruime bespreking voor het voorstel Mac Leod verklaard heeft.

Met het oog op de wenschelijke tucht in de gelederen der welmeenende kampers en op het noodig beleid in den strijd, is het sterk te betreuren met een ander ontwerp voor den dag te zien komen, wanneer de Vlaamsche beweging in haar geheel stand genomen heeft voor een stelsel dat haar voldoening zal geven en waarvan de verwezenlijking veel gemakkelijker zal te bekomen zijn.

Wij zullen dus blijven ieveren voor het voorstel Mac Leod en noodigen alle Vlamingen uit die zich daarrond geschaard hebben, zich niet te laten verdeelen tot vreugde onzer vijanden....

Eendracht zij de leus ! Eensgezind ten strijde voor het stelsel der studentencongressen, het *stelsel* Mac Leod !

9.—Het Wetsvoorstel Daens met memorie van toelichting.

*(Kamer der Volksvertegenwoordigers. Vergadering van
10 November 1905.)*

Wetsvoorstel tot aanvulling van artikel 1 der wet van 27
September 1835 op het hooger onderwijs.

TOELICHTING.

MIJNE HEEREN,

In Kamerzitting van 22 April 1904 vroeg onze betreunde collega de Heer De Backer, aan den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs of hij voornemens was het huidig artikel 5 van het Koninklijk besluit van 9 December 1849 op de inrichting van Staatshoogescholen te

vervangen door den volgende tekst : » *De lessen worden gegeven in de Nederlandsche taal ter hoogeschool van Gent ; in de Fransche taal, ter hoogeschool van Luik.*

» *De thans aangestelde leeraars die, bij den aanvang van het academisch jaar 1905-1906, ter Hoogeschool van Gent zullen doceeren, zullen, op hun verzoek, kunnen gemachtigd worden om zich, voor hun onderwijs, van het Fransch te blijven bedienen ».*

Den 26^e April van hetzelfde jaar antwoordde de Minister kortweg dat « een zoo gewichtig en zoozeer betwist vraagstuk niet op te lossen is bij koninklijk besluit ». De Heer Minister achtte het echter niet gepast met een enkel woord het voorneemen aan te kondigen of te laten verwachten, dat hij, om dat vraagstuk op te lossen, den wetgevenden weg zou betreden en een wetsontwerp neerleggen ter verwezenlijking van de heilzame hervorming welke vurig wordt gewenscht door gansch het denkend Vlaanderen en vooral door de Vlaamsche studeerende jeugd.

De Heer De Backer zag zich aldus genoodzaakt zijn aangekondigd inzicht te verwezenlijken, namelijk voor te stellen artikel 1 der wet van 27 September 1835, gewijzigd door de wet van 15 Juli 1849 op de inrichting van het hooger onderwijs, aan te vullen met bovenstaanden tekst.

Tot de innigste spijt aller Vlamingen werd de Heer De Backer door ziekte en, helaas, weldra door den dood zelven verhinderd zijn voorstel in te dienen en toe te lichten.

Zonder aarzelen hebben wij het tot het onze gemaakt.

Stoornis in den gang van het onderwijs kan het voorstel niet verwekken, dank zij de overgangsbepaling die het bevat.

Wat betreft het betrachte doel, zoo billijk, zoo redematig en natuurlijk blijkt het dat men zich met verbazing afvraagt hoe de anti-democratische, antipedagogische en hoogst nadeelige toestand waarover het Vlaamsche volk terecht klaagt, gedurende ongeveer zeventig jaar werd geduld ter Staatshoogeschool van Gent.

De tekst van het tweede lid is zoo duidelijk en eenvoudig, dat hij zal worden goedgekeurd door allen die ware gelijkheid willen zien heerschen tusschen de twee deelen der Belgische

natie ; door allen ook die het welmeen en met het Vlaamsche volk en aan hetzelfde een wezenlijk doelmatig middel willen verschaffen tot stoffelijke en zedelijke opbeuring.

Om de wenschelijkheid, de noodzakelijkheid van de gevraagde hervorming in volle licht te stellen, kan ik niet beter doen dan hier gedeeltelijk over te nemen het vertoogsschrift dat den 15 November 1903 door het **Nationaal Vlaamsch Verbond** werd gestuurd aan Z. M. den Koning, als gevolg op den wensch door den vorst uitgedrukt om de « *de vijfen zeventigste verjaring van België's onafhankelijk bestaan te zien viereen door de eene of andere groote hervorming ten bate der Natie* ». Het luidt :

« MAJESTEIT,

« De heilwenschen van den Senaat beantwoordende Hem op nieuwjaarsdag door eene afvaardiging der Hooge Vergadering gebracht, gaf Uwe Majesteit den wensch te kennen, *de vijfen zeventigste verjaring van België's onafhankelijk bestaan te zien viereen door eene of andere groote hervorming ten bate der Natie*.

« Die verklaring werd met eerbiedige vreugde onthaald door het Belgische volk, dat hierin eene nieuwe uiting zag van de gestadige bezorgdheid voor dezzen welzijn waarvan de Hertog van Brabant in den Senaat reeds een heuglijk blijk gegeven had.

« Met allen eerbied komen wij Uwe Majesteit in overweging geven dat de hervorming welke in de dringendste behoefte zou voorzien en waarvan de vruchten het heilzaamst zouden wezen, *de trapsgewijze doch grondige herinrichting van het hooger onderwijs in Vlaamsch België zou zijn, met het oog op de te gebruiken voertaal voor dien tak, den gewichtigsten, van ons openbaar onderrichtswezen*.

» Terecht werd door Uwe Majesteit in de Troonrede den 12 November 1878 tot de Wetgevende Kamer gericht, verkondigd dat « ten huidigen dage meer dan ooit de verstandelijke ontwikkeling van een volk de voornaamste bron zijner welvaart » is, en dat, zoo het algemeen onderricht den geest der natien

- › verheft en versterkt, het vakonderwijs de vlucht der
- › schoone kunsten begunstigt en de beroepen vooruithelpt,
- › welke in verband staan met den landbouw, de nijverheid en
- › den handel. ›

« Evenzeer als Uwe Majesteit is het Vlaamsche volk door-
drongen van de waarheid, dat *de kracht van den Staat geheel
berust op de zedelijke en verstandelijke waarde der Staatsburgers.*
Met leedwezen moet dat volk, echter vaststellen dat de ver-
hevene denkbeelden van den Vorst tot heden toe uit het oog
verloren werden door de regeeringen welke elkander sedert
1830 hier te lande opvolgden, als het de Vlaamsche helft der
natie gold : *beide Staatshoogescholen zijn, trouwens, op gansch
Franschen voet ingericht, zoowel die van Gent als die van Luik ;*
aan de vier muziekconservatoriums door de Regeering onder-
houden, staat slechts één, het Antwerpsche, wezenlijk ten
dienste van het Vlaamsche volk : in dat van Gent is gansch
het onderwijs Fransch evenals te Brussel en te Luik. Het
Fransch is ook de voertaal van het onderricht in het Hooger
Handelsinstituut, en eene school voor hooger landbouwonder-
wijs bestaat in het Vlaamsche land niet.

› Al die instellingen zijn, dank aan het versmiden der lands-
taal, onbruikbaar voor de massa van het Vlaamsche volk en
leveren, bijgevolg, voor hetzelfde geenszins de vruchten op
waar het aanspraak mag op maken. Immers, de beschavings-
invloed die van dit onderwijs moet uitgaan, blijft achterwege :
het hooger onderwijs is niet alleen nuttig aan den toekom-
den advocaat, geneesheer, leeraar of ingenieur ; deze moet het
kunnen uitdeelen aan anderen, wil hij de rol vervullen waar-
voor hij door zijne wetenschappelijke opleiding en zijn maat-
schappelijken stand aangewezen is.

› Om in dien hoogstbetreurenswaardigen toestand waarvan
de nadeelige gevolgen voor het Vlaamsche volk onberekenbaar
zijn, trapsgewijze verbetering te brengen, *nemen wij eerbied-
volle vrijheid Uwe Majesteit dringend te verzoeken aan den Heer
Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs in
opdracht te geven, zonder verwijl ter Kamer der Volksvertegenwoor-
digers een wetsontwerp neer te leggen strekkende tot geleidelijke*

herinrichting, op Vlaamschen voet, van de Gentsche hogeschool

» Wij vragen dus geene nieuwe Vlaamsche hogeschool, dus ook geene nieuwe aanzienlijke uitgaven uit de Staatskas ; slechts eene verandering van doceerwijze door aanwending der landstaal in vervanging der tot heden toe gebezigde vreemde spraak als voertuig van het onderwijs.

» Uit het standpunt der noodige gelijkheid tusschen beide deelen der Belgische natie, is onze vraag reeds voldoende gewettigd ; maar deze ontleent hare grootste kracht aan de ontegensprekelijke waarheid, dat de Fransche Hogeschool van Gent geenszins aan hare hoogere zending ten opzichte van het Vlaamsche volk beantwoord heeft of kon beantwoorden en, bijgevolg, de groote opofferingen niet gewettigd heeft welke de Staat zich te haren behoeve, sedert onze nationale ontvoogding, getroost heeft.

» Die onderwijsinrichting bepaalde zich tot den dag van heden tot de beroepsopleiding van advocaten, notarissen, geneesheeren, artsennkundigen, ingenieurs en doctors in de wijsbegeerte en letteren, maar zij was nooit wat, volgens de hedendaagsche opvatting, de hoogeschoolen in alle andere landen zijn : brandpunten van beschaving en vooruitgang, warmte en licht in wijden kring verspreidende, gloeiende fakkels hare stralen doende doordringen in al de standen der omringende samenleving. Zij staat alleen ten dienste eener kleine bevoorrechte keurbende welke er slechts of vooral heengedreven wordt door berekeningen van nuttigheidsbedoeling ; maar de volksmassa en de burgerij mochten van harentwege nooit eenigen weldadigen invloed ondervinden ; voor deze laatsten bleven de woorden van Fouillée onbewaarheid : « (1) *'t is uit de hoogere ontwikkeling dat alles voortvloeit, zooals het bevruchtende water uit de hoogten neerstroomt* ».

» Die armtierige toestand is te wijten aan de miskennis der begrippen welke ten huidigen dage tot grondslag dienen

1. C'est de la culture supérieure que le reste découle, comme l'eau fécondante descend des hauteurs.

bij de inrichting van het hooger onderwijs bij alle andere volkeren : « (1) *het is eerst in onze eeuw* » zegt dezelfde schrijver « *dat de ontwikkeling van den nationalen geest de gewoonte heeft doen verdwijnen in het Latijn te schrijven, en iedere taal tot wetenschappelijke taal verheven heeft* ».

» « Overal ontstaan nationale hoogeschoolen ; geen enkele »
» natie wil op geestelijk gebied van eene andere afhangen en »
» hare heerschappij erkennen ; *in ieder land worden de werken* »
» *der geleerden in de moedertaal uitgegeven*. »

» Het Vlaamsche volk alléén, onder de onafhankelijke volkeren, werd vreemd gehouden aan die algemeene beweging tot vervorming van het hooger onderwijs in nationalen zin ; dat volk alléén bleef onderdrukt tot eenen staat van verstandelijke minderheid en schatplichtig gehouden jegens eene vreemde natie. Zijne taal alléén wordt alhier verwaarloosd voor het wetenschappelijk onderwijs, waartoe zij nochtans aan alle vereischten beantwoordt en, natuurlijk en onvermijdelijk gevolg, ook voor het schrijven van boeken en bijdragen in tijdschriften, waarin de geleerden de vrucht hunner studiën en waarnemingen in ruimen kring mededeelen.

» De blinde, uit vooroordeel spruitende vijandigheid welke de regeerende standen jegens de volkstaal van Vlaanderen bezielde in de eerste jaren van ons onafhankelijk bestaan, was de eenige drijfveer tot de onredematige en onvaderland-sche inrichting van het hooger onderwijs in dat gedeelte des Rijks. Het begrip van taalgelijkheid dat thans de bovenhand gekregen heeft en plechtig gehuldigd werd door de wet van 18 April 1898, moet ook deze schreeuwende onrechtvaardigheid

1. C'est seulement dans notre siècle, que le développement de l'esprit national a fait disparaître l'usage d'écrire en latin et *élevé chaque langue aux honneurs de langue scientifique*.

Partout surgissent des *universités nationales*, aucune des nations ne veut dépendre intellectuellement des autres et ne veut reconnaître l'hégémonie d'autrui ; *chacune publie les travaux de ses savants dans sa propre langue nationale*. L'enseignement au point de vue national, door ALFRED FOUILLÉE, ancien maître de conférences à l'École normale supérieure. Paris.

doen ophouden en tevens een verlamvend, ja, doodend gebrek aan samenhang doen verdwijnen uit een onderrichtswezen waarvan het onderdeel Vlaamsch is, het middelste gedeelte nog ongeveer half Vlaamsch en het bovenste gansch Fransch en, bijgevolg, de bekrooning van een goed ineensluitend geheel niet kan genoemd worden.

» Het behoud van die onsaamenhangende inrichting, de voortdurende verstooting der landstaal voor de uitdeeling en verspreiding van hoogere wetenschap, zal het voor de studeerende jeugd van Vlaamsch-België steeds onmogelijk maken hooger onderwijs ten volle te genieten, zooals het opgevat wordt in de naburige landen : een beschavingswerk, dat slechts kan verricht worden in de taal van de overgrootste meerderheid der bevolking : voor de Vlaamsche bevolking dus in het Vlaamsch.

» Ja, zoolang de huidige toestand voortduurt, zal de Vlaamsche jeugd zich belemmerd en verlamd voelen in hare edele strevingen naar hoogere kennis en diepere wetenschap en, bij weerslag, zal het Vlaamsch volk in zijn geheel met vertraagden stap en onder verdoofd schemerlicht voortstompelen op den weg van vooruitgang en beschaving, beroofd van de stralende vuurbakens welke overal elders door de nationale hoogeschoolen geleverd worden en de menigte weldadig beschijnen.

.

» De rol waartoe zijne natuurlijke begaafdheden het bestemden, zal het Dietsche volk eerst dan weder kunnen vervullen wanneer, door het inwilligen van onzen wensch, een einde zal gesteld wezen aan den onnatuurlijken toestand waartegen het op onderwijsgebied tot hiertoe vruchteloos worstelde.

» De gevraagde hervorming dringt zich thans meer nog dan vroeger op, sedert de ontdekking van nieuwe steenkoollagen in de Kempen, waarvan de ontginning, een aanzienlijk deel der bevolking zal herscheppen van landbouwers tot nijverheidswerklieden en aldus, met eene verandering in den huishoudkundigen toestand van dat gewest, de waarde van de kennis der landstaal meer zal doen voelen bij de wetenschap-

pelijk gevormde mannen die zich in dat deel des lands zullen gaan vestigen.

.
» Ongetwijfeld deelt Uwe Majesteit met ons in het gevoelen van den wijsgeer, die de bevordering der wetenschap als het edelste voorwerp van eerezucht en bezorgdheid op den hoogsten prijs stelde, omdat zij die werken om de macht van gansch het menschedom over alle dingen te vergrooten, ontegensprekelijk een wijzer en verhevener doel dan al het overige betrachten, en de heerschappij van den mensch over gansch de natuur heel en al berust op kunsten en wetenschappen. Welnu, die zekerheid laat ons de verblijdende hoop koesteren dat Uwe Majesteit den hier vertolkten wensch van het Vlaamsche volk niet onverhoord zal willen laten. Immers, het beoogde doel is, ten slotte, het arbeidsveld der wetenschap aanzienlijk uit te breiden door toevoeging van eenen grond welke sedert ongeveer de drie vierden eener eeuw grootendeels braak bleef liggen, maar waarvan de natuurlijke vruchtbaarheid opnieuw zal blijken zoodra hij *naar redematige, oordeelkundige regels* bewerkt wordt door de afstammelingen van een ras dat steeds, als het in het aanwenden zijner natuurmiddelen niet gedwarsboomd werd, uitblonk in alle vakken van menschelijke kennis en kunst.

» En het zal niet alleen het Vlaamsche volk zijn dat zich over de weldadige gevolgen van die billijke hervorming zal te verheugen hebben : neen, gansch het Belgische huisgezin zal eerst dan den vollen omvang genieten van het welzijn, tot het scheppen waarvan het de kracht bezit, als beide bestanddeelen, gelijkelijk behandeld, in gelijke mate ook zullen kunnen bijdragen tot de gemeenschappelijke welvaart.

» De tentoonstellingen van wetenschappelijke werken, herhaaldelijk ingericht naar aanleiding der Vlaamsche natuur- en geneeskundige Congressen en der Congressen van Vlaamsche rechtsgeleerden, hebben de degelijkheid en uitgebreidheid der Nederlandsche wetenschappelijke letterkunde in alle vakken afdoende bewezen. Tevens legden die uitstallingen getuigenis af voor het wetenschappelijk karakter onzer taal, karakter

dat door niemand, die zichzelven niet wenscht een getuigschrift van onwetendheid toe te kennen, noch geloofchend of betwijfeld wordt, evenmin als de volkomen geschiktheid derzelfde taal voor hooger onderwijs, hoedanigheid welke, overigens, onwedersprekelijk blijkt uit het feit dat zij in Nederland tot eenige voertaal dient aan gansch het onderwijs in alle graden en voor alle vakken. »

De in bovenstaand verzoogschrift uiteengezette redenen worden door de ondergeteekenden overtuigend geacht. Ook koesteren zij de hoop, dat de kamerleden, zich alleen bekommerende om het toekomstig heil, om de herleving van het Vlaamsch volk, zich als één man bij hen zullen aansluiten om dit hun voorstel spoedig tot wet te maken.

AD. DAENS.

WETSVOORSTEL.

EENIG ARTIKEL.

Aan artikel 1 der wet van 27 September 1835, houdende inrichting van het hooger onderwijs, gewijzigd door de wet van 15 Juli 1849, worden de volgende bepalingen toegevoegd :

« De lessen worden gegeven in de Nederlandsche taal ter hoogeschool van Gent ; in de Fransche taal ter hoogeschool van Luik.

» De thans aangestelde professors die, bij den aanvang van het academisch jaar 1906-1907, ter hoogeschool van Gent doceeren, kunnen, op hun verzoek, worden gemachtigd zich, voor hunne lessen, van het Fransch te blijven bedienen. »

A. DAENS, P. DAENS, Dr J. PERSOONS, PR. VAN LANGENDONCK, J. VERHEYEN.

10. — De Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool in het Willems-Fonds.

(Jaarlijksche Algemeene Vergadering, gehouden te Gent op 29 October 1905. Verslag verschenen in het *Tijdschrift v. h. Willems-Fonds*, bladz. 310 en volg.)

Trapsgewijze vervlaamsching der Hoogeschool te Gent (Afd. Brussel).

De heer E. H. T'sjoen (Brussel) maakt het historiek van

het vraagstuk in het Willems-fonds en herinnert namentlijk de besprekingen, die plaats grepen in de Algemeene Vergaderingen van 19 Juni 1898 en 29 October 1899 en het onderzoek naar den toestand in de hoogeschool van Helsingfors, waartoe de laatste aanleiding gaf.

Zes jaren lang blijft het Willems-fonds als 't ware onverschillig aan de hoogst belangrijke kwestie van de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool. Is 't omdat er onder de Vlamingen een verschil van meening is ontstaan aangaande de practische oplossing ? Dit verschil van meening heeft aanleiding gegeven tot zekere verbittering en verkoeling.

Uitstekende Vlamingen willen het voorstel Mac Leod beperken, gezien de ongunstige stemming van Regeering en Kamers. De heer Paul Fredericq o. a. denkt dat men aldus zekerder tot het doel zal geraken. Dit is zijn recht. Men heeft hem in zekere kringen ongenadig, op bitsige en onrechtvaardige wijze aangevallen. Dat was stellig verkeerd : de vrijheid van onderzoek blijft toch bestaan.

De heer L. De Raet, heeft met glans bewezen dat de heer Mac Leod, gezien de nieuwe toestanden o. a. de ontdekking van het kolenbekken in Limburg, niet ver genoeg gaat. Om practische redenen stelt de heer Mac Leod de vervlaamsching van de technische faculteit uit ; om practische redenen wil de heer De Raet de vervlaamsching van die faculteit te Gent. Hij weet overigens dat voor de Waalsche leerlingen zal gezorgd worden.

Spreker is het eens met den heer De Raet. Het vraagstuk dient doorgedreven te worden in het belang van het volk. Hij eindigt met een motie voor te stellen.

De heer *Danneels*, van Eekloo, meent dat de heeren Mac Leod en De Raet op den verkeerden weg zijn. In plaats van de vervlaamsching eener Hoogeschool te vragen, ware het beter eene nieuwe Hoogeschool te stichten, daar de bevolking vermeerdert en de bestaande Hoogescholen wel met ééne kunnen vermeerderd worden.

Die Vlaamsche Hoogeschool zou te Antwerpen moeten komen.

De heer adv. *Leon. Willems*, lid van de eerste commissie die op het Congres te Antwerpen werd benoemd om de zaak vooruit te helpen, doet opmerken dat in den beginne bijna al de leden van die commissie ook meenden te ijveren voor het stichten eener nieuwe Vrije Hoogeschool ; doch opvolgenlijk zijn allen van gedacht veranderd toen zij de bezwaren van het tot stand komen eener Vrije Hoogeschool onderzocht hadden : er zou ontzaglijk veel geld moeten zijn en de wezenlijk bevoegde leeraars zouden zoo maar niet aanstonds te vinden zijn. Het is dus wel de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool welke moet worden gevraagd.

De heer *Julius Hoste* zoon zegt dat de zaak nog uit een ander opzicht moet worden beschouwd ; met moet zich ook plaatsen op het standpunt van het Recht, en de vraag moet zijn : Hebben de Vlamingen ja dan neen recht op minstens ééne Hoogeschool ? Het antwoord kan niet twijfelachtig wezen.

De heer *Maurits Sabbe* meent dat de zaak nog niet rijp is, in dezen zin, dat wij het nog niet eens zijn nopens het stelsel der vervlaamsching.

De heer *Julius Hoste* antwoordt dat hetgeen gevraagd wordt enkel is eene stemming van princip.

De heer prof. *Fredericq* toont insgelijks aan dat er van geene Vrije Hoogeschool kan spraak zijn ; dien last mogen of kunnen de Vlamingen zich niet op de schouders laden. Hij is het eens met den heer Hoste over het rechtvaardige van den eisch, maar het zijn de wetgevers die moeten aangesproken worden. Indien de Vlamingen zoowel als de Walen het onvervreemdbaar recht hebben om een eigen staatshoogeschool te bezitten, mogen zij ook geene gelegenheid laten voorbijgaan om dit recht te bevestigen. Spreker is insgelijks voor de weglating van het woord *trapsgewijze*, omdat het een specialen zin heeft gekregen.

Nog andere wijzigingen worden voorgesteld door de heeren J. Vercoullie, *secretaris*, A. Matton (Brussel) en E. Van den Berghe (Brussel).

Ten slotte wordt de motie T'sjoen in den volgende vorm aangenomen :

« Het Willems-Fonds, in zijne Algemeene Vergadering te Gent op 29 October 1905, vraagt eerbiedig en uitdrukkelijk aan de Regeering en Kamers onverwijld over te gaan tot de geleidelijke vervlaamsching van de Hoogeschool van Gent.

De heer V. Van de Walle, volksvertegenwoordiger (Mechelen) verzekert dat de vlaamschgezinde volksvertegenwoordigers zich zonder twijfel met de zaak zullen bezighouden en stelt zich persoonlijk gansch ter beschikking van het Willems-Fonds. (*Toejuichingen.*)

11. — De Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool door Mr. A. B. Cohen Stuart.

(verschenen in de *Nieuwe Courant* van den Haag en overgedrukt door de *Vlaamsche Gazet* n^o van 5 Maart 1906).

Daar de beweging voor een Vlaamsche of Nederlandsche Hoogeschool te Gent van de hoogste beteekenis is voor de toekomst van Vlaanderen, die ook ons, Nederlanders, niet onverschillig kan laten, heb ik mij tot eenige Gentsche hoogleeraren gewend om hun meening te vernemen over de kansen der beweging en over den weg, die ingeslagen moet worden om de beweging zoo spoedig mogelijk te doen slagen.

Eene korte samenvatting van de voornaamste punten waarover het hier gaat, moge aan het verslag van ons onderhoud voorafgaan.

« Het bekomen eener Vlaamsche Hoogeschool in België is thans het voornaamste punt van het Programma der Vlaamsche Beweging. » heeft in 1903 prof. Mac Leod geschreven. Misschien wel daarom heeft die eisch hevige bestrijding gevonden. Men heeft tot bestrijding aangevoerd :

dat het Nederlandsch niet als wetenschappelijke taal kan gebezigd worden :

dat hooger onderwijs met het Nederlandsch als voertaal de Vlaamsche geleerden buiten alle aanraking met niet-Nederlandsche geleerdheid zou doen blijven.

dat de Nederlandsch-onkundige Walen door het instellen van een Nederlandsch hooger onderwijs zouden worden benadeeld.

Waarop hoofdzakelijk geantwoord is met een verwijzing naar Noord-Nederland, waar het Nederlandsche hooger onderwijs schitterende resultaten had opgeleverd, en waar de geleerden zelfs beter op de hoogte gebleven waren van de wetenschappelijke stroomingen in het buitenland dan de Belgen, omdat door dezen te uitsluitend werk gemaakt was van het Fransch, te weinig van het Duitsch en Engelsch.

In 1897 werd te Antwerpen door het XXIIIe Taal en Letterkundig Congres een commissie samengesteld, belast met het onderzoeken van de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederl. Hoogeschool in België.

Zij stelde in haar verslag voor, de 4 faculteiten der Gentsche Hoogeschool trapsgewijze te doen vervlaamschen.

1. De thans aangestelde professoren en docenten zouden van regeeringswege verzocht (maar niet verplicht) worden voortaan hun onderwijs in 't Nederlandsch te geven.

2. Alle nieuwe professoren en docenten zouden bij hun benoeming verplicht worden van het beginne af in 't Nederlandsch te doceeren.

3. Alleen voor de leergangen over levende Romaansche taal- en letterkunde zouden uitzonderingen op den regel kunnen gemaakt worden.

Terwijl de tegenstanders hun ijver verdubbelden, begonnen de voorstanders een flinke propaganda. In 1899 kwam te Gent het eerste Vlaamsche studentencongres bijeen tot bevordering van de vervlaamsching der Hoogeschool. Kenschetsend voor de strijdwijze der Franschgezinden is wel, dat zij een hoopje dronken baliekluivers in de vergadering stuurden, om er wanorde te stichten !

Na eenigen tijd ontstond tweedracht onder de voorstanders der vervlaamsching. De heeren De Vigne, volksvertegenwoordiger, en prof. Fredericq betoonden zich voorstanders van een meer opportunistisch stelsel, zij wilden voorloopig genoeg nemen met een *tweetalige* Hoogeschool. Hierbij sloot zich ook aan de heer Van Rijswijk. In 1903 verklaarde echter de groep België van het Alg. Nederlandsch Verbond

zich voor het stelsel der commissie, de trapsgewijze volledige vervlaamsching.

De ijver, waarmede prof. Mac Leod, die dit radicale stelsel aanhing, voor de vervlaamsching gewerkt heeft, is boven onzen lof verheven. In talrijke geschriften wees hij op het nut dat de hoogeschool-vervlaamsching zou hebben voor de verhooging van 't ontwikkelingspeil van het gansche Vlaamsche volk, hij spoorde aan tot het koopen en lezen van Nederlandsche wetenschappelijke werken, hij bracht Nederlandsche natuurwetenschappelijke congressen in zwang, gaf een Nederlandsche natuurwetenschappelijke bibliografie *Pal-fijn* uit, hielp de inrichters der jaarlijksche Vlaamsche studentencongressen met raad en daad, ondersteunde den Nederl. boekhandel te Gent.

Zeer te betreuren was 't, dat dit jaar noch prof. Mac Leod, noch andere Vlaamschgezinde hoogleeraren, zooals vorige jaren het eerevoorzitterschap der afdeelingen bekleedden van het Vlaamsche studentencongres; op het congres zijn dit jaar slechts twee hoogleeraren, de heeren Obrie en De Vreese, als belangstellenden verschenen. Wij meenen, dat een zich ontwikkelende Nederlandsche wetenschap in België den steun van belezen en geleerde leidlieden behoeft, vooral ook om een degelijke critiek mogelijk te maken op de pogingen van de Vlaamsche studenten, welke als eerstbeginnenden de Nederlandsche wetenschap gaan beoefenen.

De reden, waarom

prof. MAC LEOD

zich ditmaal onthouden heeft, hebben we van hem vernomen, toen we hem opgezocht hadden in zijn laboratorium, dat door den grooten botanischen tuin is omgeven. De hooggeleerde was met onderzoekingen bezig maar stond ons met groote bereidwilligheid geruimen tijd te woord. Tot ons groot leedwezen hoorden we, dat hij besloten heeft, zich met de Vlaamsche beweging niet meer in te laten, dat hij zelfs zijn geschriften over de hoogeschool niet meer zal doen herdrukken. Hij heeft te veel tegenwerking ondervonden, zelfs van

dusgenaamde Flaminganten, die er voor terugschrikken de Vlaamsche beweging meer « Nederlandsch » te maken. Hij wil zich in de eenzaamheid van zijn laboratorium, van zijn plantkundige en sociologische studiën terugtrekken. Over eenigen tijd hoopt hij de rijke verzamelingen van het Leidsche Museum van Natuurlijke Historie te gaan bestudeeren, een reeds lang opgevat plan. Maar buiten dat « Flamingantisme » wil hij zich voortaan houden ; wil niet meer beschouwd worden als Vlaamsch leider.

Wij kunnen slechts betreuren, dat prof. Mac Leod dit besluit genomen heeft. De Vlaamsche beweging heeft, we gelooven het inderdaad, dringend behoefte aan een radicale groep, een linkervleugel, die het einddoel der beweging onbedeesd voor oogen houdt, die de lauw vlaamschgezinden aanspoort, en niet terugdeinst voor het schrikbeeld van veel gemoedelijke Vlamingen : « de administratieve afscheiding van Vlaamsch- en Waalsch België. »

Een medestander van prof. Mac Leod is

prof. DE VREESE

hoogleeraar in Germaansche filologie te Gent. Deze hield op het studentencongres een rondborstige toespraak, waarin hij er over klaagde, dat zooveele « Flaminganten » alleen bij zekere gelegenheden Nederlandsch trachten te spreken maar te veel aan het Fransch verslaafd zijn, om het Fransch spreken te kunnen nalaten in het dagelijksche leven. Hij stelde voor, in 't vervolg de echte « Vlaamschgezinden » van de « Flaminganten » te onderscheiden. Hij kwam er ook tegen op, dat het Nederlandsch als studievak door de Germaansche filologie in België nog te weinig wordt beoefend.

prof. FREDERICQ

is voorstander van het opportunistische stelsel. Hij wijst er op, dat van de 70 Gentsche hoogleeraren slechts een 20-tal te vinden is voor de hoogeschool-vervlaamsching en dat hiervan slechts enkelen iets gevoelen voor volledige vervlaamsching. Hij vreest, dat de Vlaamsche ouders de studenten naar de ver-

franschte Leuvensche hoogeschool zullen sturen, als de Gentsche faculteiten al te spoedig worden vervlaamscht. Volgens hem is 't lastig de gevolgen der vervlaamsching te voorspellen ; hij wil geen crisis voor de Gentsche hoogeschool teweegbrengen. De Leuvensche studenten zijn voor het stelsel van Mac Leod ! roept hij uit. Denkt ge, dat de hooge geestelijkheid, die 't toezicht heeft op de Leuvensche hoogeschool, dit zou toelaten, als zij niet hoopte, dat Leuven zou partij trekken van Gents vervlaamsching ? Waarom eischen de Leuvenaars niet de vervlaamsching van hun eigen hoogeschool ?

Hij wil dan ook een zeer voorzichtige vervlaamsching. In ieder der 4 faculteiten zou hij, als de Rijks-geldmiddelen 't toelieten, 2 of 3 hoogleeraren willen zien aanstellen, die NAAST de Fransche leergangen gelijkwaardige Nederlandsche leergangen zouden geven.

Het mag gevraagd worden, of prof, Fredericq het behartigen van de hoogste belangen niet al te zeer in gevaar brengt door het letten op overwegingen van lagere orde. Misschien zal de Leuvensche katholieke hoogeschool tijdelijk meer studenten krijgen door Gents vervlaamsching, maar op den duur zal Gent toch een krachtigen Vlaamschen invloed gaan uitoefenen, ook op Leuven ! Immers de wet van 1883 die op de Rijks-middelbare scholen van Vlaamsch-België Vlaamsche leergangen heeft ingevoerd heeft ook aanleiding gegeven tot het thans aanhangige wetsontwerp van Coremans, om het zelfde in te voeren voor de katholieke middelbare scholen.

En wat is « uit nationaal Vlaamsch oogpunt » van meer waarde : dat de hoogeschool te Gent een onvergangstijdperk met de daaraan verbonden nadeelen, een « crisis », doormaakt maar dat zij op den duur het Vlaamsche middelpunt bij uitnemendheid worden kan, — of dat zij met een slakkengang vervlaamscht, en de Vlaamsche beweging nog lange, lange tijden machteloos blijft ?

Nu moge prof. Fredericq aanvoeren, dat volgens zijn stelsel de hoogeschool éérder vervlaamscht zou zijn dan volgens het stelsel van de commissie, ernstig moet betwijfeld worden of dit juist is ; immers de gewoonlijk gemaakte tegenstelling

tusschen « opportunistisch » en... radicaal » stelsel (dat der commissie) is zeer veelzeggend.

prof. VERCOUILLIE

acht het onnoozel, te beweren, dat het tijdperk der stelsels thans gesloten is. Het zal eerst recht geopend worden, als de gedachte der hoogeschoolvervlaamsching meer ingang vindt. Volgens hem moeten thans alle Flaminganten zich vereenigen voor de Vlaamsche hoogeschool, zonder iets te beslissen aangaande het te volgen stelsel. De beweging is thans nog allesbehalve populair. Wel haat men hier de Franskiljons, maar óók de Flaminganten.

Ook hij is beducht voor een crisis der Gentsche hoogeschool, wanneer zij al te spoedig vervlaamscht wordt.

Hij is voor zich het volgende stelsel toegedaan. Het eerst moet de Nederl. taal gebracht worden in die faculteiten, waarin het grootste aantal studenten studeert, n. l. de rechtsgeleerde en de geneeskundige. De colleges, die voor het afleggen der voorbereidende candidaats-examens verplicht zijn, zouden nu in het Fransch en in het Nederlandsch moeten worden gegeven. Hiertoe zou 't niet noodig wezen het personeel uit te breiden.

Zooals men ziet zijn de Vlaamschgezinde hoogleeraren aan de Gentsche hoogeschool het onderling lang niet eens. Kunnen zij zich aaneensluiten onder de leus eener « blanco » hoogeschool-vervlaamsching? Wij betwijfelen het. Want men zou een meerderheid van Belgische volksvertegenwoordigers voor zulk een vaag ideaal moeilijk kunnen vinden, dunkt ons. Daarentegen werpt de bekwame voorstander van het commissie-stelsel elke verdere bemoeienis van zich af. Wat moet er onder deze omstandigheden van de Hoogeschool-vervlaamsching worden?

Wij denken onwillekeurig aan het opschrift der munten van de Vereenigde Provinciën na het sluiten der Unien van Utrecht: « *Incertum quo fata ferunt.* »

Mr A. B. COHEN STUART.

12. — De inrichting van een Vlaamsche Mijnschool.

(Algemeene vergadering van het *Algemeen Nederlandsch Verbond*, op 8 April 1906, verslag van *Neerlanden* N^o van Mei 1906, bladz. 123, door persoonlijke nota's aangevuld).

De heer *Marten Rudelsheim* (van Antwerpen) stelt voor : te onderzoeken of het mogelijk is eene Vlaamsche Mijnschool op te richten zonder te wachten tot de Gentsche Hoogeschool vervlaamscht weze, en zoo dit onmogelijk is, stappen te doen bij de betrokken gemeentebesturen en Provinciebesturen om zoo'n school op te richten ».

Er is hoogdringendheid. Door het ontdekken van het Limbrugsche mijnbekken bestaat er vrees, dat twee Vlaamsche provinciën voor onze taal verloren gaan. De ingenieurs en werklieden, die door die ontdekking naar het Noorden van ons land zullen komen, zullen allen Walen zijn, en het vestigen van al die Fransch-sprekende menschen in onze weinige bevolkte Kempen zou er algauw onze taal verdrongen hebben ten voordeele van het Fransch. (Zie : *L. de Raet*, Vlaanderen's economische ontwikkeling : Het Vlaamsch Koolbekken, *Neerlandia*, n^o van Juli 1904)

In de huidige omstandigheden acht de heer Rudelsheim de vervlaamsching der technische scholen van Gent nog dringender dan die der vier andere faculteiten.

Daar echter deze vervlaamsching nog jaren zal duren, vindt hij het raadzaam dat de Vlamingen geholpen door toelagen van de provinciën Antwerpen en Limburg en van de stad Antwerpen, onmiddellijk eene Vrije Mijnschool zouden inrichten. Hij wijst op het voorbeeld der School van Bergen : de begroting dezer school bedraagt 200.000 fr. jaarlijks.

De heer *Lodewijk de Raet* antwoordde op deze rede met volgende woorden :

* * *

1° dat de inrichting van een technisch onderwijs, wel het moeilijkst is wat de Vlamingen konden aanvatten, omdat die inrichting het meeste geld zou vorderen : meer

dan in welk andere faculteiten der hoogeschool zijn daar kostelijke inrichtingen noodig: laboratoria, werkplaatsen, verzamelingen, enz. Hij wees op de millioenen die de Regeering besteedt aan het technisch onderwijs te Gent en te Luik. Te Bergen zelf, hebben onlangs de stad Bergen en de provincie Henegouw 1,200,000 fr. voor de Mijnbouwschool uitgegeven.

* * *

2° dat de wettelijke diploma's van ingenieur van burgerbouwkunde en burgerlijk ingenieur der mijnen slechts kunnen afgegeven worden op eene hoogeschool zooals art. 32 der wet van 10 April 1890 die bepaald heeft: « wordt als hoogeschool beschouwd, ieder gesticht van hooger onderwijs bestaande uit vier faculteiten ten minste, omvattende het onderwijs van de wijsbegeerte en letteren, van de rechten, van de natuurkundige, wiskundige en natuurlijke wetenschappen, van de genees-, heel- en verloskunde, en welks programma al de leergangen omvat door de wet voor de examens in elk dier vakken voorgeschreven. »

In een tweede paragraaf zegt hetzelfde artikel :

« Om diploma's te kunnen begeben, den graad toekennende hetzij van candidaat ingenieur, hetzij van burgerlijk ingenieur der mijnen, of van ingenieur van burgerbouwkunde, moet *de hoogeschool* in haar programma al de leervakken opnemen door de wet vereischt voor het examen leidende tot een der graden van ingenieur. »

Ondanks de heer Houzeau, volksvertegenwoordiger van Bergen, zich beriep op het verworven recht der Mijnbouwschool van Bergen, die sedert 1835 bestaat, heeft deze school, als niet gehecht aan een hoogeschool volgens bepaling van art. 32 van voormelde wet, het recht niet bekomen wettelijke diploma's van burgerlijk ingenieur der mijnen te begeben.

Dit zou ook het geval zijn met eene vrije Vlaamsche Mijnbouwschool. En dit is van het grootste gewicht. Immers art. 48 der wet van 10 april 1890 zegt :

« Niemand wordt toegelaten om mede te dingen naar het ambt van ingenieur in Staatsdienst, zoo hij den graad van burgerlijken ingenieur der mijnen of dien van ingenieur van

burgerbouwkunde en de bekrachtiging zijns diploma's niet verkregen heeft naar luid dezer wet. »

Een dergelijke vrije Mijnbouwschool zou dus enkel kunnen ingenieurs vormen voor de private nijverheid, voor de maatschappijen die in het Vlaamsch Kolenbekken vergunningen zullen bekomen ; aldus zou deze school zeker niet één derde van het sociaal nut bereiken dat van haar wordt verwacht.

Want de rol van den staatsingenieur der mijnen is van overwegende beteekenis op sociaal gebied : hij treedt op voor den Staat tegenover den uitbater der mijn en moet nagaan of al de voorschriften der mijnenwetgeving nageleefd worden. Hij vervult verder hetzelfde ambt als de arbeidstoezichter voor de gewone nijverheidsinrichtingen zijn rol op dit gebied wordt aldus omschreven in het Koninklijk Besluit van 22 oct. 1895, houdende herinrichting van het opzicht van den arbeid en over de gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen :

« ARTIKEL EÉN. — De mijnningenieurs zijn gelast het toezicht te houden op de naleving der wet van 13 December 1889 betreffende den arbeid der vrouwen, der jongelingen en der kinderen in de mijnen, de graverijen, de groeven, de werkhuizen en de werkplaatsen, in de bij dit besluit gevoegde lijst A vermeld.

Deze lijst kan, volgens de waargenomen noodwendigheden, gewijzigd of volledig worden door den Minister van Nijverheid en Arbeid.

Er zal aan een mijnningenieur van het hoofdbestuur, onder andere bevoegdheden, de zorg worden opgedragen dien toezichtsdienst tot eenheid te brengen.

ART. 2. — Voor al de andere in de vorige artikels niet bedoelde bedrijven zal hetzelfde toezicht moeten worden uitgeoefend door eenen dienst van arbeidsopzicht, die tot het Arbeidsambt zal behooren.

ART. 3. — De ambtenaren en beambten, in de twee vorige artikels aangeduid, zijn gelast, binnen de palen hunner onderscheidelijke bevoegdheid :

1° De nijverheidsinrichtingen te bezoeken, die aan de wet van 13 December 1889 onderworpen zijn ;

2° De overtredingen dezer wet, alsook de verordeningen en besluiten ter zake aan te stippen ;

3° In voorkomend geval, de vergunningen te verleenen, bij artikel 7, lid 4, van gemelde wet voorzien ;

4° De verslagen en voorstellen op te maken, die hun voor de toepassing dezer wet gevraagd worden.

ART. 4. — De mijningenieurs, voor de inrichtingen die als gevaarlijk, ongezond of hinderlijk ingedeeld zijn volgens de bij dit besluit gevoegde lijst A en de opzieners van den arbeid, alsook de afgevaardigden bij het arbeidsopzicht, voor de andere ingedeelde inrichtingen, moeten daarenboven :

1° Zorgen voor de uitvoering der wetten, verordeningen en besluiten betreffende de inrichtingen, met deze te bezoeken en de bekeuringen te doen.

Dit toezicht zal niet alleen uitgeoefend worden, wat den openbaren gezondheidstoestand en de veiligheid in de naburigheid der werkhuizen betreft, maar ook in 't belang der gezondheid en der veiligheid van de werklieden binnen de werkplaatsen ;

2° De doelmatigheid te onderzoeken van de bepalingen der vergunningsbesluiten en nieuwe vereischten voor te stellen in geval de voorgeschreven verplichtingen ontoereikend zouden zijn.

3° Hun advies te geven over de aanvragen tot oprichting van gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen, aan hun onderzoek onderworpen....

ART. 7. — De Minister kan steeds, om den dienst te vergemakkelijken, die uit de ligging der inrichtingen voortspruiten, geheel en al of gedeeltelijk de arbeidsopzieners belasten met de nieuwe werkzaamheden van de mijningenieurs en vice-versa.

ART. 8. — De ambtenaren en afgevaardigden, aangeduid bij de artikelen 1 en 2, zijn verplicht, onverminderd hunne ambtelijke bevoegdheden door dit besluit bepaald, de adviezen en de statistische of andere inlichtingen te geven, die hun worden gevraagd door de overheden waarvan zij afhangen, om de uitwerksels der arbeidswetgeving waar te nemen en de her-

vormingen te bestudeeren, die daarin zouden moeten worden toegebracht. »

De omvangrijke rol op sociaal gebied blijkt vooral als men de lijst der bedrijven en inrichtingen nagaat, die onder het toezicht staan van de mijningenieurs :

« a. Koolmijnen . . .	} Met de aanhoorigheden, die noodig zijn tot de diensten der ontginning en met die, bestemd tot het werktuiglijk bereiden der voortbrengselen alsook tot hunne verzending.
b. Metaalmijnen . . .	
c. Graverijen . . .	

d. Ondergrondsche steengroeven, met de aanhoorigheden die noodig zijn tot de diensten der ontginning en de nabijliggende werven of werkhuizen tot het verwerken der voortbrengselen (kappen, zagen, polijsten, stampen, wasschen, drogen, bakken — kalk- en cementovens — malen, enz.). — Werkplaatsen voor de verzending der voortbrengsels ;

e. Metaalhutten, beheerscht door de wet van 21 April 1810, met de aanhoorigheden die noodig zijn tot de verwerking van erts en tot de verzending der voortbrengsels. Hoogovens, smelterijen van lood, zink, koper, erts, enz. ; ijzer- en staalhutten in het groot ; werkhuizen, waar men het ijzer, het staal en het koper bewerkt tot voltooide handelsvoortbrengsels, passend voor de smederij en het maken van fabriekvoorwerpen (platen, staven, enz.) ; draadtrekkerijen tot deze fabrieken behoorend ;

f. Werkhuizen, met aanhoorigheden, voor het pletten van zink (door gelijkstelling met de werkhuizen in littera e bepaald) ;

g. Werkhuizen, ver afgelegen van degene, waar het metaal wordt gewonnen, met aanhoorigheden om het eerst te verkalken en te roosten, zonder verandering der gasvoortbrengsels in handelswaren. » (1)

1. *Wetten en verordeningen* betreffende den arbeid der vrouwen en kinderen, enz... Brussel 1903 (Ministerie van Nijverheid en Arbeid, Arbeidsambt), bladz. 282-287.

* * *

4° Moesten de Vlamingen over het noodige geld beschikken dan kunnen zij evengoed eene volledige Vlaamsche hoogeschool stichten. Immers :

a) de lokalen kunnen evengoed gebruikt worden voor de studiën van wijsbegeerte en van de rechten die gelukkiglijk geene laboratoria vergen ;

b) de mathematische en wetenschappelijke leergangen die aan dergelijke mijnschool zouden moeten ingericht worden maken reeds de helft uit eener faculteit van wetenschappen, waarvoor de laboratoria ook zouden dienst doen ;

c) dan zou slechts blijven te zorgen voor de medische faculteit, juist diegene die het gemakkelijkst kan ingericht worden in eene groote stad gelijk Antwerpen met goed ingerichte gasthuizen (klinieken !) en talrijke geneesheeren van beteekenis die niet beter verlangen dan hunnen naam door eenen professorstitel op te luisteren.

Beschikt men in Antwerpen over dergelijke middelen, welnu men stichte dan eene hoogeschool met vijf faculteiten : wijsbegeerte, rechten, wetenschappen, geneeskunde, techniek, (burgerbouw en *mijnen*).

Dan bekomt men ten minste het grootste nut voor zijn geld.

* * *

5° Maar het zou veel oordeelkundiger en practischer zijn een rationeele herinrichting van het technisch onderwijs der Hoogeschool van Gent te vragen. (Zie de bewijsvoering in het hoofdstuk : *de Vlaamsche Hoogeschool der Toekomst* § 2. De technische faculteit).

Als besluit stelt de heer *Lodewijk de Raet* de volgende dagorde voor :

« Het Algemeen Nederlandsch Verbond Groep België, in algemeene Vergadering van 8 April 1906, drukt met het oog op de aanstaende ontginning van het Vlaamsch Kolenbekken de volgende wenschen uit :

1° dat de wijziging van art. 21 van het ontwerp op de mijnen-

wetgeving door de heeren Helleputte, Cartuyvels, Van der Linden, de Broqueville, Coremans en Raemdonck door de Kamers zou aangenomen worden.

Deze wijziging luidt aldus :

« Van 1 Januari 1911 af, wordt niemand in het Waalsche gedeelte van het land tot eene betrekking bij het Mijnbestuur toegelaten indien hij niet het bewijs heeft geleverd dat hij Fransch kent, en evenmin in het Vlaamsche gedeelte van het land indien hij niet het bewijs heeft geleverd dat hij Vlaamsch kent.

De ambtenaren van het Middenbestuur evenals de leden van den Raad der mijnen moeten het bewijs leveren dat zij beide talen kennen.

Voor de betrekkingen die ten gevolge van een examen of ten gevolge van een wedstrijd worden toegekend, bestaat het bewijs hierin dat, bij het examen of bij den wedstrijd, gebruik wordt gemaakt van het Fransch of van het Vlaamsch.

Om in beide gedeelten van het land te worden toegelaten, moeten de kandidaten het examen of den wedstrijd voor de helft der vakken doorstaan in het Fransch en voor de andere helft in het Vlaamsch.

Een koninklijk bewijs bepaalt het soort van bewijs dat moet worden geleverd voor al de betrekkingen die niet ten gevolge van een examen of van een wedstrijd worden toegekend.

De voorschriften van dit artikel zijn niet van toepassing op de leden van het personeel van het Mijnbestuur of van den Raad der mijnen die in bediening zijn op 1 Jan. 1911. »

2° dat de Regeering, bij Koninklijk Besluit, zooals dit gedaan werd in 1900 voor het elektrotechnisch, in 1904 voor het scheepsbouwkundig onderwijs, eene afdeeling voor het Mijnwezen aan de School van burgerbouwkunde gehecht aan de Hoogeschool van Gent, zou inrichten ;

3° dat de voertaal der met dit doel nieuw in te richten leer-
gangen het Nederlandsch zou zijn, wat hier kan geschieden
zonder krenking van eenig verworven recht ;

4° Dat de technische Scholen, gehecht aan gemelde Univer-

siteit, zoodra mogelijk zouden vervlaamscht worden, evenals de vier andere faculteiten.

De heer *M. Rudelsheim* verzoekt, dat dit het eerste punt zou zijn op de dagorde van de Commissie voor stoffelijke Vlaamsche belangen.

Het voorstel van den heer *L. de Raet* wordt met algemeene stemmen aangenomen.

* * *

Deze motie werd ook goedgekeurd door de velen, daar aanwezig, die vroeger in *den Vlaamschen Volksraad* of elders mijne voorstellen van vervlaamsching der technische scholen hardnekkig hadden bestreden.

Aldus wordt, vroeger dan ik wel dacht, bevestigd wat ik, onder hevige tegenspraak, aan de leden van den *Volksraad*, op 29^e November 1903 toeriep :

Herinnert u het woord van Gladstone : *future is on our side and you cannot fight against future*. De toekomst is in dezen strijd aan mijne zijde en de toekomst zal u overwinnen !

L. d. R.

13. — Tabel der leergangen aan de Hoogeschool van Gent.

TER VERDUIDELIJKING

van § 2 van Hoofdstuk VI. De Kritiek van het stelsel Mac Leod.

AANMERKINGEN.

Men gelieve op te merken, met het oog op de samenstelling dezer tabel :

1° dat het soms zeer moeilijk valt te onderscheiden welke vermelding van het programma als *cours*, welke als *exercices* moet opgevat worden ; deze verdeeling is hier zoo goed als mogelijk gedaan worden ;

2° dat er nog oefeningen overblijven in de *faculteiten* die als leergangen werden gerekend, zoo in de rechten, het opstellen van akten, in de geneeskunde, de klinieken ; waar het de vergelijking geldt van het aantal colleges der technische scholen en der faculteiten is dus de verdeeling volkomen ten gunste der faculteiten ;

3° dat het getal uren oefeningen voor de technische scholen, in Hoofdstuk VI gerekend niet overdreven is. Met het bestaande *régime* hebben de studenten dier scholen ten minste drie uur oefeningen per dag, waarin de professoren, repetitoren enz. uitleggingen geven.

Wij rekenden de volgende afdeelingen :

Candidaat Ingenieur (wettelijke graad) (twee jaar)	2
Ingenieur van burgerbouwkunde (drie jaar)	3
Burgerlijk Ingenieur en bouwkundig Ingenieur (twee jaar)	
Voorbereidende school voor burgerlijke Ingenieurs en Ingenieurs van kunsten en fabriekwezen (twee jaar)	2
Ingenieur van kunsten en fabriekwezen (4 soorten elk, van 2 jaar, gerekend voor twee graden van twee jaar).	4
	11

Dit is zeker niet overdreven als men bedenkt dat in 1904-1905 de technische scholen 475 leerlingen telden, dit is 475 : 11 of 43 leerlingen per afdeeling die wij in rekening brengen.

Het *maximum* studenten voor elk studiejaar in de andere faculteiten bedraagt immers voor het zelfde academisch jaar 1904-1905.

Wijsbegeerte	(twee jaar)	$93:2 = 46$ (1)
Rechten	(drie jaar)	$132:3 = 44$
Wetenschappen	(twee jaar)	$75:2 = 38$ (1)
Geneeskunde	(vier jaar)	$127:4 = 32$

Dus is de berekening der oefeningen met 11 verschillende categoriën niet te hoog geschat.

4° dat er 5 leergangen zijn, waarvan de lesuren in de uurtabel niet opgegeven zijn, deze leergangen behooren meestal tot de doctoraten in wijsbegeerte of wetenschappen en worden waarschijnlijk slechts ingericht als er zich studenten voordoen om ze te volgen : de uren les werden door ons vastgesteld naar gelijkaardige leergangen, waarvan de lesuren wél gegeven zijn.

5° de niet verplichtende of *facultatieve leergangen* worden noch vermeld noch medegerekend. Men vindt er 12 in de faculteit van wijsbegeerte, waaronder 4 in 't Nederlandsch, één in de rechten, 7 in de wetenschappen, daaronder één in 't Nederlandsch, 3 in de faculteit van geneeskunde en twee in de technische scholen.

1. Dan moet men veronderstellen dat er geene doctorandi zijn (enkel studenten in de candidatuur).

VERKLARING DER GEBRUIKTE TEEKENS.

Wijs. C D	Candidatuur en doctoraat in wijsbegeerte
R C D	» » » » de rechten
R C N	» voor het notariaat
R C sc. pol.	» in staatswetenschappen (sciences politiques)
R l sc. soc.	Licentiaat in sociale wetenschappen (sciences administratives, sciences politiques, sciences sociales)
R l sc. com.	» » handelswetenschappen
R l sup. sc. com.	» van den hooger grad in handels- en consulaire wetenschappen.
W C sc. phy.	candidatuur in wis- en natuurkunde
W D sc. phys.	doctoraat » » » »
W C sc. nat.	candidatuur in natuurwetenschappen
W D sc. nat.	doctoraat » » » »
W C D geog.	candidatuur en doctoraat in aardrijkskunde
T C Ing.	candidaat ingenieur (wettelijke grad)
T Ing. C. C.	ingenieur in burgerbouwkunde (constructions civiles) (*)
T V Ing. Civ.	voorbereidende afdeeling voor burgerlijke ingenieurs (Ingénieur civil et Ingénieur architecte)
T Ing. Civ.	bijzondere afdeeling voor burgerlijke ingenieurs
T cond.	afdeeling voor conducteurs
T Ing. A M.	voorbereidende en bijzondere afdeeling voor Ingenieurs in kunsten- en fabriekwezen (Ingénieur mécanicien, ingénieur chimiste, ingénieur industriel, ingénieur électricien).

M=Maandag D=Dinsdag W=Woensdag Do=Donderdag V=Vrijdag
Z=Zaterdag.

N. B. Om alle verwarring te vermijden zijn al de namen der leergangen in het Fransch opgegeven.

De tabel werd samengesteld volgens het

Programme des Cours. Année académique 1905-1906. Gand. Ad. Hoste. 1905.

LEERPLAN DER HOOG

(leergangen voorgeschreven)

N. B. De vakken in cursief gedrukt worden niet

AANDUIDING DER LEERGANGEN.	NAAM VAN DEN HOOGLEERAAR
Traduction à livre ouvert d'un texte latin Histoire de la littérature française (1re partie) <i>Histoire de la littérature flamande.</i> Notions sur les principales littératures modernes Notions sur les principales littératures modernes Psychologie Histoire politique de l'antiquité Histoire politique du moyen-âge et hist. pol. moderne Histoire politique interne de la Belgique Logique Philosophie morale Droit naturel. Notions sur l'histoire contemporaine Notions sur les institutions politiques de Rome Histoire de la littérature française (2e partie) Traduction à livre ouvert d'un texte grec. Exercices sur des questions de philosophie Exercices pratiques sur l'histoire. <i>Exercices pratiques sur l'histoire</i> <i>Exercices pratiques sur la géographie.</i> Exercices philologiques sur la langue latine et grecque. <i>Traduction à livre ouvert de textes flamands</i> <i>Traduction à livre ouvert de textes anglais</i> <i>Traduction à livre ouvert de textes allemands</i> <i>Exercices philologiques sur le flamand</i> <i>Exercices philologiques sur l'anglais</i> <i>Exercices philologiques sur l'allemand</i> Encyclopédie de la philosophie Histoire de la philosophie Métaphysique Étude approfondie de questions de psychologie, etc. Analyse critique d'un traité philosophique Traduction à livre ouvert d'un texte grec. Traduction à livre ouvert d'un texte latin. Histoire de la pédagogie et méthodologie. Encyclopédie de l'histoire <i>Géographie et histoire de la géographie (ook in het Fransch).</i> Institutions grecques et institutions romaines Institutions du moyen-âge et des temps modernes. Critique historique et application à une période d'histoire. <i>Critique historique et application à une période d'histoire</i> <i>Épigraphie grecque et latine.</i> <i>Paléographie du moyen-âge</i> Diplomatique Histoire de la littérature grecque et de la littérature latine. <i>Histoire des littératures modernes</i> Encyclopédie de la philologie classique.	Thomas Discailles Fredericq Fredericq Discailles Van Biervliet Roersch, De Ceuleneer. Pirenne, Van Houtte Pirenne, Fredericq Hulin Hoffmann Hulin Discailles Cumont Discailles Bidez Hoffman Cumont, Pirenne, Van Houtte De Ceuleneer, Fredericq Van Ortruy Preud'homme De Vreese Logeman Bley Vercoullie Logeman Bley Hoffmann Hoffmann Van Biervliet Hulin, Van Biervliet Hoffmann, Hulin, Van Biervliet Bidez Thomas Hoffmann Cumont, Pirenne, Van Houtte Van Ortruy Roersch, Cumont. Pirenne, Van Houtte Cumont, Pirenne, Van Houtte De Ceuleneer, Fredericq Roersch, De Ceuleneer. Van der Haegen Pirenne Bidez, Thomas Fredericq Thomas

HOOG SCHOOL VAN GENT

(de examens)

is reeds in 't Nederlandsch gedoceerd.

EERSTE SEMESTER		TWEDE SEMESTER		AANDUIDING DER STUDENTEN DIE DEN						
DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	LEERGANG VOLGEN.						
3	4	5	6	7	8	9	10	11		
WETENSCAPEN EN LETTEREN.										
9-10	2	D V 9-10	2	Wijs C D						
10-11	2	D Z 10-11	2	"						
V 11-12	2	D _o V 11-12	2	"						
10-11 Z 9-10	2	—	—	"						
—	—	D 11-12	1	"						
1 1/2-12 1/2 Z 11-12	2	M Z 11-12	2	"	G.c. med.	Rcsc.pol.				
10 W 11-12 V 10-11	3	—	—	"						
6 8-9	2	W D _o 9-10	2	"	Rcsc.pol.					
—	—	D _o V 10-11	2	"						
1 1/2 D 11-12 1/2 D _o 8-10	4	—	—	"	Rcsc.pol.					
10-11	2	D _o 8-9 Z 10-11	2	"						
—	—	M 11-12 1/2 D 10-11 1/2 W 10-11	4	"						
12	1	Z 11-12	1	"	Rcsc.pol.	W C D glog.				
9 W 10-11	2	—	—	"						
10	1	Z 9-10	1	"						
9 Z 12-1	2	D V 8-9	2	"						
7	2	D 5-7	2	"						
5 W 9-10 M 3-5	4	V 4-5 W 8-9 M 3-5	4	"						
6 V 3-5	3	V 3-5	2	"						
9	1	M 8-9	1	"						
12-4	4	D W 2-4	4	"						
9 D W 9-10	3	D 9-10 V 8-10	3	"	Rlsc.com					
5 V 9-11	4	D 10-11	1	"	Rlsc.com					
10 W 10-12	3	M 8-9 W 10-11	2	"	Rlsc.com					
9	1	W 11-12	1	"						
—	—	M 3-5	2	"						
9	1	W 8-9	1	"						
bepaald	2 ?	—	—	"						
1-12 V 8-9 Z 9-10	3	—	—	"						
—	—	Niet bepaald	2 ?	"						
bepaald	3 ?	—	—	"						
"	3 ?	—	—	"						
10 Z 11-12	2	V 9-10 Z 11-12	2	"						
10 V 10-11	2	W V 10-11	2	"						
—	—	D _o 9-10 V 8-9 Z 9-10	3	"						
)	1	D _o 9-10 M 10-11	2	"						
10	2	D 8-10	2	"	Rlsc.com	Rlsc.com				
12 Z 10-11	3	—	—	"						
11 V 11-12	2	V 9-10	1	"						
5 D _o 9-11 M 3-5	6	D _o 10-12 M 3-5	4	"						
1 V 3-5	3	V 3-5	2	"						
7	2	W 8-10	2	"						
12	1	D 11-12	1	"						
—	—	D 9-10	1	"						
9 V 11-12	2	D W 10-11	2	"						
12	1	—	—	"						
8-9	2	—	—	"						

AANDUIDING DER LEERGANGEN	NAAM VAN DEN HOOGLEERAAR
Histoire de la philosophie ancienne. Grammaire comparée (grec et latin). Eléments de paléographie grecque et latine <i>Encyclopédie de la philologie germanique.</i> <i>Grammaire comparée (langues germaniques).</i> <i>Histoire approfondie de la littérature flamande.</i> Histoire approfondie de la littérature anglaise. (en anglais). Histoire approfondie de la littérature allemande (en allemand). <i>Grammaire historique du flamand.</i> <i>Grammaire historique de l'anglais.</i> <i>Grammaire historique de l'allemand.</i> <i>Explication approfondie d'auteurs flamands.</i> <i>Explication approfondie d'auteurs anglais.</i> <i>Explication approfondie d'auteurs allemands.</i>	Hoffmann De la Vallée — Poussin Thomas Vercoullie Vercoullie Fredericq Logeman Bley Vercoullie Logeman Bley Vercoullie, Devreese Logeman Bley
Institutes du droit du romain Encyclopédie du droit. Introduction historique au droit civil. Droit public Pandectes. Droit civil (L. I et II). Droit civil (L. III. t. 1 et 2). Droit civil (L. III t. 3 et 4). Droit administratif. Eléments du droit des gens. Droit pénal et éléments de la procédure pénale. Economie politique Eléments de l'organisation judiciaire Eléments de droit international privé Droit civil (L. III t. 6 à 17, 19 et 20) Droit civil (L. III t. 5 et 18). Eléments du droit commercial. Eléments des lois fiscales qui se rattachent au notariat. Notions de philosophie morale Lois organiques du notariat Cours d'application (au notariat) (en partie en flamand.) Droit naturel. Cours d'application, (au notariat) (en partie en flamand.) Cours d'application, (au notariat) (en partie en flamand.) <i>Droit pénal et éléments de la procédure pénale</i> Histoire politique moderne. Sociologie. Histoire parlementaire et législative de la Belgique Statistique Science financière (cours théorique et pratique). Histoire diplomatique. Droit constitutionnel comparé. Droit des gens (Neutralité de la Belgique, etc.). Régime colonial et législation du Congo Histoire économique Institutions civiles comparées Régime du travail et législation comparée. Economie politique, matières spéciales	Van Wetter De Ridder. De Ridder. De Brabandere. Van Wetter Nossent Van den Bossche Van den Bossche Pyfferoen De Ridder. Rolin De Ridder Van den Bossche Rolin Van den Bossche Beatse Dauge Beatse. Nossent, Halleux Obrie. Obrie Nossent, Halleux Obrie Obrie. Claeys Van Houtte Halleux. Halleux. Nicolai De Lannoy Vermeersch Vermeersch De Ridder. De Lannoy Pirenne, Hulin Van den Bossche De Lannoy De Ridder

FACULTÉ

EERSTE SEMESTER		TWEED E SEMESTER		AANDUIDING DER STUDENTEN DIE DEN						
DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	LEERGANG VOLGEN.						
3	4	5	6	7	8	9	10	11		
1-12 V 8-9 Z 9-10	3	—	—	Wijs C D						
0 V 2 1/2-3 1/2	3	—	—	»						
—	—	V 8-9	1	»						
-11	1	V 11-12	1	»						
bepaald	3 ?	—	—	»						
2-1 Z 10-11	2	Z 10-12	2	»						
—	—	D 3-4 W 3-5	3	»						
0-11 W 9-10	2	—	—	»						
0-11	1	V 10-11	1	»						
—	—	D 9-10	1	»						
—	—	W 9-10	1	»						
0 V 9-10 M 9-10 W 8-9	5	D 10-12	2	»						
7 3-5	4	—	—	»						
1-12 D 9-11	3	D 8-10	2	»						
RECHTEN.										
0-11 1/2 D 0 1 1/2-10 1/2	7 1/2	D 0 V 8 1/2-10	4 1/2	R. C. D.						
1/2-10	1 1/2	—	—	»	R. c. N.	Rc sc.pol.	Rl sc.com			
—	—	W 8 1/2-10	1 1/2	»	R. c. N.	Rc sc.pol.				
1/2-10 W 11 1/2-1	3	W 11 1/2-1	1 1/2	»	Rc sc.pol.					
1/2-10	1 1/2	Z 10-11 1/2 W 8 1/2-10	3	»						
0 Z 10-11 1/2	4 1/2	W 10-11 1/2	1 1/2	»	R. c. N.	Rc sc.pol.				
1/2-10 V 10-11 1/2	3	—	—	»	R. c. N.	Rc sc.pol.				
0-11 1/2 D 8 1/2-10	3	—	—	»	R. c. N.					
1/2-10 1/2	1 1/2	Z 8 1/2-10	1 1/2	»	R. c. N.	Rc sc.pol.	Rl sc.soc.			
1/2-10	1 1/2	—	—	»	Rc sc.pol.					
7 8 1/2-10	3	W 10-11 1/2 D 8-9 Z 9-10	3 1/2	»						
0-11 1/2	1 1/2	D Z 10-11 1/2	3	»	Rc sc.pol.	Rl sc.com				
0-11	1	W 8 1/2-10 V 8 1/2-10	3	»	R. c. N.					
1/2-10	1 1/2	M 8 1/2-10	1 1/2	»	R. c. N.	Rl sup sc.com.				
—	—	M 10-11 1/2 D 8 1/2-10	3	»	R. c. N.					
0-11 1/2 D 8 1/2-10	3	—	—	»	R. c. N.					
0 Z 10-11 1/2	4 1/2	—	—	»	R. c. N.	Rl sc.com	Rl sup sc.com.			
—	—	D 8 1/2-10 D 9-10 1/2	3	»	R. c. N.					
—	—	D 10-11 1/2	1 1/2	R. c. N.	Rc sc.pol.					
7 8 1/2-10	3	—	—	»						
—	—	Z 8 1/2-10	1 1/2	»						
—	—	D 0 V 10-11 1/2	3	»	Rc sc.pol.					
—	—	W 10-11 1/2	1 1/2	»						
—	—	V 8 1/2-10	1 1/2	»						
2 1/2-4	3	M V 2 1/2-4	3	»						
0 10-11	2	M V 10-11	2	Rc sc.pol.						
—	—	Niet bepaald	2 ?	Rc sc.pol.						
—	—	W Z 11 1/2-1	3	Rl sc.soc.						
1/4-5 3/4 W 5-6 1/2	3	M 4 1/4-5 3/4	1 1/2	»	Rl sup sc.com.					
0 3-4 1/2	3	—	—	»						
12	1	M 11 1/2-12 1/2	1	»	Rl sup sc.com.					
5 1/2	1 1/2	D 0 11 1/2-1	1 1/2	»						
0-11 1/2	1 1/2	M 2 3/4-4 1/4	1 1/2	»						
3/4-4 1/4	1 1/2	—	—	»						
0-11 1/2	1 1/2	W 4-5 1/2	1 1/2	»						
—	—	D 0 5-6 1/2	1 1/2	»						
—	—	D 0 3-4 1/2	3	»						
1/2-10	1 1/2	Z 8 1/2-10	1 1/2	»						

AANDUIDING DER LEERGANGEN.	NAAM VAN DEN HOOGLEERAAR
1 Eléments de droit civil. Droit commercial maritime Géographie industrielle et commerciale Produits industriels et commercables. (1ère partie) Notions de législation douanière et industrielle Transport et outillage commercial. Produits industriels et commercables (2ème partie) Notions de législation commerciale comparée. Eléments de droit public belge	2 Dauge. Dauge. De Lannoy. Cornet Pyfferoen De Brabandere Cornet Dauge Pyfferoen
Géométrie analytique à deux dimensions Géométrie analytique à trois dimensions Géométrie descriptive. Algèbre supérieure Calcul différentiel et calcul intégral (1ère partie) Statique analytique Physique expérimentale Logique, psychologie, philosophie morale Calcul intégral (2e partie) Astronomie physique Chimie générale Cinématique pure Cristallographie Géométrie projective Analyse supérieure Dynamique. Astronomie sphérique Physique mathématique générale Eléments du calcul des probabilités Histoire des sciences physiques et mathématiques Méthodologie mathématique. Analyse supérieure Géométrie supérieure Compléments de mécanique analytique Astronomie mathématique et géodésie Physique expérimentale et mathématique Exercices pratiques sur la physique Exercices pratiques d'astronomie et de géodésie. Eléments de botanique. Notions élémentaires de minéralogie Eléments de zoologie Zoologie systématique. Géographie et paléontologie animale Anatomie et physiologie animales. Botanique systématique. Géographie et paléontologie végétales } Morphologie et anatomie végétales. } Physiologie végétale Chimie analytique Géographie physique Minéralogie Géologie Chimie générale	FACULTEIT VA Servais » Van Rysselberghe Servais Demoulin Massau Schoentjes Hulin Demoulin Dusausoy Swarts Massau Stöber Servais Mansion Massau Dusausoy Van Aubel Mansion » Fagnart } Mansion } Demoulin Servais Massau Dusausoy Van Aubel — Dusausoy Mac Leod Stöber Plateau » » Plateau » Mac Leod Gilson Cornet Stöber. Stainier Delacre

EERSTE SEMESTER		TWEDE SEMESTER		AANDUIDING DER STUDENTEN DIE DE					
DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	LEERGANG VOLGEN.					
3	4	5	6	7	8	9	10	11	
M II 1/2-I W 10-II 1/2	3	D 8 1/2-10	1 1/2	Rl sc com					
—	—	V II 1/2-I	1 1/2	»					
W 10-II 1/2	1 1/2	M 10-II 1/2	1 1/2	»	R l s. sc com	W C D géog	T Ing AM		
Z 2-4	2	—	—	»	R l s. sc com				
—	—	D 4-5 V 9-10	2	»	»				
Z II 1/2-I	1 1/2	Z II 1/2-I	1 1/2	»	»				
—	—	D 2-4	2	»	»				
—	—	W 10-II D 9-10	2	Rl sup sc com					
D D 9-10	2	V 10-II 1/2 Z 10-II	2 1/2	»					
WETENSCHAPPEN									
D 10-II 1/2	1 1/2	D 10-II 1/2	1 1/2	W C sc phys.	T c Ing.				
Z 10-II 1/2	1 1/2	Z 10-II 1/2	1 1/2	»	»				
D D 8 1/2-10	4 1/2	D Z 8 1/2-10 D II 1/2-1	4 1/2	»	W c d géog.	T c Ing.	TV Ing civ.	T cond	(1)
D 10-II 1/2	1 1/2	D 10-II 1/2	1 1/2	»	T c Ing.				
W V 8 1/2-10	4 1/2	M W V 8 1/2-10 (1/3)	1 1/2	»	»				
—	—	M W V 8 1/2-10 (2/3)	3	»	»				
W V 10-II 1/2	4 1/2	M W V 10-II 1/2	4 1/2	»	W c sc nat	W C D géog	T c Ing.	T cond	(2)
W II 1/2-12 1/2	1	W II 1/2-12 1/2 V 9-10	2	»	W c sc nat				
D Z 8 1/2-10	3	—	—	»	T c Ing.				
D 8 1/2-10	1 1/2	D 8 1/2-10	1 1/2	»	T c Ing.				
D D 8 1/2-10	4 1/2	D D 8 1/2-10	4 1/2	»	W c sc nat	T c Ing.			
W 10-II 1/2 (1/3)	1	—	—	»	T c Ing.				
D 8 1/2-9 1/2	1	—	—	»	MD sc nat				
W II 1/2-I	1 1/2	M II 1/2-I	1 1/2	»	»				
W V 9-10	2	—	—	W D sc phys.	»				
W 10-II 1/2	3	D Z 8 1/2-10	3	»	T c Ing.				
W III 1/2-I Z 8 1/2-10 1/2	4 1/2	—	—	»	»				
5-6 1/2 W 4 1/2-6	3	M W 4 1/2-6	3	»	T c Ing.				
—	—	(4 ^e trim.) W V 8 1/2-10	1 1/2	»	»				
—	—	D D 9-10	2	»	»				
D 10-II 1/2 V II 1/2-I	3	D II 1/2-I	1 1/2	»	»				
D D 9-10	2	—	—	»	»				
D 3-4 D 4-5	2	—	—	»	»				
W 3-4 1/2	3	M W 3-4 1/2	3	»	»				
D 3-4 1/2	3	D D 3-4 1/2	3	»	»				
D II 1/2-I V 8 1/2-10	3	D II 1/2-I V 8 1/2-10	3	»	»				
Twee lessen per week	3 1/2	Twee lessen per week	3 1/2	»	»				
—	—	M 4-5 1/2	1 1/2	»	»				
D 8 1/2-10	1 1/2	D 8 1/2-10	1 1/2	»	»				
M D W Z 8 1/2-9 1/2	4	M D W Z 8-9	4	W C sc. nat.	»				
M II 1/2-12 1/2 D II 1/2-12 1/2	2 1/2	—	—	»	W c d géog.				
D D 8 1/2-12 1/2	3	—	—	»	G c med				
niet bepaald	—	—	—	W D sc. nat.	»				
—	—	niet bepaald	—	»	»				
M 9 1/2-11 W V 10-II 1/2 1/2	4 1/2	—	—	»	G c med				
Z II 1/2-12 1/2	2	M Z II 1/2-12 1/2	2	»	»				
D W 8 1/2-10	3	—	—	»	G. pharm.				
D II 1/2-12 1/2	1	D II 1/2-12 1/2	1	»	»				
W II 1/2-I	1 1/2	V II 1/2-I	1 1/2	»	T Ing C C	T Ing AM			
W 10-II	1	W 10-II	1	»	»				
Twee uren per week.	2	Twee uren per week.	2	»	»				

AANDUIDING DER LEERGANGEN	NAAM VAN DEN HOOGLERAAR
Notions élémentaires de botanique. Notions élémentaires de géologie. Notions élémentaires de géographie physique Géographie physique et géologie. Notions élémentaires de zoologie. Notions élémentaires de géologie (compléments) Eléments de la logique, de la psych. et de la phil. morale Economie politique Notions de statistique. Géographie physique générale et spéciale. Géographie mathématique (1re partie). Géographie botanique, géographie zoologique Géographie politique générale et spéciale. Géographie mathématique (2me partie) Géographie ethnographique Méthodologie géographique	De Bruyne. Stainier Cornet. Stainier De Bruyne. Stainier Halleux De Brabandere. Nicolai. Cornet. Van de Vyver De Bruyne. Van Ortroy. Van de Vyver. De Bruyne. Van Ortroy.
Exercices de rédaction Applications de la géométrie descriptive. Graphostatique. Statique Eléments de mathématiques supérieures (1re partie). Analyse (2me partie) Dynamique Eléments de chimie Topographie. Eléments d'architecture. Mécanique élémentaire Constructions du génie civil (première année) Stabilité des constructions Hydraulique. Calcul de l'effet des machines. Description des machines Chimie industrielle Physique industrielle. Architecture civile. Constructions du génie civil (deuxième année) Constructions du génie civil (deuxième année). Stabilité des constructions Description des machines Construction des machines. Architecture civile. Technologie des professions élémentaires. Construction du génie civil (troisième année) Exploitation des chemins de fer Applications des machines. Electricité et ses applications industrielles Technologie des professions élémentaires. Histoire de l'architecture Droit administratif Mécanique industrielle	Discailles Van Rysselberghe Massau Haerens Wolters Wolters Haerens Gesché Depermentier Cloquet Foulon Vander Linden Depermentier » Haerens Boulvin De la Royère Schoentjes Cloquet Van der Linden Richald Keelhoff Boulvin Boulvin Cloquet Bréda. Van der Linden Flamache Boulvin Colard Foulon Cloquet De Brabandere Foulon

TECHNISCHE SCHOLEN : A. SCHOOL

EERSTE SEMESTER		TWEDE SEMESTER		AANDUIDING DER STUDENTEN DIE DEN					
DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	LEERGANG VOLGEN.					
3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Z II 1/2-12 1/2	2	M 10 1/2-11 1/4 V 10 1/2-11 1/2	3/4	W c d géog.					
—	—	M II 1/2-12 1/2 D II 1/2-12 1/2	1/2	»					
3-4 1/2	1 1/2	Z 3-4 1/2	1 1/2	»					
—	—	M II 1/2-12 1/2 D II 1/2-12 1/2	1/2	W c s c nat.	R l s c com	R l a. s c. com			
3-4 D o 2 1/2-4 1/2	3	—	—	W c d géog.					
10-11 1/2	1 1/2	M 10-11 1/2	1 1/2	»					
—	—	M W 8 1/2-9 1/2	2	»					
11 1/2-1	1 1/2	D o V 11 1/2-1	3	»	T Ing C	CT Ing AM			
5-6 1/2	1 1/2	Z 5-6 1/2	1 1/2	»					
9 1/2-11, 11-12 1/2	3	Z 9 1/2-11, 11-12 1/2	3	»					
D o 10-11	2	M 10-11	1	»					
—	—	M 8 1/2-9 1/2 D o 9 1/2-10 1/2	2	»					
V 8 1/2-9 1/2 D o 8-9	3	D 8 1/2-9 1/2 D o 8-9 V 8 1/2-9 1/2	3	»					
W 10-11	—	V 10-11	1	»					
—	—	D Z 8 1/2-9 1/2	2	»					
—	—	Een les per week.	1	»					
AN BURGERBOUWKUNDE.									
11 1/2-12 1/2	1	V 11 1/2-12 1/2	1	T c Ing.	T V Ing. civ.	T cond.	T Ing AM		
W 8 1/2-10	3	M 8 1/2-10	1 1/2	»	»	»	»		
10-11 1/2	1 1/2	V 10-11 1/2	1 1/2	»	»	»	»		
9-10	1	V 9-10	1	T V Ing. Civ.	T Ing AM				
W 9-10 Z 10-11	3	M W 9-10 Z 10-11	3	»	»	W C D géog.			
D o 8 1/2-10	3	D D o 8 1/2-10	3	»	»	»			
10-11 1/2	1 1/2	M 10-11 1/2	1 1/2	»	»	»			
D o 10-11 1/2	3	D D o 8 1/2-10	3	»	T Cond.	T Ing AM	W c d géog.		
8 1/2-10	1 1/2	Z 8 1/2-10	1 1/2	»	T Ing CC	T cond.	T Ing AM		
8 1/2-10	1 1/2	V 8 1/2-10	1 1/2	»	T Cond	T Ing AM			
10-11 1/2	1 1/2	Z 10-11 1/2	1 1/2	T cond.					
10-11 1/2	1 1/2	M 10-11 1/2	1 1/2	T Ing. CCT	T Ing civ.				
V 11 1/2-1	3	—	—	»	»	T Ing AM			
11 1/2-1	1 1/2	D 11 1/2-1	1 1/2	»	»	»			
10-11 1/2	1 1/2	W 10-11 1/2	1 1/2	»	»	»			
8 1/2-10	1 1/2	M 8 1/2-10	1 1/2	»	»	»			
11 1/2-11 1/2 Z 11 1/2-12 1/2	2	V 10 1/2-11 1/2 Z 11 1/2-12 1/2	2	»	T Ing AM				
10 1/4-11 1/4	1	Z 10 1/4-11 1/4	1	»	T Ing AM				
8 1/2-10	1 1/2	V 8 1/2-10	1 1/2	»	»	»			
Z 10-11 1/2	3	—	—	»	T Ing Civ.	T cond.			
—	—	D o 10-11 1/2 D 10-11 1/2	3	»	T Ing Civ.	»			
8 1/2-10	1 1/2	W 8 1/2-10	1 1/2	»	»	T Ing AM			
8 1/2-10	1 1/2	Z 8 1/2-10	1 1/2	»	»	»			
8 1/2-10	1 1/2	D 8 1/2-10	1 1/2	»	T Ing Civ.	T Ing AM			
11 1/2-1	1 1/2	W 11 1/2-1	1 1/2	»	»	T cond.	T Ing AM		
10-11 1/2	1 1/2	W 10-11 1/2	1 1/2	»	»	T Ing AM			
Niet bepaald.	4 1/2	Niet bepaald.	4 1/2	»	T Ing Civ.				
id.	2	id.	2	»	»	T cond.			
id.	3	—	—	»	»	»			
id.	3	—	—	»	»	T Ing AM			
Niet bepaald.	1 1/2	Niet bepaald.	1 1/2	»	»	T cond.	T Ing AM		
Niet bepaald.	1 1/2	Niet bepaald.	1 1/2	»	»	»			
8 1/2-10	1 1/2	V 8 1/2-10	1 1/2	»	T cond				
—	—	V 8 1/2-10	1 1/2	T cond	T Ing AM				

AANDUIDING DER LEERGANGEN	NAAM VAN DEN HOOGLEERAAR
1	2
	B. SCHOOL VAN KUNST
Constructions industrielles Métallurgie. Technologie des matières textiles Chimie analytique Chimie industrielle Electricité approfondie et ses applications Electricité approfondie et ses applications Electricité approfondie et ses applications Comptabilité et science financière commerciale Comptabilité et science financière commerciale	Foulon Bréda. Foulon De la Royère De la Royère Colard Steels. De la Royère Fagnart Fagnart FACULTEIT V Lahousse Leboucq. Leboucq. Van der Stricht Lahousse Van der Stricht Leboucq. Van der Stricht Plateau Verstraeten. Van Duyse Van Imschoot. Heymans Van Duyse De Stella De Cocq. Heymans Heymans Van Cauwenberghe Van Ermengem Van Cauwenberghe N. Van Duyse Verstraeten. Decock, Van Imschoot. Verstraeten. Van Cauwenberghe Eeman Decock, Van Imschoot. Van Ermengem Leboucq. Van Duyse Delacre, Gilson Gilson. Gilson. Delacre } Gilson } Gilson. Gilson. Gilson. Gilson.

EERSTE SEMESTER		TWEDE SEMESTER		AANDUIDING DER STUDENTEN DIE DEN						
DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	DAGEN EN UREN	Aantal uren per week	LEERGAANG VOLGEN.						
3	4	5	6	7	8	9	10	11		
FABRIEKWEZEN.										
10-II 1/2	1 1/2	M 10-II 1/2	1 1/2	T Ing AM						
10-II 1/2	1 1/2	W 3-4 1/2	1 1/2	"						
8 1/2-10	1 1/2	D 8 1/2-10	1 1/2	"						
1 1/2-12 1/2	1	D 11 1/2-12 1/2	1	"						
10-II	1	D 10-II	1	"						
9-10 1/2 W 10-II 1/2	4 1/2	M Z 9-10 1/2 W 10-II 1/2	4 1/2	"						
11 1/2-1 Z 10 1/2-12	3	W 11 1/2-1 Z 10 1/2-12	3	"						
niet bepaald	—	niet bepaald	—	"						
1/2-10 V 10-II 1/2	3	D 8 1/2-10 V 10-II 1/2	3	"	Al. sc. com	Al. sup. sc. com.				
3 1/2-10.	1 1/2	W 8 1/2-10	1 1/2	"	"					
NEESKUNDE.										
—	—	M W V Z 11 1/2-1	6	G c. med	W D se. nat					
V D 0 V Z 8-9	5	D W D 0 V Z 8-9	5	"						
1 1/2-5 1/2	1	—	—	"						
10 Z 9 1/2-11	4 1/2	—	—	"						
D 0 Z 11 1/2-1	6	—	—	"						
—	—	D D 0 Z 9 1/2-11	4 1/2	"	W D se. nat					
alle dagen	6	alle dagen	6	"						
—	—	M W 3-6	6	"						
—	3	—	—	"						
V V 3 1/2-5	4 1/2	—	—	G d. med						
V 5-6 1/2	3	—	—	"						
10 Z 11 1/2-1	4 1/2	—	—	"						
—	—	W 4 1/2-6	1 1/2	"						
—	—	D Z 3 1/2-5 1/2	4	"						
10 Z 3-4 1/2	4 1/2	M W Z 11 1/2-1	4 1/2	"						
—	—	D D 0 Z 11 1/2-1	4 1/2	"						
10 Z 4 1/2-6	4 1/2	—	—	"						
W V 11 1/2-12 1/2	3	—	—	"						
11-12 1/2 W 11 1/2-1	4 1/2	M W V 11-12 1/2	4 1/2	"						
3-4 1/2	3	—	—	"						
3 maal per week	4 1/2	Drie maal per week	4 1/2	"						
10 11 1/2-1.	3	D D 0 11 1/2-1	3	"						
V V 8-9	3	M W V 8-9	3	"						
V 9-10	2	W V 9-10	2	"						
10 D 0 8-9	2	M 9-10 D 0 8-9	2	"						
8-9	2	D Z 8-9	2	"						
8-9	2	D Z 8-9	2	"						
10 Z 9-10 V 10-II	4	D D 0 Z 9-10 V 10-II	4	"						
10 Z 10-II 1/2	4 1/2	D D 0 Z 10-II 1/2	4 1/2	"						
—	—	D D 0 Z 4 1/2-6	4 1/2	"						
1/2-5 1/2	1	—	—	"						
10-II 1/2	1 1/2	W 10-II 1/2	1 1/2	"						
V Z 8 1/2-10	4 1/2	—	—	G pharm						
—	—	D W Z 8 1/2-10	4 1/2	"						
—	—	D 0 8 1/2-10	1 1/2	"						
W 10-I	6	D W 10-I	6	"						
V Z 10-I	9	D 0 V Z 10-I	9	"						
4 1/2-5 1/2	1	D 0 4 1/2-5 1/2	1	"						
8 1/2-12 D 0 2 1/2-4 1/2	9	W D 0 8 1/2-12 D 0 2 1/2-4 1/2	9	"						

www.libtool.com.cn

HET BOEK

MAANDSCHRIFT VOOR BOEKENVRIENDEN.

✿ Het **eenige** bibliografisch tijdschrift in de Nederlandsche taal, in België verschijnend.

✿ Geeft hoofdartikels van de beste Vlaamsche Schrijvers : H. Teirlinck, prof. A. Vermeylen, F. Toussaint, van Boelaere, Dr Kan. J. J. Evers, S. N. O. ; Karel van de Woestyne, Dr Leo van Puyvelde, H. Coopman : Ary Delen e. a. over vraagstukken het **boek** betreffend : boekversiering, boekbanden, het catalogeeren in volks- en andere boekerijen, boekwerken, kinderlektuur, tooneel-letterkunde, wijsgeerige litteratuur, enz.

✿ Deelt al het wetenswaardige meê op het gebied van Nederlandsch boekwezen.

✿ Kondigt maandelijks de volledige lijst af van de nieuw-verschenen werken in de Nederlandsche taal, zoo in België als in den vreemde.

PRIJS PER JAAR :

(met kosteloze levering van alle buitengewone n^{rs} en extra-bijlagen) :

1.— f. p. p.

**Uitgever: De Vlaamsche Boekhandel, L. J. KRYN,
10, Nieuwbrug, Brussel.**

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

M152683

LA819
G5R3

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

www.libtool.com.cn

•

.